

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GİYİM ENDÜSTRİSİ VE GİYİM SANATLARI EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI
GİYİM SANATLARI EĞİTİMİ BİLİM DALI

EKONOMİK KRİZLERİN HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNE
ETKİLERİ VE KRİZ YÖNETİMİ

Yıldız ERSÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nurgül KILINÇ

Konya - 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	YILDIZ ERSÖZ		
	Numarası	074240011003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GIYİM END. VE GIYİM SAN. EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI GIYİM SANATLARI EĞİTİMİ BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	YRD. DOÇ. DR. NURGÜL KILINÇ		
	Tezin Adı	EKONOMİK KRİZLERİN HAZIR GIYİM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ VE KRİZ YÖNETİMİ		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Ekonomik Krizlerin Hazır Giyim Sektörüne Etkileri ve Kriz Yönetimi** başlıklı bu çalışma **25/10/2010** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler
Yrd. Doç. Dr. Nurgül Kılınç	
Yrd. Doç. Dr. Hayriye PEKTAŞ	
Yrd. Doç. Leife NARAH	

İmza

Nurgül Kılınç

Hayriye Pektaş

Leife Narah

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	YILDIZ ERSÖZ		
	Numarası	074240011003		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GİYİM END. VE GİYİM SAN. EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI GİYİM SANATLARI EĞİTİMİ BİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tezin Adı	EKONOMİK KRİZLERİN HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ VE KRİZ YÖNETİMİ		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

YILDIZ ERSÖZ

ÖNSÖZ

Bu Çalışma; Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı Giyim Sanatları Eğitimi Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

İşletmelerin yaptıkları yanlış veya hatalar sonucu oluşan mikro krizler yeterli ve hızlı önlemler alınamadığı takdirde etkileşim sonucu yayılım göstererek sektörel, hatta ulusal krize, ülkeler bazında yaşanacak krizlerde önlemleri alınmadığı takdirde günümüzde yaşananlar gibi global krize dönüşecektir. Krizleri küçümsemek veya kendisini etkilemeyeceğini düşünmek yapılacak en büyük yanlıştır.

Ekonomik krizler, herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü ve döviz piyasasındaki fiyat ve miktarlarda, kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmanın temel amacı, hazır giyim ve tekstil sektörünün Dünyada ve Türkiye'de mevcut durumunu tespit etmek, somut bir ekonomik kriz tanımından yola çıkarak, krizlerin özelliklerini, aşamalarını ve etkileyen faktörlerini belirlemek, kriz yönetimini tanımlamak, Türkiye ekonomisinde 1969 yılından bu yana meydana gelen ulusal ve uluslararası ekonomik krizleri ekonomik ve siyasal nedenler-sonuçlar açısından değerlendirmek, tüm krizleri Türkiye ekonomisine etkileri ve hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri açısından incelemektir.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecindeki değerli katkılarından dolayı Danışman Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Nurgül KILINÇ' a ve Sayın Arş. Gör. Fatma GÜRSOY' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu çalışmanın hazırlanması sürecindeki sabır ve her türlü desteklerinden dolayı Annem Hasibe, Babam Kerim, Kardeşim Esra ERSÖZ'e, ablam Özlem, abim Mehmet ve Biricik Yeğenim Ahmet Emir TAŞKIR'a en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Yıldız ERSÖZ

Konya, 2010

ÖZET

Hazır giyim ve tekstil sektörü, sağladığı istihdam imkânı, üretim sürecinde yaratılan katma değer ve ihracat gelirleri içerisindeki yüksek payı nedeniyle dünyada ileri düzeyde küreselleşen sektörlerden biridir.

Bu araştırmada, Cumhuriyet'ten buyana belirlenen ulusal ve uluslararası, toplamda 13 ekonomik krizin, ekonomik-siyasal nedenleri, sonuçları, Türkiye ekonomisine etkileri, hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri; gazete arşivleri, ithalat - ihracat verilerine dayanarak incelenmiştir.

Araştırmada nitel veri toplama yöntemi olan doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Dünyada ve Türkiye'de meydana gelen Türkiye'nin de etkilendiği 1969 - 2008 yılları arasındaki ekonomik krizler oluşturmaktadır.

Bu araştırma, toplam 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Dünyada ve Türkiye'de hazır giyim sektörünün önemi ve durumu ortaya konulmaya çalışılmış, ikinci bölümde; kriz - kriz yönetimi, üçüncü bölümde; Dünya ve Türkiye ekonomisinde meydana gelen krizlerin hazır giyim sektörüne etkileri incelenmiş, dördüncü bölüm ise araştırmanın yöntemini içermektedir.

Araştırmanın temel noktası olan beşinci bölüm yani bulgular bölümünde; 1969-2008 yılları arasında Türkiye ekonomisinde meydana gelen ulusal ve uluslararası ekonomik krizler, ekonomik, siyasi nedenler-sonuçlar açısından, Türkiye ekonomisine etkileri, hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri açısından incelenmekte, altıncı bölümde ise; sonuç ve öneriler yer almaktadır.

Hazır giyim ve tekstil sektörü, GSYİH, imalat sanayindeki pay, ihracat, net döviz girdisi, istihdam, yatırımlar, makro-ekonomik büyüklükler açısından Türkiye'nin birinci sektörü konumundadır.

Kırılgan ve doğrudan etkilenen bir yapıya sahip olan Türkiye ekonomisinde meydana gelen ekonomik krizleri, 1969 yılından bu yana neden, sonuç, etki olarak inceleyen, hazır giyim ve tekstil sektörüne etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada; Türkiye ihracatının lokomotif sektörü konumundaki hazır giyim ve tekstil sektörünün, Türkiye ekonomisindeki olumsuz gelişmelerden öncelikli, doğrudan etkilenen sektörlerin başında geldiği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Ready-made clothing and textile sector is one of the sectors that globalize in an advanced level due to employment it provides, value-added created by it during the manufacturing process and high share in export revenue.

In this study, national and international, totally 13, economic crises determined since the foundation of the Republic, their economic-social reasons, results and effects on Turkish Economy have been examined depending on journal archives and export-import data.

Document analysis method, which is a qualitative data gathering method, has been used in the study. The universe of the study is economic crises emerged in the world and in Turkey between 1969 and 2008 from which Turkey has been affected as well.

This study is composed of 6 chapters. In the first chapter, the importance and situation of ready-made clothing in the world and Turkey has been mentioned. In the second chapter crisis and crisis management and in the third chapter effects of economic crisis emerged in the world and Turkey on ready-made clothing have been studied, and the fourth chapter includes the methodology of the research.

In the fifth chapter, findings chapter, which is the main point of the research; national and international crisis those have affected Turkish economy between 1969 and 2008 have been examined in terms of reasons-results, effects on Turkish economy, effects of ready-made clothing and textile sector. Results and recommendations are in the sixth chapter.

Ready-made clothing and textile sector is the first sector of Turkey in terms of GNP (Gross National Product), share in manufacturing sector, exports, net foreign currency inflow, employment, investments and macroeconomic values.

By this study, which has studied economic crisis occurred in fragile and vulnerable Turkish economy since 1969 as regards to reason, result, effects and which has aimed to detect their effects on ready-made clothing and textile sector, it has been realised that ready-made clothing and textile sector that is the locomotive sector of export of Turkey is the premier sector of the sectors those are being affected initially and directly from the negative developments in Turkish economy.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

1. HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ	3
1.1. Dünyada Hazır Giyim Sektörünün Önemi	3
1.2. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Durumu ve Gelişme Süreci	4
1.3. Türkiye’de Hazır Giyim Sektörünün Önemi	10
1.4. Türkiye’de Hazır Giyim Sektörünün Durumu	10

BÖLÜM II

2. KRİZ ve KRİZ YÖNETİMİ	13
2.1. Krizin Tanımı	13
2.2. Krizin Özellikleri	14
2.3. Krizin Aşamaları	15
2.4. Krizi Etkileyen Faktörler	16
2.4.1. İşletmenin Dış Çevresiyle İlgili Kriz Faktörleri	17
2.4.2. İşletmenin İç Çevresiyle İlgili Kriz Faktörleri	19
2.5. Kriz Yönetiminin Tanımı	20
2.6. Kriz Yönetim Süreci	22

BÖLÜM III

3. DÜNYA ve TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ KRİZLER ve HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ	27
3.1. Dünya Ekonomisinde Oluşan Krizler	27
3.2. Türkiye Ekonomisinde Oluşan Krizler	28
3.3. Ekonomik Krizlerin Türkiye Ekonomisine Etkileri	29
3.4. Ekonomik Krizlerin Hazır Giyim Sektörü Üzerine Etkileri.....	30
3.5. Araştırmanın Amacı	34
3.6. Araştırmanın Önemi	35

BÖLÜM IV

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	36
4.1. Araştırmanın Modeli	36
4.2. Araştırmanın Evreni	36
4.3. Araştırmanın Örneklemi	36
4.4. Varsayımlar (Sayıtlar)	37
4.5. Kapsam ve Sınırlılıklar	37
4.6. Veri Toplama Teknikleri	38
4.7. Veri Analiz Teknikleri	38
4.8. Araştırma İle İlgili Tanımlar	38

BÖLÜM V

5. BULGULAR	43
5.1. 1969 Krizi (Ulusal Kriz)	44
5.1.1. Ekonomik Nedenler	44
5.1.2. Siyasal Nedenler	44
5.1.3. Ekonomik Sonuçlar	44
5.1.4. Siyasal Sonuçlar	49
5.1.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	49
5.1.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	51

	Sayfa No
5.2. 1974 Petrol Krizi (Uluslararası Kriz)	59
5.2.1. Ekonomik Nedenler	59
5.2.2. Siyasal Nedenler	60
5.2.3. Ekonomik Sonuçlar	60
5.2.4. Siyasal Sonuçlar	61
5.2.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	61
5.2.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	63
5.3. 1978 Krizi (Ulusal Kriz)	64
5.3.1. Ekonomik Nedenler	64
5.3.2. Siyasal Nedenler	65
5.3.3. Ekonomik Sonuçlar	65
5.3.4. Siyasal Sonuçlar	66
5.3.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	66
5.3.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	67
5.4. 1980 Krizi (Uluslararası Kriz)	72
5.4.1. Ekonomik Nedenler	72
5.4.2. Siyasal Nedenler	74
5.4.3. Ekonomik Sonuçlar	74
5.4.4. Siyasal Sonuçlar	76
5.4.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	77
5.4.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	78
5.5. 1986 Krizi (Ulusal Kriz)	93
5.5.1. Ekonomik Nedenler	93
5.5.2. Siyasal Nedenler	93
5.5.3. Ekonomik Sonuçlar	93
5.5.4. Siyasal Sonuçlar	94
5.5.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	95
5.5.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	95
5.6. 1988-1989 Krizi (Ulusal Kriz)	99
5.6.1. Ekonomik Nedenler	99

	Sayfa No
5.6.2. Siyasal Nedenler	99
5.6.3. Ekonomik Sonuçlar	100
5.6.4. Siyasal Sonuçlar	101
5.6.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	101
5.6.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	102
5.7. 1991 Krizi (Uluslararası Kriz)	105
5.7.1. Ekonomik Nedenler	105
5.7.2. Siyasal Nedenler	106
5.7.3. Ekonomik Sonuçlar	106
5.7.4. Siyasal Sonuçlar	107
5.7.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	108
5.7.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	109
5.8. 1994 Krizi (Ulusal Kriz)	117
5.8.1. Ekonomik Nedenler	117
5.8.2. Siyasal Nedenler	120
5.8.3. Ekonomik Sonuçlar	120
5.8.4. Siyasal Sonuçlar	122
5.8.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	123
5.8.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	124
5.9. 1997 Krizi (Asya Krizi- Uluslararası Kriz)	130
5.9.1. Ekonomik Nedenler	130
5.9.2. Siyasal Nedenler	131
5.9.3. Ekonomik Sonuçlar	132
5.9.4. Siyasal Sonuçlar	133
5.9.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	134
5.9.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	135
5.10.2000 Kasım Krizi ve 2001 Şubat Krizi (Ulusal Kriz)	147
5.10.1. Ekonomik Nedenler	147
5.10.2. Siyasal Nedenler	150
5.10.3. Ekonomik Sonuçlar	151

	Sayfa No
5.10.4. Siyasal Sonuçlar	156
5.10.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	156
5.10.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	157
5.11.2008 Küresel Ekonomik Kriz (Uluslararası Kriz).....	173
5.11.1. Ekonomik Nedenler	173
5.11.2. Siyasal Nedenler	173
5.11.3. Ekonomik Sonuçlar	174
5.11.4. Siyasal Sonuçlar	175
5.11.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri	176
5.11.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri	177
 BÖLÜM VI 	
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	183
 KAYNAKÇA	 192

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo- 1 : Bazı Ülkeler ve Bölgelerde Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinde Kendine Yeterlilik İndeksi (1985-2004).....	5
Tablo- 2 : Tekstil İhracatçısı İlk 15 Ülke ve İhracat Oranları.....	7
Tablo- 3 : Hazır Giyim İhracatçısı İlk 15 Ülke ve İhracat Oranları.....	8
Tablo- 4 : Kriz Dönemi Önlemleri.....	24
Tablo- 5 : Yıllar İtibariyle Dış Ticaret – (1967-1971).....	46
Tablo- 6 : Tekstil ve Hazır Giyim Dış Ticareti (1960-1970).....	56
Tablo- 7 : Yıllar İtibariyle Dış Ticaret – (1972-1976).....	62
Tablo- 8 : Yıllara Göre Dış Ticaret – (1977-1978).....	66
Tablo- 9 : Yıllara Göre Dış Ticaret (1979-1980).....	73
Tablo- 10: Yıllara Göre Dış Ticaret (1981-1984).....	75
Tablo- 11: Yıllar İtibariyle Hazır Giyim ve Tekstil İhracatı (1980-1984).....	81
Tablo- 12: Yıllara Göre Dış Ticaret (1985-1987).....	94
Tablo- 13: Yıllara Göre Dış Ticaret (1988-1989).....	101
Tablo- 14: Yıllara Göre Dış Ticaret (1990-1992).....	107
Tablo- 15: Türkiye İhracatının Sektörel Yapısı (milyon \$).....	109
Tablo- 16: Yıllara Göre Dış Ticaret (1993-1995).....	121
Tablo- 17: Yıllara Göre Dış Ticaret (1996-1998).....	133
Tablo- 18: Türkiye İhracatının Sektörel Yapısı (milyon \$) – (1996-1998).....	136
Tablo- 19: Türkiye İhracatının Sektörel Yapısı (%) - (1980-1998)	137
Tablo- 20: Türkiye'nin Tekstil Ham Maddeleri, Tekstil ve Hazır Giyim İthalatı (milyon\$)	138
Tablo- 21: Türkiye'nin Tekstil Ham Maddeleri, Tekstil ve Hazır Giyim İhracat İthalat Farkı (milyon\$).....	139
Tablo- 22: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Dış Borç Stoku (1999-2004)	148
Tablo- 23: Merkez Bankası Döviz Rezervleri – (milyon \$)	152
Tablo- 24: Yıllara Göre Dış Ticaret (1999-2004)	154
Tablo- 25: Yıllara Göre Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil İhracatı.....	158
Tablo- 26: Yıllara Göre Dış Ticaret (1999-2004)	175

Sayfa No**Tablo- 27:** Hazır Giyim ve Tekstil Sektöründe Kapasite Kullanım

Oranları (%) - (2007-2009) 176

Tablo- 28: Yıllara Göre Dış Ticaret (1999-2004) 180

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil- 1 : Krizin Aşamaları.....	15
Şekil- 2 : Krizi Etkileyen Faktörler	17
Şekil- 3 : İşletme ve Çevresi.....	18
Şekil- 4 : Kriz Yönetiminin Yedi Faktörü.....	22
Şekil- 5 : Kriz Sürecinin İşletme Üzerinde Yarattığı Etkilerin Sonuçları	26
Şekil- 6 : 7 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.....	45
Şekil- 7 : 10 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.....	46
Şekil- 8 : 28 Mayıs 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi	47
Şekil- 9 : 2 Haziran 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi	50
Şekil- 10: 11 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.....	51
Şekil- 11: 21 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.....	52
Şekil- 12: 24 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.....	53
Şekil- 13: 7 Ekim 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi	54
Şekil- 14: 21 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.....	55
Şekil- 15: 27 Ocak 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi	57
Şekil- 16: 12 Mayıs 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.....	58
Şekil- 17: 14 Kasım 1972 tarihli Milliyet Gazetesi.....	59
Şekil- 18: 13 Kasım 1974 tarihli Milliyet Gazetesi.....	63
Şekil- 19: 1 Eylül 1978 tarihli Milliyet Gazetesi	68
Şekil- 20: 1 Eylül 1978 tarihli Milliyet Gazetesi	69
Şekil- 21: 6 Şubat 1979 tarihli Milliyet Gazetesi.....	70
Şekil- 22: 6 Şubat 1979 tarihli Milliyet Gazetesi	71
Şekil- 23: 9 Ekim 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi	78
Şekil- 24: 22 Şubat 1980 tarihli Milliyet Gazetesi	79
Şekil- 25: 22 Şubat 1980 tarihli Milliyet Gazetesi	80
Şekil- 26: 5 Haziran 1980 tarihli Milli Gazete	82
Şekil- 27: 24 Aralık 1980 tarihli Milli Gazete	83
Şekil- 28: 2 Ağustos 1980 tarihli Günaydın Gazetesi	84
Şekil- 29: 6 Ocak 1982 tarihli Milliyet Gazetesi.....	85
Şekil- 30: 26 Mayıs 1982 tarihli Milliyet Gazetesi	86

	Sayfa No
Şekil- 31: 5 Aralık 1982 tarihli Milliyet Gazetesi	87
Şekil- 32: 30 Ocak 1983 tarihli Milliyet Gazetesi.....	88
Şekil- 33: 7 Şubat 1983 tarihli Milliyet Gazetesi	89
Şekil- 34: 6 Mart 1983 tarihli Milliyet Gazetesi	90
Şekil- 35: 25 Mart 1983 tarihli Milliyet Gazetesi	91
Şekil- 36: 18 Temmuz 1983 tarihli Milliyet Gazetesi	92
Şekil- 37: 20 Ağustos 1986 tarihli Milliyet Gazetesi	97
Şekil- 38: 24 Ekim 1986 tarihli Milliyet Gazetesi	98
Şekil- 39: 6 Mart 1988 tarihli Milliyet Gazetesi	102
Şekil- 40: 19 Haziran 1988 tarihli Milliyet Gazetesi	103
Şekil- 41: 1 Haziran 1989 tarihli Milliyet Gazetesi	104
Şekil- 42: 6 Haziran 1989 tarihli Milliyet Gazetesi	104
Şekil- 43: 18 Şubat 1990 tarihli Milliyet Gazetesi	110
Şekil- 44: 27 Eylül 1990 tarihli Milliyet Gazetesi	112
Şekil- 45: 20 Eylül 1990 tarihli Milliyet Gazetesi	112
Şekil- 46: 17 Ekim 1990 tarihli Milliyet Gazetesi	113
Şekil- 47: 8 Aralık 1990 tarihli Milliyet Gazetesi	114
Şekil- 48: 22 Haziran 1992 tarihli Milliyet Gazetesi	116
Şekil- 49: 29 Aralık 1992 tarihli Milliyet Gazetesi	117
Şekil- 50: 1 Nisan 1994 tarihli Milliyet Gazetesi.....	119
Şekil- 51: 23 Temmuz 1994 tarihli Milliyet Gazetesi	122
Şekil- 52: 3 Şubat 1994 tarihli Milliyet Gazetesi	125
Şekil- 53: 6 Şubat 1994 tarihli Milliyet Gazetesi	126
Şekil- 54: 4 Nisan 1994 tarihli Milliyet Gazetesi.....	127
Şekil- 55: 21 Nisan 1994 tarihli Milliyet Gazetesi	128
Şekil- 56: 11 Haziran 1994 tarihli Milliyet Gazetesi	129
Şekil- 57: 18 Aralık 1994 tarihli Milliyet Gazetesi	129
Şekil- 58: 20 Haziran 1997 tarihli Milliyet Gazetesi	140
Şekil- 59: 22 Kasım 1997 tarihli Milliyet Gazetesi.....	141
Şekil- 60: 11 Temmuz 1998 tarihli Milliyet Gazetesi	142

	Sayfa No
Şekil- 61: 24 Kasım 1998 tarihli Milliyet Gazetesi.....	143
Şekil- 62: 3 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi.....	144
Şekil- 63: 9 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi.....	145
Şekil- 64: 18 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi.....	146
Şekil- 65: 29 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi.....	147
Şekil- 66: 8 Mayıs 2000 tarihli Milliyet Gazetesi	155
Şekil- 67: 21 Ocak 1999 tarihli Milliyet Gazetesi.....	159
Şekil- 68: 27 Ocak 1999 tarihli Milliyet Gazetesi.....	160
Şekil- 69: 4 Şubat 1999 tarihli Milliyet Gazetesi	161
Şekil- 70: 13 Nisan 1999 tarihli Milliyet Gazetesi.....	162
Şekil- 71: 14 Temmuz 1999 tarihli Milliyet Gazetesi	163
Şekil- 72: 15 Temmuz 1999 tarihli Milliyet Gazetesi	164
Şekil- 73: 10 Aralık 1999 tarihli Milliyet Gazetesi Ekonomi Özel Eki	165
Şekil- 74: 10 Aralık 1999 tarihli Milliyet Gazetesi Ekonomi Özel Eki	166
Şekil- 75: 10 Aralık 1999 tarihli Milliyet Gazetesi Ekonomi Özel Eki	168
Şekil- 76: 23 Aralık 2001 tarihli Milliyet Gazetesi	169
Şekil- 77: 10 Temmuz 2002 tarihli Milliyet Gazetesi	170
Şekil- 78: 2 Mayıs 2004 tarihli Milliyet Gazetesi	171
Şekil- 79: 2 Mayıs 2004 tarihli Milliyet Gazetesi	172
Şekil- 80: 14 Kasım 2010 tarihli Sabah Gazetesi, Ekonomi Finans Eki.....	182

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ATC	: Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BDT Ülkeleri	: Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna
DİR	: Dahilde İşleme Rejimi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FOB	: İhracatta bir teslim şekli. Gemi bordasında teslim (Free On Board)
GATT	: Genel Tarifeler ve Ticaret Anlaşması
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İTKİB	: İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KOTO	: Kocaeli Ticaret Odası
MFA	: Multifiber Arrangement- Çok Elyaflılar Düzenlemesi

NAFTA	: (The North American Free Trade Agreement) Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NSA	: Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Belgesi
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
SÖİK	: Sevk Öncesi İhracat Kredisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu (Eski Adı : DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü)
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Gelişmekte olan birçok ülkede hazır giyim ve tekstil sektörü, sanayileşmenin ilk adımını oluşturmuş ve sanayileşme çabası içerisinde giren ülkelerin bu çabalarını gerçekleştirebilmesinde kilit rol üstlenmiştir. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllardan 2010 yılına kadar, sanayinin yükünü taşıyan ana sektörlerden biri olan hazır giyim ve tekstil sektörü hem genel ihracat içerisindeki payı, hem de üretim sürecinde yaratılan katma değer bakımından ekonomik kalkınma sürecindeki ülkeler açısından vazgeçilmez bir sektör olmuştur.

Tekstil ve hazır giyim sektörü, genel olarak değerlendirildiğinde; tecrübeli, bilgi birikimli, becerili ve kalifiye çalışanları olan, rekabet gücü yüksek, 100 milyar doları aşan yatırımı, teknolojisi, yeni makine parkı ile geçmişten gelen köklü tekstil kültürü olan, 35 binden fazla işletmesi, istihdam etmekte olduğu 2 milyondan fazla çalışanı ve 22 milyar doları aşan ihracatı ile Türkiye'nin lokomotif sektörüdür. Emek yoğun bir sektör olan tekstil ve hazır giyim sektörünün, geniş istihdam imkânları ve ihracatının sağladığı döviz ile Türkiye'ye önemli ve büyük getirileri olmaktadır (Büyükhelvacıgil, 2009). Ayrıca ekonomik gelişmelerin ve refahın artmasının temelini oluşturan sanayileşmede itici güç olan bu sektör, Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren benimsenen ihracata dayalı büyüme modelinin başarıyla uygulanabilmesinde önemli bir paya sahiptir (Şenol, 2009: 1).

Tekstil üretimi elyaf üreticisi ülkelere, hazır giyim üretimi ise; işgücü maliyetlerinin ucuz olduğu ülkelere kaymaktadır. Ekonomik kalkınmanın ileri aşamasına geçmiş gelişmiş ülkelerde hazır giyim ve tekstil sektörünün imalat sanayi üretimi içindeki payı sürekli azalırken, gelişmekte olan ülkelere sektörün imalat sanayi üretimi içindeki payı artmaktadır. Özellikle hazır giyim ticaretinde en önemli ihracat pazarları gelişmiş ülkeler olup bunun süreceği de beklenilmektedir. Tekstil ve özellikle hazır giyim sektörü, Türkiye gibi yoğun genç nüfusa sahip ülkelere önemli bir istihdam kaynağı olma özelliğine sahiptir (DTM, 2004: 84).

Türkiye'nin hazır giyim ve tekstil sektöründeki en temel meselesi uluslararası pazarlardaki rekabet gücünü yükseltmektir. Hazır giyim ve tekstil sektörünü oldukça etkileyen küresel rekabet ve özellikle Çin rekabeti, Türkiye'de yeni bir ulusal rekabet

stratejisi geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin, küresel pazarlarda rekabet edebilecek sektörlerini hızla belirlemesi ve devletin bu alanlara yönelik teşvikler oluşturması gerekmektedir (Kırım, 2008).

Küreselleşme süreci yirminci yüzyıla damgasını vuran bir süreç olup, birçok yararı da beraberinde getirmektedir. Küreselleşme sayesinde bir yandan daha büyük pazarlar yaratılarak, malların dünyada en iyi üretilen yerden en ucuza alınması sağlanırken, diğeryandan kaynakların etkin dağılımı ve riskin paylaşılması nedeniyle yaşam standartları iyileştirilmektedir (TBB, 1999).

Küreselleşme olgusu mali piyasalarda da etkisini göstermektedir. Sermaye ülkeler arasında rahatça dolaşabilmekte, özellikle yüksek getiri potansiyeli olan piyasalara yoğun sermaye girişleri olmaktadır. Bu durum GOÜ'nün (Gelişmekte Olan Ülkeler), gelişmiş ülkelerin gelişmişlik düzeyini yakalamalarına yardımcı olmaktadır. Diğeryandan, mali piyasaların giderek bütünleştiğı günümüz dünyasında herhangi bir ülkenin mali piyasasında meydana gelen istikrarsızlık, uluslararası mali piyasalarda zincirleme şekilde istikrarsızlıklara, hatta ekonomik krizlere neden olabilmektedir.

En son 2008 yılında meydana gelen küresel krizden oldukça etkilenen tekstil ve hazır giyim sektörü, çeşitli iç ve dış faktörler dolayısıyla zor bir süreçten geçmektedir. Ancak, 2008 yılı küresel krizi öncesinde de hazır giyim ve tekstil sektöründe üretim maliyetlerindeki artışlar ve döviz kurlarındaki düşüşler dolayısıyla, üretim ve ihracat durma noktasına gelmiştir (İTKİB, 2009).

Uluslararası piyasalarda gerçekteşen krizlerin birçoğunun kendine has özelliklerinin olması ve daha önceki krizlerin belirtilerinin farklılık göstermesi krizlerin tahmin edilmesini güçleştirmektedir (TBB, 1999). Krizle birlikte, piyasalarda artan belirsizlik ve işletmelerin geleceğı yönelik tahminlerinin güçleşmesi, ekonomik birimlerin üretim ve yatırım gibi kararlarının büyük bir kısmı gelecekle ilgili olduğı için, işletmelerin istikrarını olumsuz biçimde etkilemektedir (İTO, 2002). Milli gelirin düşmesi sonucunda halkın fakirleşmesi ve mali piyasalardaki dalgalanmaların artması da yatırımcıları zarara uğratmakta

BÖLÜM I

HAZIR GİYİM SEKTÖRÜ

1.1. Dünyada Hazır Giyim Sektörünün Önemi

Tekstil ve hazır giyim sanayi, sağladığı istihdam imkânı, üretim sürecinde yaratılan katma değer ve ihracat gelirleri içerisindeki yüksek payı nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma sürecinde önemli rol oynayan bir sanayi dalıdır. Gelişmiş ülkelerin 18. yüzyılda gerçekleştirdikleri sanayileşme sürecine damgasını vuran tekstil ve hazır giyim sektörü, günümüzde de gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarında benzer bir rol oynamakta (Yılmaz, 2006: 13) ve gelişmiş ülkelerin kalkınmasındaki önemini korumaktadır. Gelişmiş pazar ekonomilerinde yaratılan katma değer sıralamasında tekstil ve hazır giyim sektörlerinin baş sıralarda olduğu dikkati çekmektedir (Uzunoğlu ve Koç, 2007: 21).

Tekstil ve hazır giyim sektörü, dünyada en ileri düzeyde küreselleşen sektörlerden biridir. Aynı zamanda, bu sektörler birçok ülkede önemli bir istihdam ve gelir kaynağı durumundadır. Tekstil ve hazır giyim sektörü, dünya üretiminin yüzde 5,7'sini, dünya mal ticaretinin 8,3'ünü ve dünyadaki istihdamın yüzde 14'ten fazlasını oluşturmaktadır. Şüphesiz, tekstil ve hazır giyim sektörünün gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmasındaki önemi diğer ülkelere kıyasla daha da büyük boyuttadır (Demir, 2003: 55).

Hazır giyim ve tekstil sektörü, ulaştığı yaklaşık 300 milyar dolarlık piyasa büyüklüğü ile dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Dünyadaki finansal yapıyı vuran 2008 yılındaki son krizde, 15,8 trilyon dolar olarak gerçekleşen küresel mal ticaretini 2009 yılında 11,4 trilyon dolara geriletmiştir. Özellikle büyük alıcı ülkeler talebi kısıncı tüm ihracatta olduğu gibi hazır giyim ve tekstil sektörü de darbe almıştır. Pazardan pay almaya çabalayan ve yüksek oranlı işsizliğin bulunduğu ülkeler, emek yoğun üretim tekniği gerektiren hazır giyim ve tekstil sektörüne yönelmişlerdir (Keleş, 2000: 6).

Dünya hazır giyim ve tekstil sektörü son yıllarda hızlı bir dönüşüm yaşamış, diğer sektörlerle göre küreselleşme sürecinden daha fazla etkilenmiştir. Yeni arayışlar

neticesinde ve özellikle fiyat rekabeti ortamında gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru kayan sektörde, üretimde kullanılan iş gücü, sermaye, üretim yeri, çevresel, siyasal ve yasal özgürlükler gibi imkânların zenginliği, ucuzluğu ve verimliliği, hazır giyim ve tekstil üretimini tamamen farklı bölgelere taşımıştır (Demir, 2002: 2).

1.2. Dünya Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Durumu ve Gelişme Süreci

Tekstil ve hazır giyim sanayi, hammadde ve elyaf üretimi ile başlayıp, iplik ve dokuma aşamalarından geçerek, hazır giyim ve sanayi kullanımına yönelik nihai ürün arzıyla kapanan bütünsel bir üretim sürecini oluşturur (Keleş, 2000: 5).

Dünya toplam mal ticareti, son 40 yılda 48 kat büyümesine karşın, tekstil ve hazır giyim ticareti bu dönem zarfında 60 kat büyümüştür. Geçen 40 yıllık dönem boyunca hazır giyim ticareti, aynı dönem zarfında tekstil ticaretinden yüzde 57 daha fazla büyümüştür (Şenol, 2009: 11).

Dünya ticaret hacminin yüzde 7'sini oluşturan tekstil ve hazır giyim sanayi ticaretinin liberalleştirilmesi, GOÜ' lerin gelişmesi, ülkelerle olan ticari ilişkilerinin gelişimini etkilemesi yanında, söz konusu sanayide önemli yapısal değişikliklere yol açabilecek niteliktedir (Keleş, 2000: 6).

Dünya tekstil ve hazır giyim sanayi ticareti 1993 yılında 248 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dünya tekstil ticaretinde yüzde 1,8'lik bir düşmeye karşılık, hazır giyim ticareti 133 milyar dolar ile toplam tekstil ve hazır giyim ticaretinin yüzde 54'ünü oluşturmuştur (Özdemir, 1997: 120). Birincil tekstil ürünlerinin yüzde 35'i gelişmiş ülkeler ve yüzde 65'i GOÜ' ler tarafından üretilmektedir.

Gelişmiş ülkelerin 1989'da 83 olan ortalama kendine yeterlilik indeksi, 1992 yılında 69'a düşmüştür. Oysa bu durum GOÜ' lerde 1985'te 124 iken, 1992 yılında 143 olarak gerçekleşmiştir. Araştırma kapsamına giren bazı ülkeler ve bölgelerde tekstil ve hazır giyim sanayinde kendine yeterlik endeksi (1985-2004) Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1: Bazı Ülkeler ve Bölgelerde Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinde Kendine Yeterlilik İndeksi (1985-2004)

	1985	1992	1995	2004
Gelişmiş Batılı Ülkeler	83	69	65	58
ABD	80	77	75	71
AB	86	64	59	49
Japonya	99	73	66	60
Doğu Avrupa	140	107	110	115
Eski Sovyetler birliği	90	100	99	100
Gelişmekte Olan Ülkeler	124	143	146	148
Çin	130	153	157	165
Latin Amerika	108	110	112	110
Güney Asya	129	149	147	156
Doğu ve güney Asya	173	186	200	188

Kaynak: Keleş, 2000: 8.

Tablo-1 incelendiğinde, kendine yeterlilik indeksinde gelişmiş batılı ülkelerde 1992 yılından sonrada düşüş gerçekleşmiş, 1992’de 69 olan oranın 2004 yılında 58’e gerilediği görülmektedir.

Kendine yeterlilik indeksinde Doğu Avrupa ve Eski Sovyetler Birliği ile gelişmekte olan ülkelerde ise, 1992 yılından sonra küçük çaplı da olsa artışlar meydana gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde 1992’de 143 olan indeks 1995 yılında 146’ya 2004 yılında ise 148’e ulaşmıştır.

İndekste, Çin ve Güney Asya ülkelerinde yıllar itibariyle artış görülmüş, Latin Amerika ülkelerindeki oran aynı seviyelerde seyretmiş, Doğu ve Güney Asya ülkelerinde ise 1995 yılına kadar artmış, 2004 yılında tekrar düşüşe geçmiştir.

2005 yılında kotaların kalkmasıyla birlikte, dünya hazır giyim pazarında hem arz hem de talep yönünde şiddetli bir rekabet yaşanmaya başlamıştır. ABD (Amerika Birleşik Devletleri), Almanya ve Japonya gibi büyük ülkelerde tüketicilerin satın alma kararlarında fiyatın önemi artmaya başlamıştır. Özellikle, tüketicilerin belirli bir kalitedeki ürünü daha düşük fiyatlardan talep etmesi, hazır giyim ürünleri üzerinde ciddi bir fiyat baskısı oluşturmuştur. Dünya tekstil ve hazır giyim ticaretine etki eden en önemli olay, Çin’in 11 Aralık 2001 tarihinde DTÖ’ ye (Dünya Ticaret Örgütü) üye olarak girmesi olmuştur. Çin, bu üyelikle ve 2005 yılından itibaren

kotaların kaldırılmasıyla tekstil ve hazır giyim ihracatını artırmış ve dünyada önemli bir pazar durumuna gelmiştir (Gürsoy, 2010: 7).

2006 yılında tüm dünyada mal ihracatı, bir önceki yıla göre yüzde 8’lik bir artış göstermiştir. Bu yıl içerisinde toplam mal ihracatı, 11,783 trilyon dolar olarak gerçekleşmiş, en fazla ihracat yapan ülke; önceki yıla göre yüzde 15’lik bir artış ile 1,112 trilyon dolarlık ihracat yapan Almanya olurken; bunu 1,038 trilyon dolarlık ihracat ile ABD ve 968,9 milyar dolarlık ihracat ile Çin izlemiştir. 2006 yılında en fazla ithalat yapan ülke ise 1,914 trilyon dolar ile ABD olurken onu 908,6 milyar dolar ile Almanya ve 791,5 milyar dolar ile Çin izlemiştir (Şenol, 2009: 11).

2006 yılında tüm dünyada tekstil ihracatı 219 milyar dolar, hazır giyim ihracatı ise 311 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Tekstil ihracatı toplam mal ihracatının yüzde 1,9’unu oluştururken, hazır giyim ihracatı, toplam mal ihracatının yüzde 2,6’sını oluşturmuştur (WTO, 2007: 43).

DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü – World Trade Organization) 2007 yılı verilerine göre, 2006 yılında dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinin hacmi yüzde 10 oranında artmıştır. Hazır giyim, toplam tekstil ve hazır giyim ticaretinin yüzde 60’ını oluştururken yüzde 12 oranında büyüme kaydetmiş, tekstil ticareti ise yüzde 7 oranında büyümüştür. AB (Avrupa Birliği) ve ABD’nin 2000-2006 yıllarında koyduğu kotalara rağmen, Çin dünya hazır giyim pazarından ilave yüzde 12’lik bir pay elde ederek dünya piyasasının yüzde 31’ini ele geçirmiştir. 2006 yılındaki ihracatı yüzde 29 oranında artan Çin’in, dünya hazır giyim ihracatındaki payı yükselmekle birlikte ihraç mallarındaki çeşitliliğinin artması sonucunda hazır giyimin toplam ticareti içindeki payı düşüş göstermektedir. Bu oran 2000 yılında yüzde 14 iken 2006 yılında yüzde 10’a gerilemiştir.

AB, tekstil ihracatında 2005 yılında kaydedilen yüzde 4 oranındaki küçülmenin ardından 2006 yılında küçük bir artışla yüzde 3 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Çin 2005 yılında yüzde 23 oranında büyüme kaydetmiş ve ihracatını da yüzde 19 oranında artırmıştır. Çin, 2000 ve 2006 yılları arasında dünya tekstil ticaretindeki payını yüzde 10’dan yüzde 22’ye ulaştırarak iki katından fazla artırmıştır. Diğer

taftan Kore Cumhuriyeti, pazardaki payının üçte ikisinden fazlasını kaybetmiştir. Pakistan, 2000-2006 yılları arasında ortalama yıllık yüzde 9 oranındaki büyüme ile istikrarlı bir şekilde pazardaki payını artırmıştır. Rusya Federasyonu'nun ithalattaki büyüme hızı 2005 yılında yüzde 25 ve 2006 yılında yüzde 26'ya ulaşırken, tekstil için büyüyen bir pazar haline gelmiştir. 2000-2006 yıllarında dünya ihracatı ve ithalatı içindeki payı eşit durumda olan Türkiye, tekstil ihracat ve ithalatını sırasıyla yüzde 13 ve yüzde 14 oranında artırmıştır (WTO, 2007: 43). Dünya ihracatındaki payı açısından ilk 15'te yer alan tekstil ihracatçısı ülkeler ve ihracat oranları Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2: Tekstil İhracatçısı İlk 15 Ülke ve İhracat Oranları

İhracatçılar	Miktar (2006) Milyar Dolar	Dünya İhracatındaki Payı (%)			
		1980	1990	2000	2006
AB (25)	71,21	-	-	35,6	32,6
Çin (1)	48,68	4,6	6,9	10,2	22,3
Hong Kong, Çin (2)	13,91	3,2	7,9	8,5	6,4
ABD	12,67	6,8	4,8	6,9	5,8
Güney Kore	10,11	4,0	5,8	8,0	4,6
Tayvan, Çin	9,76	3,2	0,9	7,5	4,5
Hindistan (3) (4)	9,33	2,4	2,1	3,8	4,3
Türkiye (4)	7,59	0,6	1,4	2,3	3,5
Pakistan	7,47	1,6	2,6	2,9	3,4
Japonya	6,93	9,3	5,6	4,4	3,2
Endonezya	3,61	0,1	1,2	2,2	1,6
Tayland	2,88	0,6	0,9	1,2	1,3
Kanada	2,37	0,6	0,7	1,4	1,1
Meksika (1)	2,19	0,2	0,7	1,6	1,0
Birleşik Arap Emirlikleri (4) (5)	1,89	0,1	0	0,8	0,9
Toplam	210,60				

Kaynak: World Trade Organization; "International Trade Statistics 2007"

(1) Serbest bölgelerden yapılan sevkiyatlar dahil

(2) Hong Kong, Çin tarafından yapılan ithalatın 13,39 Milyar Dolar'lık bölümü yeniden ihracata yöneliktir

(3) Veriler mali yıla aittir

(4) DTÖ Tahmini

(5) 2005 yılına ait veri

Tablo-2'de 2006 yılında dünyada gerçekleştirilen tekstil ihracat rakamları incelendiğinde; en fazla ihracat gerçekleştiren ülkelerin yüzde 32,6'lık pay ile AB ülkeleri ve yüzde 22,3'lük pay ile Çin olduğu görülmektedir. Bu ülkeleri yüzde 6,4 ile Hong Kong, yüzde 5,8 ile ABD ve yüzde 4,6 ile Güney Kore takip etmektedir.

Tekstil ihracatçısı ilk 15 ülke içerisinde dünya ihracatındaki payı en az olan ülkeler ise yüzde 1'lik pay ile Meksika ve yüzde 0,9'luk pay ile Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Tekstil ihracatçısı ülkelerin dünya ihracatındaki payları incelendiğinde 2006 yılı oranlarının 1980 yılına göre artış gösterdiği, sadece 4. sıradaki ABD ve 10. sıradaki Japonya' nın tekstil ihracatı oranlarında gerileme olduğu görülmektedir.

2006 yılı verilerine göre, dünyada başlıca tekstil ihracatı yapan ülkelerin AB, Çin, Hong Kong, ABD, Güney Kore, Tayvan, Hindistan ve Türkiye olduğu görülmektedir. Türkiye dünya tekstil ihracatında 1980 yılında yüzde 0,6'lık bir paya sahipken, bu oran 1990 yılında yüzde 1,4'e, 2000 yılında yüzde 2,3'e ve 2006 yılında da yüzde 3,5'e yükselmiştir. Dünya ihracatındaki payı açısından ilk 15'te yer alan hazır giyim ihracatçısı ülkeler ve ihracat oranları Tablo- 3'te verilmiştir.

Tablo-3: Hazır Giyim İhracatçısı İlk 15 Ülke ve İhracat Oranları

İhracatçılar	Miktar (2006) Milyar Dolar	Dünya İhracatındaki Payı (%)			
		1980	1990	2000	2006
Çin (1)	95,40	4,0	8,9	18,2	30,6
AB (25)	83,40	-	-	26,9	26,8
Hong Kong, Çin (2)	28,40	12,3	14,2	12,2	9,1
Türkiye (3)	11,90	0,3	3,1	3,3	3,8
Hindistan (3) (4)	10,20	1,7	2,3	3,1	3,3
Bangladeş (3) (4) (5)	7,80	0	0,6	2,1	2,8
Meksika (1)	6,30	0	0,5	4,4	2,0
Endonezya	5,70	0,2	1,5	2,4	1,8
ABD	4,90	3,1	2,6	4,4	1,6
Vietnam (5)	4,80	-	-	0,9	1,7
Romanya	4,40	-	0,3	1,2	1,4
Tayland	4,30	0,7	2,6	1,9	1,4
Pakistan	3,90	0,3	0,9	1,1	1,3
Fas (1)	3,20	0,3	0,7	1,2	1,0
Tunus (3)	3,20	0,8	1,0	1,1	1,0
Toplam	277,80				

Kaynak: World Trade Organization; "International Trade Statistics 2007"

- (1) Serbest bölgelerden yapılan sevkiyatlar dahil
- (2) Hong Kong, Çin tarafından yapılan ithalatın 21,7 Milyar Dolar'lık bölümü yeniden ihracata yöneliktir
- (3) Veriler mali yıla aittir
- (4) DTÖ Tahmini
- (5) 2005 yılına ait veri

Tablo-3'te 2006 yılında dünyada gerçekleştirilen hazır giyim ihracat rakamları incelendiğinde; en fazla ihracat gerçekleştiren ülkelerin yüzde 30,6'lık pay ile Çin ve yüzde 26,8'lik pay ile AB ülkeleri olduğu görülmektedir. Bu ülkeleri yüzde 9,1 ile Hong Kong, yüzde 3,8 ile Türkiye ve yüzde 3,3 ile Hindistan takip etmektedir. Hazır giyim ihracatçısı ilk 15 ülke içerisinde dünya ihracatındaki payı en az olan ülkeler ise yüzde 1'lik pay ile Fas ve Tunus'tur. Hazır giyim ihracatçısı ülkelerin dünya ihracatındaki payları incelendiğinde 2006 yılı oranlarının 1980 yılına göre artış gösterdiği, sadece 3. sıradaki Hong Kong ve 9. sıradaki ABD'nin hazır giyim ihracatı oranlarında gerileme olduğu görülmektedir.

Türkiye 1980 yılında, hazır giyim ihracatında yüzde 0,6 oranındaki tekstil ihracatının altında kalan yüzde 0,3'lük bir paya sahipken, zamanla hızlı bir artış gösterip tekstil ihracatından alınan payın üzerine çıkmıştır. Hazır giyim ihracatından alınan pay 1990 yılında yüzde 3,1, 2000 yılında yüzde 3,3 ve 2006 yılında yüzde 3,8 oranında gerçekleşmiştir. Dünya hazır giyim ihracatının 2008 yılında ise 357 milyar dolar civarında gerçekleştiği; bunun 179 milyar dolarının örme ürünlerden, 178 milyar dolarının da örülmemiş ürünlerden sağlandığı tahmin edilmektedir.

Örme hazır giyim ihracatında en önemli yeri tişörtler ve kazaklar tutmaktadır. 2008 yılı ihracat rakamları, tişörtlerde 35 milyar doları, kazaklarda ise 47 milyar doları aşmıştır. Örülmemiş hazır giyim ihracatında ise bay, bayan ve çocuklar için üretilen takımlar önemli bir yere sahiptir. 2008 yılındaki ihracat kadın ve kız çocukları için takımlarda 52 milyar doları, erkek ve erkek çocuklar için takımlarda ise 40 milyar doları aşmıştır (Gürsoy, 2010: 7).

1.3. Türkiye’de Hazır Giyim Sektörünün Önemi

Uzun yıllardan beri Türkiye’nin istihdam ve ihracat açısından en önemli sektörlerinden biri olan ve Türk dış ticaretinde stratejik bir sektör olma özelliğini koruyan hazır giyim ve tekstil sektörü, Türkiye imalat sanayi üretiminin GSMH’ si (Gayri Safi Milli Hasıla) içinde yüzde 23’lük bir paya sahiptir. Dünyanın dördüncü büyük hazır giyim ihracatçısı konumunda olan Türk hazır giyim sektörü, üretim ve istihdamdaki büyük ağırlığıyla Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörlerinden birisi konumundadır (Sevim ve Emek, 2008).

Hazır giyim ve tekstil sektörü Türkiye GSYİH’ nin (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) yaklaşık yüzde 10’unu sağlamaktadır ("Sanal", 2010: 5). Özellikle tekstil sektöründe önemli bir ithalatçı konumunda olan Türkiye’de, 2008 yılında hazır giyim ithalatı 2,1 milyar dolar, tekstil ithalatı ise 7,3 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır (İTKİB, 2008: 3).

Hazır giyim ve tekstil sektörünün, gerek ihracat, gerek istihdam, gerekse katma değer bakımından Türkiye için yeri ve önemi son derece büyüktür. İç ve dış gelişmelerden çok çabuk ve çok derin etkilenen hazır giyim ve tekstil sektörü, kriz ortamlarında Türkiye’nin zayıf noktası olurken, kalkınma ve büyüme yıllarında ise en büyük umudu olmaktadır.

1.4. Türkiye’de Hazır Giyim Sektörünün Durumu

Türkiye, hazır giyim ve tekstil sektörü dünyanın dördüncü, AB’nin ikinci en büyük tedarikçisi konumundadır. AB pazarında Türkiye’nin en büyük rakibi ise son on yıldır öne çıkan Çin’dir. 31 Aralık 2004’te ATC ’nin (Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması) son bulması sonucu, hazır giyim ve tekstil sektörünün uluslararası ticaretinde kota sisteminin ortadan kalkmasıyla, bu sektörler WTO (Dünya Ticaret Örgütü) ve GATT (Genel Tarifeler ve Ticaret Anlaşması) ile tamamen bütünleşmiş ve sektörlerde önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Kısıtlamaların kalkmasıyla, başta Çin olmak üzere Asya ülkeleri, düşük fiyatlı ürün ihracatı yaparak rekabetin yoğunlaşmasına, Türkiye’nin AB ve ABD’deki pazar payının daralmasına neden olmuşlardır (Ulaş vd., 2009: 3).

2006 yılı verilerine göre Türkiye, dünyada tekstil ihraç eden ülkeler içerisinde yüzde 3,5'lik payı ile sekizinci, hazır giyim ihraç eden ülkeler içerisinde ise, yüzde 3,8'lik pay ile dördüncü sırada bulunmaktadır. Türkiye'de hazır giyim ve tekstil sektörünün içinde bulunduğu durum ihracat verileri açısından incelendiğinde, 2008 yılı verilerine göre, hazır giyim ihracatının 15,2 milyar dolar, tekstil ihracatının da 6,6 milyar dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir (İTKİB, 2008: 3).

Türkiye AB ülkelerine yapılan tekstil ve hazır giyim ihracatında da Çin'in ardından 2. sırada gelmektedir. 2007 yılında AB'ye en fazla tekstil ve hazır giyim ihraç eden ilk 30 ülke içerisinde Türkiye, 16,555 milyar dolarlık ihracat ile yüzde 14,75'lik bir paya sahip bulunmaktadır. 2007 yılında Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ihracatı 23,945 milyar dolar olarak gerçekleşirken, bunun yüzde 41'ini teşkil eden 9,802 milyar dolarlık kısmı DİR (Dahilde İşleme Rejimi) kapsamında gerçekleşmiş bulunmaktadır. Bunun da yaklaşık 5,5 milyar dolarını DİR kapsamında AB ülkelerine yapılan tekstil ve hazır giyim ihracatı oluşturmaktadır (Şenol, 2009: 15).

2009 verilerine bakıldığında ise, krizin en şiddetli geçtiği 2009 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının, önceki yıla göre yüzde 22,6 azalarak 102 milyar 165 milyon dolar olduğu, aynı yıl Türkiye'nin tekstil ihracatının ise yüzde 19,1 düşerek 6,8 milyar dolardan 5,5 milyara gerilediği görülmektedir. 2009 yılında hazır giyim ihracatındaki düşüş ise yüzde 15,5 olmuş ve hazır giyim ihracatı 16,7 milyar dolardan 13,2 milyar dolarlara kadar gerilemiştir (TİD, 2010: 2). 2008 yılında yaşanan küresel krizin ardından oldukça zorlu bir yıl olan 2009'u geçiren tekstil ve hazır giyim sektörü, 2010 yılına iyi başlamıştır.

Gelişmekte olan ülkeler, kendilerini değişen iş ortamı ve pazarda oluşan yeni koşullara hazırlamadıkça, tekstil ve hazır giyim sektöründeki liberalleşmeden dolayı riskle karşılaşacaklardır. Türkiye'deki işletmelerin artan rekabet ortamında pazar paylarını korumaları ve arttırmaları için strateji geliştirmeleri, bununla birlikte yönlerini iyi belirlemeleri gereklidir (Ulaş vd., 2009).

WTO değerlendirmesine göre son 10 yılda tekstil - hazır giyim ticareti yapan ülkeler içinde en yüksek performansı gösteren ülke Türkiye'dir. Türk hazır giyim

sektörü dünya ile entegrasyonunu sağlamış rekabet içinde var olan bir sektördür. Hazır giyim ve tekstil sektöründe yapılan araştırmalara göre; uluslararası rekabetin koşulları iyi bilinmektedir. Ancak, bu bilince rağmen hazırlıklarını zamanında tamamlayamama sorunuyla karşı karşıya kalan hazır giyim ve tekstil sektörü, bunca yıldır kendi ayakları üzerinde durmasına karşın, hala devletten gelebilecek teşvikleri beklemektedir. Tüm olumsuzluklara rağmen uluslararası arenada kalmayı başarmanın özgüveni ve moral üstünlüğü ile olumlu beklentileri yüksek olan bu sektörde önümüzdeki 10 yıl içinde önünün kapanmaması için mutlaka önlemler alınmalı ve kesinlikle vazgeçilebilir bir sektör olarak değerlendirilmemelidir (DPT, 2001).

BÖLÜM II

KRİZ ve KRİZ YÖNETİMİ

2.1. Krizin Tanımı

Kriz kavramı hakkında bugüne kadar birçok değişik tanımlama yapılmıştır. Kriz kelime anlamı itibariyle bir işin, bir olayın geçtiği karışık, içinden çıkılması zor durum, birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişmeler ve tehlikeli an demektir. Kriz kelimesinin etimolojik kökeni Yunanca “Krisis” kelimesinden gelmiştir. Ekonomi ve politika açısından yaygın olarak iki anlamda kullanılan birinci anlamı, bir faktöre bağlı olarak beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan zor dönem, anlamında kullanılır. İkinci anlamı ise; bazı alanlarda yeniden yapılanma yolunda bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır (Örsdemir ve Erdoğan, 2003: 20).

Kriz genel anlamda düzgün olmayan, reform gerektiren istikrarsız bir durumdur. Kriz konusuna subjektif ve objektif olmak üzere iki yaklaşım vardır.

Subjektif yaklaşım: Sezgiye yöneliktir. Krizin işletme yönetiminin sezgilerine ve algılamasına bağlı olarak ortaya çıktığını savunur.

Objektif yaklaşım: İşletmeyi sistem olarak görür. İşletme sisteminin alt sistemlerinden birinin bozulmasına bağlı olarak krizin ortaya çıktığını öne sürer (Vergiliel Tüz, 1996: 3).

Krize ulusal ve uluslararası politikaların sebep olabileceği gibi kurumsal anlamda şirketlerin yaşadığı farklı boyutlardaki kısa ve uzun süreli krizlerde sebep olabilir. Kriz işletmenin mevcut konumunu ve geleceğini etkileyen hiç beklenmeyen bir anda ortaya çıkan ve genelde önlem alınmakta geç kalınan olumsuz bir durumdur (Arıduru, 2009).

İşletme krizleri insanlardan, örgütsel yapıdan, ekonomiden veya başka teknolojiden kaynaklanan, insan hayatına doğal ve sosyal yaşama büyük zararlar veren felaketlerdir (Haşit, 2000: 7).

Çok dinamik bir ortamda faaliyet gösteren örgütlerin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri ve yaşamlarını sürdürebilmeleri, büyük ölçüde çevreye uyum

sağlayabilmelerine bağlıdır. Son yıllarda örgütlerin gerek kendi kontrolleri dışında oluşan bir takım olumsuz koşullardan, gerekse kendi uyguladıkları yönetim politikalarının başarısızlığından dolayı karşılaştıkları krizlerin sayısında önemli artışlar olmakta, krizler örgütsel yaşamın önemli bir parçası haline gelmektedir (Haşit, 2000: 3-4).

2.2. Krizin Özellikleri

En belirgin ve en gerilim yaratıcı özelliği belirsizlik olan kriz dönemlerinde belirsizlik arttıkça, kriz şiddetlenir ve çözüm bulma gereği de o oranda çabukluk kazanır. Zaman ve olanakların sınırlı olduğu kriz dönemlerinde, geleceğe yönelik tahminler güçleştiği için, neyin neye göre yapılacağına karar vermek zor olmaktadır (Baltaş, 2002: 1).

Kritik ve mücadele edilmesi gereken örgütsel durumlar olarak tanımlanan krizler, örgütler üzerinde baskı, stres, güvensizlik, panik ve karışıklık gibi olumsuz durumlar yaratmaktadırlar. Ancak her stresli ortam kriz değildir. Krizler arasında bazı farklı özellikler bulunmasına rağmen, krizlerin özünde, sonuçlarında ve çarelerinde ortak özelliklere rastlanmaktadır. Burada önemli olan konu krizi doğru saptayıp doğru çözümler üretebilmektir (Haşit, 2000: 7-12).

Kriz, örgüt tarafından beklenmeyen ve önceden sezilemeyen bir durumdur. Örgütün hayatını tehlikeye sokmayan ve denge durumunu bozmayan her çatışma ve sıkıntıya kriz adını vermek doğru olmaz (Vergiliel Tüz, 2001: 10-11). Olağandışı bir durum olan krizler, işletmedeki tüm yönetimi değiştirip yerine yenisini getirerek, işletmeye yepyeni bir perspektif kazandıracak ölçüde önemli değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılabilir. Bu durum, işletme üst yönetiminin kriz yönetimine karşı isteksiz davranmasına yol açmaktadır (Haşit, 2000: 9).

Krizi rutin ortamdan ayıran özellikler aşağıda verilmiştir:

- Kriz ciddi bir hastalık gibidir ve ciddi bir müdahale gerektirir.
- Bazı krizler yüzeye çıkıncaya kadar uzun bir süre geçerken bazı krizler anırsız ortaya çıkar.

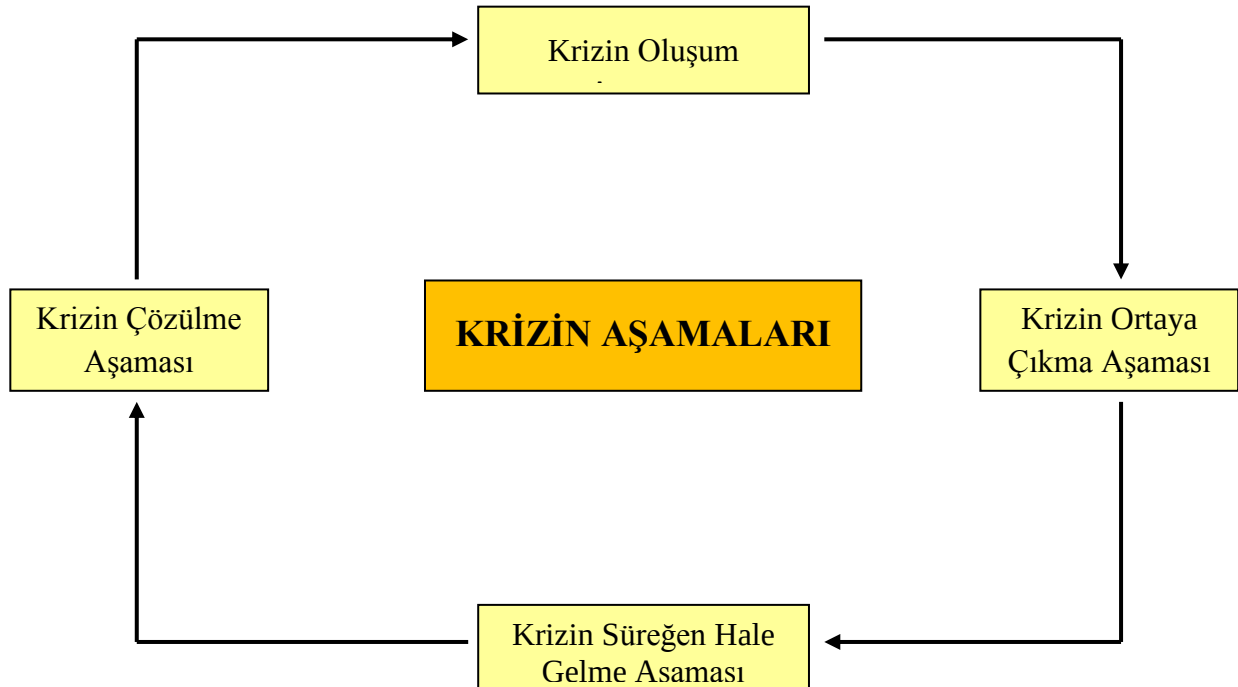
- Krizler örgütle ilgili üçüncü kişileri de (yönetici, iş gören, hissedar, devlet vb.) ciddi şekilde etkiler.
- Krizin kesin çözüm formülü yoktur. Tekrar ortaya çıkabilir.
- Bazı durumlarda kriz, fırsatları değerlendirme amacıyla bilinçli olarak geliştirilebilir.
- Kriz mutlak bir felaket değildir. Fırsatlar grubuna dönüşebilir (Vergiliel Tüz, 1996: 9).

2.3. Krizin Aşamaları

Krizler, farklı yerlerde ve değişik zamanlarda oluşan birbiriyle ilişkili birçok olaya bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Her olay, bir zincir reaksiyonu olarak diğerine basamak oluşturmakta ve krizi arttırmaktadır.

Kriz sürecinin aşamaları Şekil-1’de verilmiştir.

Şekil-1: Krizin Aşamaları

Kaynak: Haşit, 2000: 14.

Şekil-1’de görülmekte olan kriz sürecinin 4 aşamasının ilki krizin oluşum aşaması, bunu takip eden krizin ortaya çıkma aşaması, sonrasında krizin süregelen hale gelme aşaması ve son olarak krizin çözülme aşamasıdır.

Krizle ilgili yapılan araştırma sonuçlarına göre, krizin başlangıcından işletmelerin krizi çözmelerine kadar geçen süreci çeşitli aşamalarda ele almak mümkündür (Düzgün, 2007: 30).

Kriz sürecinde işletmeler;

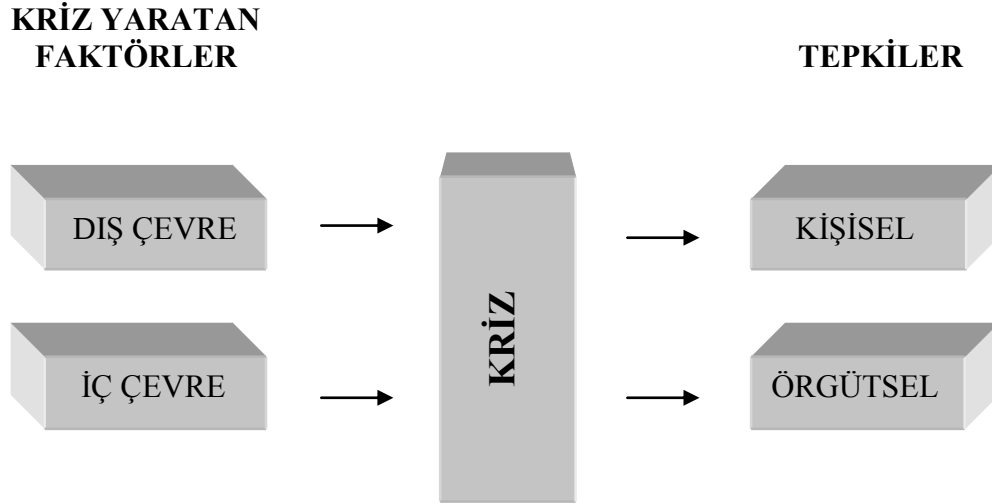
- Krizin ilk aşamalarını görmez, onlara karşı kördür (körleştirilmiş aşama, gizli aşaması),
- Değişiklik ihtiyacını görmesine rağmen, herhangi bir tedbir almaz (hareketsizlik aşaması, kriz yalanlama aşaması),
- Tedbir almasına rağmen, aldığı tedbir doğru değildir (hatalı tedbir aşaması, örgütün bölümlere ayrılma aşaması),
- Bir kriz noktasına ulaşır (kriz aşaması),
- Tasfiyeye zorlanır (dağılma aşaması, örgütün çökmesi aşaması) (Haşit, 2000: 49).

2.4. Krizi Etkileyen Faktörler

İşletme yönetimi her ne kadar bir ekip işi olarak kabul edilse de, örgütün başarısında yöneticinin rolü çok önemlidir; ancak, başarısız bir yönetim sonucu oluşabilecek kriz durumunda yetersiz ve yeteneksiz yöneticinin rolü ön plana çıkabilmektedir. Etkin ve başarılı yönetim muhtemel krizleri önleyebilirken, yetersiz ve hatalı yönetim işletmeyi kriz durumuyla karşılaştırabilir (Düzgün, 2007: 22).

Krizi etkileyen faktörler Şekil-2’de verilmiştir.

Şekil-2: Krizi Etkileyen Faktörler

İşletmeler, çeşitli faktörlere bağlı olarak krizle karşılaşır (Vergiliel Tüz, 1996: 4).

Bu faktörler genel olarak ikiye ayrılmaktadır.

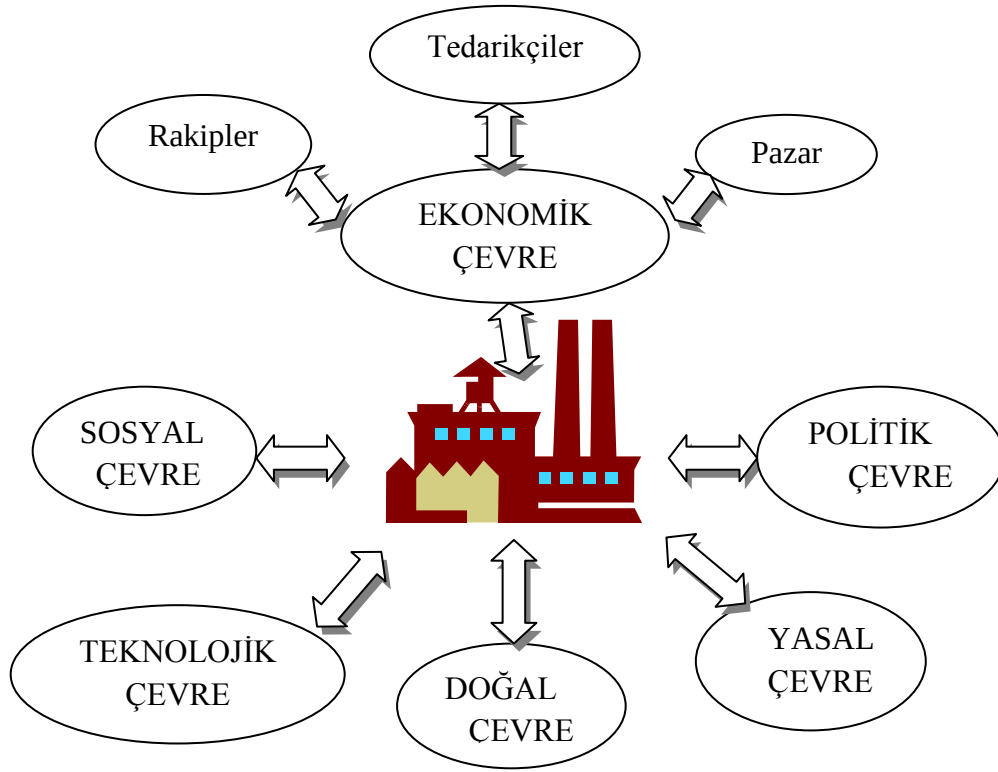
- 1- İşletmenin dış çevresiyle ilgili kriz faktörleri
- 2- İşletmenin iç çevresiyle ilgili kriz faktörleri (Haşit, 2000: 18).

2.4.1. İşletmenin Dış Çevresiyle İlgili Kriz Faktörleri

Krize neden olan işletme dışı çevre faktörleri, işletmenin kontrolü dışındaki makro faktörlerdir. Çevre faktörlerinin hızlı değişmesi, işletmelerinde bu değişikliğe hızlı uyum sağlamalarını gerektirmekte ve bu uyum sürecindeki sorunlar krize zemin hazırlamaktadır (Vergiliel Tüz, 1996: 5).

İşletme ve çevre faktörleri Şekil-3'te verilmiştir.

Şekil-3: İşletme ve Çevresi

Kaynak: Tekin ve Zerenler, 2005: 58.

Şekil-3 incelendiğinde işletmenin dış çevre faktörlerinin doğal, ekonomik, politik, yasal, sosyal ve teknolojik çevre faktörlerinden oluştuğu görülmektedir.

İşletmelerin Dış Çevre Faktörleri;

1. Doğal Faktörler: Doğrudan işletmelerin fabrika binasını, ofisleri, tedarikçileri etkileyen ya da işletmelerin içinde bulunduğu çevrede meydana gelebilen yangın, deprem, tayfun, sel gibi doğal felaketler, krizlerin nedeni olabilir. Beklenmedik felaketler ve doğal çevreyle (toprak-su-iklim) ilgili birçok faktör işletmeleri krize yönltebilmektedir (Tekin ve Zerenler, 2005: 54).

2. Ekonomik Faktörler: İşletmenin ürünlerinin arz talep durumu, pazar faktörleri, Türkiye ekonomisinin parasal, mali ve genel iş şartları yönünden değişimi, ekonominin büyümesi ve sağlığı, GSMH ve kullanılabilir kişisel gelir, talepteki

büyük değişimler ve yabancılarla rekabet işletmeleri yakından etkilemektedir (Vergiliel Tüz, 1996: 5).

3. Politik ve Yasal Faktörler: Krizin en önemli nedenini oluşturan devlet politikasındaki değişiklikler, yasal yapı, politik müdahale, finansal destek ve dış rekabet konusundaki hükümetin yaklaşımı konularını içeren faktörlerdir (Haşit, 2000: 21).

4. Sosyal Çevre: Toplumun değer, beklenti ve yaşam tarzındaki köklü değişimler, krizlerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler arasındadır. Toplumun değer yargılarının değişmesi, müşterilerin ilgisinin azalması, sosyal karışıklıklar ve huzursuzluklar, işletmelerde krize neden olabilmektedir (Tekin ve Zerenler, 2005: 57).

5. Teknolojik Faktörler: Günümüzde geliştirilen yeni teknolojiler, tüketici taleplerinde önemli değişikliklere yol açmakta, yeni hammaddelerin kullanımını, yeni üretim süreçlerinin oluşturulmasını, yeni mal ve hizmetlerin üretimini zorunlu hale getirmektedir (Haşit, 2000: 21).

2.4.2. İşletmenin İç Çevresiyle İlgili Kriz Faktörleri

İşletmelerde krizin ortaya çıkmasında önemli rol oynayan önemli bir grup faktör de işletmelerin kendi iç yapılarından kaynaklanan yetersizlikler ve problemlerdir. İşletmelerin krize girmelerinde işletme içi kaynakların yeterince kullanılmaması durumunda, dış faktörler kadar etkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle, işletme içi kaynaklar açısından güçlü olan işletmeler, dış çevredeki değişimlere hızlı uyum yoluyla krizlerden korunabilme konusunda daha başarılıdırlar (Zerenler, 2003: 25).

İşletmelerin iç çevresiyle ilgili kriz faktörleri; yönetici yetersizliği, işletmenin hayat safhası ve örgütsel sorunlar gibi faktörlerdir.

İşletmenin etkilendiği iç faktörlerin başında gelen yönetici yetersizliğinin nedenleri;

- Yöneticinin tahmin etme ve sezgi gücünün zayıf olması,
- Yeni problemlerin farklılığını kavrayamama ve onlara eski çözümleri uygulama eğilimi,

- Hızlı çevre değişimlerinde yavaş kalma,
- Yöneticinin önündeki sorunu kriz olarak algılayacak kişilikte olmaması,
- Çevredeki gelişmeler hakkında bilgi toplama yetersizliğidir (Vergiliel Tüz, 1996: 7).

Bir kuruluşta acil bir durum ortaya çıktığında, yönetici önce durumun niteliğini ve boyutlarını saptamak zorundadır. Zamanında ve yerinde sorular sormak çoğunlukla sorunun çözümünde kilit rol oynamaktadır (Tack, 1994: 16).

2.5. Kriz Yönetiminin Tanımı

Kriz yönetimi, olabilecek sorunların önceden tespit edilmesi, önlenmesi ya da sonuçlarının sınırlandırılmasına yönelik adımlar atmak yerine ortaya çıktıklarında tepki gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi krizlerin önceden kestirilmesi ve oluşmasını engelleyici ya da durdurulamadığında sonuçlarını kısıtlayıcı adımların atılması gerekmektedir (Akdağ, 2010: 3).

Kriz yönetimi, krizleri anlamak ve onlarla başa çıkmak için yürütülen faaliyetlerin bütünüdür. Kriz yönetiminin temel amacı işletmeyi karşılaşılabilecek bir kriz durumuna karşı hazırlamaktır. Yöneticiler, artık krizin işletmeyi etkileyip etkilemeyeceğini düşünmek yerine nerede, ne zaman, nasıl ve ne şekilde bir krizle karşılaşılabileceklerini, kimin ve kaç kişinin bu krizden etkilenebileceğini düşünmek zorundadırlar. Bütün bu gelişmeler sonucunda, işletme yöneticileri herhangi bir zamanda karşılaşılabilecekleri krizleri önlemek ya da en az kayıpla atlatabilmek için kriz yönetimi çalışmalarına daha çok zaman ayırmak zorunda kalmaktadır (Haşit, 2000: 63).

Kriz yönetimi, işletmelerde gerçekleşme ihtimali olan ya da başlayan bir kriz sürecinin analiz edilip, krizlerin ortaya çıkmasını sağlayan sorunları çözebilme ve kriz sürecinin en az kayıpla atlatabilme faaliyetleridir (Bozgeyik, 2004: 42). Krizler iyi yönetilirse bir fırsattır. Bir kriz ortamında, iyi değerlendirilemeyen fırsatlar çevrenin, kamunun tereddütte kalmasına ve örgüte olan güvenin sarsılmasına yol açmaktadır (Akdağ, 2010: 3).

Kriz yönetimi olası bir krizin engellenmesi için uyarı sinyallerinin belirlenerek koruma ve önleme mekanizmalarının kurulması mevcut bir krizin ortadan kaldırılması veya zararlarını en az düzeye indirebilecek önlemlerin belirlenmesi ve uygulanmasıdır. Kriz yönetiminde; örgütsel bir krizin oluşumunda yer alan bireysel etkileri tahmin etmek ve açıklamak için bilişsel teoriler ve daha da genişleterek psikoanalitik teoriler uygulanmaktadır (Vergiliel Tüz, 2001: 13).

Krizi çözümlmek esnek, yaratıcı, objektif, atak cesaretli, grup çalışmasını seven, harekete hazır, yeniliğe açık, beklenmedik durumlarda bilinmeyene, istenmeyecek koşullara da istekli olmayı gerektirmektedir (Haşit, 2000: 64). Krizde etkin yönetimin stratejik yönetim, teknik ve yapısal yönetim, iletişimin yönetimi, psikolojik ve kültürel öğelerin yönetimi olmak üzere dört boyutu bulunmaktadır (Baltaş, 2002: 22).

Kriz yönetiminin temel amacı, krizleri önceden görebilen, bunların türlerini yırt edebilen, bunlara karşı birtakım önlemler alabilen, bunlardan birçok alanda yeni şeyler öğrenebilen ve en çabuk şekilde toparlanan işletmeler yaratmaktır.

Kriz yönetimi sürekli bir işlemdir, başlangıcı ve sonu yoktur. Önceden tahmin edilebilen krizlerle ilgili hazırlanan planların sürekli olarak denenmesi, tekrar tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir (Haşit, 2000: 66).

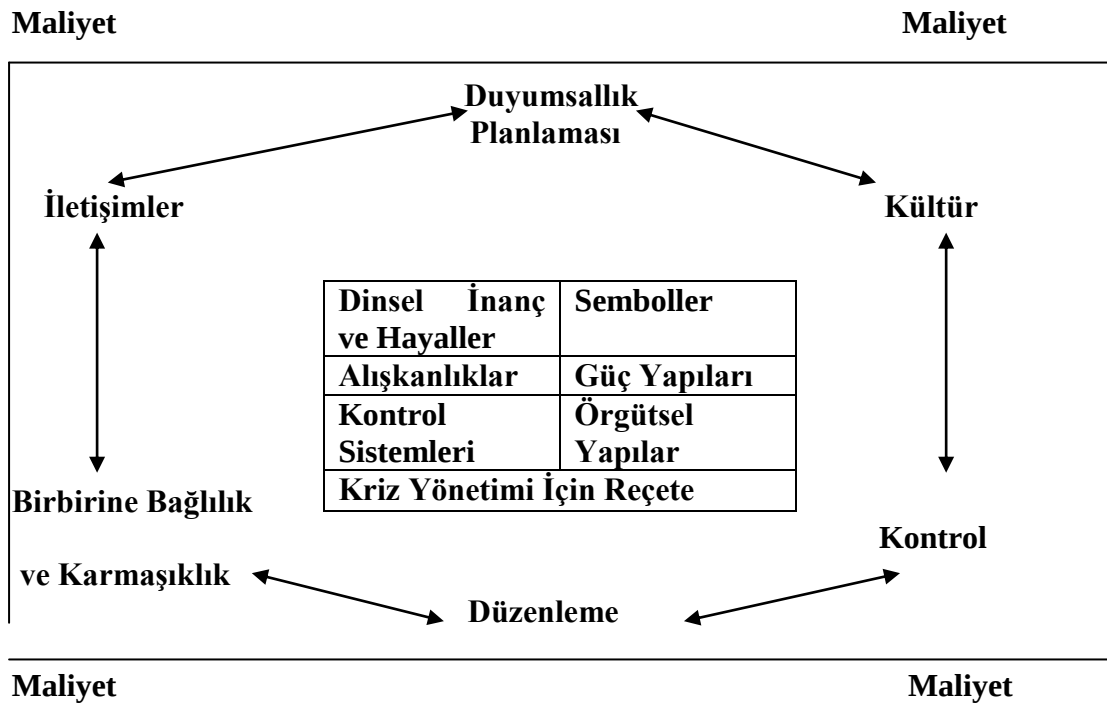
İşletmelerde kriz yönetimi faaliyetlerinin genel özellikleri, şu şekilde sıralanabilir:

1. Krizi yönetecek kişilerin algılama kapasiteleri kriz yönetiminde önemli yer tutmaktadır. Krizleri önlemede başarı, yöneticilerin krizleri ne şekilde algıladıklarına bağlı olarak değişebilmektedir (Akdağ, 2010: 4).
2. Kriz yönetimi, işletmelerin muhtemel krizlere karşı daima hazırlıklı olmasını sağlamaktadır.
3. Kriz yönetimi, birden fazla safhadan oluşan kompleks bir süreçtir.
4. Kriz yönetimi, işletmelerin yaşamlarını devam ettirmesini tehlikeye sokabilecek ya da olanak dışı bırakacak nitelikteki durumlarla ilgilidir.
5. Etkin bir kriz yönetimi, işletmelerde krizlerin kısa sürede kontrol altına alınıp, kayıp ve zararları sınırlayabilme avantajına sahiptir.

6. Kriz yönetimi işletmelerin özelliklerine göre farklılık gösterir (Bozgeyik, 2004: 43).

Kriz yönetiminin yedi faktörü Şekil-4'te verilmiştir.

Şekil-4: Kriz Yönetiminin Yedi Faktörü

Kaynak: Düzgün, 2007: 27.

Dış çevrenin sürekli değişmesi ve karmaşılaşması ile birlikte yönetimin bunu takip etmede başarısız olması, örgüt ile çevre arasında bir “stratejik sorun” ortaya çıkarabilmektedir (Düzgün, 2007: 27).

2.6. Kriz Yönetim Süreci

İşletmecilik dünyası dinamik bir yapıya dönüşmüştür. Bu dinamizmin gerisinde kalan işletmelerde normal düzen bozulmakta ve kriz sürecine girilmektedir. Kriz yönetimini ciddiye almayan işletmelerin bunu pahalıya ödedikleri görülmektedir (Vergiliel Tüz, 1996: 1).

Hassas ve kritik bir durum olan kriz sürecinde, yanlış uygulamalar işletmeyi yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilmektedir. Kriz durumlarında problemi

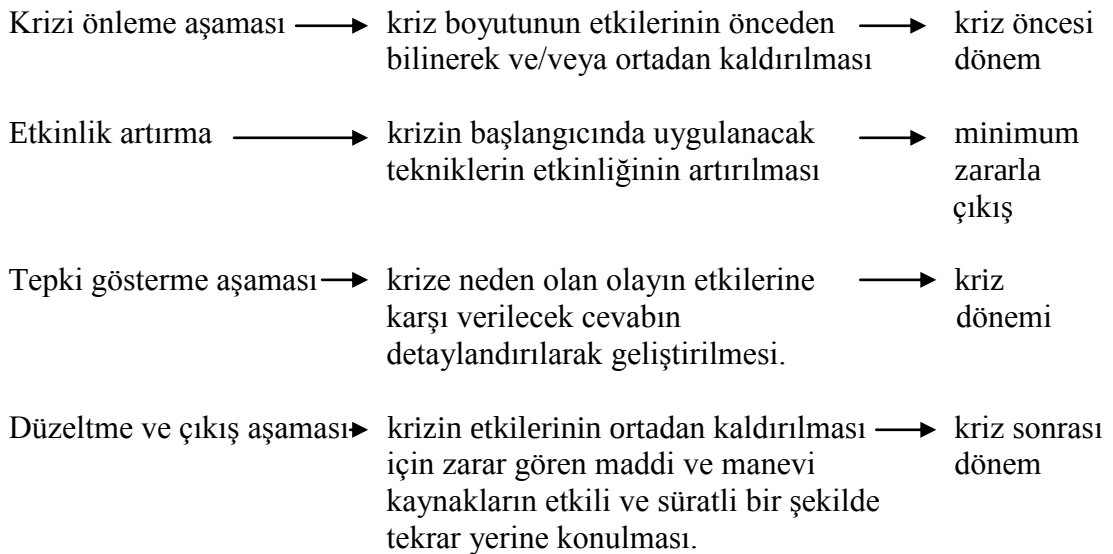
teşhis etme ve uygulama zamanı kısıtlı olduğu için, krize verilen cevabın etkili, ölçülü aynı zamanda güçlü ve hızlı olması gerekmektedir. (Haşit, 2000: 10).

Kriz öncesi dönemde ortaya çıkan belirtilerle başlayan ve gerilim yaratan bir düzensizlik durumu olan kriz, dengenin yeniden sağlandığı ve yaraların sarıldığı döneme kadar çeşitli evreleri kapsar (Baltaş, 2002: 3). Bu evreler;

- Krizin kavramsal olarak başlangıç noktası,
- Kuluçka dönemi,
- Belirme anı,
- Hücum safhası,
- Kurtarma safhası,
- Yeniden yapılanma safhasıdır (“Sanal”, 2000).

Kriz yönetimi süreci; krizle ilgili olabilecek tüm belirtilerin ortaya çıkmasıyla birlikte kriz nedeni olabilecek unsurların, kriz boyutunun ve etkilerinin önceden bilinerek hafifletilmeleri ve/veya ortadan kaldırılmaları, krizin başlangıcında uygulanacak tekniklerin etkinliğinin artırılması, krizlere neden olan olayın etkilerine karşı yapılacak faaliyetlerin detaylandırılarak geliştirilmesi ve krizin etkilerinin ortadan kaldırılması için, zarar gören maddi ve manevi kaynakların etkili ve süratli bir şekilde tekrar düzeltilmesinden oluşmaktadır (Bozgeyik, 2004: 43).

Kriz Süreci

(Zerenler, 2003: 51).

Kriz dönemlerinde alınan önlemler Tablo-4'te verilmiştir.

Tablo-4: Kriz Dönemi Önlemleri

İşletmenin mücadele yönetimi	Başarılı (%)	Başarısız (%)
Varlıklarını azaltmak	93	50
Yönetimi değiştirmek	87	60
Mali kontrolü sıklaştırmak	70	50
Maliyeti düşürmek	63	90
Borçlarını yeniden düzenlemek	53	20
Pazar geliştirmek	50	50
Örgütsel değişikliğe gitmek	47	20
Ürün ve pazar geliştirmek	40	30
Başka şirket satın almak	30	10
Yeni yatırımlara girmek	30	10

Kaynak: Vergiliel Tüz, 1996: 71.

Kriz dönemlerinde firmalar öncelikli olarak varlıklarını azaltma yoluna gitmişler ve yüzde 93 oranında başarı elde etmişler, yüzde 50 civarında da bu yola başvurmakla başarısızlıkla karşılaşmışlardır. Her kriz döneminde olduğu gibi yatırımlar durmakta ve işletmeler yeni yatırım yapma konusunda tedirginlik yaşamaktadırlar. Yönetimi değiştirmek ise yüzde 87 gibi bir oranda başarı sağlarken, yüzde 60 gibi yüksek bir oranda da başarısızlıkla karşılaşmak da olasıdır.

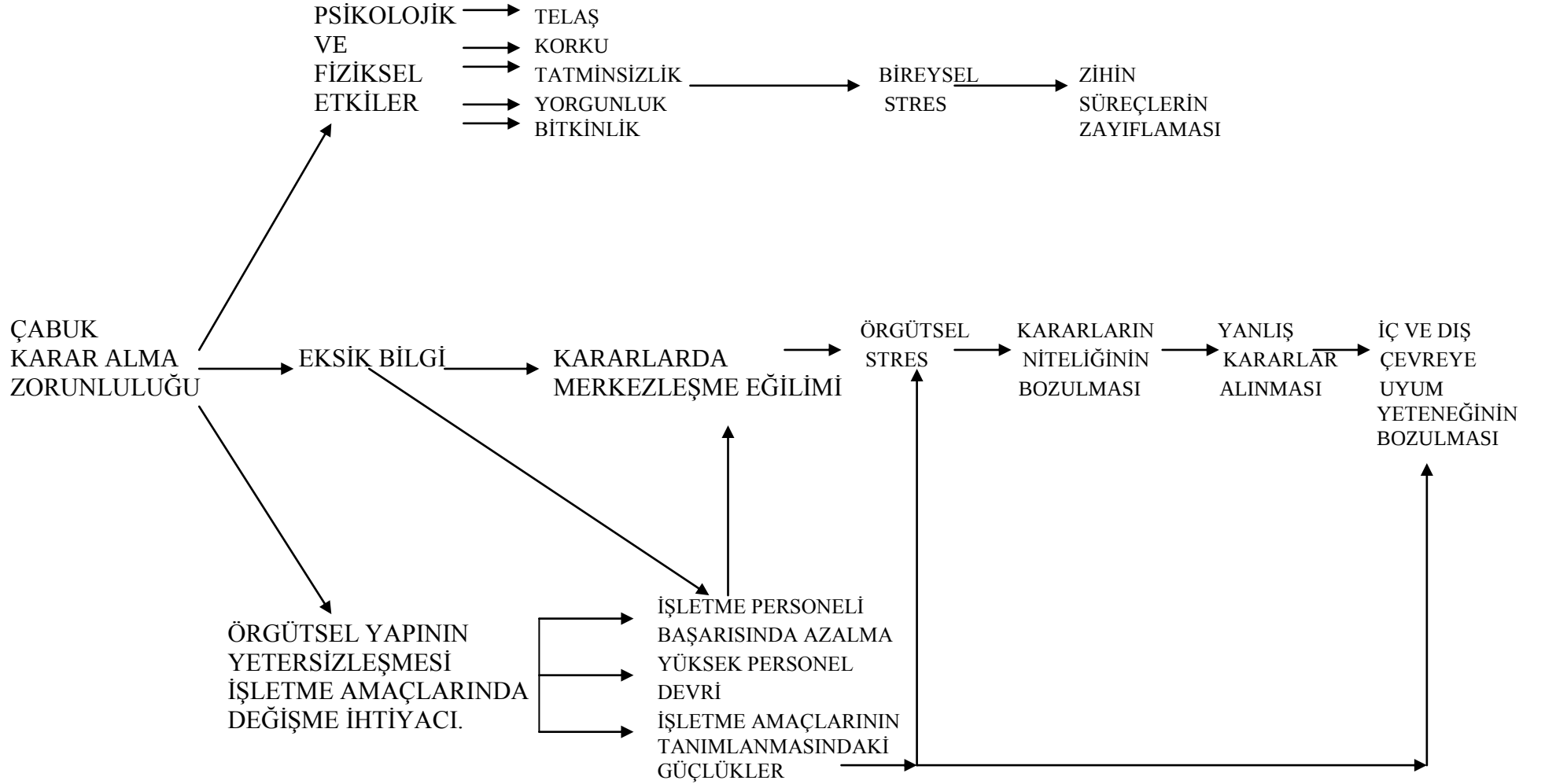
Maliyetleri düşürmeyle genellikle yüzde 90 başarısız bir sonuçla karşılaşırken, yüzde 63 gibi göz ardı edilmeyecek bir oranda da başarı şansı olmaktadır. Bu nedenle kriz dönemlerinde birden maliyeti düşürmek yerine, maliyetleri düşüren yönetim teknikleri normal zamanda da aralıklarla uygulanmalıdır. Bu şekilde hareket eden işletmeler, işler durgunlaştığında fazla sıkıntı çekmez. Çünkü müşterilere normal zamanlarda sunulan kalite ve hizmet düzeyini, durgunluk döneminde düşürmek rakipleri güçlendirir. Sadece müşteri kaybetmemek için, bazı ürünlerin fiyatında, kaliteyi düşürmeksizin geçici olarak indirim yapılabilir. Bu uygulama, bir süre için kar oranlarını düşürse de müşterinin orta vadedeki sadakatini güçlendirmektedir.

Ürün ve yeni pazar gelişimini de kriz dönemlerinde arka plana atmamak gerekmektedir. Örneğin, krizle birlikte gelen yeni dönemde ekonominin genel seyrinin, ailelerin geçimleri üzerindeki etkilerini analiz edip, yeni ürün konseptleri geliştirmek satışları artırabilir. Özellikle yeni teknolojiler kullanılarak üretilecek göz alıcı ürünler, durgunluk döneminde bile tüketicilerin satın alma kararlarını olumlu etkileyebilir. Durgunluk dönemlerinde fiyatı makul, ancak kalite seviyesi yüksek “kompakt” ürünler geliştirmek, düşen talebi canlandıracak, kar oranını düşürse de markaların gelir düzenini koruyacaktır.

İşletmeler kriz dönemlerinde borçlarını da yeniden gözden geçirmeli ve yeni düzenlemeler yeni uygulamalar yapma yoluna gitmelidir. Önce kendi bünyelerinde neler yapabileceklerini ortaya koymalıdır, ayrıca devletin de söz konusu kriz dönemlerinde vergi sosyal güvenlik ile ilgili düzenlemeler yapması ile işletmelerin biraz daha önü açılmaktadır.

Kriz sürecinin işletme üzerinde yarattığı etkilerin sonuçları Şekil-5’te verilmiştir.

Şekil- 5: Kriz Sürecinin İşletme Üzerinde Yarattığı Etkilerin Sonuçları

Kaynak: Haşit, 2000: 62

BÖLÜM III

DÜNYA ve TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ KRİZLER ve HAZIR GİYİM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

Türk tekstil ve hazır giyim sektörü, gösterdiği yüksek ihracat performansı ile 1980’li yıllarda ülke ekonomisinde belli bir yer edinmiş; 1990’lara gelindiğinde toplam ihracat içindeki payını yüzde 30’un üzerine çıkartarak, yerini sağlamlaştırmıştır. 1989’lu yılların başında daha çok iplik, elyaf, kumaş gibi tekstil mamulleri ihraç eden Türkiye, 1987 yılından sonra daha fazla hazır giyim mamulü ihraç etmeye başlamış; katma değeri tekstil mamullerinden yüksek olan hazır giyim mamullerinin ihracatı, 1990’lı yıllarda artarak devam etmiş ve sektörün önemini pekiştirmiştir. 1990’larda tüm dünyada, hazır giyim piyasaları hızlı bir rekabet içerisinde olmuştur (Yıldırım, 2009: 2).

3.1. Dünya Ekonomisinde Oluşan Krizler

Dünyada tarih boyunca ciddi ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Bunların en önemlisi kuşkusuz 1929 Dünya Bunalımı’dır. Etkileri ve sonuçları oldukça fazladır. 1929 Krizinin izlerinin silinmesinden ve uzunca bir dönem yaşanan istikrardan sonra 1960’ların sonlarında başlayıp iki petrol kriziyle de ivme kazanan Bretton Woods sonrası döneme ait 1970’ler ve 1980’lerdeki borç krizleri de, Dünya ekonomisi açısından ikinci önemli kriz dalgasını oluşturmuştur (İTO, 2001: 47).

1980’li yılların başlarından itibaren finansal serbestleşme politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu finansal serbestleşme politikalarının başında faiz oranlarının serbest bırakılması, bankaların MB’de (Merkez Bankası) tutmak zorunda oldukları karşılık oranlarının düşürülmesi, ülkeye sermaye giriş çıkışlarının serbest bırakılması gelmektedir. Fakat uygulanan bu finansal serbestleşme politikaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır ve aralarında Latin Amerika Birleşik Devletleri ülkelerinin de bulunduğu birçok ülkede finansal krizlere neden olmuştur (Kınaytürk, 2006: 30).

Bugün dünya ekonomisinde en fazla tedirginliğin olduğu yer finansal piyasalarda yaşanan gelişmelerdir. Finansal küreselleşme ile beraber bir yandan tasarruflar küresel hale gelmiş ve tasarruf açığı olan birçok ülke bundan faydalanmış bir yandan da bu piyasalardaki kontrolsüzlükten dolayı büyük çaplı krizler ortaya çıkmıştır. 1997 yılında yaşanan Asya krizi bunun en önemli örneğini oluşturmaktadır. Latin Amerika ülkelerinde yaşanan krizler, Türkiye'nin 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşadığı krizler sayılabilecek krizler arasındadır. Söz konusu krizler çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmakla beraber 1992-93 yıllarında Avrupa para sistemi de benzer bir kriz yaşamıştır (Yılmaz, 2007: 55).

2007 ortalarında ABD konut piyasasında başlayan sorunlar giderek büyümüş ve gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ülkelere de sirayet ederek küresel bir boyut kazanmıştır. Krizin nedenlerini, likidite bolluğu ve bunun sonucunda verilen özensiz krediler, aşırı menkul kıymetleştirme, saydamlık eksikliği, derecelendirme kuruluşlarının etkinliğindeki yetersizlik, düzenleyici ve denetleyici kuruluşların müdahalede gecikmesi olarak sıralanabilmektedir. Küresel finansal kriz banka iflasları mali sistemdeki konsolidasyonlar ve devletleştirmelerden sonra reel sektöre de yansarak küresel büyüme oranlarını düşürmüş, enflasyonist etkiye yol açmış ve regülasyon taleplerinin daha yüksek sesle dillendirilmesine neden olmuştur (Alantar, 2009: 2).

Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile kredi türev ürünlerinin risklerinin yanlış ölçülmesi, kimi zamanda finansal mühendislik teknikleri kullanılarak ölçülemez hale getirilmesi sonrasında denetleyici yapının eksiklikleri finansal kurumları etkilemiş ve mortgage kredi krizi olarak adlandırılan durum küresel bir likidite krizine dönüşmüştür (BDDK, 2008).

3.2. Türkiye Ekonomisinde Oluşan Krizler

Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana geçen yaklaşık 87 yıllık süreçte Türkiye'de bazı ekonomik sıkıntılar görülmüştür. Ancak 1969 yılından bugüne en son 2008 krizi de dahil olmak üzere gerek küresel gerekse ulusal olmak üzere, 1969, 1974, 1978, 1980, 1986, 1988-1989, 1991, 1994 (Sadıklar, 2010: 1), 1997, 2000-2001 (Kazgan, 2010: 1), (Kibritçioğlu, 2001: 3-6) ve 2008 yıllarında (toplam 13 kriz

yaşanmıştır. Türkiye ekonomisinde 1969 yılından bu güne kadar geçen 41 yılın yüzde 32'si yani yaklaşık 3'te 1'i krizlerle geçmiş, 41 yıla 13 kriz sığmıştır.

Küreselleşme sürecinin yaşandığı 1980-2008 yılları arasındaki son 28 yılın tam 10 yılı, yani yüzde 36'sı kriz yıllarıdır. Bu rakamlar 1998'de başlayan ve 2000 yılının bir bölümü dışında giderek derinleşen krizin, 2002 yılında bittiğini varsaymaktadır (Ulutan, 2009).

3.3. Ekonomik Krizlerin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Türkiye ekonomisi 1996 yılında Avrupa Gümrük Birliği ile bütünleşme sürecine girmiş fakat hemen ardından 1997 yılında Asya, 1998 yılında ise Rusya krizi ile dış şoklara maruz kalmıştır. 1999 yılında meydana gelen iki deprem de içeride sanayi üretimi üzerinde önemli etkiler yapmış, bunların dışında yaşanan iç siyasal gelişmeler ve istikrarsızlıklar da dengesizlikleri beslemiştir. Ekonomi ancak 2000 yılında döviz kuruna dayalı istikrar programıyla normal bir sürece girmiştir (Yıldırım, 2007: 52).

Küresel krizin etkisiyle yavaşlayan Türkiye ekonomisi, 2008'in 3. çeyreğinde yüzde 0,5, 9 aylık dönemde de yüzde 3 büyümüştür. 2008'in 3. çeyreğinde yüzde 0,5 düzeyinde gerçekleşen büyüme hızı, 27 çeyrektir üst üste büyüyen Türkiye ekonomisinde kaydedilen en düşük büyüme oranı olmuştur.

Türkiye ekonomisinde yaşanan gerek küresel gerekse ulusal krizlerle birlikte, piyasalarda belirsizlikler artmış ve işletmelerin önlerini görmeleri güçleşmiş, bu durum da, işletmelerin istikrarını olumsuz biçimde etkilemiştir. Çünkü ekonomik birimlerin aldıkları üretim, yatırım gibi kararların dayandığı temel değişkenlerin büyük bir kısmı gelecekle ilgilidir. İşletmelerin, bu değişkenlerin ileride alabilecekleri değerleri kestirememeleri, işletmelerin geleceği görebilmelerini zorlaştırmakta ve bu durum, ekonomide kısa vadeciliğin hâkim olmasına yol açmaktadır (TÜSİAD, 1996).

Piyasalardaki belirsizlik yanında, yaşanan krizle birlikte faizlerin yükselmesi ve talebin düşmesi, işletmelerin satışlarının azalmasına, stoklarının artmasına ve ekonomide kapasite fazlasının ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Böylece, krizle

birlikte işletmeler, yatırımlarını azaltmakta, hatta yeni yatırımlarını neredeyse durdurmaktadırlar (KOSGEB, 2001).

3.4. Ekonomik Krizlerin Hazır Giyim Sektörü Üzerine Etkileri

Türkiye’de ilk kurulan ve en büyük sanayi sektörü olan hazır giyim ve tekstil sektörü, oluşturduğu istihdam ve gerçekleştirdiği ihracat ile Türkiye’nin can damarıdır. Türkiye’de hazır giyim sektörünün gelişimi 1970’li yıllardan sonra hız kazanırken, tekstil sektörü ise daha uzun bir geçmişe sahiptir.

Hazır giyim sektörü, uygulanan ekonomik politikalara paralel gelişmiş ve öncülük yapmıştır. 70’li yılların başından itibaren, ithal ikameci ekonomi politikalarının uygulandığı dönemde, hazır giyimde, iç piyasaya yönelik üretim ve bu üretime yönelik sanayileşme başlamıştır. Sektör, dış pazarları da takip etmiş ve Türkiye Avrupa’nın iplik-ham bez tedarikçisi haline gelmeye başlamıştır. 1980’den itibaren Türkiye’nin pazar ekonomisine dayalı dışa açık büyüme politikalarını benimsemesi ve uygulamasıyla birlikte ihracat teşvik edilmiş ve sektör giderek dış pazarlara yönelik üretime başlamıştır.

Aynı dönemde hazır giyim, dış pazarlara yönelik fasoncu niteliğinde ve küçük atölyeler boyutunda üretim yapan bir yapıya bürünerek, 10 yıl boyunca, Avrupa ülkelerine daha çok basit ve temel ürünlerde maliyet-fiyat rekabetine dayalı avantajlarını kullanarak ihracatını geliştirmiştir. Sektörün 1980’de 106 milyon dolar olan ve toplam içinde yüzde 3,6 pay olan ihracatı 1990’da 2,9 milyar dolara çıkmış, toplam ihracat içindeki payı ise yüzde 22,4 olmuştur.

Türk ekonomisinin lokomotifi rolündeki tekstil ve hazır giyim sanayi özellikle 80’li yıllarla birlikte, hızlı bir büyüme süreci içine girmiş; sektörel üretim, istihdam ve ihracatta önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sektör, 1990’lı yılların başında ise yeni bir döneme girmiş, yeni 10 yılın ilk yarısında organizasyon kapasitesini geliştirmeye başlayarak atölye boyutundan çok sayıda orta ölçekli işletmenin yer aldığı bir yapıya geçilmiştir. Yine bu dönemde ihracat ağırlıklı gelişimini sürdüren hazır giyim ve tekstil sektöründe, Avrupa piyasalarına yapılan ihracat genişlerken, ürün nitelikleri de artmaya başlamıştır. Şirketler kendi yenilikçi ve yaratıcı kapasitelerini de

geliştirmeye başlamıştır. İhracat bu dönemde bavul ticareti şeklinde komşu ülkelere de yapılmaya başlamış, 1995’de toplam hazır giyim ihracatı 6,2 milyar dolar olurken, toplam ihracat içindeki payı da yüzde 28,6’ya çıkmıştır.

1996 yılı başından itibaren, AB ile Gümrük Birliği’ne geçiş, hazır giyim sektörü için yeni bir gelişme noktası olmuştur. Sektör, Gümrük Birliği’nin yaratacağı avantajları değerlendirmek üzere kapasite artışına ve teknolojik gelişime yönelik geniş makine yatırımlarına yönelmiş, hızlı bir sanayileşmeyi sağlarken, üretim teknolojisini de uluslararası standartlara ulaştırmıştır. Sektöre girişler yoğunlaşmış, yaklaşık 15.000 ihracatçı üretici şirkete ulaşılmıştır. Sektör ölçekleri büyürken, KOBİ’lerin (Küçük ve Orta Boy İşletme) payı genişlemiştir.

Moda ve marka bilincinin de yerleşmeye başladığı bu dönemde, Türk şirketleri kendi tasarımlarını ve koleksiyonlarını geliştirerek, uluslararası pazarlarda ilk kez kendi markaları ile yer almaya başlamıştır. Ürün kalitesi ve nitelik hızla gelişmeye başlamış, yabancı yatırımların da artmaya başladığı bir döneme girilmiştir.

Yaşanan 1997 ekonomik krizinin küçük ve orta ölçekli işletmeler üzerindeki etkileri ciddi boyutlarda olmuştur. Piyasadaki yetersiz talep ile küçük imalat sanayi tam kapasite ile çalışamaz duruma gelmiştir. 1997 yılı makro ekonomik göstergelerine bakarak kapasite artırımı ve kalite arttırıcı yeni yatırımlarda bulunan KOBİ ’ler aldıkları kredilerin faizlerini ödeyemez duruma gelmişlerdir. 1998 yılında KOBİ ’lerin kapasite kullanım oranları hızla düşmüş, 1986 yılından sonra hızlı bir gelişme hızını yakalayan sektör tüm dünyanın yaşadığı krizlerden fazlasıyla etkilenerek 1998 yılından sonra hızlı bir gerileme dönemine girmiştir (Aktan, 1999b: 79).

2000’den itibaren, yine yeni bir değişim dönemi başlamış, aktif pazarlamaya yönelinmesiyle birlikte hazır giyim ve tekstil sektörü, kendi özgün tasarımları ve koleksiyonlarını üretmeye başlamıştır. İhracatın lokomotifi giyim sanayinde birim ücret endeksi 2001 krizi sonrasında son yılların en düşük düzeyine inmiş, dolar bazında 1997’de 100 olan birim ücretler 2001’de 54,5’e kadar düşmüştür. Giyim sanayinde saat başına reel ücretler 2000’de yüzde 6,1, 2001’de de yüzde 13,6

azalmış, bu düşüş 2002'nin ilk çeyreğinde de yüzde 18,3'ü bulmuştur. Giyim sanayi, ücretlerde bu azalma sayesinde dış pazarda rekabet şansını ve ihracatını arttırmaktadır (Sönmez, 2002: 49).

Hazır giyim ve tekstil sektörünün 1998 yılından itibaren içine girdiği durağan hatta bir ölçüde düşen trendini 2001 yılında da sürdürdüğü görülmektedir. Nitekim 2001 yılında toplam hazır giyim ihracatının, Türkiye toplamı genel ihracatı içinde, sadece binde 5 oranında bir artış gösterebildiği görülmektedir (İTKİB, 2001).

Hazır giyim sektörü Gayri Safi Milli Hasıla' nın yüzde 16'sını, istihdamın yüzde 26'sını ve Türkiye ihracatının yüzde 37'sini oluşturmaktadır. Özellikle hazır giyim sanayi Türkiye ekonomisi ve ihracatı içinde 1. sıradaki sektördür. Dünya hazır giyim ihracatçıları arasında ise 6. sıradadır. Ayrıca bu sektörde 3 milyon kişi doğrudan, alt sektörleriyle birlikte dolaylı olarak da 4 milyon kişi istihdam edilmektedir. Yani 6-6,5 milyon kişiye ekmek sağlayan önemli bir istihdam kapısıdır. Bu bakımdan Türkiye imalat sanayi içinde en fazla SSK'ya kayıtlı işçi çalıştıran sanayi dalıdır. Tekstil ve hazır giyim sektörü Türkiye'de yaşayan milyonlarca insanı ilgilendirmektedir. Milyonlarca insan geçimini gerek direkt gerekse dolaylı olarak bu sektörden sağlamaktadır (Demir, 2002: 1).

2000'li yılların başından itibaren maliyet-fiyat-rekabet üçgeninde, başta Çin olmak üzere çok sayıda yeni ülkenin rekabeti yaşanmaya başlamış, 1 Ocak 2005'ten itibaren dünya ticaretindeki serbestleşme etkisi ile birlikte hazır giyim ve tekstil sektöründe yeni bir rekabet dönemine girilmiştir.

Genel ekonomik krizlerin ötesinde, Türkiye'deki tekstil ve hazır giyim sektörünün bu krizlerden bu kadar etkilenmesinin ana sebebi sektörün gelişme dönemindeki aşamaları plansız bir şekilde geçmesinden kaynaklanmaktadır. Global talep azalışı ve üretim fazlalığı sanayicinin hem dışarıda hem içeride şiddetli bir fiyat rekabeti ile karşılaşmasına neden olmuştur. Diğer yandan sanayici faaliyetlerini sürdürebilmek için uygun maliyetli kaynak bulmakta zorlanmaya başlamıştır. Ayrıca yine 1998 yılında uygulanan vergi reformu ve peşin vergi uygulaması sanayicilerin

(ve bankaların) likidite açısından ciddi bir sıkıntıda olduğu döneme rastlamıştır (“Sanal”, 1999).

Küreselleşen dünyada devletlerin ekonomileri birbirine bağımlı hale gelmiştir. Bu sistemin en büyük siyasi ve ekonomik faktörü olan ABD’de meydana gelen finansal kriz diğer devletleri de ister istemez etkilemektedir. Türk ekonomisi dışa bağımlı bir ekonomi olduğuna göre, böyle bir ekonominin dış dünyada meydana gelen krizlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Ancak bu aşamada her sektörün farklı farklı etkilendiğı görülmektedir. Tekstil, hazır giyim ve otomotiv sektörü oldukça fazla etkilenmiş olup, yüz binlerce insan işini kaybetmiştir (Sarıtoprak, 2009).

3.5. Araştırmanın Amacı

Ekonomik krizler tüm sektörleri olduğu gibi hazır giyim sektörünü de etkilemiştir. Ancak bu sektörler içerisinde Türkiye’de ihracatta en büyük paya sahip olan, istihdama katkısı bakımından ilk sırada yer alan, hazır giyim ve tekstil sektörüne olan etkileri daha fazla görülmektedir.

Bu araştırma, Türkiye’de yaşanan ulusal ve uluslararası ekonomik krizleri neden-sonuçları ile inceleyerek, krizlerin Türkiye ekonomisi ile hazır giyim ve tekstil sektörüne etkilerini ortaya koymak amacıyla planlanmış ve yürütülmüştür.

Bu amaca hizmet eden araştırma soruları aşağıdaki gibi formüle edilmiştir;

1. Türkiye ekonomisinin etkilendiği ulusal ve uluslararası krizler hangileridir?
2. Ekonomik krizlerin ekonomik ve siyasi nedenleri-sonuçları nelerdir?
3. Ekonomik krizlerin Türkiye ekonomisine etkileri nelerdir?
4. Ekonomik krizlerin hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri nelerdir?

3.6. Araştırmanın Önemi

Tekstil ve hazır giyim sektörü gerek ihracat, gerek istihdam, gerekse katma değer bakımından yıllarca Türkiye'nin kalkınmasında öncü sektör olmuştur. İç ve dış gelişmelerden çok çabuk etkilenen tekstil ve hazır giyim sektörünün rekabetçi avantajını devam ettirebilmesi için dünyada tekstil ve hazır giyim sektöründe meydana gelen gelişmeler ve Türkiye'de yaşanan krizler, özellikle son yıllarda yaşanan küresel kriz nedeni ile uygulanacak yeni politikalar dâhilinde yeniden yapılanması önem taşımaktadır.

Yaşanan ekonomik krizler, hazır giyim ve tekstil sektöründe yer alan firmaları üretimden, pazarlamaya, mali yapıdan, tasarıma kadar tüm disiplinlerde değişime zorlamıştır. Türkiye ekonomisinde yaşanan krizlerin hazır giyim sektörü üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda işletmelerde kriz yönetiminin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar yetersiz kalmaktadır.

Bu araştırma, krizin tanımından yola çıkarak, kriz yönetimi, önemi ve gerekliliği konusunda detaylı bilgiler vermek ve Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin neden-sonuçları ile Türkiye ekonomisine ve hazır giyim sektörüne etkileri açısından incelenmesi nedeniyle önemlidir. Ayrıca bu araştırma, kriz yönetiminin hazır giyim sektöründe uygulanmasının sektör üzerindeki etkilerini tespit etme açısından da önem taşımaktadır.

Ayrıca bu araştırmada, 1969 yılından 2008 yılına kadar Türkiye'de yayınlanan gazetelerin arşivlerinin incelenmiş olması, 1969–2008 yılları arasında Türkiye ekonomisinde yaşanan krizlerin hazır giyim sektörüne etkilerinin farklı bir açıdan da ele alınmasını sağladığı için önemlidir. Aynı zamanda bu araştırmada, sonraki dönemlere ışık tutabilecek, önemli bir sektör incelemesi yapılmıştır.

BÖLÜM IV

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde, Araştırmanın Modeli, Evren, Örneklem, Sayıltılar, Kapsam ve Sınırlılıklar, Veri Toplama Tekniği ve Verilerin Analiz Tekniğine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bir araştırma yöntemidir. Doğal ortama duyarlı olması, araştırmacının katılımcı rolünün olması, olaylara bütüncül yaklaşması, algıların ortaya çıkarmasını sağlaması, araştırma deseninde esneklik sağlaması ve tümevarımcı bir analize sahip olması nitel araştırma yönteminin belli başlı özellikleridir (Aktürk vd., 2010: 856). Nitel veri toplama tekniklerinden biri olan doküman analizi tekniği; mevcut kayıt ya da belgelerin, veri kaynağı olarak, sistemli incelenmesi olarak tanımlanmaktadır (Karasar, 2006: 183). Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, hazır giyim sektöründe krizleri, krizin özelliklerini, yönetimini, Türkiye Ekonomisi'nde oluşan krizleri ve hazır giyim sektörü üzerine olan etkilerini gazete arşivlerini de inceleyerek tespit etmek amacıyla kullanılmıştır.

4.2. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini; Dünyada ve Türkiye'de meydana gelen, Türkiye'nin etkilendiği ekonomik krizlerin hazır giyim sektörüne etkileri ile 1969 yılından itibaren yayınlanan ulusal gazetelerdeki haber ve yorumlar oluşturmuştur.

4.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini; hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren üretici firmaların ekonomik krizlerden etkilenme durumları, Türkiye'de 1969 yılından günümüze kadar meydana gelen ulusal ve uluslararası ekonomik krizlerin etkileri ve hazır giyim sektörü üzerindeki durumları oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen gazeteler ve yılları aşağıda verilmiştir:

İncelenen Gazeteler	Yayınlandığı Yıllar	İncelenen Yıllar
Cumhuriyet Gazetesi	1923-2010 yılları	1969-2008 yılları arası
Milli Gazete	1973-1987 yılları	1973-1987 yılları arası
Günaydın Gazetesi	1968- 1998 yılları	1969- 1998 yılları arası
Milliyet Gazetesi	1950-2010 yılları	1969-2008 yılları arası

Araştırmanın konusu, 1969 yılından sonra Türkiye’de meydana gelen ekonomik krizlerin hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri ile sınırlandırıldığı için, araştırma kapsamındaki gazetelerin 1969 yılı ile son krizin yaşandığı 2008 yılları arasındaki sayıları incelenmiştir.

4.4. Varsayımlar (Sayıtlar)

Araştırmanın yapılmasında geçerli olabilecek varsayımlar aşağıda belirtilmiştir.

- Bu araştırmanın yapılmasında elde edilen literatür bilgileri doğru kabul edilmiştir.
- Bu çalışmada, ekonomik krizin her sektörü etkileyebileceği gibi hazır giyim sektörünü de etkilediği varsayılmıştır.
- İncelenen gazetelerin sektörün durumunu yansıttığı varsayılmıştır.

4.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın konusu; 1969 yılından sonra Türkiye’de meydana gelen ekonomik krizlerin hazır giyim sektörüne etkileri ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma kapsamında 1969 Krizi (Ulusal Kriz), 1974 Petrol Krizi (Uluslararası Kriz), 1978 Krizi (Ulusal Kriz), 1980 Krizi (Uluslararası Kriz), 1986 Krizi (Ulusal Kriz), 1988–1989 Krizi (Ulusal Kriz), 1991 Krizi (Uluslararası Kriz),

1994 Krizi (Ulusal Kriz), 1997 Krizi (Uluslararası Kriz), 2000 Kasım–2001 Şubat Krizi (Ulusal Kriz), 2008 Küresel Ekonomik Kriz (Uluslararası Kriz) ele alınmıştır.

Bu araştırma, Mayıs 2009 ve Mayıs 2010 tarihleri arasında yürütülmüştür.

4.6. Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmanın literatür bilgilerine; kaynak kitaplar, makale, dergi, tez ve internet taramaları yapılarak ulaşılmıştır.

Araştırmanın verileri, 1969–2008 yılları arasında yayınlanmış olan gazetelerin incelenip, hazır giyim ve tekstil sektörüne yönelik gazete haberlerinin derlenmesiyle elde edilmiştir.

4.7. Veri Analiz Teknikleri

Bu araştırmada; Türkiye’de tekstil ve hazır giyim sanayinin değişen yapısı değerlendirilerek, ekonomik krizlerin tekstil ve hazır giyim sektörüne etkileri, sektör içinde yaşanan krizler ve bu krizlerin yönetimi sektörel analizler yapılarak incelenmiştir. Literatür taramalarından elde edilen veriler ve hazır giyim sektörüne ait ithalat ve ihracat rakamları incelenmiş, tablolar halinde sunulmuş yorumlanmıştır.

Nitel araştırma yönteminin bir tekniği olan döküman analizi ile araştırma kapsamında incelenmiş olan gazete arşivlerindeki, hazır giyim ve tekstil sektörüne ait haberler incelenerek araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır.

4.8. Araştırma İle İlgili Tanımlar

Arbitraj: Herhangi bir menkul kıymetin, dövizin veya malın bir piyasadan alınıp diğer bir piyasada satılarak (kıymetler birbiri ile değiştirilerek) risksiz bir şekilde kar edilmesi işlemidir. Arbitraj işlemleri piyasalar arasındaki fiyat farklılıklarının azalmasına yol açar. Günümüzde iletişim teknolojisinin artması ve bilgiye ulaşma maliyetinin düşmesi ile piyasalar arası fiyat farklılığı son derece düşük olmakta, ortaya çıkan farklılıklar anlık olarak bu tür işlemlerle ortadan kalkmaktadır (TCBM, 2010).

Dahilde İşleme Rejimi: İhracata yönelik önemli mevzuatlardan biri olan Dahilde İşleme Rejimi ihraç ürünleri üretmek için gerekli olan ve dışarıdan ithal edilen, bu yüzden de ithali gümrük vergisine tabi aramalara ya da girdilere gümrük muafiyeti getiren bir ihracatı teşvik sistemidir. İhracat yapmayı düşünen işletmeler, ihraç edilmesi planlanan malların üretiminde kullanılacak olan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul, ara malı ve ambalaj malzemelerinin başta değişik vergisel yüklerden muaf olmak üzere ve devlete ihracat taahhüdünde bulunmak şartıyla, çeşitli kolaylıklar ve teşviklerden yararlanabilirler (“Sanal”, 2005: 1).

Devalüasyon: Milli paranın dış değerinin düşürülmesidir (“Sanal”, 1973: 210). Döviz kuru sistemleri, sabit ve esnek döviz kuru olmak üzere ikiye ayrılır. Değişken kur sistemlerinde, döviz kurları serbest piyasa işleyişinde olduğu gibi arz ve talep tarafından kendiliğinden belirlenir. Sabit kur sisteminde ise, döviz kurlarındaki değişiklikler hükümet tarafından alınan kararlarla gerçekleştirilir. Bu sistem içerisinde, kurların yükseltilerek ulusal paranın dış değerinin düşürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Gökçe, 2010: 399).

Enflasyon: En basit şekliyle genel fiyat düzeyinin devamlı artması ve para değerinin düşmesidir. Toplam mal ve hizmet arzının toplam talebi karşılayamaması, yani dengenin kurulamaması enflasyonun temel özelliğidir (Gökçe, 2010: 504).

Entegrasyon: Bütünleşme. Mahiyetleri birbirinden farklı olmakla beraber biri diğerini tamamlayıcı fonksiyona sahip bulunan ünitelerin aralarında birleşerek tek bir gövde haline gelmeleridir. Bütünleşme hareketleri hem firma seviyesinde hem de milletlerarası düzeyde olabilir (“Sanal”, 1973: 148).

Fragility: Kolay kırılabilirlik, kırılganlık, gevreklik, narinlik, incelik (“Sanal”, 2010b).

Grev: İşçilerin, bir İşkolu veya bir işyerinde haklarını elde etmek için, faaliyeti durdurmak veya işin niteliği çerçevesinde işi önemli ölçüde aksatmak şeklinde kendi aralarında veya bir sendika tarafından alınmış karara uyarak işi bırakmalarındır (“Sanal”, 2010e).

Keynesgil politika: John Maynard Keynes’in Ortaya Çıkardığı Ekonomi Politikası. İngiltere’nin yetiştirdiği büyük iktisatçılardandır. Kurduğu düşünce

sistemi, hükümetlerin izledikleri istihdam ve gelir politikalarına ışık tutmuştur (“Sanal”, 1973: 524).

Konjonktür – Konjonktürel: Bir ülkenin ekonomik durumunu belirleyen bütün etmen ve öğeler (Hançerlioğlu, 1972: 146). İktisadi hayatın yükselme ve alçalma yönünde gösterdiği inişli, çıkışlı, dalgalı hareketlerin tümüne verilen addır. Konjonktür dalgaları canlanma, yükselme, buhran (kriz) ve durgunluk safhalarından meydana gelir (“Sanal”, 1973: 548).

Konsorsiyum: Çeşitli sanayi kollarındaki girişimleri, bankaları, ulaştırma ve sigorta şirketlerini birbirine bağımlı ve ortak kılan uluslararası ticaret birliği (Hançerlioğlu, 1972: 147).

Kümülatif: Fransızca kökenli bu söz "bir araya gelen, birbirine eklenen" anlamlarına gelmektedir. Türkçede ise daha çok "birikmiş, katlanmış" anlamlarında kullanılmaktadır (“Sanal”, 2010c).

Likidite: Kullanılabilecek durumda olan satın alma gücüdür. Fertlerin ve firmaların cep ve kasalarındaki paraları, bankalardaki cari hesapları ve hemen tahsil edebilecekleri alacakları birinci derece likidite niteliğindedir (“Sanal”, 1973: 591).

Lokavt: Bir işyerinde işverenin, işçilerin yapılmasını istedikleri dileklerini kabul ettirmek veya aşırı taleplerini önlemek amacıyla, işyerini yasalara uygun olarak kapatarak işçileri toplu olarak işten uzaklaştırmasıdır (“Sanal”, 2010e).

Mortgage: bir taşınmazın, bu taşınmazı elinde bulunduran bir kişiden ya da kurumdan belirli koşullarda başka bir kişi ya da kurum eline geçmesi işidir (“Sanal”, 2010ı).

Neo-liberal politika: 1938 yılından beri kullanılan bir terimdir. Neo-liberal politika, bütün türler ile kolektivizme ve sosyalizme karşıdır. Neo-liberallere göre, fiyat mekanizmasının etkinliği iktisat siyasetine ve müesseselere bağlıdır. Ekonominin ve toplumun yönlendirilmesinde birinci önceliği piyasaların genişletilmesine, girişimciliğin yaygınlaştırılmasına, yatırımların ve ticaretin

yapılmasında engel ve zorlukların kaldırılmasına imkân veren bir tercihtir (“Sanal”, 1973: 707).

Off-shore: Basitçe ikamet bölgenizin dışındaki bir yer anlamına gelir. Eğer İngiltere’de ikamet ediyorsanız, ABD sizin için off-shore’dur. Benzer olarak ABD oturma izni iseniz Avustralya size off-shore’dur. Yani “off-shore’a gitmek” terimi sadece işlerinizi başka bir ülkede veya yasal yetkide yürüterek finansal avantajlar kazanmak anlamına gelir. Sizin fiziksel olarak kendi ülkenizi terk etmenizi gerektirmez. Off-shore, ortak nitelikleri bir yatırımcının kendi ülkesinin dışında var olan aktiflerini yapılandırmayı amaçlayan stratejilerin bir araya gelmesinden oluşan bir kavramdır. Bireyler ve şirketler off-shore mekanizmalarına başvururken varlık koruması, vergi planlaması ve yatırımda gizlilik gibi amaçlar güderler (“Sanal”, 2010d: 1).

Parite: Bir ülkenin parası esas alınarak diğer ülke parasının bu esas alınan ülke parası karşısındaki değeridir (“Sanal”, 2010e: 1).

Portföy: Sahip olunan varlıkların yatırım sonucu oluşturduğu toplam değerdir (“Sanal”, 2010c: 1).

Postmodern: Kimi düşünürlere göre sanayi sonrası bir çağ doğrultusunda gelişen harekettir. Belirsizliği beraberinde gösteren bir durum sergiler. Modernizmin bir parçası olup olmadığı, bir süreklilik mi olduğu veya modernizmden radikal bir kopuş olduğu gibi. Postmodernlik totaliter sistemler yerine çoğulcu ve açık bir demokrasi düşüncesi savunur (Yıldız, 2010: 3).

Psikoanalitik: Freud’un insan davranışlarını izah etmek maksadıyla geliştirdiği bir teoridir. Bu teori, insanların mantıksız dürtülerine karşı kendilerini korumaları için oluşturdukları içgüdü, şuur dışı motivasyon ve benlik savunmasını açıklamaktadır (“Sanal”, 2010f). Sigmund Freud (1856-1939) psikoanalitik kuramın kurucusudur. Freud’un getirmiş olduğu kavramlar geniş biçimde tartışılmış ve zamanla psikoloji biliminin değişik alanlarını etkilemiştir (“Sanal”, 2010g).

Rekolte: Derlenen ürünün topu. Fransızcadır, eskiden mahsul denirdi. Türkçemizde ürün deyiimiyle dile getirilir. Örneğin buğday rekoltesi deyiimi, buğdayın toplam ürününü anlatır (Hançerlioğlu, 1972: 252).

Resesyon: Makro ekonomide geleneksel olarak reel gayri safi yurtiçi hasılanın (GSYİH) iki veya daha fazla çeyrek yıllık periyod da arka arkaya negatif büyüme göstermesi durumudur. Ekonomide durgunluk olarak da adlandırılabilir. Uzun bir resesyon ekonomik çöküş olarak isimlendirilir. Ekonomik büyümenin belirli bir süre negatif ya da yavaş olmasıdır. Ekonomide atıl kapasitenin olması ya da ekonominin uzun vadeli büyüme oranından daha düşük bir oranda büyümesi olarak da tanımlanabilmektedir (TCBM, 2010).

Stagflasyon: Bir ekonomide üretimin düştüğü ya da en azından artmadığı bir ortamda enflasyon yükseldiği zaman meydana gelen durumu ifade etmektedir (TCBM, 2010).

Spekülasyon-Spekülatif: İleride meydana gelebilecek fiyat dalgalanmalarından faydalanarak kazanç teminidir. En basit şekliyle, ileride fiyat değişikliğine uğrayacak malların, aradaki fiyat farkından yararlanarak kâr etmek amacıyla önceden satın alınmasıdır. Spekülasyon, her türlü iktisadi kıymet üzerinde yapılabilir (“Sanal”, 1973: 860).

Spekülatör: Menkul kıymetleri ucuz bir fiyatla alıp daha ileri bir tarihte, alış fiyatından daha yüksek fiyatla satmayı hedefleyen kişidir. Spekülatör, en ucuz olduğunu düşündüğü anda menkul kıymetleri satın alır ve zirveye ulaştığını düşündüğü zaman satar. Alış fiyatı satış fiyatından küçükse spekülatör kar eder. Alış fiyatı satış fiyatından yüksekse (alınan şey alındığı fiyattan daha ucuza satılmışsa) spekülatör zarar eder. Ayrıca spekülatör, bilgisine ve bilgiyi değerlendirebilme yeteneğine güvenerek risk üstlenen kişidir (“Sanal”, 2010h: 1).

Sübvansiyon: Hükümetin üreticileri korumak ve onları teşvik etmek amacıyla para veya parasal değere sahip şeylerle karşılıksız olarak yaptığı yardımdır (“Sanal”, 2010e: 1).

BÖLÜM V

BULGULAR

Araştırma kapsamında Türkiye’de oluşan ekonomik krizlerin hazır giyim sektörü üzerindeki etkileri, Türkiye’de ve dünyada oluşan ekonomik krizler ve işletmelerin kriz yönetimi incelenmiştir.

Türkiye ekonomisi Cumhuriyet tarihinden bu yana gerek küresel gerekse ulusal birçok krizle karşı karşıya kalmış, ancak 1969 yılından itibaren giderek sıklaşan ve şiddeti artan krizlere sahne olmuştur. 1969 yılından bu güne en son 2008 krizi de dahil olmak üzere toplam 13 kriz yaşanmıştır. 1969, 1974, 1978, 1980, 1986, 1988-1989, 1991, 1994, 1997, 2000-2001, 2008 krizleri (1988-1989 ile 2000-2001 krizleri art arda ve bağlantılı olduğundan tek başlık altına alınmıştır) 11 ana başlık altında incelenmiştir. Ayrıca her kriz, “ekonomik nedenler”, “siyasal nedenler”, “ekonomik sonuçlar”, “siyasal sonuçlar”, “Türkiye ekonomisine etkileri” ve “hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri” olmak üzere 6 alt başlık altında incelenmiştir.

Türkiye ekonomisinde 1969 yılından bu güne yaşanan 41 yılın yüzde 32’si krizlerle geçmiştir. Eğer bir ortalama yapmak gerekirse, 41 yılda 13 kez kriz yaşamış olan Türkiye ekonomisinin 3,5 yılda bir kriz yaşadığı gibi çarpıcı bir sonuç karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu krizlerin hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri incelendiğinde, sektörün sancılı bir süreçten geçtiği, özellikle AB üyeliğine başvuru döneminde AB ülkelerinin Türkiye hazır giyim ve tekstil sektörüne koyduğu kotalarla, ihracatçıları oldukça zorladığı görülmektedir.

5.1. 1969 Krizi (Ulusal Kriz)

5.1.1. Ekonomik Nedenler:

Türkiye’de 1967-1969 yılları arasında ekonomide uzun vadeli politikalarla çok, kısa vadeli politikalar uygulanmaktaydı. 1967 yılında hazırlanan Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planı’na göre, dışa bağımlılığın azaltılması, yatırım harcamalarının yüzde 19,9’dan, yüzde 24,3’e yükseltilmesi hedeflenmişti. Yine bu dönemde dış ticaret açığının 226 milyon dolar olması beklenmekte, ortalama büyüme oranının ise yüzde 7 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmekteydi. Ancak, 1968 yılında 267 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 1969’da 264 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve daha sonraki yıllarda ise artan bir seyir izlemiştir (TÜİK, 2010). İhracat ve işçi dövizleri girişi TL’nin aşırı değerli olmasından dolayı gerçekleşmemiş Türkiye’de kısa süreli hafif bir ekonomik kriz oluşmuştur.

Dış Ticaret açığının büyümesi ve uzun vadeli politikaların ortaya çıkardığı sıkıntılar 1969 Ulusal Ekonomik Krizinin nedenlerindendir.

5.1.2. Siyasal Nedenler:

1968 yılında Dünya’da ve Türkiye’de mevcut düzeni eleştiren öğrenci eylemleri siyasal nitelik ve süreklilik kazanarak artmış ve 1969 yılında bir seçim olmuştur (Ekodialog, 2010). Günü kurtarmaya yönelik popülist politikalara dönemin hükümetinin içinden muhalefet gelmiştir. Bazı senatörler ülkedeki siyasi ve ekonomik karışıklığın bir an önce sona ermesini istemiştir, ancak bu senatörler partilerinden ihraç edilmiş, sonucunda istifa süreçleri yaşanmıştır.

5.1.3. Ekonomik Sonuçlar:

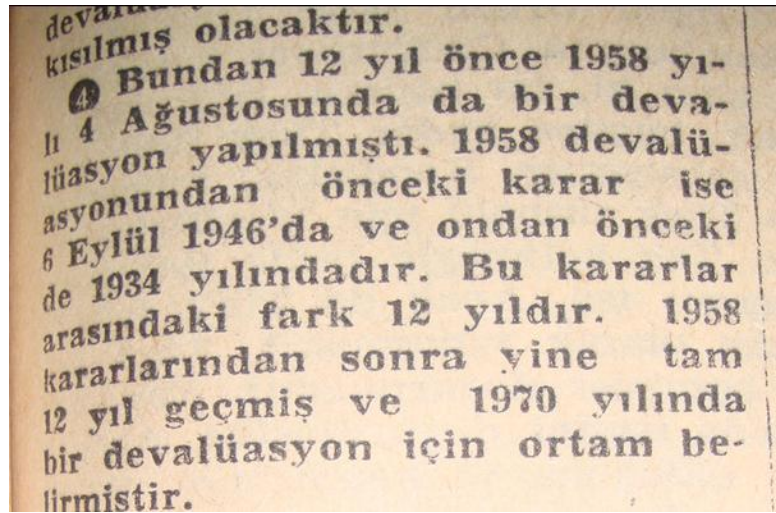
1969 Ulusal Ekonomik Krizi, öncesinde yaşanan çalkantılar sonucu, yerli ve yabancı özel sermayenin "bekle gör" politikası izlemesine yol açmıştır. Bu sonucu istihdamın sektörlere dağılımına bakarak da görmek mümkündür. Nüfusu hızla artan bir ülke olan Türkiye’de her yıl sanayi sektöründe çalışanların sayısının artması gerekirken bu durum böyle olmamıştır. 1968’de sanayide çalışanların oranı yüzde 11,8 iken 1972’de yüzde 10,7’ye düşmüştür. Özel sektör sanayi yatırımlarının

genellikle küçük ölçekli ve montaj nitelikli olması istihdam etkisini sınırlandırmıştır (Ekodialog, 2010).

1968 yılında yüzde 6,7 olan büyüme hızı kriz yılı olan 1969 yılında yüzde 5,4'e düşmüş, sırasıyla 1970 yılında yüzde 5,8'e, 1971 yılında ise yüzde 10,2'ye yükselmiştir. Ancak aynı yıl enflasyon da çift haneli rakamlara ulaşmıştır. 1968'de yüzde 3,2 olan enflasyon, 1969 yılında yüzde 7,2'ye çıkmış, 1970'de yüzde 6,7 ve 1971'de yüzde 15,9'a 1972'de de yüzde 18'e ulaşmıştır ("Sanal", 2009: 2).

1969 Ulusal Ekonomik Krizi Türkiye'de sanayi yatırımlarını azaltmış, buna oranla büyüme hızının da azalmasına sebep olmuştur. Ayrıca, bu kriz yatırım planlarının ve enflasyonun artması gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

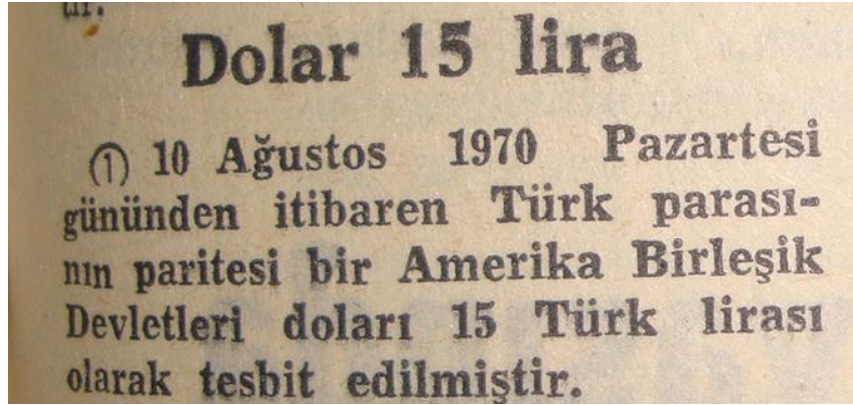
Şekil- 6: 7 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 3

1970 yılından tam 12 yıl önce 4 Ağustos 1958 tarihinde bir devalüasyon yapılmıştır. 1958 devalüasyonundan önce ise 6 Eylül 1946'da ve ondan önce de 1934 yılında devalüasyon kararı alınmıştır. Tüm bu kararlar arasında 12'şer yıl fark bulunmaktadır. 1958 kararlarından sonra yine tam 12 yıl geçmiş ve 1970 yılında bir devalüasyon için ortam belirmiştir (Şekil-6). Diğer krizlere oranla hafif atlatılan bu kriz yüksek ithalat sonucu devalüasyon yapılarak çözüme gidilmiştir ("Sanal", 2009: 2).

4 Ağustos 1958 tarihinde yapılan ayarlama bu yana geçen 12 sene zarfında Türkiye'deki fiyatlarda yüzde 80 artış olmasına karşın ticaret yapılan ülkelerin fiyatlarında yüzde 20-25 gibi bir artma olmuştur. Sonuç olarak bu durum, Türkiye ekonomisinin dış pazarlara uygunluğunu bir hayli bozmuştur (Aren, 1970: 1).

Şekil- 7: 10 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 2

10 Ağustos 1970 Pazartesi gününden itibaren Türk parası değer kaybetmiş, 1 Amerika Birleşik Devletleri Doları=15 Türk Lirası olarak yeni değer tespit edilmiştir (Şekil-7). Hükümetin TL'yi yüzde 66 oranında devalüe ederek 1 Dolar=15 Lira olmasının ardından, hükümet IMF (Uluslararası Para Fonu) ile ilişkiye geçmiş ve IMF politikalarını uygulamıştır (Akpınar, 2009). Araştırma kapsamına giren 1967-1971 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo- 5: Yıllar İtibariyle Dış Ticaret – (1967-1971)

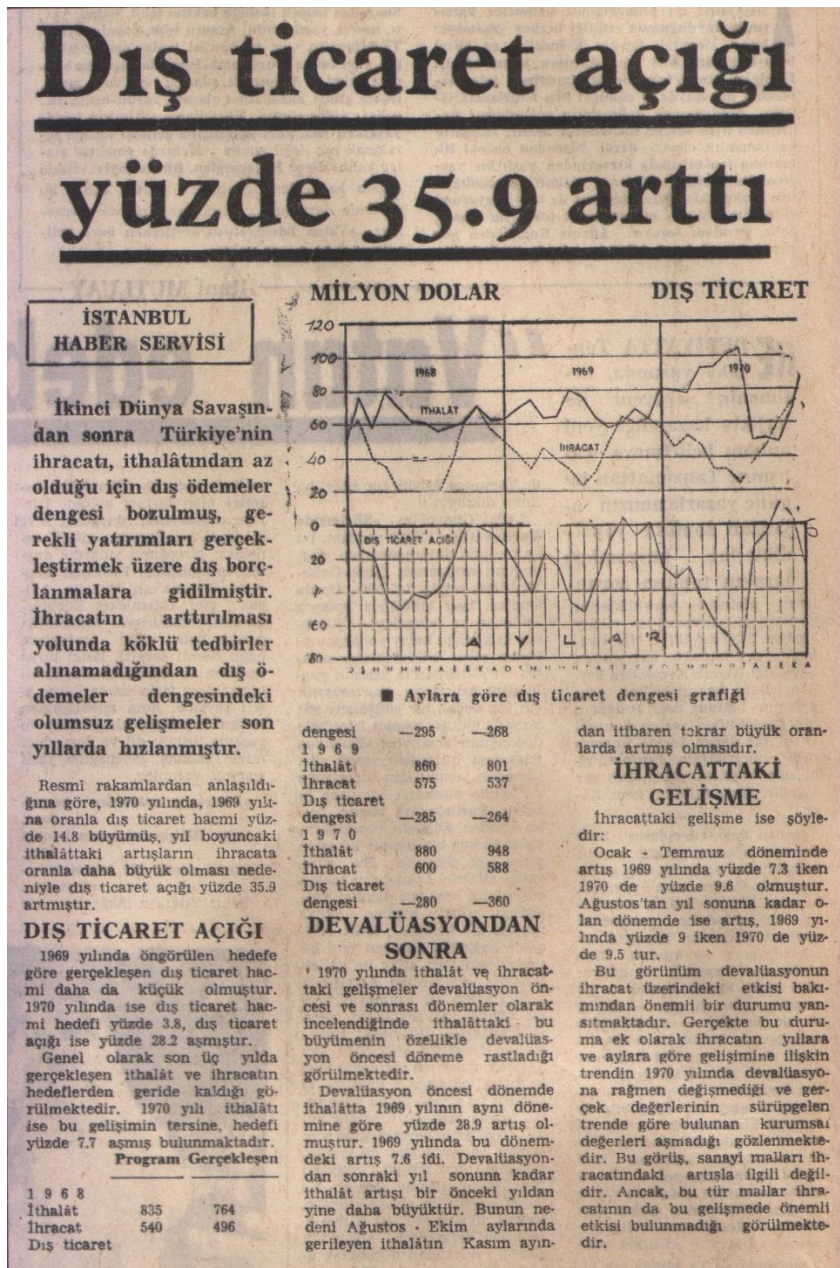
Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1967	522 334	6,5	684 669	-4,7	- 162 335	1 207 003	76,3
1968	496 419	-5,0	763 659	11,5	- 267 240	1 260 078	65,0
1969	536 834	8,1	801 236	4,9	- 264 403	1 338 070	67,0
1970	588 476	9,6	947 604	18,3	- 359 128	1 536 081	62,1
1971	676 602	15,0	1 170 840	23,6	- 494 239	1 847 442	57,8

Kaynak: TÜİK

Tablo- 5'ten görüleceği üzere Türkiye dış ticareti 1967 yılından itibaren giderek artan bir seyir izlemiştir. 1967 yılında 1 milyar 207 milyon dolar olan dış

ticaret hacmi, krizin yaşandığı yıl olan 1969 yılında 1 milyar 338 milyon dolar düzeyindeydi. Dış ticaret hacminde ise 1970 yılında bir önceki yıla göre yüzde 14,8 oranında artış, 1971 yılında ise 1970 yılına göre yüzde 20,3 oranında artış görülmüştür. Ancak, Türkiye’de dış ticaret hacmi artarken, ihracatın ithalatı karşılama oranı 1969 yılında yüzde 67 iken, kriz sonrasında ithalat girişi daha çok yaşandığı için 1970 yılında yüzde 62,1’e, 1971 yılında ise yüzde 57,8’e gerilemiştir.

Şekil- 8: 28 Mayıs 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 5

İkinci Dünya savaşıdan sonra Türkiye'nin ihracatı, ithalatından az olduğu için dış ödemeler dengesi bozulmuş, gerekli yatırımları gerçekleştirmek üzere dış borçlanmalara gidilmiştir. İhracatın arttırılması yolunda köklü tedbirler alınamadığından dış ödemeler dengesindeki olumsuz gelişmeler son yıllarda hızlanmıştır. Tablo- 5'ten de anlaşıldığı gibi; 1970 yılında, 1969 yılına oranla yıl boyunca ithalattaki artışların ihracata oranla daha büyük olması nedeniyle dış ticaret açığı yüzde 35,9 artmıştır.

1969 yılında öngörülen hedefe göre gerçekleşen dış ticaret hacmi daha da küçük olmuştur. 1970 yılında ise dış ticaret hacmi hedefi yüzde 3,8, dış ticaret açığı ise yüzde 28,2 aşmıştır. Genel olarak son üç yılda gerçekleşen ithalat ve ihracatın hedeflerden geride kaldığı görülmektedir. 1970 yılı ithalatı ise bu gelişimin tersine, hedefi yüzde 7,7 aşmış bulunmaktadır.

Devalüasyon öncesi dönemde ithalatta 1969 yılının aynı dönemine göre yüzde 28,9 artış olmuştur. 1969 yılında bu dönemdeki artış yüzde 7,6 idi. Devalüasyondan sonraki yıl sonuna kadar ithalat artışı bir önceki yıldan yine daha büyüktür. Bunun nedeni Ağustos – Ekim aylarında gerileyen ithalatın Kasım ayından itibaren tekrar büyük oranda artmış olmasıdır. İhracatta ise Ocak – Temmuz döneminde artış 1969 yılında yüzde 7,3 iken 1970'de yüzde 9,6 olmuştur. Ağustos'tan yıl sonuna kadar olan dönemde ise artış, 1969 yılında yüzde 9 iken, 1970'de yüzde 9,5'tir.

Bu görünüm devalüasyonun ihracat üzerindeki etkisi bakımından önemli bir durumu yansıtmaktadır. Gerçekte bu duruma ek olarak ihracatın yıllara ve aylara göre gelişimine ilişkin trendin 1970 yılında devalüasyona rağmen değişmediği ve gerçek değerlerinin sürüp gelen trende göre bulunan kurumsal değerleri aşmadığı gözlenmektedir. Bu görüş, sanayi malları ihracatındaki artışla ilgili değildir. Ancak, bu tür mallar ihracatının da bu gelişmede önemli etkisi bulunmadığı görülmektedir (Şekil-8).

5.1.4. Siyasal Sonuçlar:

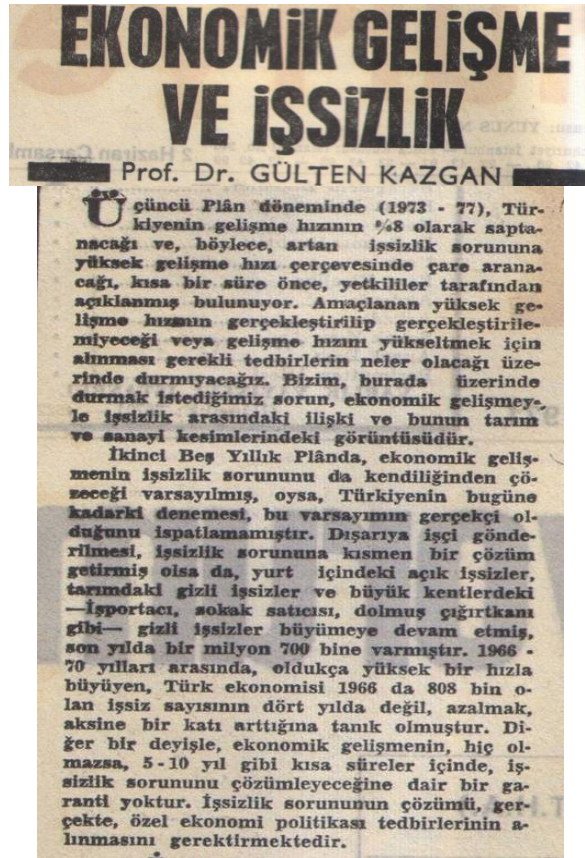
1969 yılında yaşanan ekonomik kriz, Türkiye’de askeri darbeyi de beraberinde getirmiştir. Bu kriz, toplumun ekonomik olarak geçirmiş olduğu sarsıntının yanında, demokratik anlamda da ciddi sarsıntılar yaşamasına neden olmuştur.

Söz konusu krizde IMF tarafından dikte ettirilen politikalar, askerler aracılığı ile demokrasinin askıya alınıp, sendikal haklarla özgür toplu pazarlık düzeninin dondurulması sayesinde hayata geçirilebilmiştir (Özveri, 2009: 7). Türk parasının devalüe edilmesi ve IMF programının yürürlüğe konmasının ardından 1971 yılı darbe ile sonuçlanmıştır. 1969-1981 yılları arasında, siyasi nedenlerin de etkisiyle günü kurtarmaya yönelik politikalar uygulanmıştır.

5.1.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

Kriz ve ardından yaşanan devalüasyonla birlikte, endüstride özellikle hammadde de dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye için kaynak bulmada zorluklar yaşanmış, yatırımlar azalmıştır. Ayrıca fiyat artışları olmuş ve devlet bütçesinde azalmalar gerçekleşmiştir. 1 Ocak 1970 tarihi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin dolarla ödenecek dış borçlarının toplamı 1 milyar 704 milyon 500 bin lira olduğu belirlenmiştir. Bu kararla dış borçların dolar değeri değişmemekte ancak Türk lirası karşılığı devalüasyon oranı artmaktadır. Yani dolar 9 lira iken bu borçların Türk Lirası karşılığı 15 milyar 340 milyon 500 bin lira iken, dolar 15 liraya çıkınca bu borçlar 25 milyar 567 milyon 500 bin liraya yükselmiştir. 1970’lerde petrol fiyatının artması sonrasında ortaya çıkan borç patlaması ve bunu takip eden borç krizleri politik mantığın iflasını sergilemiştir (Keyder, 1993: 17).

Şekil- 9: 2 Haziran 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 2

Üçüncü plan döneminde (1973-1977), Türkiye'nin gelişme hızının yüzde 8 olarak saptanacağı ve böylece artan işsizlik sorununa yüksek gelişme hızı çerçevesinde çare aranacağı kısa bir süre önce yetkililer tarafından açıklanmıştır. Ancak, İkinci Beş Yıllık Planı'nda, ekonomik gelişmenin işsizlik sorununu da kendiliğinden çözeceği varsayılmış, oysa Türkiye'nin bugüne kadarki denemeleri, bu varsayımın gerçekçi olduğunu ispatlayamamıştır. Dışarıya işçi gönderilmesi, işsizlik sorununa kısmen bir çözüm getirmiş olsa da, yurtiçindeki açık işsizler, tarımdaki gizli işsizler ve büyük kentlerdeki işportacı gibi gizli işsizler büyümeye devam etmiş, son yıllarda 1 milyon 700 bine varmıştır. 1966-1970 yılları arasında, oldukça yüksek bir hızla büyüyen Türkiye ekonomisinde 1966'da 808 bin olan işsiz sayısı azalmak yerine son dört yılda bir kat daha artmıştır (Şekil-9) (Kazgan, 1971: 2).

5.1.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

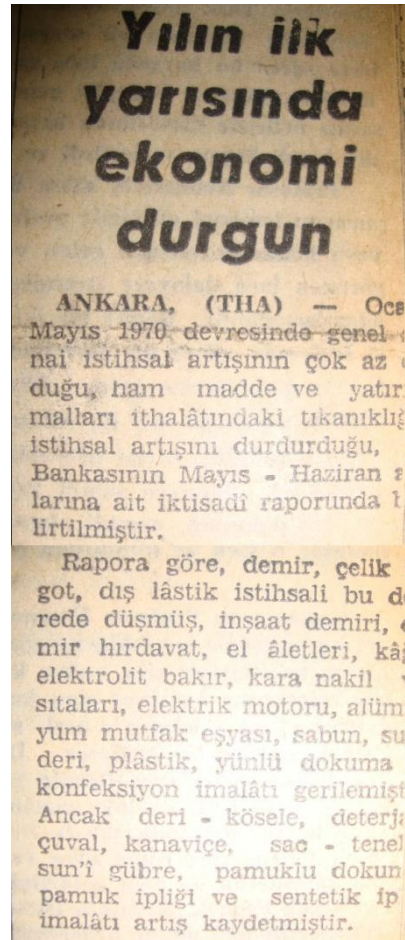
Araştırma kapsamına giren 11 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Şekil-10'da verilmiştir.

Şekil- 10: 11 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 3

Devalüasyondan sadece taşınmaz malı (gayrimenkul ve gemiler), stok malı, makine ve taşıtı olanlar karlı çıkmışlardır ve her devalüasyon sonrası olduğu gibi ihracatta artış görülmüş, ancak stokların bir kısmının örneğin tekstil sektörünün stoklarının içeride eritilmesi olanağından dolayı ihracatta beklenen artış gerçekleşmemiştir (Şekil-10) (Kafaoğlu, 1970: 3).

Şekil- 11: 21 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 2

1970 yılının ilk yarısında ekonomide durgunluk gözlenmektedir. Ocak-Mayıs döneminde sanayi üretim artışının çok az olduğu ve buna neden olarak hammadde ve yatırım malları ithalatındaki tıkanıklığın neden olduğu Merkez Bankasının Mayıs-Haziran aylarına ait iktisadi raporunda belirtilmiştir. Ayrıca rapora göre, suni deri, yünlû dokuma ve hazır giyim imalatı gerilemiş, buna karşın deri-kösele, çuval-kanaviçe, pamuklu dokuma, pamuk ipliği ve sentetik iplik imalatında artış kaydedilmiştir. Ayrıca devalüasyon ve Personel Kanunu uygulamaları yüzünden çeşitli ihtiyaç malzemeleri ile malzemelerin toptan fiyatları yüzde 5 ile yüzde 60 arasında artmış, bu konuda Türkiye Tüccar ve Sanayiciler Derneği'nin, Eylül, Ekim ve Kasım aylarını kapsayan "Piyasa Durumu Raporu"nda analizler yapılmıştır (Şekil-11).

Şekil- 12: 24 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 1

Söz konusu gazetede fiyatların artmasına rağmen piyasanın durgun, işletme vergisindeki uygulama aksaklığı nedeniyle tüccarın da tedirgin olduğu bildirilmektedir. Aynı yıl pamuk ipliğinde, yün ipliğinde ve naylonda yüzde 10-15, viskonda yüzde 20, pamuklu dokuma hammaddelerinde yüzde 35, pamuklu dokuma ürünlerinde yüzde 5-20, yünlü dokuma ürünlerinde yüzde 5-10, ipekli dokuma ürünlerinde yüzde 30-35, yün ve pamuktan mamul tuhafiyeye çeşitlerinde yüzde 10-12 ve trikotaj ürünlerinde yüzde 8-10 arasında artış gerçekleşmiştir (Şekil-12).

Şekil- 13: 7 Ekim 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 1

Pamuk ve ithal edilen bazı hammadde fiyatlarının devalüasyon sebebiyle artması yüzünden Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca, özel sektörün imal ettiği tekstil mamullerine yüzde 10 oranında zam yapılması kararlaştırılmıştır (Şekil-13).

Şekil- 14: 21 Ağustos 1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 2

Devalüasyon dolayısıyla, fiyat artışları olması kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Bunların başında, geleneksel ihraç ürünleri fiyatları yer almaktadır. Devalüasyon dolayısıyla dış pazarlarda satış olanağı artacak (taze meyve-sebze gibi) tarım ürünleri ve tüketimde bunların yakın ikame ürünleri gelmektedir. Bu ürünlerin bir kısmı, pamuk, yün, gibi imalat sanayi hammaddeleridir (Kazgan, 1970: 2).

Tekstil ve hazır giyim ürünleri üretimi ve ticareti, özellikle 1970'li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelere kaymış ve gelişmekte olan ülkelere kaymış ve gelişmekte olan ülkelere ekonominin itici gücü ve istihdamın temel kaynağı olmuştur (Şekil-14).

Araştırma kapsamına giren 1960-1970 yıllarına ait tekstil ve hazır giyim dış ticaret rakamları Tablo- 6'da verilmiştir.

Tablo-6: Tekstil ve Hazır Giyim Dış Ticareti (1960-1970)

TEKSTİL + HAZIR GİYİM		
Yıllar	İHRACAT (milyon dolar)	İTHALAT (milyon dolar)
1960	17	21
1970	30	31

Kaynak: Pakdemirli, 2002: 165.

Tekstil ve hazır giyim ihracatı 1960 yılında 17 milyon dolar düzeyinde iken geçen on yıllık süreç zarfında yüzde 76,5 oranında artış göstererek 30 milyon dolara ulaşmıştır. 1960 yılında 21 milyon dolar olan ithalat ise yine aynı dönemde yüzde 47,6 oranında artarak 31 milyon dolar düzeyine yükselmiştir.

Şekil- 15: 27 Ocak 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 5

1969 yılı krizi ve 1970 yılının Ağustos ayındaki devalüasyon sonrasında tekstil sektöründeki sıkıntılar da devam etmiş ve 1971 yılı başında 20 tekstil firmasında 10 bin kadar işçinin katıldığı grev başlamıştır. Sonrasında tekstil sendikası ve tekstil işverenleri sendikası arasında 64 işyerini daha kapsayan sözleşme müzakereleri olumsuz sonuçlanmış ve bu işyerleri için de grev kararı alınmıştır (Şekil-15).

Şekil- 16: 12 Mayıs 1971 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 1-7

Giyim fiyatı 10 yılda yüzde 33,5 arttı

Giyim eşyası fiyatlarının son 10 yılda yüzde 33,5 artmasıyla birlikte ortalama 6 kişilik bir ailenin toplam giyim masrafı 5870 liraya ulaşmıştır. Bu sonuçla göre aile içinde fert başı ortalama giyim masrafı 978 lirayı göstermektedir. Öte yandan işsizlikler, Türkiye'de fert başı gelirinin ancak yüzde sekizini giyime ayırabildiğini göstermektedir. Ferdin yıllık giyim masrafına 396 lira ayırabileceği ifade edilmektedir.

NURİ ÖZDENİZ

Türkiye'de ortalama bir aile 6 kişidir. Altı kişilik bir aile bundan on yıl önce orta kalitede giyimini 4397 liraya karşıyabilmekte idi. Ancak, son 10 yıl içinde giyim eşyası fiyatlarında üçte bir oranında artış olmuştur. Örneğin on yıl önce ortalama 325 liraya alınabilen bir takım elbise (Arkası Sa. 7. Sü. 3)

Giyim fiyatı

(Baştarafı 1 inci sayfada)

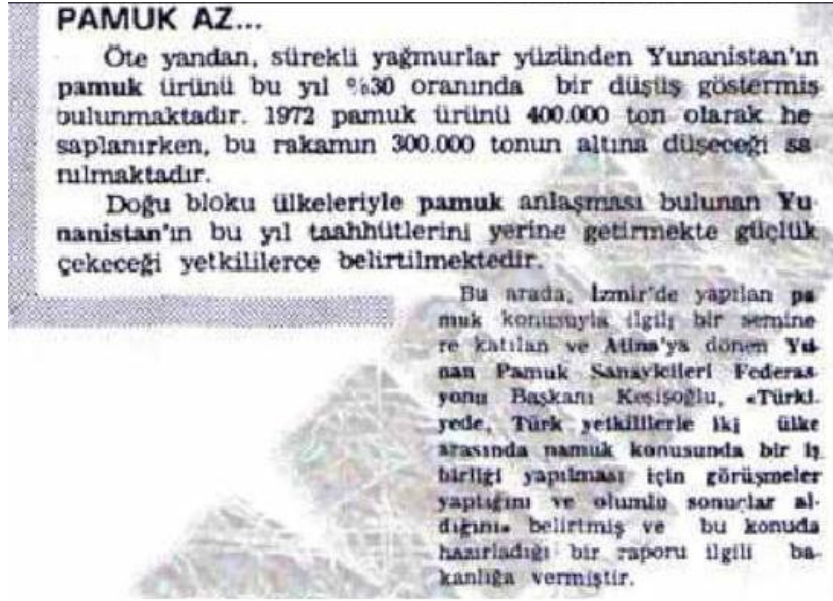
takım elbise halen 450 liraya satılmaktadır. Ayakkabı fiyatı ise ortalama 75 lira iken üçte ikilik bir artışla 125 liraya ulaşmıştır.

Ailenin toplam giyimini 5870 lira gösteren varsayımımızda 6 kişilik ailede baba, anne, 18-20 yaşlarında biri kız, biri erkek iki çocuk ile 6-12 yaşlarında bir erkek, bir kız çocuk bulunmaktadır. Babanın giyim masrafı ile büyük erkek çocuğun, anne ile büyük kız çocuğun giyim masrafları eşit sayılmaktadır. Buna göre baba ile büyük erkek çocuğun giyim ihtiyaç ve masrafları şöyle sıralanabilir:

İki takım elbise 900, iki gömlek 120, iki kravat 50, ayakkabı 250, çorap 20, mendil 10, iççamaşırı 50, pardesü 900 ve bir şapka 60 liradır. Böylece büyük erkek çocuk ile babanın masrafı 1360 lira tutmaktadır. Büyük kız çocuk ile annenin giyim ihtiyaç ve tutarları ise şöyledir: İç çamaşır 120, elbise 700, blüz 150, çorap 15, ayakkabı 250, çanta

1971 yılında giyim fiyatlarında on yıl öncesine göre yüzde 33,5 oranında artış olduğu görülmektedir. On yıl önce orta halli bir ailenin giyim harcamaları 4.397 lira iken, on yılın sonunda 5.870 liraya ulaşmıştır. Örnek olarak on yıl önce 325 liraya alınan bir takım elbise 1971 yılında yüzde 38,5'lik artışla 450 liraya, 75 liraya alınan bir ayakkabı ise yüzde 66,6'lık artışla 125 liraya yükselmiştir (Şekil-16).

Şekil- 17: 14 Kasım 1972 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

1969 krizi, arkasından gelen devalüasyon ve yükselen fiyatlar sonrasında Türkiye ve Yunanistan arasında pamuk konusunda bir işbirliği yapılması ile ilgili görüşmelerin olumlu sonuçlanması hem Türkiye ekonomisi hem de tekstil sektörü için yapıcı bir gelişmedir (Şekil-17).

5.2. 1974 Petrol Krizi (Uluslararası Kriz)

5.2.1. Ekonomik Nedenler:

1973 Petrol Krizi, 15 Ekim 1973 tarihinde OAPEC' in (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği) (OAPEC, OPEC üyesi Arap ülkeleriyle Mısır ve Suriye'den oluşur) Yom Kippur Savaşında ABD'nin İsrail Ordusuna destek vermesine karşılık olarak ilan ettiği petrol ambargosudur. OAPEC, ABD ve savaşta İsrail'den yana tavır sergileyen ülkelere artık petrol ihraç etmeyeceğini bildirmiştir. Bununla beraber OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği) üyesi ülkeler dünya petrol fiyatlarını yükselterek ülkelere giren kaynakları artırmaya karar vermişlerdir. Gelişmiş ülke sanayileri petrole bağımlı durumda olduğu için OPEC ülkelerinin önde gelen müşterileri durumunda idi. 1973 yılında petrol fiyatlarındaki şaşkınlık verici artış ve 1973-74 dönemindeki borsanın çöküşü 1929 Krizinden beri yaşanan küresel bir

ekonomik krizdir ve sadece fiyat artışlarıyla açıklanamayacak mekanizmalara ve uzun dönem etkilerine sahiptir (Özgür, 2010: 1).

Birinci Petrol Krizinin patlaması, dış ticaret hadlerinin şiddetle aleyhe dönmesi; Alman markı ve İsviçre frankının dolara karşı hızla değer kazanması olarak da tanımlanmaktadır (Kazgan, 2010: 4). 1974 yılında dünya petrol fiyatlarının ani yükselişi ve petrol krizi, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin bozulmasına neden olmuş ve bu gelişmeler ödemeler dengesine büyük yük getirmiştir (Varol, 2007: 3).

5.2.2. Siyasal Nedenler:

Petrol Krizi, 6 Ekim 1973'te başlayan Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Arap devletlerinin petrol fiyatlarını artırmalarıyla ortaya çıkmıştır ("Sanal", 2002: 1). 1973 Dünya Petrol Krizinin çekirdeğinde; ABD bu tehlikenin bertaraf edilmesi amacıyla 3 milyon kişinin hayatını kaybettiği ve 4 milyon kişinin yaralandığı Vietnam Savaşı görülmektedir (Azer, 2010).

5.2.3. Ekonomik Sonuçlar:

1970'li yıllardan itibaren uluslararası banka etkinliklerinde büyük değişiklikler gerçekleşmiştir. OPEC ülkelerinin 1973 yılında petrol fiyatlarını arttırmaları ile ulus ötesi bankalar daha önceki yıllarda görülmeyen oranda büyük bir sermaye akışına sahne olmuşlardır. Petrol fiyatlarının artması ile petrol ihraç eden ülkelerde fazlalar oluşmuş, petrol ithal eden ülkeler ise banka fonlarına daha bağlı hale gelmişlerdir. Bunun sonucunda 1976-1980 yılları arasında uluslararası bankaların varlıkları yüzde 95 oranında büyümüştür. Bu süreçte Off-shore banka sistemi ile euro-dolar piyasaları uluslararası mali sistemin önemli unsurları haline gelmişlerdir. Finansal piyasalardaki bu gelişmeler, para hareketlerine, ilgili ülkelerin kısıtlama ve düzenlemelerine uğramadan kullanabilecekleri büyük bir alan sunmuştur (Akdiş, 2002: 3).

1973 Kasım ayında başlayan resesyon süreci 1975 Mart'ına kadar 16 ay boyunca devam etmiştir. Bu dönemde büyüme hızı kümülatif olarak yüzde -3 olmuştur. Bu dönemde ayrıca petrol krizine dayalı olarak yaşanan arz şokları, stagflasyon teriminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1973 yılında petrol fiyatlarının

dört kat yükselmesi, diğer fiyatların da artmasına ve büyüme hızında gerileme yaşanmasına neden olmuştur. Büyüme hızındaki yavaşlamanın yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sonrasında en yüksek işsizlik oranı olan yüzde 8,9'a ulaşılmıştır ("Sanal", 2008: 8).

1974 yılı sonuna doğru dünya piyasalarında altın fiyatlarında başlayan hızlı düşüş Türkiye'yi de etkilemiş, 24 ayar külçe altının gram fiyatı 90 liradan 83 liraya inmiştir. Cumhuriyet altını ise 630 liradan 590 liraya düşmüştür (Sönmez, 2004: 51). 1973-1974 krizi 450 gün sürmüş ve o süreçte borsa tam yüzde 48 oranında düşüş göstermiştir (Güneş, 2008).

5.2.4. Siyasal Sonuçlar:

1974 yılında Kıbrıs'ta yaşanan darbe sonrası Türkiye 15 Temmuz 1974 tarihinde müdahale hazırlıklarına başlamış, ilk harekâtı 20 Temmuz'da, ikinci harekâtı da 14 Ağustos'ta gerçekleştirmiştir. Aynı yıl içinde dönemin hükümetinin bir önceki hükümetin yasakladığı haşhaş ekimine tekrar izin vermesi, ABD'nin yoğun tepkisine yol açmıştır. ABD'nin uyguladığı ambargonun Kıbrıs Harekâtı dışındaki önemli bir nedeni de haşhaş ekim kararı olmuştur. Ayrıca koalisyon hükümeti yaşanan uyumsuzluk nedeniyle 18 Eylül'de istifa edince istikrarsızlığın dozu iyice yükselmiş ve 25 Eylül'de ABD, Türkiye'ye yaptığı askeri yardımı kesmiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 70).

5.2.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

Petrol Krizi'yle birlikte ekonomide yaşanan enflasyon ve durgunluk (stagflasyon) durumunun tüm dünya ekonomilerini olumsuz etkilemesi üzerine bu kez Keynesgil politikalara ve devlete ağır eleştirilerde bulunulmuştur. Farklı politikalar doğrultusunda gittikçe güçlenen yeni anlayış, devletin müdahale alanının sınırlandırılması yönünde adımlar atmıştır (Demirel, 2010: 1).

1973'de imzalanan on yıllık bir anlaşma ile Irak, Türkiye petrol pazarının esas hâkimi olmuştur. Petrol krizi sırasında da Türkiye, ortak değerlerin ayrıcalık sağlayacağı düşüncesiyle Suudi Arabistan, Libya ve İran'a yönelmiş, ancak beklenen

olmamış ve Arap ülkeleri Türkiye'ye yüklü bir fatura çıkarmışlardır ("Sanal", 2002: 1).

Araştırma kapsamına giren 1972-1976 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo- 7: Yıllar İtibariyle Dış Ticaret – (1972-1976)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1972	884 969	30,8	1 562 550	33,5	- 677 581	2 447 519	56,6
1973	1 317 083	48,8	2 086 216	33,5	- 769 133	3 403 299	63,1
1974	1 532 182	16,3	3 777 501	81,1	-2 245 319	5 309 683	40,6
1975	1 401 075	-8,6	4 738 558	25,4	-3 337 483	6 139 633	29,6
1976	1 960 214	39,9	5 128 647	8,2	-3 168 433	7 088 862	38,2

Kaynak: TÜİK

1974 Petrol Krizi Türkiye'yi de olumsuz yönde etkilemiş, ihracat gelirinin büyük bir kısmı ancak petrol ithalatını karşılayacak düzeye gelmiştir. Tablo- 7'de görüldüğü gibi, petrol krizinin yaşandığı 1974 yılında 1 milyar 532 milyon dolar olan Türkiye ihracatı, 1975 yılında yüzde 8,6 oranında düşerek 1 milyar 401 milyon dolara gerilemiş, ithalat ise 1974 yılında bir önceki yıla göre 81,1 oranında, 1975 yılında ise yüzde 25,4 oranında artarak rekor kırmıştır. Yine ihracatın ithalatı karşılama oranlarından da Türkiye'nin kriz yıllarından etkilendiği anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda 1974 yılı Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, ABD'nin ambargo başlatması Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. 1970'li yılların sonunda ödemeler dengesindeki açık giderek büyümüş, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık artmış ve döviz darboğazı, üretimi durma noktasına getirmiştir.

5.2.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

1950'li yıllarda başlayan özel sektör yatırımları zaman içinde gelişmiş, zamanla kamunun bu alanda üretici rolü azalmıştır. 1952 yılında sektör üretimi içinde yüzde 28 olan özel sektör payı, 1962 yılında yüzde 62'ye, 1990 yılında ise yüzde 90'ın üzerine çıkmıştır. Günümüzde kamunun bu sektörde payı kalmamıştır. Sektörde, 1950'li yıllardan sonra özel sektörün öncülüğünde gelişim başlamış ve 1960'lardan sonra sentetik elyaf üretimine başlanmıştır. Planlı dönemde uygulanan ithal ikamesi politikası ve teşvik tedbirlerinin de katkısıyla 1960-70 yılları arasında hazır giyim ve tekstil sektöründe daha ileri teknoloji kullanılmaya ve işlenmiş ürün imal edilmeye başlanmış, 1960-80 yılları arasında önemli bir teknik deneyim kazanılmıştır ("Sanal", 2010a: 3).

Şekil- 18: 13 Kasım 1974 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

İKTİSADİ MESELELER

1974'te başta pamuklu ve yünlü sanayi olmak üzere birçok dalda 1973'ün alışılmış kârlı konjonktürünü beklemek doğru olmaz. Buna karşılık, devletin gecikmeli ve çoğu zaman da isabetsiz kararları piyasada karaborsayı hortlatmaktadır

İYİ HAYAT

DÜNYA konjonktürü 1973 yılında görülmemiş fiyat artışları ile spekülasyon hareketleri sahne olduğu halde, içinde bulunduğumuz yıl, durum yerini genellikle tehlikeli bir durgunluk ve gerilemeye terkettir.

Şeker, soya ve tahıl fiyatları istisna edilecek olursa, geçen yıl kaydedilen fiyatlarda önemli gerilemeler olmuştur. Mesela, pamuk fiyatı kiloosu 1.80 dolardan 1.05 dolara kadar düştü, bulunuyor. Yün fiyatları, konserve yiyecek maddeleri, bakır, çinko, kalya gibi bazı metal fiyatları da hep düşmektedir. Bununla beraber, dünyada hâlâ büyük bir sorun olan ham petrol fiyatları yükselişini korumakta; çeker ve buğday gibi gıda maddelerinde herhangi bir gerileme eğilimi görülmemektedir.

Birinciseler içinde bulunduğumuz yılda, dünya piyasalarının büyük bir kararsızlık içinde bulunduğunu söylemek, daha doğru olur.

Bu arada, bir taraftan gerek ham maddelerdeki fiyatların yükselmesi, gerekse işçi sendikalarının aşırı talepleri, en azından mamül maliyetlerini yükseletirken; diğer taraftan satışların azalması, şirket kârlarının da gerilemesine yol açmış ve menkul kıymetler borsalarında hisse senetleri muameleleri önemli ölçüde azalmıştır.

Böylece, dünya konjonktürü durgunluk içinde bir enflasyon dönemi yasarken, bu yıl dünyayı ilgilendiren önemli iktisadi sorunlara başında, tahıl yetersizliği ile tekstil sanayinde karşılaşılan kriz geliyor.

TAHIL DARLIĞI

Bilindiği gibi, bir taraftan dünya nüfusunun hızla artması, diğer taraftan üretici ülkelerde buğday, mısır, soya gibi ürünler üretiminin geçen yıl azalmasından, fiyatların son derece yükselmesine yol açmıştır. Mesela, buğdayın fiyatı, toplu petrodala olduğu gibi bir yıl zarfında üç katına fırlamış bulunuyor.

Bu nedenle, 1973-74 rekortünün fazla olması için Amerika Birleşik Devletleri ile Kanada ve Avustralya'da ekim alanları

İktisadî sıkıntılar

Dr. HALÖK CILLOV

Türkiye'ye gelince aynı sıkıntıların bir-
rim ekonomimizde de hissedildiğini gö-
rürüz.

TÜRKİYE'NİN DURUMU

Pamuk fiyatları, dünyadaki gelişmeye paralel olarak bizde de bir miktar düşmüştür. Ama, Devletin destekleme alımları, fiyatların, dünya seviyelerine inmesini önlemektedir. Bu hal, bir taraftan Devletin katlanacağı sübvansiyon yükünü büyütürken, diğer taraftan menşuat fabrikalarının maliyetlerini arttırmakta ve dolayısıyla pamuk ipliği ve dokuma ihracatında güçlüklerle karşılaşılmasına yol açmaktadır.

Gerçi, pamuklu mamullerde ekim ayından itibaren yeniden "vergi iadesi" uygulamasına geçilmiş bulunuyor. Fakat buna rağmen, dış piyasalara satışlar eskisi kadar kolaylıkla olmamaktadır.

Bu bakımdan, içinde bulunduğumuz yıl, başta pamuklu ve yünlü dokuma sanayii olmak üzere, birçok dallarda, mesela salça imalatında, metalürji sanayinde geçen yıl alışılmış olan kârlı konjonktürü beklemek doğru olmaz.

TERS KARARLAR

Buna karşılık, gıda maddeleri fiyatı hızla yükselmekte ve bir taraftan üretim yetersizliği, diğer taraftan talep fazlalığı,

1973 yılında spekülasyonlar etkili olmuş, görülmemiş fiyat artışları yaşanmıştır, ancak bu durum 1974 yılında yerini tehlikeli bir durgunluğa ve

gerilemeye bırakmıştır. Örneğin pamuğun kilosu 1,80 dolar iken, yüzde 41,6 oranında düşüş göstererek 1,05 dolara inmiştir. Bu gerilemeye pamuk üretiminin bol olması ve bir önceki yıl yaşanan spekülasyonlar nedeniyle aşırı yükselen fiyatların normal seviyelere inmesine neden olmuştur.

Devletin pamukta destekleme alımları fiyatların aşırı düşen dünya seviyelerine inmesini engellemektedir. Ancak bu da hem devletin yükünü artırmakta, hem de tekstil fabrikalarının maliyetlerini artırmaktadır. Dolayısıyla da pamuk ipliği ve dokuma ihracatında güçlükler yaşanmaktadır. Ayrıca üretim yetersizliğine karşın talepte meydana gelen artışlar mal yokluklarına, bu da karaborsanın tekrar ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Türkiye ekonomisinde, tekstil sektöründe tüm bunlar yaşanırken dünyada tekstil krizi baş göstermiş, İngiltere, Belçika, Fransa, ABD ve Hindistan gibi tekstil üretici ülkeler belirli bir krizle karşı karşıya kalmışlardır. Avrupa ülkelerinde tekstil fabrikaları üretimlerini yüzde 17-22 oranları arasında azaltmış ve çalışma saatlerini 40 saatten 32 saate düşürmüşlerdir (Şekil-18).

5.3. 1978 Krizi (Ulusal Kriz)

5.3.1. Ekonomik Nedenler:

1978 yılında yaşanan, daha doğrusu 1980 öncesi Türkiye’de yaşanan krizler daha çok Türkiye’de mal ve emek piyasalarının gelişmediği, döviz piyasası ile para piyasalarının mevcut olmadığı ortamlarda doğmuş olan krizlerdir. Bu yapılarıyla da finansal liberalleşmeye bağlı veya küresel kaynaklı olmaktan uzak kalmışlardır (Akdiş, 2002: 13).

Dönemin hükümetleri düşük faizli kredileri hiç ödenmeyecekmiş gibi alıp kullanarak, önemli miktarlarını da gereksiz harcamışlardır. Bu borçlar bir yandan tüketimi ve ithalatı tetiklerken bir yandan da sabit yatırımları ve buna bağlı ithalatı tetiklemiştir. Yurtdışına indirimli kürk satışları, geziler, otomobil fabrikaları önünde

uzayan kuyruklar, değişik marka traktör ithalatı, gelişigüzel devlet sübvansiyonları bu borçlarla karşılanmıştır (ATO, 2005).

1978 yılında ancak yüzde 1,4 büyüyeabilen ekonomi, 1979 yılında ise yüzde 0,7 oranında daralmıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 71). Türkiye'nin 1970 yılında 1,8 milyar dolar olan borcu, 1977 yılında 10 milyar dolara çıkmıştır. 1978 yılında kısa vadeli borçların toplam borç içindeki payı yüzde 52'ye ulaşarak kriz patlak vermiştir (ATO, 2005). 1977 -1979 arasında ciddi ödemeler dengesi sorunu yaşanmış, enflasyon 1979'da yüzde 79'a yükselmiştir.

1978 krizi “Petro-dolarları dolaşıma döndürme” politikasının yarattığı aşırı kısa vadeli borçlanmanın, Türkiye ile birlikte bir dizi gelişmekte olan ülkeyi (Arjantin, Zaire, Peru gibi) birlikte krize götürmesi; uluslararası bankaların GOÜ’ ye kredileri kısarken, faizleri yükseltmeleri olarak açıklanmaktadır (Kazgan, 2010: 5).

5.3.2. Siyasal Nedenler:

1977 yılının Ağustos ve Eylül aylarında hükümetin aldığı bir dizi istikrar paketi yürürlüğe konmuş, ancak yıl sonunda Hükümetin istifası nedeniyle bu paketten olumlu sonuç alınamamıştır. Sonrasında 1978 yılı başında kurulan yeni hükümet güvenoyu almış, fakat terör olaylarının 1978 yılında da tırmanarak devam etmesi ekonomik önlemlerin başarı şansını azaltmıştır. Ve yılın son ayında bir ilimizde çıkan mezhep çatışmasının 98 kişinin ölümüyle sonuçlanmasının ardından sıkıyönetim ilan edilmiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 71). 1978-79 İkinci Dünya Petrol Krizinde İran'da Humeyni Devrimi görülmektedir (Azer, 2008).

5.3.3. Ekonomik Sonuçlar:

1978'den sonra süren mali krizle birlikte 2 büyük bankerlik kurumu ve 5 küçük banka batmış, bu süreçte zor duruma giren çok sayıda büyük boylu özel şirket ya kamulaştırılmış, ya kamu bankalarına devredilmiş ya da kredilerle ayakta tutulmaya çalışılmıştır (Kazgan, 2010: 19). Kriz sonrası 1979 yılı sonunda dış borçlar 10,2 milyar doları uzun vadeli, 4,4 milyar doları da kısa vadeli olmak üzere 14,6 milyar dolara çıkmıştır (Sönmez, 2004: 128).

Araştırma kapsamına giren 1977-1978 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-8’de verilmiştir.

Tablo- 8: Yıllara Göre Dış Ticaret – (1977-1978)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1977	1 753 026	-10,6	5 796 278	13,0	-4 043 252	7 549 304	30,2
1978	2 288 163	30,5	4 599 025	-20,7	-2 310 862	6 887 187	49,8

Kaynak: TÜİK

TÜİK’ in verilerine göre, 1977 yılında 7 milyar 549 milyon dolar olan Türkiye’nin dış ticaret hacmi, kriz yılı olan 1978 yılında bir önceki yıla göre yüzde 8,8 oranında daralmıştır. Ancak 1978 yılında ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 20,7 oranında düşüş görüldüğünden, ihracatın ithalatı karşılama oranı 1977 yılında yüzde 30,2 iken 1979 yılında yüzde 49,8’e yükselmiştir.

5.3.4. Siyasal Sonuçlar:

1979 sonbaharında yokluklar ve halkın temel ürünleri elde etmek için yaşadığı uzun kuyruklarla ağırlaşan kriz dönemi yaşanırken, sonbaharda senato yenileme seçimleri ve milletvekilliği ara seçimi yapılmıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 74).

5.3.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

Ekonomik ve siyasal istikrarsızlık nedeniyle iç talep ve satışlar gerilemiş, sanayideki yeni yatırım ve modernleştirme projeleri ister istemez duraklamıştır. 1970’li yılların şiddetli bir krizle noktalanmış olmasına karşın, Türkiye’de çok büyük değişimler de ortaya çıkmıştır. İmalat sanayinde büyük çapta yeni kapasiteler yaratılmış, tarım önemli bir sıçrama yapmıştır. Ekonomide güçlü holdingler oluşmuş, bunlar değişik üretim faaliyetlerinde isim yapmışlardır. Müteahhitler Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde faaliyetlerini yoğunlaştırarak, bu pazarları yakından

tanınmışlardır. Önce işçilerin peşinden Batı Avrupa'ya taşınan bankalar, bu kez müteahhitlerin peşinden Ortadoğu'ya taşınmışlardır. Herkes var olan ihracat ve ithalat rakamlarının gerçeği yansıtmadığını, dövizler karaborsaya aktığı için gerçek rakamların bunun yaklaşık iki katı olduğu bilinmekteydi (Kazgan, 1994: 181).

5.3.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

Cumhuriyet'in ilk yıllarında tekstil üretiminin ev dokumacılığı şeklindeki küçük üretim birimlerinden ibaret olduğu görülmektedir. Bu nedenle tekstil sanayinin geliştirilmesi ve tekstil ürünleri ithalatının azaltılması için yerli ve yabancı birçok uzmana araştırmalar yaptırılmıştır. 1940'lı yıllarda tekstil makineleri ithalatı yoluyla tekstil ürünlerinin önemli bir kısmı yurt içinde üretilir hale gelmiş, mevcut fabrikaların kapasiteleri artırılmıştır. 1950'li yıllarda ise verilen teşviklerle bu sektörde özel kesime ait irili ufaklı birçok işletme kurulmaya başlamıştır. 1960'ların başından itibaren artan dış taleple beraber sektöre çok sayıda firma girmiştir. Ancak, 1970'li yılların sonlarında dış talep artışının sürekli olmaması sonucunda arz fazlasının ortaya çıkması sektörde darboğaza yol açmıştır (Pazarcık ve Doğan Turunç, 1986: 7).

Şekil- 19: 1 Eylül 1978 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 8

1978 yılında pamuk ipliği konusunda Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında küçük çaplı bir kriz yaşanmış ve bugünkü adıyla Avrupa Birliği o dönemdeki adı AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) Komisyonu, bu krizin çözümü adına hakem olarak farklı bir çözüm yolu önermiştir. Dondurma ve daha sıkı gözetim içeren bu formül ile ilgili olarak taraf olan ülkeler durumu kendi ülkelerine bildirmeyi ve onay aldıkları takdirde bu çözümü kabul edebileceklerini bildirmişlerdir. Karşılıklı görüşmeler neticesinde İngiliz ve Fransız temsilciler, kısıtlamalarla ilgili uygulanma

sorumluluğunun Türk özel sektörüne değil de Türk Hükümetine verilmesini ve yapılacak anlaşmanın resmi yetkililerin onayı olması koşulunu istemişlerdir. Çünkü Avrupa Birliği Komisyonu ile 1977 yılında yapılan anlaşma Türk özel sektörü ile yapılmıştı. Bu toplantıdan çıkan önemli bir sonuç da, Avrupa Birliğine karşı toplu kota bulunmadığı, her ülkenin kendi milli kotasını uyguladığının anlaşılması olmuştur (Şekil-19).

Şekil- 20: 1 Eylül 1978 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 8

Pamuk ipliği ihracatında 1977 yılında ihracat sınırlarını aştığını iddia eden Fransa, Türkiye'nin Fransa'ya olan ihracatını kapatmak istemiş, ancak Avrupa Birliği Komisyonu ile yapılan görüşmeler neticesinde biraz daha olumlu düşünmeye başlamıştır. İngiltere ise Fransa'ya göre daha sert bir tutum izlemiştir. Çünkü Türkiye'nin ihracatı için 1978 yılında ayrılan kotanın daha sekizinci ayda dolduğunu, hatta aşıldığını ileri sürerek, kalan dört aylık süreçte Türkiye'den ihracatın dondurulmasını talep etmişlerdir (Şekil-20).

Şekil- 21: 6 Şubat 1979 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 14

AET ile uyuşmazlık yeni bir aşamaya giriyor

Türkiye tekstil sorununu hakeme ya da Adalet Divanı'na götürecek

ANKARA, NİLÜFER YALÇIN bildiriyor

TÜRKİYE ile AET arasında birkaç yıldır süren "tekstil ürünleri ihracatı kısıtlamaları" tartışmasının geçen haftaki son raundu da sonuçsuz kalmış, bu durumda Türk hükümeti, sorunu gerekirse "mahkeme ya da AET Adalet Divanı'na" kadar götürmek kararı almıştır.

AET-Türkiye Ortaklık Komitesindeki görüşmelerde, Türkiye'nin AET daimi temsilcilik yetkilileri, Ankara'dan aldıkları talimat uyarınca, AET'nin, "Haksız uygulamayı sürdürmesi halinde AET Adalet Divanına başvurmayı tezekküre hazır olduğunu" karşı tarafa açıklamıştır. Türkiye, bu konuda Katma Protokolün 24. maddesi ikinci fıkrasına dayanmaktadır. Bu maddeye göre, Katma Protokolün uygulanmasında böyle bir anlaşmazlığa düşülmesi ve bir tarafın protokol hükümlerine aykırı hareket etmesi halinde, karşı taraf "ya hakeme ya da AET Adalet Divanına başvurma hakkına sahiptir." Ancak bu kararın Ortaklık Konseyinde işi tarafın rızasıyla alınması gerekmektedir. Bu ka-

● Ancak başvurunun yapılabilmesi için kararın Ortaklık Konseyi'nde iki tarafın rızası ile alınması gerekiyor

yaptıkları ihracatçı ülkeler bu görüşü kabul etmeseler dahi, kısıtlamaları toptan uygulamaya gitmektedirler.

Türkiye ve Malta anlaşmalarına tamamen aykırı olan bu uygulamayı reddetmektedirler, fakat AET ülkeleri, özellikle İngiltere, kısıtlama miktarlarının daha şimdiden saptanmasını ve yıl sonuna kadar bu tavanın aşılmasını önermektedir.

AET ülkeleri, tekstil sanayiindeki krize dayanarak, gerekirse, Türkiye ile imzalanmış Katma Protokolün 60. maddesini yani "kriz halinde bir ya da tüm sanayiın korunması için önlemler alınabileceğini" belirten maddeyi işletebileceklerini öne sürmüştür. Ancak kısıtlama uygulamasına bakıldığında gördüğümüz manzara şudur: AET ülkeleri, özellikle İngiltere, dünyanın çeşitli ülkelerindeki pazarlarını kaybetmemek için, tekstil ürünleri ithalatını kendi çıkarlarına uygun kontenjanlarla bu ülkeler arasında taksim etmekte, bunu yaparken de, AET'ye

öbür sorunlarla birlikte bir paket halinde görüşülüp karara bağlanmasını önermiştir. Ancak bazı üye ülkelerin kısıtlamalara şimdiden belirli tavanlar konmasını istemeleri yüzünden, AET sorunu görüşmek için Türkiye'yi komiteye çağırmıştır. Sonuç alınamamıştır. Ve bundan sonra AET'nin uygulamaları izlenecek, kısıtlamalara başlanırsın ve Türk sanayicileri ihracatın sınırlandığını saptarlarsa, Türk hükümeti de bu uygulamaya karşı her türlü hakkını kullanacaktır."

AET çevreleri ise, geçen yıl Türkiye'nin pamuk ipliğinde kendisine tanınmış olan kontenjanı dolduramadığına işaret ederek, "Türkiye pamuk ipliğinde ısrar etmeyip dokuma ve konfeksiyon alanında kısıtlama yapmamasını bir karşı görüş ve öneri olarak ileri sürebilir, böylece zaten doldurulamayan bu bir kontenjanı kabul etmiş görünerek, sanayicilerin daha önem verdiği mamullerde kısıtlamayı kaldırtabilir, ama bu yola gidilmiyor ve Malta dışında

Şekil- 22: 6 Şubat 1979 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 14 - devamı

ması gerekmektedir. Bu kararın Ortaklık Konseyi toplantısında alınması gibi bir zorunluk yoktur, sadece karşı tarafın, "yargı organına gitmeyi kabul ettiğini bildiren" bir yazı göndermesi yeterlidir.

Ankara'daki yetkililer tekstil ürünleri ihracatının kısıtlanmasıyla ilgili son gelişmeler hakkında şunları belirtmektedirler:

"Katma Protokol ve Roma Anlaşması uyarınca, AET ülkelerinin başka ülkelerden, hele ortak üyelerden yaptıkları tekstil ürünlerine kısıtlama koymaları olanaksız ve anlaşmalara aykırıdır. Buna rağmen son yıllarda, AET ülkelerinden bazıları, kendi tekstil sanayilerindeki krizi öne sürerek, kısıtlamalara başlamışlardır. Bunu bu yıl da sürdürmeye kararlı görünen üye ülkeler, 3-4 yıllık bir süre istemekte, bu süre içinde tekstil sanayilerine bir çekidüzen vereceklerini bildirmektedirler. Bu isteklerini uygulamaya öylesine kararlıdır ki, görüşme

bunu yaparken de, AET'ye ya da ortak üye olan ve özel anlaşmalarla topluluğa bağlı bulunan ülkelere hiçbir öncelik tanınmamaktadır.

Türkiye bugün büyük bir ekonomik bunalım içinde olduğunu ve ortaklarından destek beklediğini Topluluğa ayrıntılarıyla açıklamış, AET Komisyonu bu durumu inceleyerek konseye raporu hazırlamıştır. Bu durumda Türkiye'nin sanayi ürünleri ihracatının en büyük kalemi olan tekstil ürünlerine, Hong Kong ya da Hindistan'dan daha az bir kontenjan verilmesi, ne Roma Anlaşması'nın ne de Ankara Anlaşması'nın ruhuna ve lafzına uygundur. Kaldı ki, AET ülkelerinin bu uygulaması, daha önce de belirttiğimiz gibi, bir kısıtlama değil, pazarlar arasında ithalat bölme tahtından ibarettir.

Bir yandan Türkiye'nin sanayileşmesine yardım edeceklerini, sanayi ürünleri ihracatının artırılması gerektiğini belirten AET ülkelerinin, öte yandan Türkiye'ye bu alanda bile öncelik tanımamaları ve kısıtlamada direnmeleri, en sonunda bu işin karakolda bitebileceği kanısını yaygınlaştırmıştır. Türkiye, bu davasında öylesine haklı ve güçlüdür ki, Ortaklık Konseyi yargıya başvurma kararı almasa bile, Türkiye'nin Roma Anlaşması'na dayanarak, tek yönlü bir başvurma hakkının doğabileceği sanılmakta, bu konuda hukukçular çalışmaktadır.

Aslında Türkiye, tekstil kısıtlaması sorununun,

nasıl çözülmesi, bunun bu yönü gidilmiyor ve Malta dışında tüm ihracatçı ülkelerin kabul ettikleri kısıtlamanın Türkiye'ye uygulanmaması isteniyor. Bu, AET ülkelerini güç durumda bırakmakta, zorunlu olarak Türkiye ve Malta da kısıtlama sepetinin içine alınmaktadır. Sorunun Ortaklık Konseyi toplantısına kadar bir karara bağlanmadan uzatılması mümkün. AET, bu konuda Türkiye'nin Katma Protokol yönünden tamamen haklı olduğunu bildiği için, anlayış göstermesini rica ediyor" demektedirler.

Buna cevap şu olmaktadır: "Tam bir ekonomik bunalımda olan Türkiye'den anlayış beklemek biraz aşırı kaçmıyor mu?"

1979 tarihli Milliyet Gazetesinden, birkaç yıldır Türkiye ve Avrupa Birliği arasında tekstil ürünleri ihracatı ile ilgili kısıtlamalar konusundaki görüşmelerde tam olarak çözüme ulaşılamadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği Türkiye Ortaklık Komitesi'ndeki görüşmelerde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki temsilcileri, tekstil konusunda Türkiye'ye yapılan haksızlığın sürmesi halinde AB Adalet Divanı'na başvuracaklarını açıklamışlardır. Ancak başvurunun yapılabilmesi için kararın Ortaklık Konseyi'nde iki tarafın rızası ile alınmasının gerektiği belirtilmektedir.

Ayrıca Ankara'daki yetkililer, Katma Protokol ve Roma Anlaşması uyarınca AB ülkelerinin başka ülkelere, hele ortak üyelere yaptıkları tekstil ürünlerine kısıtlama koymalarının olanaksız ve anlaşmalara aykırı olduğu konusunda açıklama yapmıştır. Ancak, başta İngiltere olmak üzere AB ülkeleri bu kısıtlamayı uygulamada ısrarlı olduklarını belirtmişlerdir.

Türkiye bu noktada, yani tekstil kısıtlaması sorununun diğer sorunlarla ele alınmasını, bir paket halinde karara bağlanmasını talep etmiştir. Ancak bazı AB üyesi ülkelerin kısıtlamalara belirli tavanlar konmasını istemeleri yüzünden AB, Türkiye'yi, sorunu görüşmek için Komiteye çağırmış, fakat bu görüşmeden de herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Sonuç olarak, dünyada tekstilde, özellikle pamuk ipliği konusunda bir kriz yaşanırken, Türkiye'de kendi içinde bir ekonomik kriz yaşamış ve dünyadaki tekstil krizinden de etkilenmiştir. Türkiye'nin ihracat konusunda önü tıkanmış, diğer ülkeler kendi sanayilerini krizden kurtarmak adına Türkiye tekstil ihracatına kotalar uygulamaya çalışmışlardır (Şekil-21, Şekil-22).

5.4. 1980 Krizi (Uluslararası Kriz)

5.4.1. Ekonomik Nedenler:

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1980'li yıllara kadar olan süre içerisinde devlet desteği ile yerli sanayinin gelişmesi için teşvik ve planlama esasına dayalı bir sanayileşme politikası izlenmiştir. Gerçekleştirilmesi kolay olmayan bu politikalar uygulanırken bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında, özellikle sanayiye desteklemek adına devlet harcamalarının artmasından kaynaklanan bütçe açıkları ile dış ticarete ihracatın ithalatı karşılamaması üzerine verilen açıklardan ileri gelen ödemeler dengesinin bozukluğu gelmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde dış kaynak arayışında IMF destekli istikrar programlarının yürürlüğe konulması bu dönemlerde ortaya çıkan istikrarsızlığın çözümünde başvurulan temel yöntem olmuştur (Üçgöz, 2005: 87).

1980’li yılların başında gündeme gelen yeni ekonomik düzen, uzun süreli yoğun bir durgunluğun sonucudur. 70’li yılların sonu ve 1980’li yılların başlarında gelişmiş ülkelerde durgunluk yaşanırken GOÜ’ nün ekonomilerinde göze çarpan en belirgin olgu, çeşitli nedenler sonucunda artış göstermiş olan dış borç stoklarıdır (Ardıç, 2004: 9-10).

İthal ikameci ekonomik modelin tıkanıp Türkiye’nin tercihlerini ihracata dayalı ekonomi modeline yönelttiği 80’li yılların başında bir önceki dönemde iç pazarın canlı tutulmasındaki önemi nedeniyle kabul gören işçi ücretleri, özgür toplu pazarlık sistemi, seksenli yılların başında sistemin tıkanmasının temel nedenlerinden birisi olarak değerlendirilmesiyle başlanmıştır (Özveri, 2009: 8). Türkiye ekonomisi 1979 yılının sonlarında tam anlamıyla bir darboğaza girmiştir. Merkez Bankası’ndaki döviz rezervleri erimiş, piyasada petrol, ilaç, gübre, röntgen filmi bulunamaz hale gelmiş, yatırım ve üretim durmuştur.

Araştırma kapsamına giren 1979-1980 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-9’da verilmiştir.

Tablo- 9: Yıllara Göre Dış Ticaret (1979-1980)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer bin \$	Değişim %	Değer bin \$	Değişim %	Değer bin \$	Değer bin \$	%
1979	2 261 195	-1,2	5069 432	10,2	-2 808 236	7 330 627	44,6
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0	-4 999 242	10 819 486	36,8

Kaynak: TÜİK

İhracat gelirlerinin tamamı bile petrol ithalatını karşılayamıyordu ve 1979 yılında 5 milyon dolar olan ithalat, 1980’de 8 milyon dolar sınırına yaklaşmıştır. Dövizin resmi fiyatı 35 lira, karaborsada 47 lira idi. Enflasyon yüzde 60’ların üzerine çıkmış hatta yüzde 100’ün üzerine çıkma eğilimine girmiştir. Büyüme eksiye dönüşmüştür. 1979 sonunda 2.808 bin dolar olan dış ticaret açığı yüzde 78 artışla 1980 yılında 4.999 bin dolara yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranında ise

1978 yılında yüzde 49,8 iken, sırasıyla 1979 yılında yüzde 44,6'ya, 1980 yılında ise yüzde 36,8'e kadar düşüş görülmektedir.

Petrol fiyatlarının tekrar reel sıçramaya geçmesi, ABD'de para arzı kısılmasının dünya reel faiz hadlerini katlayarak artırması, tarım fiyatlarının tekrar çökmesi de 1980 krizine sebep olmuştur (Kazgan, 2010: 5). 1980'li yıllardan itibaren insanlık, tarihinin kritik dönemlerinden birisini yaşamaya başlamıştır (Akdiş, 2002: 1).

5.4.2. Siyasal Nedenler:

Türkiye'de sermaye birikimi sürecinin en önemli kırılma noktası sayılan 1980 yılı sadece ekonomide değil siyasal ve sosyal yapımızda da bir milat sayılmaktadır. Başlangıcı 1977'ye uzanan ekonomik kriz, 24 Ocak 1980 kararları ile başlatılan bir şok tedavisinin 12 Eylül 1980 askeri darbesinin getirdiği olanaklarla sürdürülmesi yıl sonunda büyük ölçüde giderilmiştir. Ancak 1980 yılı, önceki yirmi yıla damgasını vuran düzenleme biçiminin veya iktisat politikası modelinin kökten değiştirildiği bir dönüm noktası olmak bakımından da önem taşımaktadır (Sönmez, 2004: 130).

5.4.3. Ekonomik Sonuçlar:

24 Ocak 1980 Kararları olarak adlandırılan ekonomik politika seti, genel anlamda bir dış ticaret politikası değişikliği, daha yalın bir ifade ile dış dünyaya entegre olmaya başlama operasyonudur. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin o günkü yöneticilerini bu kararları alma noktasına getiren, ekonominin dış dengelerinin tamamen bozulmuş olmasıdır. Bu bozukluk öyle bir boyuta ulaşmıştır ki, Türkiye'nin mal ihracatı, petrol faturasını bile karşılayamaz duruma gelmiştir. O tarihte yapılan ilk uygulama, TL'nin değerinin düşürülmesi olmuştur. 1 ABD doları, 47 liradan 70 liraya yükseltilmiştir. TL'nin devalüasyonuna ek olarak ihracatta sübvansiyon uygulamasının kapsamı genişletilmiş, TL'nin değeri zaman içinde sürekli olarak düşürülmüştür. Finansal piyasalardaki liberalleşmenin hızlandığı 1980 sonrasında, bütün finansal krizler bankacılık krizi ile birlikte ortaya çıkmıştır (Akdiş, 2002: 18).

24 Ocak 1980 sonrası yapısal değişme programının temelini finansal kesim reformları oluşturmuştur. Reformların temel felsefesi, piyasa mekanizması önündeki kısıtlamaların kaldırılması ve bankacılık sektörüne girişimin kolaylaştırılması yoluyla rekabetin özendirilmesi olmuştur. Finansal liberalleşme süreci, Temmuz 1980’de kredi ve faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla başlamıştır. Böylece artan tasarruf ve artan rekabet ortamı ile birlikte mali sektöre derinlik kazandırılması amaçlanmıştır (Sönmez, 2002: 263 – 264).

Fakat 1981 yılının son aylarına doğru mevduata reel faiz verilmeye başlanmış, vadeli mevduata uygulanan hükümler bankaların çıkarmasına izin verilen mevduat sertifikalarına da uygulanmış, mevduat sertifikaları üzerinde denetim kurulamamış, en çok bu durumdan yararlanan bankacılık kesimi sistemin karşılıksız olarak büyümesine katkıda bulunmuş ve sistem krize doğru sürüklenmiştir.

Araştırma kapsamına giren 1981-1984 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-10’da verilmiştir.

Tablo- 10: Yıllara Göre Dış Ticaret (1981-1984)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi (bin \$)	Dış ticaret hacmi (bin \$)	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
	Değer	Değişim	Değer	Değişim			
	(bin \$)	%	(bin \$)	%			
1981	4 702 934	61,6	8 933 374	12,9	-4 230 439	13 636 308	52,6
1982	5 745 973	22,2	8 842 665	-1,0	-3 096 692	14 588 639	65,0
1983	5 727 834	-0,3	9 235 002	4,4	-3 507 168	14 962 836	62,0
1984	7 133 604	24,5	10 757 032	16,5	-3 623 429	17 890 636	66,3

Kaynak: TÜİK

1980 sonrası dönemde Türkiye’nin ihracatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1980 yılında 2.910 bin dolar olan Türkiye ihracatı Tablo- 10’dan da görüldüğü üzere 1981 yılında yüzde 61,6 artış göstererek 4.702 bin dolara yükselmiştir. Kriz öncesi ithalatta yaşanan patlama da etkisini giderek kaybetmiş, 1981 yılında bir önceki yıla göre yüzde 12,9 oranında artış görülmüştür. 1983 yılına kadar aynı seviyelerde olan

dış ticaret hacmi, 1984 yılında ihracatın bir önceki yıla göre yüzde 24,5, ithalatın da yüzde 16,5 gibi oranlarla artması üzerine 17 milyar 890 milyon dolara yükselmiştir.

5.4.4. Siyasal Sonuçlar:

1980’li yıllara kadar doğrudan yatırımların sınır ötesi hareketleri devlet denetimine tâbi tutulmuş ve serbestleşme bunlar üzerindeki denetimin de kalkmasını sağlamıştır. Diğer bir deyişle, 1980’li yıllarda dolaysız yatırımlar için konulan koşullar en aza indirilerek, üretim kesimi, hisse payı vb. biçimdeki sınırlamalar büyük ölçüde kaydırılmıştır (Ardıç, 2004: 15).

Yeni sağ akıma yöneltilen eleştiriler arasında geniş halk kitlelerinin devletten beklentilerinin piyasadan beklenti şekline çevrilememesi, pazarın her zaman etkin olduğu varsayımının da yanlışlığının gerek sosyal bilimciler gerek uygulayıcılar tarafından gittikçe artan oranda kabul görmesiyle 1980’lerin mali krizinin aslında bir devlet krizi olduğu savı yer almaktadır. Tüm bu eleştirilere rağmen yeni sağın ve onun ekonomik dar boğazlara karşı sunduğu mini-mal devlet modelinin uluslararası kamu yönetimi reformlarında etkisini gösterdiği görülmektedir (Demirel, 2010: 6-7).

İnsan özgürlüğünün güvencesinin piyasa ekonomisi olduğu inancına dayanan ve ekonomik eşitlik, toplumsal adalet gibi sorunları göz ardı eden yeni sağ anlayış “laissez-faire” (bırakınız yapsınlar) deyişi ile özetlenen 19. yy liberalizminin çağdaş yorumudur. Devletin ekonomiye ve toplumsal yaşama müdahalelerini özgürlüklerin kısıtlayıcısı, bu alanların tümüyle piyasa mekanizmalarına bırakılmalarını ise demokrasi ve özgürlüklerin ön koşulu olarak kabul eden söz konusu anlayış, 1970’lerin krizinin 1979 – 1981 arasında yaşanan İkinci Petrol şokuyla daha da ağırlaşmasıyla birlikte aynı dönemde iktidara gelen İngiltere’de Thatcher ve ABD’de Reagan hükümetlerinin ürünüdür (Demirel, 2010: 5).

1980’lerde yaşanan borç krizi ile önemli ölçüde daralan dış finansman imkanları sonucunda gelişmekte olan ülkeler kalkınma ve büyümelerini gerçekleştirmek amacıyla gereksinim duydukları sermaye birikimini sağlamak için özel sermaye akımlarının bileşimini değiştirerek (dış borç ve ticari banka kredileri

şeklindeki), yabancı sermayeye (doğrudan yatırım ve portföye) kaymıştır (Durusoy, 2010: 2).

Borç krizinin patlak vermesi, 1982’de Meksika’nın dış borç servisini geçici olarak askıya aldığını açıklamasıyla olmuş ve 1982 yılının sonuna gelindiğinde dış borç servisini yerine getiremeyen GOÜ’ nün sayısı 34’e ulaşmıştır. Krizin büyük boyutlara ulaşmasında en önemli etken, özellikle ağır borçlu ülkelerin özel bankalara olan borçlarını ödeyemez duruma düşmeleridir. Derinleşen krizler, öncelikle borç ertelemelerini sonrasında ise istikrar politikalarını gündeme getirmiştir (Ardıç, 2004: 12).

5.4.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

1980 sonrası dönemde Türkiye’nin ihracatının canlanmasında etkili olan iç ve dış etkenleri kısaca şu şekilde ifade edilebilir; ara ve yatırım malları ithali zorunluluğu için dövize ve ekonominin canlanmasına olan ihtiyaç ve ekonominin potansiyelleri, ayrıca 1980’lerin başında ortaya çıkan ve iç talebin kısıtlanmasıyla daha da önem kazanan kapasite boşlukları iç etkenler olarak sayılabilirken, 1980’li yılların başında dış konjonktür genel olarak olumsuz olmakla birlikte, Türkiye için bazı olumlu gelişmeler de meydana gelmiştir (Demirbaş, 2003: 234).

1980’li yılların en önemli iki olgusunu oluşturan borç krizleri ve bu krizlerden kurtulmak amacıyla uygulamaya konulan ekonomik reformlarla, gündeme gelmeye başlamıştır (Ardıç, 2004: 8). 1980 sonrası Türkiye ekonomisinde dışa açık ve ihracata yönelik bir sanayileşme modeli benimsenerek, sanayinin ve hatta tarımın yaşamak için ihracata yönelmesinin zorunluluğu açıkça vurgulanmıştır (Demirbaş, 2003: 234). 1984 yılında ise, ithalatta uygulanan kontrol ve yasakların kaldırılması süreci başlatılmıştır (Ege, 1998: 2).

Türkiye, 1980’den sonra ekonomik düzen politikasında esaslı sayılabilecek dönüşüm kararları almıştır. Yoğun sayılabilecek devlet müdahalelerinin egemen olduğu bir “karma ekonomik” düzen terk edilmeye başlanmıştır. Bu yeni düzen, piyasa güçlerine görece olarak giderek daha fazla yer veren, söylem olarak “serbest piyasa ekonomisi”; ancak, somut olarak özel inisiyatifin görece egemen olduğu, bu

arada devletin azımsanmayacak doğrudan ya da dolaylı müdahalelerinin bulunduğu bir “karma ekonomik” yapı özelliği göstermektedir. Özetle, 1980 sonrası Türkiye’nin ekonomik düzeninin artık eskisi gibi olmadığı, en azından tercih olarak “piyasa ekonomisi” düzeninin yerleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Han, 2005: 12-13).

5.4.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

Türk ekonomisinde 1980’li yıllardan itibaren gözlenen yeniden yapılanma ve dışa açılma çabaları sonucu tekstil ve hazır giyim sektörü tarımdan sonra en büyük istihdama sahip (yaklaşık 2 milyon kişi) sanayi dalıdır ve toplam ihracat gelirlerimizin yaklaşık beşte birini sağlamaktadır (Arslan, 2008: 13).

Türkiye’nin 1945 yılında pamuk üretiminde yüzde 1,7 olan payı, 1993 yılında yüzde 3,3’e ulaşmış ve ağırlık bakımından net pamuk ithalatçısı olunmuştur. Tekstil sektörünün dışa açılması sonucunda pamuk ihracatımız 1980’li yıllarda süratle azalmış ve ithalat başlamıştır (Pakdemirli, 2002: 204).

Şekil- 23: 9 Ekim 1980 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, sayfa 7

Türkiye ekonomisinin önemli ihracat ürünlerinden biri olan pamuk ihracatı 1980 yılı Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 14 oranında düşüş göstermiştir. İlk sekiz aylık verilerin değerlendirilmesinde tüm tarımsal ürünlerin ihracatında düşüklükler görüldüğü bildirilmiş, ancak uluslararası piyasadaki fiyat yükselişleri nedeniyle döviz geliri azalışı olmamıştır. Pamuk fiyatında görülen bu yüksek oranlı düşüş, büyük düşüşler ise fiyat yükselmelerine karşın döviz gelirlerini de düşürecek boyutta olmuştur (Şekil-23).

Şekil- 24: 22 Şubat 1980 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 2

Dünya ticaretinin yüzde 15'ini ve dünya istihdamının yüzde 20'sini oluşturan tekstil sektörü, petrol krizinden etkilenmiştir. Türkiye, sanayileşmesini ithal ikameci olarak değil de dış satıma doğru yönlendirme çalışmalarına tekstil ile başlamayı hedef almış ve tekstil sektörüne 1970'lerde büyük oranda temel olacak yatırımlar yapmıştır. Örnek olarak 1971 yılında 1,3 milyon olan iş sayısını, 1977 yılında 30 milyona çıkarmıştır. Yunanistan Türkiye için giderek avantajlı bir rakip olmaya başlamıştır ve Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye arasında yaşanan tekstil sorununun çok acil olarak çözülmesi gerekmektedir. Çünkü Türkiye'nin dış satımındaki yüzde 44'lük payı tekstil sektörü oluşturmakta ve alıcı konumunda da yine Avrupa Birliği ülkeleri yer almaktadır (Şekil-24).

ürünlerinde, temel anlaşmalara aykırı çeşitli yönetsel zorluklar da çıkarmışlardır. Örneğin AB'nin kendi koyduğu kural gereğince bir üye ülkenin dış alım lisansını altı gün içinde vermesi gerekmektedir, ancak bazı ülkeler bu kuralı hiçe sayarak süreyi uzatmaya çalışmış, yatırımcıyı caydırmak istemişlerdir. Bir başka üye ülke ise anlaşmalara hatta ticari geleneklere uygun olmayan belgeler isteyerek ticareti engellemeye çalışmışlardır.

Tekstil ürünleri ihracatının yüzde 95'i halen AB üyesi ülkelere yapıldığı için kısa dönemde özellikle hazır giyimde alternatif pazarlar aramak sonuç verebilecek bir yaklaşım değildir. Ayrıca hazır giyim ihracatındaki karşılaştırmalı üstünlükler ve Dokuzlar'ın (o dönemde AB'nin dokuz üyesi olduğundan “dokuzlar” diye de tabir edilmektedir) büyük orandaki dışalım yani ithalat bağımlılığı, AB'ye yüzde 1 oranında olan hazır giyim ihracatının yüzde 5'e çıkması (bu oran iplikte yüzde 38'dir) Türkiye'yi 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörülen 1 milyar dolarlık ihracat hedefine yaklaştırmıştır (Şekil-25).

1980 sonrasında artış gösteren teknolojik gelişmeler ile ülkelerin karşılaştırmalı üstünlük yapılarının değişmesi ve uluslararası ticaret hacminin çeyrek yüzyıldır gösterdiği gelişmeye son veren 1980-1982 durgunluğu gösterilebilir. 1982'de tekstil ve hazır giyim, ayakkabı, demir-çelik, otomotiv ve elektronik sektörlerini kapsayan yeni önlemler alınmıştır (Ardıç, 2004: 26).

Tablo- 11: Yıllar İtibariyle Hazır Giyim ve Tekstil İhracatı (1980-1984)

YIL	TOPLAM İHRACAT (1000 \$)	HAZIR GİYİM İHR. (1000 \$)	HAZIR GİYİM'İN PAYI %	TEKSTİL İHR. (1000 \$)	TEKSTİL'İN PAYI %	TEKS. + HAZIR GİYİM İHR. (1000 \$)
1980	2 910 122	106.000	3,6	671.000	23,1	777.000
1981	4 702 934	302.000	6,4	915.000	19,5	1.217.000
1982	5 745 973	367.000	6,4	1.069.000	18,6	1.436.000
1983	5 727 834	544.000	9,5	1.055.000	18,4	1.599.000
1984	7 133 604	989.000	13,9	1.181.000	16,6	2.170.000

Kaynak: <http://www.itkib.org.tr/default.asp?cid=RAPORLAR>

1980 yılındaki krizin ve 24 Ocak Kararlarının ardından Türkiye ihracatında ve özellikle hazır giyim ve tekstil ihracatında yüksek oranda artışlar görülmektedir. Tablo 11'den de görüleceği üzere, 1980 yılında 106 milyon dolar olan hazır giyim ihracatı 1981 yılında yüzde 185 oranında artış göstererek 302 milyon dolara yükselmiştir. Yine aynı şekilde tekstil ihracatı da 1981 yılında bir önceki yıla göre yüzde 36,4 oranında artış göstererek 915 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ancak, yine tabloda görüleceği gibi, hazır giyim ihracatının Türkiye toplam ihracatı içindeki payı yıllar itibariyle artış gösterirken, tekstil ihracatında artış görülmesine rağmen, toplam ihracattaki payında devamlı bir düşüş göze çarpmaktadır.

Şekil- 26: 5 Haziran 1980 tarihli Milli Gazete, sayfa 5

Sentetik ve pamuk ipliği fiyatları 1978'in ortalarından 1979 sonuna kadar aşırı derecede artmış, buna gerekçe olarak da fabrikaların düşük kapasite ile çalışmaları gösterilmiştir. Ancak o dönemle 1980 yılı Haziran ayı itibariyle değişen fazla bir şey olmamasına rağmen fiyatların büyük oranda düşüş göstermesi dikkat çekicidir (Şekil-26).

Şekil- 27: 24 Aralık 1980 tarihli Milli Gazete, sayfa 4

1980 yılı ortalarında düşüş gösteren pamuk ipliği fiyatlarından sonra yıl sonuna doğru tekstil hammadde fiyatlarında artış görülmüştür (Şekil-27).

Şekil- 28: 2 Ağustos 1980 tarihli Günaydın Gazetesi, sayfa 4

80'li yıllarda Japon malları yapımı, kalitesi, fiyatlarının rakipsizliği ileri teknolojileri ile tüm dünya ülkelerinde ön planda aranılan mallar olmuştur. Özellikle otomobil ve elektronik aletler (buna şekil-29'da görüldüğü üzere elektrikli dikiş makineleri üretimi de dahil) piyasasında Avrupa ülkelerine meydan okuması ve pazarları ele geçirmesi, Almanya'da Japon korkusunun oluşmasına yol açmıştır (Şekil-28).

Şekil- 29: 06 Ocak 1982 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

EL DOKUMA TEZGAHLARINDAN

1933'te Sümerbank kurulduktan sonra ülke gereksinmesini karşılayacak şekilde tekstil ürünleri planlanır.

Yurdumuzun çeşitli yörelerine kurulan yeni fabrikalar için teknik eleman yetiştirilmesine de önem veren Sümerbank, tekstilde ileri ülkelere uzmanlar da gönderir. İkinci Dünya Savaşı ile yurt dışından sağlanan bazı tekstil mallarının ülkemize gelmemesi nedeniyle yerli malların satış olanakları ve üretimi genişletilir.

SON DÖNEM

Hızlı bir gelişme temposu uygulayan tekstil sanayiinde genellikle bu işin ticareti ile ilgilenenler 1950'li yılların başlarından itibaren sanayiye girmeye başlarlar. Büyük karlarla çalışan ve kendilerini bir yıl gibi kısa bir sürede amorti eden fabrikalar ile iç pazarın açığı yeni birçok fabrikanın açılmasına neden olur. Bu devre Sümerbank'tan sonra, özel sektörün de katıldığı bir kuruluş devresidir. Bu devre ustabaşı,

teknisyen, mühendis ve işçi yetiştirilmesi dönemi olarak da nitelendirilebilir.

Bu dönemde kurulu fabrikaların ürettiği pamuklu dokuma ülke gereksinmesinin ancak yüzde 10'unu karşılamaktadır.

PLANLI ÇALIŞMA

1960'tan sonra planlı çalışmaya geçildikten sonra tekstil sanayiimizin 1965 yılında durumu çıkartılır. 1965'ten sonra günümüze kadar gelen —son ekonomik krizli yıllar dışında— dönem başarılı ve parlak bir dönemdir.

1966-1980 döneminde yünlü ve pamuklu sanayiinde çok bilgili, programlı ve hedefleri belirlenmiş yatırımlar ve gelişmeler yapıldığı dönemdir. Pamuk ekiminde ve üretiminde büyük gelişmeler görülür, koyun yetiştiriciliği ve yün hammaddesi düzeltme çalışmaları yapılır.

Yatırımları ve dış pazarı özendirmek için kanun çıkarılır ve tekstil sanayiinde büyük patlama olur. Bu dönemde eski makineler yenilenir, kalite yükselir ve yeni yatırım alanları açılır.

Bu yeni çalışma döneminde tekstil sanayii mallarının dışsatımı, özellikle pamuklu dokuma ve pamuk ipliğinde 1965 öncesine göre çok artar, gelişir. 1980 yılında 450 milyon dolara varan pamuk ipliği dışındaki dışsatımla tekstil sanayiimizin uluslararası ölçüler içerisinde ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği açıkça görülür.

DÜNYA PAZARINDAKİ YERİMİZ

Tekstilin son 20 yılda hızla gelişmesine paralel olarak dış pazarlarda kendisine satış olanakları yaratması ve bunu 450 milyon dolara çıkartması açısından durumu değerlendirecek olursak bugün Türkiye'nin dünya pazarındaki yeri yüzde 1'dir. Bu küçük pay olarak gözükse yüzde 1, aslında ülkemiz şartlarını gözönünde bulundurursak küçümsenemeyecek bir rakam olarak da bakılması gerekir. Özellikle kalite yönünden dünya standartları ölçüsünde dış pazarlara mal veren Türkiye'nin gelecekte dışsatımı daha da yükselteceği ve kendine yeni pazarlar bulmak için yoğun çalışmalar içerisine gireceği de unutulmamalıdır.

Tekstil sektörünün geçmişi genel olarak incelendiğinde, hızla gelişmekte olduğu görülmektedir. 1933 yılında Sümerbank'ın kurulması ile başlayan süreç, 1950'li yılların başından itibaren yeni yeni fabrikaların kurulması ile özel sektörün de katıldığı bir kuruluş dönemi olarak devam etmiştir. Çünkü yeni kurulan fabrikalar da dahil tekstil üretimi Türkiye gereksiniminin ancak yüzde 10'unu karşılamaktaydı. Ayrıca bu dönem, ustabaşı, teknisyen, mühendis ve işçinin yetiştirilme dönemi olarak da nitelendirilmektedir. Ancak 1960 yılından sonra yani planlı çalışma dönemlerine geçildikten sonra kriz yılları dışında 1965-1980 yılları arası başarılı bir dönem olarak değerlendirilebilir.

Yatırımları ve dış pazarı özendirmek için çıkarılan kanun ve teşvikler sayesinde tekstil sektöründe eski makineler yenilenmiş, kalite yükselmiş ve yeni yatırım alanları açılmıştır. Türkiye'nin 1982 yılı başlarında dünya tekstil pazarındaki

yeri yüzde 1'dir. Ancak bu yüzde 1 çok az gibi görünse de Türkiye şartları göz önünde bulundurulduğunda hiç de küçümsenecek bir oran değildir (Şekil-29).

Şekil- 30: 26 Mayıs 1982 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 4

**İngiltere'nin T-shirt ve
gömlek ihracatımıza
kısıtlama koymadığı
bildirildi**

● T-shirt ve gömleklerimizin 15 Ekim'e
kadar Fransa'ya ihracı kısıtlandı

EKONOMİ SERVİSİ— Birkaç günden beri bazı yayın organlarında Türk ürünü T-shirt ve gömleklerin İngiltere'ye ihracına 15 Ekim'e kadar kısıtlama konduğu konusunda yayılan haberlerin yanlış olduğu haber alınmıştır.

Brüksel'de yetkililerden aldığımız bilgilere göre İngiltere'nin, Türk gömlek ve T-shirtleri üzerine kontenjan konulması için herhangi bir isteği olmamıştır. İthal yasaklama kararı isteyen Fransa'dır ve Fransa'nın bu isteğinin AET komisyonu tarafından kabul edilmesi üzerine, yasaklama kararı Ortak Pazar'ın resmi gazetesinde önceki gün yayınlanmıştır.

Yetkililer, Türk gömlek ve T-shirtlerine bugüne kadar Fransa'dan başka hiçbir ülkenin ithal yasağı koymadığını tekrarlamışlar ve pamuk ipliği ile ham bezden sonra gömlek ve T-shirt konusunda İtalyanların kısıtlama kararı almak üzere yaptıkları başvurunun halen AET komisyonunca incelendiğini hatırlatmışlardır.

OLAYIN GEÇMİŞİ
Hatırlanacağı gibi geçen Kasım ayında İngiltere'nin başvurusu üzerine Türk ürünü pamuk ipliklerinin Ortak Pazar'a ihracında, AET tekstil sanayiinin içinde bulunduğu kriz sebebiyle bazı güçlükler doğmuştu. Türk ürünlerinin fiyatlarının çok ucuz olduğu ve hükümetin yüksek vergi iadeleriyle ihracatı deseklediği, AET ülkelerinin itirazları arasındaydı. Ortak Pazar komisyonunun fiyatların yukarı çekilmesi ve ciddi denetimlerin uygulanması konusunda yaptığı ısrarlı talepler Türk tarafınca reddedilince, AET önce Türk mallarına yüzde 18 teminat kesintisi koymuş, sonra bu teminat 1982 başına yüzde 12 vergiye dönüşmüştü. Bu vergi Nisan ayında sürekli bir koruma haline döndü ve böylece Türk pamuk iplikleri tüm AET ülkelerine girişte yüzde 12 vergi ödemeye zorunlu tutuldu.

İngiltere ise, sadece vergi konulmasıyla yetinmeyip kendi sanayiinin olağanüstü güç durumda olduğunu ileri sürerek, Türk pamuklu ipliklerine yıllık 1000 tonluk ithal kontenjanı konmasını istedi. Komisyon bu talebi uygun gördü ve kontenjan uygulanmaya başladı.

Bu arada Fransa, T-shirt ve gömlek sanayiinin Türk ihracatından büyük yaralar aldığını öne sürerek, koruma istedi. AET komisyonu, bu talebi de haklı buldu ve Fransa'ya 3 aylık ithal yasağı uygulama hakkı tanıdı, sonradan bu yasak 3 ay daha uzatılarak 15 Ekim'e kadar temdit edildi ve AET resmi gazetesinde yayınlandı.

Türk tekstil sektöründe yaşanan olumlu gelişmelerin yanı sıra Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye ihracatına kısıtlama getirmek istemeleri 1982 yılı Mayıs ayında da sürmüştür. Öncelikli olarak İngiltere ile başlayan gelişmeler, Fransa'nın AB'den 15 Ekim 1982 tarihine kadar, Türk tişört ve gömleklerine ithal yasaklama kararı istemesi ve yasaklama kararının AB resmi gazetesinde yayımlanması ile devam etmiştir. Ayrıca aynı dönemde ve aynı konuda İtalyanların da Türkiye'den ithalata yasaklama talebi AB'de incelenmeye devam edilmekteydi (Şekil-30).

Şekil- 31: 5 Aralık 1982 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 4

«HÜKÜMET, KONU ÜZERİNDE TITIZLIKLE DURUYOR»

Tekstil konusunda AET ile görüşmeler sürdürülmeli

üzerinde satmaya mecbursunuz. dediler. Daha ilginç, bir firmada inceledikleri yüz faturada yaklaşık 2 tanesinde, yüzde 5'in altında kârla satış buldularını, bunu dumping için gerekçe olarak gösterdiler.

SARAÇOĞLU — Topluluk ABD ile çelik pazarlığına giriştiklerinde Amerikalılar aynı hesabı öne sürüp, yüzde 5 kârla ihraç edebilirsiniz deyince, "Biz krizdeyiz nasıl yüzde 5 kârla mal ihraç edebiliriz" dediler.

ASHABOĞLU — Dediler ki, biz size dumping vergisi uygulamayacağız yalnız siz fiyatlarınızı şu seviyeye yükselteceksiniz. Verdikleri fiyat ise dünyada en kaliteli pamuk ipliği fiyatının üstündeydi. Bunu kabul etmek demek fabrikaları kapatmamızı ihraçta tamamen durdurmamız, demektir. Biz reddettik ve 2 Aralık 1982 tarihinden itibaren Türk pamuk ipliklerine yüzde 16 dumping vergisi uygulamaya başladılar. Anlaşmalara aykırı olarak 4 ay süre ile uygulamaya giriştiler.

KATILANLAR

Tevfik Saraçoğlu	Emekli büyükelçi İKV Yönetim Kurulu üyesi
Ertekin Ashaboğlu	Trakya İplik Sanayi mürahhas azası
Selahattin Akdoğan	Giyim Sanacıları Derneği Genel Sekreteri
Yöneten: Özer ORAL	

ileri sürüyorlar. Sınırı aştı kesiyorum diyor. Adam anlaşmaya aykırı kesiyor. Adam, Hong-kong'dan tişört alıyor. "Ben Türkiye'den aldım" diyor. Bir tek kişinin beyanıdır bu. Buna dayanarak Türkiye hesabına yazılıyor. Bunun çok misallerini gördük.

ORAL — Sorun nasıl çözülecek?..

SARAÇOĞLU — Toplulukta ithalatçılar suskundur. Üreticiler konuşkandır, müteebbirdir. Bu nedenle alıcıları, tüketicileri teşkilatlandırmak, kısıtlamalara karşı çıkmalarını sağlamak gerekir. İhracatçılara işler düğüyor. Yalnız devletin beklemek yanlıştır.

ORAL — Brüksel'de AET yetkilileri ile görüşmelerde konfeksiyoncu olarak size ne diyorlar?..

AKDOĞAN — Onlar diyorlar ki, önümüzdeki yıl için konfeksiyonda bir miktar anlaşmasına mutlaka gitmeliyiz.

ORAL — Miktar söylüyorlar mı?..

AKDOĞAN — Hayır, ama el altından 17.5 - 20 milyon arasında diyorlar.

ORAL — Bu yıl kaç adet ihraç ettiniz?..

AKDOĞAN — Bu yıl 15 milyon oldu. Böylece önümüzdeki yıl için biraz artırmak istiyorlar.

Diyorlar ki, bütün Uzakdoğu ülkelerinden ithalata yüzde 10 kesip size, Mısır'a, Yugoslavya'ya vereceğiz. Vere vere verdikleri 2.5 milyon dolayında.

SARAÇOĞLU — Bu kısıtlamada politik bir unsur var.

ORAL — Ortak Pazar'la yapılan anlaşma gereği size böyle bir kısıtlama yapabilirler mi?..

AKDOĞAN — Eğer 1983'te bir anlaşmaya gitmezseniz, size tek taraflı kısıtlama getireceğiz. Biz de cevap veriyoruz. Bu kısıtlamayı uygulamayınız. Çünkü biz üyeyiz.

ORAL — Fabrikaları bize siz sattınız?..

AKDOĞAN — Evet, evet... Hatta şöyle dedik. Bir ortaklık ve konu ticaretse biz hasmınız değiliz. Ortak olarak karınıza oturuyoruz. 1963'ten beri bizde makineleri sattınız durdunuz, hâlâ kimyevi maddeler satıyorsunuz ve bize gelen dövizin yarısı size geri geliyor. Sadece ben satayım, senden almayayım, nasıl diyebilirsiniz? dedikimizde, "Hakkınız, fakat bizim sistem böyle işte" diyorlar. Artık bu kısır döngüden çıkmak gerekiyor.

Konfeksiyon bir sonraki yıl malını üretir ve hatta satar. Biz şu anda 1983 hatta 1984 yılını satıyoruz. Eğer ihracatımızın en büyük payı Ortak Pazar'a gidiyor. Başka pazarlara kaymamız bizim birkaç yılını alır. Bu durumda Ortak Pazar "şimdi dur" diyecek, biz duracağız sanayide. Ondan sonra devam et diyecek biz edeceğiz. Bu şekilde ne sanayi ayakta durur ne istihdam sorunu çözülür. Artık bu durumun halledilmesi gerekir. Konu artık bizden çıkmıştır. Hükümetin düzeyine yükselmiştir.

Önceleri Türkiye'ye dumping vergisi uygulamayacağız ama siz de fiyatlarınızı bizim istediğimiz fiyata çıkaracaksınız diyen AB ülkeleri, Türkiye'nin bunu reddetmesi üzerine yapılan anlaşmalara aykırı olarak yüzde 16 oranında dumping vergisi uygulamaya başlamışlardır. Ayrıca Türkiye'den değil de başka ülkelere aldıkları mallar için de "Türkiye'den aldım" diyerek Türkiye'ye tanınan kontenjanlar haksız yere doldurulmaya çalışılmıştır (Şekil-31).

Şekil- 32: 30 Ocak 1983 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 8

AET yaptığı kısıtlamalar için yeni bir anlaşma zemini arıyor

ANKARA, ÖZEL

AET'nin Türk tekstil mamüllerini ve konfeksiyonuna miktar ve fiyat kısıtlamaları getirecek bir anlaşma yapılmasıyla ilgili önerisi konusunda Ankara ve İstanbul arasında zemin yoklamaları yapıldığı öğrenildi.

Topluluk Komisyonu Dış İlişkiler Temsilcisi Duchateau'nun Ankara'da geçirdiği iki gün içinde, Dışişleri, Ticaret ve Maliye bakanlıklarının AET işleriyle görevli uzmanları ile, yemek ve resepsiyon gibi toplantılarda görüştüğü ve 18 Ocak'ta AET'nin verdiği notada belirtilen konfeksiyon ihracatı kısıtlamalarının artırılabilirliğini, söylediği bildiriliyor.

Böylece, AET'nin, tıpkı pamuk ipliğinde olduğu gibi, konfeksiyonda da Türkiye'den ithalatı belirli bir anlaşmaya bağlamak ve bundan sonra bu kotaların ve fiyatların dışına çıkılmasını önlemek istediği anlaşıldı.

Duchateau ile görüşen yetkililer, Türkiye'nin konfeksiyon ihracat rakamlarının olağanüstü düşük olmasının yanında, Avrupa'daki tekstil krizinin sonsuza kadar devam edeceği varsayımı ile hareket edilmesini Türkiye açısından sakıncalı görüldüğünü belirttiler.

18 Ocak notası üzerine ilgili bakanlık uzmanlarının derhal İstanbul'a giderek, ihracatçı firmaların bu konudaki görüşlerine başvurdukları ve konfeksiyoncuların tüccarlar şeklinde bir bağlayıcı anlaşmaya yanaşmadıklarını saptadıkları öğrenildi. Konfeksiyon sanayii temsilcilerine göre, Türk tekstil ürünleri gerek kalite, gerekse, fiyatlar açısından rekabete çok müsait durumdadır ve Türkiye'nin siyasal açıdan sınırlı olduğu bir yılda böyle bir anlaşmaya yanaşmakta hiçbir yarar yoktur. 1984 ve daha sonrakidönemde siyasal ortamı daha uygun hale geldiğinde, Türkiye daha avantajlı bir durumda müzakereye oturabilir. Bu nedenle, bugün pamuk ipliği konusunda da yapılan hatanın konfeksiyonda yinelenmesi için zorlayıcı bir faktör bulunmamaktadır.

AB 1983 yılı başında Türk tekstil ve hazır giyim ürünlerine miktar ve fiyat kısıtlamaları getirecek yeni bir anlaşma yapılması hususunda Türk yetkililer ile

görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde Türk yetkililer de, Türkiye'nin ihracat rakamlarının zaten düşük olduğunu, Avrupa'daki tekstil krizinin uzun devam etmesi düşüncesi ile hareket edilmesinin Türkiye açısından sakıncalı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca hazır giyim sanayicileri de, Türk tekstil ürünlerinin hem kalite, hem de fiyatlar açısından rekabete müsait durumda olduğu ve Türkiye'nin siyasi açıdan da sıkıntılı olduğu bir yılda AB'nin önerdiği anlaşmaya gerek olmadığı görüşünde birleşmişlerdir (Şekil-32).

Şekil- 33: 7 Şubat 1983 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

Dışişleri Bakanı, AFT'nin krizde olduğunu söyledi

Türkmen: «Tekstil kısıtlama kararını kabul edemeyiz»

- AET'ye karşı izlenecek politikalar hükümetçe belirlenirken, ihracatçıları yeni pazarlara yöneliyor
- Tekstilcilere, THY'de navlun ücretlerinde yüzde 60 indirim sağlandı

NİLÜFER YALÇIN

DİŞİŞLERİ Bakanı İtler Türkmen, Milliyet'e verdiği özel demeçte, "AET'nin Türk tekstil ürünlerine ve konfeksiyonuna sınırlama koymak teklifini kabul ettiğimiz ve bu konuda bir anlaşma yapmak hazırlıklarına girdiğimiz şeklindeki haberler tamamen asılsızdır" dedi Türkmen, bu konuda şunları söyledi:

"Benim Federal Almanya Dışişleri Bakanı Genscher ile bu konuda mutabakata vardığıma dair söylentiler de gerçeklere aykırıdır. Benim böyle bir hususu kabule yetkim yoktur. Bu, bir hükümet kararı meselesidir ve böyle bir karar da alınmamıştır."

AET'nin kendi içindeki tekstil krizi nedeniyle, Türkiye'ye tekstil olarak tekstil ürünleri kotaları uygulamak yoluna gittiğini, bu konunun Almanya ziyareti sırasında ele alındığını ve iki tarafın da görüşlerini birbirlerine anlattıklarını belirten Türkmen, sözlerini şöyle sürdürdü:

"Ancak, bir anlaşma olmadığı kesindir. Onlar bizim hukuken hakk olduğumuzu, böyle bir kısıtlamanın Türk-AET anlaşmasına aykırı bulunduğunu itiraf ediyorlar. Ancak, karşılıkları bunalım yüzünden Partekiz gibi tam üyeliğe hazırlanan bir ülkeye dahi kota uygulamaya başladıklarını, başka çare olmadığını öne sürüyor, Türkiye'ye verdikleri tekstil kotalarını artırabileceklerini söylüyorlar. Biz bunu kabul etmedik, zaten tekstil ihracatçıları da kabul etmiyorlar. Sorun, hükümet düzeyinde incelenecektir."

Türkiye'nin pamuk ipliğinde yaptığı gibi, tekstil ürünleri ihracatını da belirli sınırlara bağlayan bir anlaşmaya yanaşmakta olduğu haberleri son günlerde Brüksel, Londra ve benzeri başkentlerden kaynaklanıyor. Bu duruma dikkati çeken hükümet çevreleri, "Bu suretle bizim konfeksiyon ihracatçıları etkilenmeye çalışmakta, kotaların yükseltilebileceği ve böylece bir anlaşmaya varılacağı inancı yayılmaktadır." diyorlar. Bugün siyasi konjoktor bakımından en duyarlı ve avantajlı durumda bulunan Türkiye'nin, genel seçimlerden sonra her açıdan daha rahat hale geleceğini ve ihracatımızda 700 milyon dolarla önemli bir yer işgal etmeye başlayan konfeksiyon sanayimizin 1984'te AET ile daha iyi koşullarda pazarlığa oturabileceği belirtiliyor. Bu nedenle tekstil sanayicileri daha şimdiden, AET dışında yeni pazarlara yöneliyor, Amerika ile temaslara başlamış bulunuyorlar.

Hükümet navlunun ucuzlatılması için THY'den tekstilcilere yüzde 60'lık bir indirim sağladı. Yetkililere göre, hükümetin tekstil alanında AET'ye karşı uygulayacağı politikalar, teknisyenler düzeyinde ele alındı ve bu toplantıya ihracatçı birlikleri temsilcileri de katıldı. Tesbit edilen görüşler, daha sonra bir raporla Bakanlıklararası Ekonomik Kurul'a getirilerek kesin şeklini alacak. Bir yetkili şunları söyledi:

"Dün pamuk ipliğine sınırlama tanıdık ve anlaşma imzaladık. Bugün tekstile, ondan sonra üzüme ve başka ihracat ürünlerine de aynı kısıtlamalar gelecektir. Bir kere bu kapı açıldı mı sonu gelmez. Türkiye uzun vadeli çıkarları doğrultusunda hareket etmek zorundadır."

Giyim sanayicilerinin bu görüşünün ardından, Dış İşleri Bakanlığı'nca da, AB'nin Türk tekstil ürünlerine ve hazır giyimine kısıtlama koyma teklifinin kabul edildiği ve bu konuda anlaşma yapma hazırlıklarına girildiği şeklindeki iddiaların asılsız olduğuna dair açıklama yapılmıştır. Ayrıca Dış İşleri Bakanlığı'nca, böyle bir kısıtlamanın Türk-AB anlaşmasına aykırı olduğunu AB'nin itiraf ettiği ancak tekstil sektöründe yaşadıkları sıkıntılardan dolayı kota uygulamaya başladıklarını öne sürdükleri, fakat ne Bakanlık ne de tekstil ihracatçılarınca bu durumun kabul edilemeyeceği belirtilmiş, sorunun hükümet nezdinde inceleneceği bildirilmiştir.

O dönemlerde siyasi bakımdan en duyarlı ve avantajsız bir durumda olan Türkiye'nin, genel seçimlerden sonra her açıdan daha rahat bir konuma geleceğini, 1984 yılında AB ile daha iyi koşullarda pazarlığa oturulabileceğini düşünen tekstil sanayicileri, AB dışında yeni pazarlara yönelmiş, Amerika ile ikili görüşmelere başlamışlardır (Şekil-33).

Şekil- 34: 6 Mart 1983 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 8

Geçmiş 1963 yılındaki Ankara Anlaşması'na dayanan Türkiye-AB ilişkileri, o dönemde 6 üyesi olan AB'ye İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılmasıyla daha karmaşık bir hale gelmiştir. İlk olarak İngiltere'nin kendi tekstil sanayisini koruma adına Türk pamuk ipliği ihracatına kısıtlama getirmek istemesi ile başlayan istekler, ortadan kaldırılamamış, aksine giderek artarak yaygınlaşmıştır.

1982 yılı Temmuz ayında AB ve Türkiye belirli bir kontenjan ve fiyat üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Ancak anlaşmadan sonra da kısıtlama olayları tam olarak işlemeye devam etmiştir. 1983 yılı Ocak ayında AB 1983 yılı için Türkiye'ye uygulayacağı kontenjanları bildirmiştir. Bir önceki yıl Türkiye'den 17 milyona yakın tişört ithal edilmişken AB 1983 yılında 10 milyon 990 bin tişört için Türkiye'ye kota vermiştir. Gömlekler için ise kontenjan AB ülkelerinin tümünü kapsamak üzere 2 milyon 41 binde dondurulmuştur.

Türk pamuk ipliğinin dünya piyasalarında rekabet gücü kazanmaya başlaması üzerine başlayan Türk ihracatını kısıtlama gelişmelerini bir taraftan da siyasi olarak değerlendirebilmektedir (Şekil-34).

Şekil- 35: 25 Mart 1983 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

Türkiye, İngiltere deri hazır giyim piyasasına giriyor

AET Türkiye'den yaptığı dokuma ithalatına sınırlama getirirken, Türk ihracatçılar şimdi de deri hazır giyim piyasasına giriyorlar. Bu arada İngiltere'ye Türkiye'den deri hazır giyim ihracatı da hızla artıyor. Londra'da açılan moda fuarına katılan ve Türkiye'deki bazı deri hazır giyim üreticilerinin mallarını pazarlayan Toppolino firmasının yöneticileri Nurten ve Oktay Üstüngör, geçen yıl bu pazara ilk adım attıklarını ve

NURİ ÇOLAKOĞLU
LONDRA

ilk anda 100.000 sterlin (yaklaşık 35 milyon lira) tutarında mal sattıklarını, ancak talep artışı yüzünden bu yıl İngiltere'ye Türkiye'den 500.000 sterlin (yaklaşık 175 milyon) liralık mal getireceklerini söylediler. İngiltere deri hazır giyim piyasasında ucuz mallar uzak-

doğu ve Pakistan'dan, kalite mallar ise İspanya, İtalya ve İsrail'den ithal ediliyor. Toppolino firması bir yandan lüks mağazalara parçası 100 sterlinden satılabilecek deri elbiseler satarken, öte yandan halka açık mağazalara ucuz fiyatlarla mal satıyor. Nurten Üstüngör, o tarihten bu yana İngiltere'de açılan çeşitli moda fuarlarına katıldıklarını, her seferinde yeni siparişler aldıklarını söylüyor.

AB ile yaşanan sıkıntılar sürerken, Türk ihracatçılar deri hazır giyim piyasasına girmiş ve İngiltere'ye deri hazır giyim ihracatı hızla artış göstermiştir. İhracata ilk

başlangıçta 100.000 sterlin tutarında mal satan bir firma, yaşanan talep artışı nedeniyle bir yıl sonra 500.000 sterlin tutarında mal sipariş almıştır (Şekil-35).

Şekil- 36: 18 Temmuz 1983 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 4

AET'nin tekstil ürünleri için aldığı karar tepkiyle karşılandı

İTO: «Önlem alınmazsa, AET'nin koyduğu tahditler daha da artacak»

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Türk tekstil ürünlerine uyguladığı kısıtlamayı yıl sonuna kadar uzatması, sanayicilerin arasında tepkiyle karşılandı.

Türkiye'nin, "AET ülkelerine yıl sonuna kadar ancak bin 975 ton pamuklu mensucat, 3 milyon 140 adet tişört ve bin 10 ton yatak çarşafı ihraç edileceği kararı alınması üzerine Giyim Sanayicileri Derneği Başkanı Selahattin Akdoğan ile İTO Hazır Giyim Meslek Komitesi Başkanı Sırrı Gültekin kararın görüşmelere ters düştüğünü" belirttiler.

Sırrı Gültekin, yaptığı açıklamada "Kısıtlamanın pamuk ipliğiyle başlayıp, tişörtle sürdüğünü ve her altı ayda bir artığını vurguladı, Gültekin, "Önlem alınmadığı takdirde tahditlerin daha da artacağını" söyledi.

Gültekin, "Kararın, döviz girdisinin azalmasına ve emek yoğun işkolu olan konfeksiyonun etkilenmesiyle istihdamda krize neden olacağını" öne sürdü.

AB 1983 yılının ikinci yarısında Türk tekstil ürünlerine uyguladığı kısıtlamayı yıl sonuna kadar uzatmış ve Türk ihracatçılarına bir darbe daha vurmuştur. Böylece AB tarafından Türkiye'nin yıl sonuna kadar ancak bin 975 ton pamuklu dokuma, 3 milyon 140 adet tişört ve bin 10 ton yatak çarşafı ihraç edebileceği kararı çıkmıştır (Şekil-36).

5.5. 1986 Krizi (Ulusal Kriz)

5.5.1. Ekonomik Nedenler:

Gelişmiş ülkelerde gelişmenin hız kazandığı 1985-1987'ye kadar GOÜ' ye akan net doğrudan yatırımlar sınırlı kalmış ancak ABD' de yaşanan borsa krizi ve onu izleyen serbestleşmeden sonra artmaya başlayarak 1990'dan sonra dönemin başındaki tutarın yaklaşık dört katına çıkmıştır (Ardıç, 2004: 17).

Dünyada yaşanan kriz Türkiye'yi doğrudan etkilemese de dolaylı olarak etkilenmiş ve dünyada ham petrol fiyatlarının ve faiz oranlarının düştüğü, ticaretin canlandığı bir dönemde enflasyonu yenmeyi başaramamıştır. Ayrıca kamu harcamalarının artışı, özellikle bütçe açıklarını geçmişe oranla hiç olmadığı kadar artırmış olması, krizin çıkış noktası olmuştur. Merkez Bankası krize yönelik olarak kur sistemini yeniden yapılandırmaya çalışmıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 142-146).

5.5.2. Siyasal Nedenler:

ABD'de Challenger uzay aracının kaza yapması ve astronotların ölmesi, ABD'de sadece 25 bin kişinin AIDS' e yakalanması ve Ukrayna'daki 1986 yılının en büyük felaketi Çernobil faciasının yaşanması tüm hükümetleri bir dizi önlem almaya zorlamıştır.

5.5.3. Ekonomik Sonuçlar:

24 Ocak 1980 Kararları ile alınan tedbirler sonucunda 1978'de 2,3 milyar dolar olan ihracat 1983'te 5,7 milyar dolar'a yükselmiş, aynı yıl itibariyle dış ticaret açığı 3,6 milyar dolar, bütçe açığı ise 2,5 milyar dolar (önceki yıla göre yüzde 150 artış) olarak gerçekleşmiştir (ATO, 2005: 2).

Araştırma kapsamına giren 1985-1987 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-12'de verilmiştir.

Tablo- 12: Yıllara Göre Dış Ticaret (1985-1987)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1985	7 958 010	11,6	11 343 76	5,5	-3 385 67	19 301 386	70,2
1986	7 456 726	-6,3	11 104 71	-2,1	-3 648 46	18 561 497	67,1
1987	10 190 49	36,7	14 157 07	27,5	-3 967 57	24 347 856	72,0

Kaynak: TÜİK

Tablo- 12’de de görüldüğü üzere 1986 krizinde, ihracat yüzde 6,3 oranında ithalat ise yüzde 2,1 oranında düşerken, aynı yıl dış ticaret hacmi de bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 4 oranında daralmıştır. Kriz sonrasında 1987 yılında ise Türkiye ihracatı kriz yılı olan 1986’ya göre yüzde 36,7 oranında artarken, ithalat da yüzde 27,5 oranında artış göstermiş ve dış ticaret hacmi de bir önceki yıla göre yüzde 31,2 oranında genişlemiştir.

1986 yılında Türkiye ekonomisinde nadir görülen bir başarı gerçekleşmiş, 1980 yılındaki kriz ve daralmanın ardından büyüyen ekonomi 1986 yılında arka arkaya altıncı yılında da büyümüştü. Sanayinin büyüme oranı yüzde 13’ü, tarımsal üretimdeki artış oranı ise yüzde 6,2’yi bulmuştur. Bir kriz veya durgunluk dönemi ortaya çıkmadan yaşanan bu büyüme dönemi sayesinde tüketim harcamaları canlanmış ve ihracat artmıştır. Ancak, 1986 yılında sadece yüzde 30'lara kadar çekilebilen enflasyon kalkınmada altın bir fırsat olan bu dönemin elimizden kayıp gitmesine neden olmuştur (Dünya Gazetesi, 2010: 140-141). Sonrasında, 1986 yılında kamu harcamalarındaki artış dolayısıyla Türkiye ekonomisinde dengesizlik yaşanmış ve TL devalüe edilmiştir (ATO, 2005: 2).

5.5.4. Siyasal Sonuçlar:

Yetmiş yıla yaklaşan Cumhuriyet yönetimi, henüz sağlıklı bir mali reformu gerçekleştirebilmiş değildir. Vergi kaçakçılığı, paralel ekonomi, resmi ekonominin boyutlarına varmış bulunmaktadır. Bunda, siyasi otoriteye, iş çevrelerinin büyük baskısının ve işadamlarının siyasetin içine fazlaca girmiş olmasının önemli rolü vardır. Türkiye’deki mali krizler, artık bir mali kriz olmaktan çıkmış, tamamen ekonomik krizlere dönüşmüştür. Giderek büyüyen bütçe açıkları, bütçe açıkları özelliklerini aşmış, ekonominin açıkları haline dönüşmüştür. Köklü, etkili, kalıcı bir mali reformun yapılmasına ihtiyaç vardır (Özbilen, 2010a: 8).

5.5.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

Tamamen kriz olarak değerlendirilmese de yaşanan bu ufak çaplı kriz için 1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Plan uygulamaya konmuştur. Bu plana göre GSYİH’ in piyasa fiyatlarıyla yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 6,3 olacak, GSYİH içinde tarımın payı azaltılacak, sanayinin payı artırılacaktır. İç tasarruflar yılda ortalama yüzde 9,9 oranında olacak ve dış kredi alımında makul olunacaktır. Yine aynı dönemde sıkı para politikası, yabancı sermayeye kolaylık, özelleştirme, döviz işlemlerinde serbestlik gibi politikalar uygulanmıştır (Akpınar, 2009).

5.5.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

Tekstil ve hazır giyim ticaretine miktar kısıtlaması getiren ilk anlaşma 1960 yılında ABD Tarafından Japonya ve diğer gelişmekte olan ülkeleri kapsayacak biçimde, önce pamuklu tekstil ürünleri için uygulanmaya başlanmış, daha sonra anlaşma kapsamına sentetik elyaf ve yünlü ürünler de dahil edilmiş, bu arada hem düzenlemelerin kapsamı genişletilmiş, hem de ihracatı kısıtlamaya tabi olan ülke sayısı artmıştır. Her defasında geçici olması amacıyla getirildiği öne sürülen düzenlemelerin ilki 1961 yılında ortaya konulmuş, sadece pamuklu ürünleri kapsamak üzere uygulamaya konulan uluslararası pamuklu tekstil ticaretine ilişkin kısa dönemli düzenleme, daha sonra uzun dönemli pamuklu tekstil düzenlemesi adı altında 1973 yılına kadar uzatılmıştır. Suni, sentetik ve yün elyafların üretiminde ve ticaretinde gelişmekte olan ülkelerin payının artması, bu mallarında da gelişmiş

lkelerce kısıtlama kapsamına alınmasına neden olmuş ve 1974 yılında MFA (Multifiber Arrangement- ok Elyaflılar Düzenlemesi) yürürlüğe girmiştir. 1986 yılında ise yapılan uzatmada ipek ve bitkisel elyafların da ilavesi ile düzenlemenin kapsamı daha da genişletilmiştir.

MFA, her ne kadar tekstil ve hazır giyim sektöründe gümrük vergilerinin azalmasına, miktar kısıtlamalarının göreceli olarak kaldırılmasına, uluslararası ticarete hakim durumda olan ülkelere getirilen miktar kısıtlamaları ile pazara yeni girecek ülkelerin işlerinin kolaylaşmasına imkan sağlayarak dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinin liberalleşmesine katkı sağlamışsa da, genel olarak bakıldığında üretimlerini son yirmi yılda önemli oranda artırmayı başarmış gelişmekte olan ülkelerin dünya tekstil ve hazır giyim ticaretinden aldıkları payı sınırlayan bir düzenleme olmuştur (DPT, 2003).

AET, Konfeksiyon Anlaşması bulunan kategorilerde, past-performansa istinaden adına kota tahsis edilmiş firmalarca kullanılmayıp, Birliklere iade edilerek, serbest kota aktarılan miktarlar, ülke bazında dolan kotaların dışında müracaat sırası esas alınarak 6 Ekim 1986 tarihinden itibaren dağıtılmıştır (Milliyet Gazetesi, 1986: 4).

1980’li yıllara kadar Türkiye’de ve dünyada entegre sanayi tesisleri makbuld. Büyük bir şirketin ham pamuktan, apre ve boyamaya, tasarımdan giyim eşyası üretimine kadar her üretim aşamasını tek bir kentte yapmasının maliyeti düşüreceği düşünülüyordu. Küresel ekonomi düzeninde ise entegre tesislerin üretim bölümleri, ancak dünyadaki en düşük maliyet düzeyinde ara malı ve parça ürettikleri takdirde açık tutulmaktadır. 1986 yılında ekonomideki yeniden yapılanmaya uyum sağlayamayan şirketlerin kapanmasını önlemek için çıkarılan yasa da umulan sonuçları vermemiştir. Bunun en büyük rneği ise dönemin en büyük fabrikalarından olan Kula Mensucat’ın kapanmasıdır (Dünya Gazetesi, 2010: 142-146).

Şekil- 37: 20 Ağustos 1986 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 4

Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörü olan tekstil ve hazır giyim sektörü, karşılaşılan kotalar ve kısıtlamalar ile 1986 yılı sonlarına doğru bu özelliğini giderek kaybetmiştir. Başta AB ülkeleri olmak üzere ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin Türk tekstil ve hazır giyim ürünlerine uyguladığı kısıtlamalar nedeniyle ihracat 2 milyar dolarda dondurulmuş, kotalarda yaşanan sorun yüzünden Türkiye iç piyasasında da firmalar birbirine düşmüşlerdir. Bu da diğer bir sektörün yani elektronik sanayi sektörünün ön plana çıkmasına neden olmuş ve bu konuda Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca çalışmalar başlatılmıştır (Şekil-37).

Şekil- 38: 24 Ekim 1986 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 4

Yıl sonuna yaklaşılın dönemde sektörde yaşanan sıkıntılar biteceği yerde her geçen gün artmıştır. Yaşanmakta olan kriz sadece tekstil sektörünü değil birçok sektörü etkilemiştir, ancak tekstil ve hazır giyim üreticileri, tekstildeki sıkıntıların arkasının geleceğini, ihracat yapamayanların zorda olduğu hatta iç piyasadakilerin çok daha zor durumda olduğunu ve bu sektörün lokomotif sektör olduğundan dolayı krizin buradan ortaya çıktığını belirtmişlerdir.

Sektördeki çöküşlerin nedeni olarak yüksek faiz ilk sırayı almış ve borçlar giderek artmıştır. Sektördeki sorunların yanı sıra bankacılar da, kaçma-kovalama olaylarını şikayetçi durumdadır. Yurtdışına kaçış olağan hale gelmiş ve bankalar da paralarını alamamaktadırlar (Şekil-38).

5.6. 1988-1989 Krizi (Ulusal Kriz)

5.6.1. Ekonomik Nedenler:

1988-1992 yılları ABD için, Merkez’de yer alan diğer ülkeler içinse 1990 sonrası Büyük Bunalım’dan bu yana yaşanan en yoğun kriz yılları olmuştur (Ardıç, 2004: 18).

1981 yılından bu yana kesintisiz büyüyen Türkiye ekonomisinde 1988 yılı başında işler umulduğu gibi gitmemiş ve ekonomide büyüme oranı yüzde 1,5’e kadar gerilemiş, kişi başına milli gelir yüzde -1,3 oranında azalmıştır. Bu nedenle de Türkiye ekonomisine 1988 yılında resesyona yani durgunluk teşhisi konmuştur. İhracat artış hızının duraklaması ile döviz gelirlerinin azalması, kurları sürekli yükseltiyordu ve hayali ihracat olayları iyice artmıştı. Ve 1981 yılında 16,9 milyar dolar olan dış borç, sonraki yıllarda artarak 1988 sonunda 40,7 milyar dolara kadar yükselmişti. Yani dış borcumuz 7 yılda 24 milyar dolar artmıştı. Ayrıca büyük ölçüde 1989 yılındaki gelişmelere dayanan Türkiye’deki mali disiplinsizlik olgusu, ekonomik krizlerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Bu da, gerek para piyasasını gerekse reel sektörü olumsuz etkilemiş ve stagflasyonist bir sürece neden olmuştur (Gökalp ve Avcı, 2002: 1).

Geçmiş yıllarda ekonomide ya hızlı büyüme ya da bir daralma yaşanmaktaydı. Bu durgunluk bilinen bir durgunluk değildi, durgun ekonomi ve tırmanan enflasyon nadiren bir araya gelmekteydi. Durgunluğa rağmen 1987 yılında yüzde 38,9 olan tüketici fiyatlarındaki yıllık artış, 1988 sonunda yüzde 73,7’ye çıkmış ve ekonomistlerin durgunluk içinde yükselen enflasyonla boğuşan Türkiye ekonomisine stagflasyon teşhisi gecikmemiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 160).

5.6.2. Siyasal Nedenler:

1989’da Türkiye’de stagflasyon yaşanmıştır. Kriz henüz tam atlatılamamış iken Berlin Duvarı yıkılarak, ardından Romanya’da Devlet Başkanı Çavuşesku’nun kurşuna dizilmesi ve bir dönemin çöküşü, Irak krizi, Çin’in Tiananmen meydanındaki gösterilerin askeri harekâtla sonuçlanması (Dünya Gazetesi, 2010:

164) ve SSCB dağılması gelmiştir. Bu olaylar dünyada ve Türkiye'de ekonomi politikalarında çok köklü dönüşümler yaratmıştır (Dündar, 2009).

Türkiye içindeki gelişmeler de ise 1980 sonrası dönemin asıl kırılma noktasını 1989 yılı oluşturmaktadır. 1989 yılındaki önemli değişikliklerden biri de, iktidar partisinin mart ayında yapılan yerel yönetim seçimlerinde, seçmen desteğini kaybettiğinin kesinleşmesidir. Bunun sonucunda o yıl, özellikle kamu kesiminde reel ücretler ve tarımsal destekleme fiyatları yükselmeye başlamış, ekonomi dönem başında ciddi bir reel ücret soku yaşamıştır. Diğer taraftan, 1989 Mart yerel yönetim seçimleri, günümüze değin süregelen ve artık Türk siyasetinin yapısal bir özelliğini oluşturan, zayıf koalisyon hükümetleri ve kırılğan bir siyasi yapının ortaya çıkacağının işaretlerini vermiştir (Gökalp ve Avcı, 2002: 5).

5.6.3. Ekonomik Sonuçlar:

1988 yılında iç borç toplamının milli gelire oranı yüzde 28 dolayındadır. Esasında bu oran uluslararası standartlar dikkate alındığında pek yüksek değildir. Uzmanların bu oran için belirlediği tehlike sınırı yüzde 60'tır. Ancak, Türkiye'de iç borçlanmada vadeler kısa olduğu için, anapara ve faiz ödemeleri sorun yaratmaktadır. Zira iç ve dış borç konusunda bu dönemde bir önlem alınmadığı için 90'lı yıllarda ekonomi, ağır borç yükü altında ezilmekten kurtulamamıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 157).

1988-1991 yılları arasında KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) sisteminin ortaya çıkardığı faktör gelirleri hesaplarında görülmektedir. GSMH' nin 1988 yılında yüzde 5'i civarında seyreden faktör gelirleri, 1990 yılında yarı yarıya azalmış, 1992 yılında ise negatife dönüşmüştür. Aynı hesap kalemi, 1993'ten sonra tekrar yükselme eğilimine girmiş olsa da, Kamu yaklaşık üç yıl süreyle bu kaynaktan yararlanamamıştır (Gökalp ve Avcı, 2002: 6).

Araştırma kapsamına giren 1988-1989 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-13'te verilmiştir.

Tablo- 13: Yıllara Göre Dış Ticaret (1988-1989)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1988	11 662 024	14,4	14 335 398	1,3	-2 673 374	25 997 422	81,4
1989	11 624 692	-0,3	15 792 143	10,2	-4 167 451	27 416 835	73,6

Kaynak: TÜİK

Türkiye ekonomisinde art arda iki yıl görülen kriz olgusu, dış ticaret açısından özellikle 1989 yılında görülmektedir. 1989 yılında ihracat yüzde 0,3 oranında düşerken, Türkiye'nin ithalatında patlama yaşanmış ve ithalat bir önceki yıla göre yüzde 10,2 oranında artmıştır. Dış ticaret hacmi yüzde 5,5 oranında genişlerken, dış ticaret açığı 1988'e göre yüzde 56 oranında artmıştır.

5.6.4. Siyasal Sonuçlar:

Gerek dünya ekonomisinin etkisiyle, gerekse Türkiye ekonomisinin kendi içinde yaşadığı sıkıntılar neticesinde 1991 yılı sonunda erken seçim yapılması kararı alınmıştır.

5.6.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

1988 ve 1989 yıllarında yüzde 1,5 ve yüzde 1,6 ile dönemin en düşük büyüme oranları ile 1990'ların başına gelinmiştir ve 1991 yılında çok daha düşük yani yüzde 0,3'lük bir büyüme kaydedilmiştir. Özellikle 1980'lerden sonra 1950'li ve 1960'lı yıllara göre nüfus artış oranında nispeten düşmeler olmuştur. Ancak buna rağmen GSMH söz konusu yıllarda artacağına azalarak yoksullaşmaya yol açmıştır. 1988 yılında yüzde 0,7, 1989 yılında yüzde 0,6, 1991 yılında yüzde 1,6 ve 1994 yılında yüzde 7,8 oranında kişi başına gelir düzeyince düşme kaydedilmiştir (Oktay, 2010).

Türkiye ekonomisi 1988 ve 1989 yıllarında ağır bir durgunluk yaşadktan sonra 1990 yılına endişe ile girmiş ancak beklenenin aksine 1990 yılında hızlı bir büyüme

gerçekleşmiştir. Tarımsal üretim yüzde 7,3 oranında artmış, 32 sayılı KHK (kanun hükmünde kararname) ile serbest bırakılan kısa vadeli sermaye girişi, 1990 yılında hızlanmış ve iki durgunluk yılından sonra tüketim harcamalarının yükselmesi de ekonomiye bir rahatlama getirmiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 173).

5.6.6. Hazır Giyim Sektörüne Etkileri:

En temel hammadde pamuğun Türkiye’de önemli miktarda yetiştiriliyor olması, izleyen yıllarda Türkiye’de tekstil sektörünün daha da gelişmesine hizmet etmiştir. 1972 yılına kadar olan süreçte ilk planlı kalkınma denemesinin yapılmasıyla sektör iyice genişlemiştir. 1989’a kadar olan süreç, sektörün dışa açılma yılları olmuştur (İTKİB, 2001: 1).

Şekil- 39: 6 Mart 1988 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

Piyasalarda zam şoku

Rafet BALLI

SEÇİMLERDEN sonra peş peşe yapılan zamlar piyasalarda şok yarattı. Üst gelir gruplarına seslenen mallar dışında hemen bütün ürünlerin satışında ya durgunluk ya da yüzde 15-20 civarında bir azalma yaşanıyor. İstanbul’daki süpermarket yetkililerine göre, yüksek oranlı zamlar, ilk defa gıda maddeleri satışında gerilemelere yol açtı.

“Zamlardan sonra çeşitli sektörlerde satışlar nasıl bir seyir izliyor” sorusunun cevabını bulmak için bir piyasa araştırması yaptık. Üretici firmaların ilgililerinden ve özellikle perakende satış yapan büyük mağazalardan bilgi topladık.

Gıda: Gıma, Toprak Gıda ve Ekonom marketlerinin merkez ve çeşitli şubelerindeki yetkilileri, gıdada daha az olmakla birlikte satışlarda bir azalma olduğunda birleşiyorlar. **Gıma** İstanbul bölge yetkilileri özellikle gıda dışı mallarda satış gerilemesinin yüzde 20’yi bulduğu görüşünde. **Toprak Gıda** ilgilileri, fiyat artışları yüzünden satış ciro-sunun azalmadığını, ancak miktar olarak yüzde 15 civarında gerileme olduğunu belirttiler. **Ekonom** yetkilileri fiyatların son 3 ay içinde yüzde 50’yi bulan artışına rağmen, eski ciroyu zor yaptıklarını söylediler.

Züccaciye: İstanbul’un merkezli yerlerindeki **Paşabahçe** bayileri ile yaptığımız görüşmelerde şu sonuçlar ortaya çıktı: Yüksek gelir gruplarına seslenen kristal cam eşyanın satışında bir gerileme söz konusu değil. Ancak düşük gelir gruplarına seslenen düz camdan mutfak eşyalarında yüzde 15-20 civarında bir gerileme var. Yeni ürün olarak piyasaya verilen Borcam eşyaların satışı artıyor.

Deterjan: Yabancı ortaklı büyük firmalar arasında daralma yaşıyor. Görüşlerine başvurduğumuz **Alo** ve **Omo** adlı deterjanları üreten firmaların ilgilileri, satış ve üretim durumu hakkında konuşmak istemediler. **Tursil**’i üreten **Turyag** ilgilileri, 1988 yılı içinde satışlar artacak mı, yoksa azalacak mı, kesin konuşmalarının mümkün olmadığını belirttiler. Ancak, süper marketlerden aldığımız

● Son zamlardan sonra gıda, tekstil, temizlik malzemeleri, ayakkabı, dayanıklı tüketim malları ve züccaciye satışlarında azalma ya da durgunluk yaşandığı ortaya çıktı.

● En çok dayanıklı tüketim malları sektöründe yakınmaların olduğu ortaya çıktı. Piyasanın, renkli televizyon ve videoya doydugu, öteki dayanıklı tüketim mallarına ise hücumun durduğu belirttiler.

bilgiler, deterjan satışlarında gerileme olduğu şeklinde. Satıcılar, son 5 ay içinde deterjana yüzde 50-70 zam geldiğini hatırlattılar.

Dayanıklı tüketim malları: Renkli televizyon ve videoda pazarın doyma noktasına geldiği, buzdolabı, çamaşır makinesi, fırın gibi mallarda da seçimden sonra devalüasyon ve büyük zam beklentisi ile Kasım öncesi yaşanan mala hücumun durduğu, piyasanın ortak görüşü. Mala hücumu dö-nemi olan 1987 Kasım ayında 1986 Kasımına göre televizyon satışları 74 binden 63 bine, video satışları ise 10 binden 5 bin 700’e gerilemişti. Buzdolabı, çamaşır makinesi ve fırın çeşitlerinde yine Kasım’da, bir önceki yılın aynı ayına oranla yüzde 50 artış olmuştu.

Tekstil-Konfeksiyon: Bu sektör, kış sezonundan yaz sezonuna geçişin durgunluğunu yaşıyor. Buna, dünya piyasalarına paralel olan pamuk ve pamuk ipliğindeki fiyat gerilemesi eklendi. Kasım 1987’de 1925 liraya kadar yükselen pamuğun kilosu şimdi 1500 liradan işlem görüyor. Pamuk ipliği 5 bin liradan 4 bin liraya, sentetik iplik 5 bin 500’den 4 bin 200 liraya indi. Elinde pahalı maldan stoku bulunanlar bir an önce bunları eritmeye çalışıyor. Pamuk ipliği piyasasının yüzde 9’unu elinde tutan **Samko** Firması’nın Genel Müdürü **Abdülkadir Konukoğlu**, özellikle kredili çalışan ip-

lik fabrikalarının zararda olduğunu hatırlattı ve sektörde yüzde 30’u bulan üretim fazlasına dikkat çekti. **Konukoğlu**, devalüasyon beklentisi yüzünden seçim öncesi başlayan mala hücumun durduğunu, bu yıl pazar genişleyecek hesabıyla büyük yatırım yapmış firmaların zor günler beklediğini söyledi.

Mobilya: Mobilyanın konfeksiyoncusu olarak bilinen ve yurt çapında geniş mağazalar zincirine sahip bulunan **Kelebek Mobilya**, fabrikasyon üretim yapmanın avantajına sahip olduğunu belirtiyor. Firma yetkilileri, mobilyada üretimin tüketimi zaten karşılamadığını, bu yüzden piyasadaki daralmanın kendilerini fazla etkilemeyeceğini söylüyor. Bu yıl yüzde 10’luk bir üretim artışı hedeflediklerini ifade ediyorlar.

Temizlik malzemeleri: Eczacıbaşı Holding’in şampuan, diş macunu, kolonya, her türlü temizlik kâğıdı üreten bölümünün yetkilileriyle görüş-tük. Son kararları **yıkıcı bir şok** olarak niteliyorlar. **Kriz altında yönetim planı** uygulamaya başladıklarını belirten grup yetkilileri, üretimde yaklaşık yüzde 20 bir azalmaya göre hazırlandıklarını söylüyorlar. Grup ilgilileri, krizi karşılayabilmek için 3 aylık vadeleri önce 2 aya indirdiklerini, hedefle-rinin 1.5 ay olduğunu, peşin satışlarda yüzde 15 indirim yapmaya başladıklarını, senet yerine çek kabul ettiklerini söylüyorlar.

Ayakkabıcılar Derneği: 12 bin 500 üyeli İstanbul Ayakkabıcılar Derneği Araştırma Müdürü **Cengiz Kasten**, gelişmeleri şöyle değerlendirdi: “Ayakkabı üretim sektöründeki kriz zaten 4 Şubat’tan çok önce başladı. 1986 sonundan beri sektörümüzde yaşanan daralma süreceğe benziyor. Bizim sektörde küçük atölye sayısı çok olduğu için üretim planlaması pek yapılmaz. Ancak satışlar da vadenin 4-6 aydan 9 aya kadar çıktığını ve stoklu çalışma döneminin kapandığını söyleyebilirim. Üreticiler maliyetleri düşürmek için doğal hammadde yerine suni malzeme kullanımına geçiyor. Bir de makineleşmek istiyor.”

Türkiye’de yapılan seçimlerden sonra birçok ürüne üst üste zamlar yapılmış, bu da gıda, tekstil gibi ürünlerin satışlarında azalma ya da durgunluğa neden

olmuştur. 1988 yılının Mart ayında hazır giyim ve tekstil sektöründe yaşanan durgunluk mevsimsel olarak, kıştan yaz sezonuna geçişin durgunluğundan kaynaklanmaktadır. Ancak yanı sıra dünya piyasalarına paralel olarak pamuk ve pamuk ipliğindeki fiyat gerilemesinin de etkisi bulunmaktadır.

1987 yılında 1925 liraya kadar yükselen pamuğun kilosu 1988 Mart ayı itibariyle 1500 liradan işlem görmüş, pamuk ipliği 5 bin liradan 4 bin liraya, sentetik iplik ise 5 bin 500 liradan 4 bin 200 liraya inmiştir. Fiyatların bu denli düşmesinden dolayı özellikle kredili çalışan iplik fabrikaları zarar görmüştür. Ayrıca devalüasyon beklentisi yüzünden seçim öncesinde yaşanan mal stoklaması durmuş ve sektörde yüzde 30'u bulan bir üretim fazlası yaşanmıştır (Şekil-39).

Şekil- 40: 19 Haziran 1988 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

ABD'ye hazır giyim ürünü ihraç eden firmalara tek taraflı kota devretme olanağı tanınmasının kabulü 1988 yılı içinde hazır giyim sektöründe yaşanan olumlu bir gelişmedir (Şekil-40).

Şekil- 41: 1 Haziran 1989 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

Giyim sanayiinde ciddi kriz...

3 00'e yakın giyim sanayicisi, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği'nin Dedeman Oteli'nde basın kapalı olarak yaptıkları toplantıda en fazla 3 aylık dayanma güçlerinin kaldığını belirtti. İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği ve İstanbul İplik ve Hammadde İhracatçıları Birliği temsilcilerinin de hazır bulunduğu toplantıda, sektör mensupları ve orta vadeli problemlerinin çözümü konusunda birleştiler. Hazır Giyim İmalatçı ve İhracatçıları, hükümet yetkililerinin 140 milyon dolarlık pamuk ihracatı uğruna 3.5 milyar dolarlık tekstil ve hazır giyim ihracatını bir anda gözardı edemeyecekleri hususunda görüş birliğine vardılar.

Ekonomiden sorumlu yetkililerin her vesile ile ekonomideki olumlu bir gelişme olarak ileri sürdükleri döviz fiyatlığında en yüksek payın tekstil sektörüne ait olduğu da ifade edilen toplantıda, sektörün içine düştüğü darboğazdan süratle kurtarılması gerektiği ve bu nedenle acilen tedbir alınması konusunda harekete geçilmesi kararı alındı. Alınan kararda, uygulanmakta olan serbest ve müdahalesiz ekonomi modeline uygun olarak ilk etapta tekstil ve hazır giyim hammadde ve girdileri ithalatının fon ve gümrük kesintilerinden muaf tutulması önerildi.

GSD Başkanı Osman Benzeş

Türkiye Giyim Sanayicileri Derneğince, 1989 yılı Haziran ayında bir toplantı yapılmış, sektördeki sıkıntılar görüşülmüştür. Ayrıca sektörün içinde olduğu sıkıntılı durumdan bir an önce kurtulması gerektiği ve bu nedenle acilen tedbirler alınması gerektiği yönünde karar alınmıştır (Şekil-41).

Şekil- 42: 6 Haziran 1989 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

Çukobirlik'ten tekstil krizine çözüm...

Çukobirlik Genel Müdürü Mustafa Boyacıoğlu, pamuk sıkıntısı çeken iplikçileri işbirliğine çağırarak ve "Gelin pamuk vereyim, ürettiğinizi ortak ihraç edelim" dedi.

Hamdi YURDAKUL ÇUKOBİRLİK, iplik sanayicilerine açık çek vererek, ortaklık teklifi götürüp kazandı. Çukobirlik Genel Müdürü Mustafa Boyacıoğlu, iplik sanayicisine seslenerek, "Çukobirlik olarak beni normal bir sanayici olarak kabul ederseniz daha rahat anlaşırız" diyerek şu öneriyi yaptı:

"Pamuğun, pamuk olarak ihraç edilmesine ben de şahsen karşıyım. İplik sanayicisine sesleniyorum. Gel pamuk vereyim, hammaddeye para bağlama. Kontratını getir, üret ve sonra da ortak ihraç edelim, kârı da kırıyalım. Biz de devlete yük olmayalım".

Para ve kaynak açısından sıkıntılı günler geçiren iplik sanayicisinin bir araya gelerek konsorsiyum oluşturması halinde, Çukobirlik'in 33 teşkilatındaki alım merkezleri,

eksperleri ve 300 bin tonluk deposu, çirçir kapasitesiyle kütüyü alıp daha sonra işlemeyle büyük bir kaynak yaratacağını belirten Çukobirlik Genel Müdürü **Mustafa Boyacıoğlu**, "İplik sanayicisinin kaynağı yoksa, bunu gidermek için bankayı kârına ortak edeceğine gelsin Çukobirlik'i ortak etsin" dedi.

Türkiye'nin yıllık 600 bin ton seviyesindeki pamuk rekoltesi ile dünyanın onde gelen pamuk üreticisi olduğunu belirten **Boyacıoğlu**, ihraç kalemleri arasında pamuk, tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin "Lokomotif sektör" olduğunu belirtti.

(MERSİN, MİL-HA)

Pamuk ihracatında büyük artış...

TÜRK tekstil sektöründe yoğun tartışmalara yol açan pamuk ihracatı, tüm hızıyla sürüyor. Bu yılın Ocak-Mart dönemindeki ham pamuk ihracatı, geçen yılın aynı dönemine göre miktar olarak yüzde 804, değer olarak da yüzde 633 oranında arttı. Söz konusu dönemde geçen yıl 8,7

milyon dolarlık 6 bin 110 tonluk pamuk ihracatı gerçekleşirken, bu yılın ilk üç ayında 55,6 milyon dolarlık 49 bin 111 ton pamuk ihraç edildi. Bu dönemde, pamuğun ortalama kilo fiyatı ihracatta 1,44 dolardan 1,13 dolara, ithalatta ise, 1,73 dolardan 1,59 dolara indi.

Türk tekstil ve hazır giyim sektöründe yoğun tartışmalara neden olan pamuk ihracatı hızlı bir artış göstermiştir. 1989 yılının Ocak-Mart döneminde ham pamuk ihracatı bir önceki yılın aynı dönemine göre miktar olarak yüzde 804, değer olarak da yüzde 633 oranında artmıştır. Geçtiğimiz yıl Ocak-Mart döneminde 8,7 milyon dolarlık 6 bin 110 ton pamuk ihracatı gerçekleşirken, 1989'un ilk üç ayında 55,6 milyon dolarlık 49 bin 111 ton pamuk ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca Türkiye'nin yıllık 600 bin ton seviyesindeki pamuk rekoltesi ile dünyanın önde gelen pamuk üreticilerinden olan bir firma, pamuk sıkıntısı yaşayan iplik üreticilerine işbirliği teklifinde bulunarak, hammaddeyi kendinden temin edilmesi halinde birlikte ihracat yapmayı ve iplik sanayicilerinin bir araya gelerek konsorsiyum oluşturmalarını önermiştir (Şekil-42).

5.7. 1991 Krizi (Uluslararası Kriz)

5.7.1. Ekonomik Nedenler:

1990 yılında ülkeye 4 milyar dolar sermaye girişi olmuştur. Bu durum TL'nin değerini artırmıştır. Ayrıca dış borç stoku 8 milyar dolar civarında, kısa vadeli borçlar ise 4 milyar dolar düzeyindedir. Diğer taraftan TL'nin değerinin artması ihracatı engellemiş, buna karşın ithalatı artırmıştır (Akpınar, 2009).

1988'e kadar baskı altında tutulan emek ve tarım gelirleri 1989'dan itibaren yeniden yükseltilmiştir. Bu, bir yandan iç pazara ivme kazandırırken, bir yandan da kamu cari harcamalarını artırmıştır (Sönmez, 2004:146).

1990 yılında 1994 yılına kadarki dönemi kapsayan 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuş, özel sektörün teşvikine önem verilmeye devam edilmiştir. Ancak, planın amaçları arasında yer alan hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımının iyileştirilmesi, işsizliğin azaltılması tam olarak sağlanamamıştır (Başol, 2010: 68).

5.7.2. Siyasal Nedenler:

Irak'ın 2 Ağustos 1990'da çeşitli sebeplerle Kuveyt'i işgal etmesiyle, Körfez Bölgesinde yeni bir buhran oluşmuştur. Irak'ın geri çekilmeye yanaşmaması sonucu 17 Ocak 1991 tarihinde ABD önderliğindeki koalisyon güçlerinin müdahalesiyle 1.Körfez Savaşı başlamıştır (Öztürk, 1990-1991).

“Tek kutuplu dünya” ortamına geçildiği 1990 ve sonrası yıllarda, hatta SSCB'den kaynaklandığı varsayılan tehdidin önemsizleştiği 1980'li yıllardan itibaren, Batı dünyasının (başta ABD) Türkiye'ye olağan koşullarda kabul ettiremediği politikaları, krizlerin getirdiği ortamda, Türkiye'nin kredi ihtiyacını karşılamamanın bedeli olarak kabul ettirdiği de bir diğer gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır (Kazgan, 2010: 3).

1991 yılı geldiğinde ülke ekonomisini etkileyecek iç ve dış olaylardan en önemlisi olan Irak Savaşının yani Körfez Krizinin sınırlarımızda olması ve Iraklı mültecilerin Türkiye'ye gelmesi, ekonominin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Akpınar, 2009).

5.7.3. Ekonomik Sonuçlar:

Harcamalarını vergi yerine iç borçlanmaya ağırlık vererek karşılamayı tercih eden iktidarlar, Güneydoğu terör harcamalarının da etkisiyle daha çok kaynağa ve bunun için daha çok faiz ödemeye mecbur kalmışlardır. Bu durum, ekonominin üretici kültürünü eritirken rantçı eğilimleri hızla beslemiş, bütçenin yarısının faiz ödemelerine harcanır olmasına neden olmuştur. Diğer taraftan Körfez Krizinin 1991 yılında savaşa dönüşmesi, Ortadoğu pazarlarının dalgalanmasına, turizm faaliyetlerinin gerilemesine yol açmıştır (Gökalp ve Avcı, 2002: 6).

1989-1993 döneminde ekonomide iç pazara dönük yüksek büyüme hızları gerçekleşmiş ancak ihtiyaç duyulan dış kaynak ise yine dış borçla sağlanmıştır. 1986 yılında 32 milyar dolar olan dış borç stoku yüzde 100'ün üstünde bir büyümeyle 1993 yılı sonunda 67 milyar dolara ulaşmıştır (Sönmez, 2004: 146).

Araştırma kapsamına giren 1990-1992 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-14'te verilmiştir.

Tablo- 14: Yıllara Göre Dış Ticaret (1990-1992)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	-9 342 838	35 261 413	58,1
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6	-7 453 52	34 640 476	64,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7	-8 156 426	37 585 684	64,3

Kaynak: TÜİK

Tablo- 14'te görüldüğü gibi 1991 krizinde de dış ticaret hacmi küçülmüştür. 1990 yılına göre az da olsa daralan dış ticaret hacmi, 1992 yılında yüzde 8,2 oranında genişlemiştir. 1990 yılında yüzde 11,5 oranında artış kaydeden ihracat 1991 krizinde yüzde 4,9 oranında artmış, ithalat ise hızını kaybetmiş ve bir önceki yıla göre yüzde 5,6 oranında düşüş göstermiştir.

1992 yılında iktidara gelen hükümet, 1991'de yüzde 0,3 olan büyüme hızını 5,5'e, yüzde 55,3 olan enflasyonu yüzde 52'e ve kamu kesiminin borçlanma oranını yüzde 12,6'dan yüzde 8,8'e indireceğini açıklamış, bunun yanı sıra bir önceki iktidar döneminden kalan hayali ihracatı engellemek için vergi iadesi yöntemiyle ihracatı teşvik edeceğini açıklamıştır. Ancak bu kararların uygulanması, ülkede meydana gelen çığ ve Erzincan depremi gibi afetler nedeniyle sekteye uğramıştır. Ayrıca bu dönemde PKK terörü de ülkeyi içinden çıkılmaz bir hale düşürmüştür (Akpınar, 2009).

5.7.4. Siyasal Sonuçlar:

1991 yılında Körfez Krizi olduğunda Türkiye'deki yabancı sermaye gitmiş, turizm gelirleri düşmüştür. 2,6 milyar dolarlık sermaye kaçışı ülkeyi durgunluğa sürüklemiş, Irak'la durdurulan petrol ticareti Türkiye'yi petrol sıkıntısına sokmuştur.

Ayrıca ABD savaş öncesinde Türkiye'ye verdiği sözlerin çoğunu yerine getirmemiştir (Akpınar, 2009).

Körfez savaşı sonrasında Kerkük – Yumurtalık petrol boru hattının kapatılması iki ülke arasındaki (Irak-Türkiye) ticari ve politik dengeleri bozmuştur. Ayrıca yine savaş sonunda baş gösteren mülteci sorunu da Türkiye'nin başını ağrıtan siyasi sorunlar arasında yer almıştır (KOTO, 2002: 4). Ayrıca Türkiye ekonomisinde meydana gelen yüzde 1,8'lik daralma oranı, iktidar partisinin yıpranma sürecini hızlandırmıştır. Parti içinde 15 Haziran 1991 tarihinde genel başkan değişince Mevcut Başbakan istifa etmek durumunda kalmıştır. Ardından Cumhurbaşkanı'ndan hükümeti kurma görevi alan yeni genel başkan 5 Temmuz 1991'de TBMM'den (Türkiye Büyük Millet Meclisi) güvenoyu almıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 180).

5.7.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

1990'lı yıllarda sermaye hareketleriyle birlikte mal-hizmet pazarlarını da tam serbestleştiren Türkiye, günümüze kadar çok dikkat çekici bir deneme yaşamıştır; bu deneme, Latin Amerika ülkelerinininkiyle tam örtüşmektedir (Kazgan, 2010: 16).

Körfez savaşı nedeniyle Irak'taki ortamdan kaçan yüz binlerce Irak'lı 1991 yılında Türkiye'ye sığınmıştı. Uluslararası kuruluşlardan yardımlar gelmesine karşın Türkiye'nin mülteciler için yaptığı harcamalar 100 milyon doları bulmuş, Türkiye bu durumdan ekonomik olarak oldukça etkilenmiştir (KOTO, 2002: 4).

Körfez Krizi yabancı sermayenin kaçışına neden olmuştur, ancak 1991 yılının sonuna doğru olumlu bir gelişme yaşanmış ve Hazine Müsteşarlığı'nca 200 milyon dolarlık yabancı sermayeli yatırım ortaklığına izin verilmiştir (Sönmez, 2004: 127). 1990'dan 1997'ye kadar iki kriz atlatmak (1991 ve 1994) pahasına da olsa, Türkiye, ekonomisini büyötmüştür; ancak bunun karşılığında artan iç ve dış borçlar, finansal kırılganlığı artırmıştır (Kazgan, 2010: 16).

5.7.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

1991 yılında Avrupa Topluluğu Komisyonu, Türkiye'den topluluk ülkelerine polyester ipliği ve iplik ithalatına geçici ek gümrük vergisi koymuştur. Bu ürünlerden yüzde 1.48 ile yüzde 11.48 arasında değişen oranlarda ek gümrük vergisi alınacağını açıklamıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında yapılan kıyı ticareti anlaşması çerçevesinde girişimlerde bulunan bir işadamı tarafından Karadeniz kıyısındaki Sochi kentinde ilk Türk hazır giyim mağazası açılmıştır (Sönmez, 2004: 127).

Araştırma kapsamına giren Türkiye ihracatının (milyon\$ olarak) sektörel yapısı Tablo-15'te verilmiştir.

Tablo- 15: Türkiye İhracatının Sektörel Yapısı (milyon \$)

	1980	1990
1- Tarımsal Ürünler	1.881	3.300
2- Madencilik	277	875
3- İmalat Sanayii Ürünleri	751	8.778
a.Demir Çelik	29	1.490
b.Kimyasallar	47	747
c.Diğer İşlenmiş Ara Malları	104	672
d.Makinalar ve Ulaşım Araçları	83	855
Otomotiv Ürünleri	50	153
Büro ve Haberleşme Cihaz.	4	259
Diğ. Makine ve Ulaş.	29	443
e.Tekstil	343	1.440
f.Hazır Giyim	131	3.331
g.Diğer Tüketim Malları	14	243
4- Diğer Ürünler	1	5
TOPLAM	2.910	12.958

Kaynak: DPT

1980 yılında 2,9 milyar dolar olan Türkiye'nin toplam ihracatı, 1980-90 döneminde yılda ortalama yüzde 16,1 oranında artarak 1990 yılında yaklaşık 13 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo- 15'ten görülebileceği üzere, Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatı da bu dönemde önemli oranda artış göstermiştir. 1980-90 döneminde tekstil ürünleri ihracatının artış hızı yılda ortalama yüzde 15,4 olmuş, aynı dönem hazır giyim ürünlerinin ihracatındaki yıllık ortalama artış hızı ise yüzde 38,2 olmuştur (DPT, 2003: 13).

1980 yılında 343 milyon dolar olan tekstil ihracatı geçen 10 yıllık süreçte incelendiğinde, yüzde 319,8 oranında artarak 1 milyar 440 milyon dolara ulaştığı görülmektedir. Yine 1980 yılında 131 milyon dolar olan hazır giyim ihracatının ise geçen 10 yıllık zaman zarfında yüzde 2442,7 oranında rekor bir artışla 3 milyar 331 milyon dolara ulaştığı görülmektedir. Ayrıca, tekstil ve hazır giyim sektörünün 1980 yılında Türkiye toplam ihracatının yüzde 16,3'ünü karşıladığı, 1990 yılında ise yüzde 36,5'ünü karşıladığı tablo- 15'teki rakamlardan anlaşılmaktadır.

Şekil- 43: 18 Şubat 1990 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 1

Moda matah olsaydı

Fusun DEDEHAYIR

Beymen'in Moda Koordinatörü Kerim Kerimol, 'Çünkü modadır' kuralının artık rafa kalktığını söylerken, Zeki Triko'nun sahibi Zeki Başeskioglu da, "Tercihin değişmesinde, ekonomik şartlar etkili oldu" dedi

MODA ve çılgınlık. Bir dönem birbirine çok yakın iki kavramdı. Moda deyince abartılı, uçuk kıyafetler geliyordu insanların aklına. Son yıllarda bu iki kavram birbirinden uzaklaşmaya başladı.

Modacıların tüketimi hızlandırmaya yarışı bir anlamda geri tepti. Artık tüketiciler moda diye önerilerine ne çıkarsa almıyorlar. Alım gücü olsa da, olmasa da birkaç sezon giyebilecekleri, daha kalıcı, daha sade giysilere yöneliyorlar.

Hazır giyim dünyası 2 yıldır bir kriz yaşıyor. Enflasyonun turmanması, alım gücünün her geçen gün biraz daha düşmesi konfeksiyon tüketiminin azalmasına neden oluyor. Bu olayın Türkiye görüntüsü, bir de dünya görünümü var ki, biraz daha farklı bir çizgi izliyor.

Beymen'in moda koordinatörü Kerim Kerimol, hazır giyimde sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da krizde olduğunu belirterek, "Hazır giyimde havalar, işçilik ücretleri Batı'da 2 yıldır bir kriz yaşanmasına neden oldu. Bu bir de

modacıların birbirlerinden farklı olma yarışında gereksiz yere alımı zorlaştıracak görüntülere yer vermelerinden kaynaklandı. Giysilerde omuzlar, boylar, açıklıklar abartıldı. Geometrik, acayip şekillere yönüldü. Bunlar alışıla bilinen olan kitleyi olumsuz etkiledi. On kişiden yedisini bunu benimsemedi.

"Sonunda giysi stokları oluştu. İstenilen iş yapılamadı. Şimdi ise alışverişe gelene, bir türlü hizmet veriliyor. Tutucu olana uzun etek, isteyene kısa etek veriliyor. Artık 'çünkü modadır' katı kuralı rafa kalktı.

"Tüketici bilinci oluşuyor. Alıcılar çok pahalı olduğu için bugün alınan giysiyi 3 ay sonra atmak istemiyor. Aldığını birden fazla sezonda kullanmak istiyor.

"Yaklaşık 2 senedir neo-klasik bir dönem yaşıyoruz. Daha da devam edecek. Batı'da kriz atlatıldıktan sonra ufak tefek değişiklikler olacak, ama şimdilik kimse riske girmiyor" şeklinde konuştu.

"BİZ ZATEN KALICI-YIZ"— Hatemoğlu Giyim Sanayi Yönetim Kurulu Başkanı Ertağrul Saykılı da, kendilerinin dün-

yanın dönmekte olduğu noktada olduğunu söyleyerek, "Biz kalite, sağlam mallar üretiyoruz, zaten o dönülmüş noktadayız. Harpsiz yıllarda daha çılgın giysiler, macera arama isteği son hadlere geldi. Abartılı şeyleri genele mal etmek yanlış. Türkiye'deki tüketim miktarı da zaten buna yönelmeye elverişli değil. Türk insanı her saat değişik kıyafet kabul edemez" dedi.

Tüketici tercihlerinin değişmesini ekonomik duruma bağlayan Zeki Triko'nun sahibi Zeki Başeskioglu ise, "1982 senesinde benzeri bir malı günde 100 adet satıyorduk, şimdi bu 10 adete düştü. Müthiş bir azalma var. Alıcının alt tabakası sürekli büyüdü, üst tabaka ise aynı kaldı. Üst tabakayı fiyat hiç etkilemiyor. Ancak bu 55 milyonda bilemedin 30 bin kişidir.

"Biz İtalya'da, Paris'te ne varsa, çok ucların dışında yapıyoruz. Artık renklerde de, eteklerde de her türlü çıkıyor. Örneğin Türkiye'de çok ucuz olmasına rağmen kısa etek giyilmiyor. 20 sene önce herkes mini etek giyerken, bugün giymiyorlar. 20 sene önce berilemedik, geriledik" şeklinde konuştu.

YILLAR (Milyon/Dolar)	HAZIR GIYIM İHRACATI
1980	106
1981	302
1982	367
1983	544
1984	989
1985	936
1986	1069
1987	1728
1988	2127
1989 (Öcak-Ekim)	1916

Körfez Krizi'nin damgasını vurduğu 1990'lı yıllarda hazır giyim sektörü gerek o zamanki adı Avrupa Topluluğu olan Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'de üretilen tekstil ve hazır giyim ürünlerine kota koymasıyla, gerekse Körfez Savaşı'nın yarattığı dış piyasa daralmalarıyla krize girmiş, bu dış piyasa daralmaları iç piyasada baş gösteren ekonomik krizle birlikte üretim hacminin ve genişliğinin eritememesine ve stokların oluşmasına neden olmuştur. Bu durum pek çok üretici firmayı satış politikalarını değiştirmeye ve marka kavramı üzerinde yoğunlaşan satış stratejilerini terk etmeye itmiştir. O dönemde Türkiye'nin en büyük hazır giyim üretim firmaları, değişen koşullara paralel olarak iç piyasaya daha fazla seslenmek üzere çizgilerinden vazgeçmek durumunda kalmışlar ve sade, pratik ve daha ucuz ürünler üretmeye başlamışlardır. Yukarıdaki gazete küpüründe kriz ortamında yeni üretim stratejisinin sancılarını çeken firmaların o zaman için kısa vadeli gelecek öngörülerini yer almaktadır.

Avrupa'nın ve Batı'nın Ortadoğu'ya açılan kapısı olan Türkiye'nin, geliştirdiği üretim teknolojisiyle özellikle hazır giyimde yalnızca iç piyasasına değil aynı zamanda bölgesine de ürün arz etmeye başlaması hem Avrupa ülkelerini hem de Amerika Birleşik Devletlerini rahatsız etmeye başlamıştır. Adı geçen bu ülkelerde her geçen gün Türk hazır giyim ürünlerinin satışının artması ve bu ülkelerin hazır giyim sektörünün Türk üreticileri karşısında zarar etmesine neden olmaya başlamıştır. Aynı kota uygulamasını elektronik sektöründe Japonya'ya uygulayan ABD, Türkiye'ye de benzer bir şekilde hazır giyim sektörüne yönelik kota koymuştur (Şekil-43).

Şekil- 44: 27 Eylül 1990 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 1

Dönemin köşe yazarının kaleme aldığı bu makalede (Şekil-44), Türkiye'nin ABD'ye tekstil ve hazır giyim ihracatı olanakları artırılmasının uzun vadede olabilecek bir durum olduğundan bahsedilmekte ve ekonominin sadece Türkiye'deki gelişmelerden değil, örneğin Körfez krizinden etkilenmesinin önlenemeyeceği belirtilmiş ve olası ekonomik sıkıntılı dönemin tedbirlerinin alınması gerektiğinin önemi vurgulanmıştır.

Şekil- 45: 20 Eylül 1990 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

Üreticilerin toplandığı en büyük kamu örgütlenmesi TOBB’ da durum değerlendirmesi yapan dönemin ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı yaptığı açıklamalarda, sorunu en derinden yaşayan işadamlarına, Avrupa’nın uygulamaya koyduğu kota, indirim ve sübvansiyon karşılığını, Türkiye’ye karşı alınan önlemleri eleştirmiş ve kasıtlı bir davranış olduğunu belirtmiştir. Ayrıca AB ülkelerinin hazır giyim ve tekstil sektörüne yönelik aldığı bilinçli ve kasıtlı kararları değiştirmelerini talep etmiştir (Şekil-45).

Şekil- 46: 17 Ekim 1990 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 6

Dış ticarete Türkiye'nin önemli bir kalemi olan hazır giyim sektörü, dönemin toplam ihracatında dörtte birlik bir paya yani yüzde 26'ya ulaşmış ve ülkenin en önemli gelir kapısı halini almıştır. O zamanki adı Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) olan TÜİK' in (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerinde çok net olarak belirlenen

sektörün üretim ve satış hacmi aynı zamanda ülkeye döviz girdisi sağlayan çok önemli bir alandır. Bu dövizin 328 bin 387 bin dolarlık kısmı deri eşyadan, 1 milyar 619 milyon 604 bin doları da giyim eşyasından sağlanmıştır. Bir önceki yılın aynı döneminde 1 milyon 608 milyon 326 bin dolar olan hazır giyim ihracatındaki artış yüzde 21'e ulaşmıştır.

Körfez kriziyle dış pazar kaybına uğrayan Türkiye, bir de kota uygulamalarıyla Avrupa ve ABD'den en önemli gelir hanesine yönelik karşı uygulamalar gelince tavrını sertleştirmeye başlamıştır. Yukarıdaki haberde dönemin toplam ihracat rakamlarında hazır giyim sektörünün Türkiye ekonomisinde elde ettiği gelir belgelenmektedir (Şekil-46).

Şekil- 47: 8 Aralık 1990 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

mikrofon
Haberin içindeki adam konuşuyor

TÜRK tekstil sıkıntılı günler yaşıyor. Toplu sözleşme görüşmeleri kilitlendi. Türkiye Tekstil İşverenleri Sendikası'nın 174 doküman işyerinde çalışan yaklaşık 110 bin işçi adına aldığı grev kararından sonra lo-kavt kararı aldı. Fabrikalar işçi çıkarıyor. Bursa, Adana, İstanbul'da fason üretim yapan atölyeler kapanmak üzere. Hatta ismi olan büyük tekstil fabrikaları da zorlanıyor.

Türkiye'de ilk konfeksiyon ihracatını gerçekleştirenlerden Bozkurt Mensucat eski Genel Müdürü **Atalay Şahinoğlu**, "Tekstil dama diyor" yorumunu yaptı.

ITO Yönetim Kurulu Başkanı **Şahinoğlu**, Mikrofon'un sorularına şu yanıtları verdi:

SORU: Tekstilde yaşanan krizin boyutları nedir?

ŞAHİNOĞLU: Türkiye yüksek teknolojiye geçmek için büyük çabalar harcıyor ama bunu başaramıyor. Teknoloji eksikliği çirçiriciden başlıyor, dokumaya kadar uzanıyor. Türkiye en büyük yatırımını 1974'te yapmıştır. 74'ten sonra, 80'li yıllarda az da olsa biraz yenileme yapılabildi. Bunun dışında bir girişim olmadı.

SORU: Teknoloji açısından dünya tekstilinin neresinde kaldık?

ŞAHİNOĞLU: Şu an-

"Tekstil dama diyor"

- Fabrikalar işçi çıkarıyor
- Tekstilin kalbi sayılan Bursa ve Çukurova'da fason üretim yapan atölyeler kapanıyor

- 100 bin tekstil işçisi greve hazırlanıyor
- Bu işçilerden 10 binli işten çıkartıldı
- İsmi olan büyük fabrikalar da zorlanıyor

SORU: Bu neden kaynaklanıyor?

ŞAHİNOĞLU: Türkiye'de üretim programı yok. Yanlış politikalar, yanlış stoklamalar pamukta, istikrarsızlık yaratıyor. Bu da üretimi etkiliyor. 1989'da tüccarın elinde fazla pamuk stoku oluştu. Ankara'ya etki yaptı. Fon kalktı, ihracat gerçekleşti. Ancak, yanlış hesap iç piyasada sıkıntıya ve fiyat artışına yol açtı. 1989 Nisan ayında ihracat edilen bizim pamuklar yüksek fiyatla geri alındı.

SORU: Bu planlamayı özel sektör mü, yoksa devlet mi yapacak?

ŞAHİNOĞLU: Özel sektör yapamaz. Devlet Planlama Teşkilatı yap-

pamukun fiyatı 2 dolar civarında olmasına karşın, kiloda 1 dolar sübvansiyon uyguluyorlar. Baktılar ki, iplik satıyoruz, Türkiye'ye yönelik ihracatlarını ham bez ve mamul mala kaydırdılar.

SORU: Ucuz iplikler ihracat kaydıyla getirilmedi mi?

ŞAHİNOĞLU: İhracat kaydıyla geldi. Ancak, izlenmedi. İzlenmeyince de iç piyasaya yöneldi. Krizi atlattıkları isteyen konfeksiyoncu ithalat simidine sarıldı ve kendini kurtardı. Ancak, ihracat rakamları düşmeye başlaması üzerine, fazla malı içeriyordu. Son zamanlarda doz iyice arttı. Bu ülkeler şimdi hammadde olsun, mamul madde olsun hepsini rahatlıkla satabiliyor.

SORU: Bu ithalat dokumacıları nasıl etkiledi?

ŞAHİNOĞLU: Konfeksiyoncuların ihracat etme kaydıyla getirdikleri iplik ve ham bez, özellikle Orta Anadolu ve Ege'deki imalataneleri büyük ölçüde etkiledi. Bu imalataneler ilk önce işçi çıkardı. İşçi çıkarma da kâr etmeyince teker teker kapanmaya başladı. Sımdı sözleşme dönemi de geldi. Tekstil artık dama demeye başladı.

SORU: İTO'nun tekstil için planı nedir?

ŞAHİNOĞLU: Sımdı, İTO olarak konfeksiyoncu- dan, iplikçiye, dokumacıya kadar tüm kesimlerin katıldığı bir toplantı yaptık. Bu toplantının işi doğrultusunda bir öneri paketi hazırlayacağız ve hükümete götüreceğiz.

1990 yılında Türkiye dış satımının yüzde 26'sını karşılayan tekstil ve hazır giyim sektörü, altyapı olarak güçlü yapılanmayı beraberinde getirmiş ve gerek işçi örgütlenmelerinde, gerekse bu örgütlenmeye bağlı olarak işçi haklarında üst bir konuma gelmesini sağlamıştır. Körfez Krizi ve Batı'nın kota uygulamalarının etkilediği Türkiye ihracatı da, en fazla bu sektörü ve bu sektörde çalışanlara yansımıştır. Satış potansiyeline paralel nitelikleşen iş kolunun emek gücü pazarların kaybedilmesi ve gelir kaybıyla birlikte işçi çıkarımlarına ve bazı hakların kaybedilmesine neden olmuştur.

Durumdan en fazla etkilenen hazır giyim çalışanları atölyelerin ve fabrikaların üretim kayıplarıyla birlikte işlerini kaybetmeye başlamış ve krizin büyümesinin en büyük göstergesi haline gelmişlerdir. Yukarıdaki haber, dönemin işverenlerinin gelişen koşullardan nasıl etkilendiğini ve bunun da çalışanlara nasıl yansıdığını anlatmaktadır. Ayrıca gerek o dönemde gerekse bugün Türkiye'nin en büyük odası konumundaki İTO'nun (İstanbul Ticaret Odası) hazır giyim üreticileri, iplikçiler, dokumacılar v.s. bu alandaki tüm kesimlerin katıldığı büyük bir toplantı yaptığından bu toplantının ışığı doğrultusunda hazırlanacak öneri paketinin Hükümete sunulacağından bahsedilmektedir. Bu da aslında dış pazarların kota uygulamalarıyla kaybedilen Türkiye'nin gelirinden mahrum kalınmasına verilen tepkilerin kaynağını oluşturmaktadır (Şekil-47).

Şekil- 48: 22 Haziran 1992 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

günün HABERİ

İhracatın lokomotifi hız kesti

Levent GÜRSER

Geçen yılın ilk 5 ayında Körfez Krizi'ne rağmen yüzde 28 artan tekstil ve konfeksiyon ihracatı bu yıl yüzde 5,5 arttı

TÜRKİYE'nin toplam ihracatında yüzde 34'lük pay ile lokomotif durumundaki tekstil ve konfeksiyon ihracatı hız kesti. 1991'in ilk 5 ayında Körfez Krizi'ne rağmen yüzde 28,6 artış gösteren tekstil ve konfeksiyon ihracatı bu yılın aynı döneminde yüzde 5,5 civarında artış gösterildi.

İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri'nden (İTKİB) alınan rakamlara göre, bu yılın ilk 5 ayında konfeksiyon ihracatı yüzde 7,8 artarken, tekstil ihracatı yüzde 4,4 geriledi. Böylece toplam ihracat yüzde 5,5 artmış oldu. Geçen yıl aynı dönemde ihracat Körfez Krizi'nin olumsuz etkilerine rağmen yüzde 28,2 artış göstermişti.

İhracat artışındaki bir başka dikkat çekici nokta Mayıs ayında konfeksiyon ihracatının yüzde 5,4, tekstilin ise yüzde 12,9 oranında artış göstermesi oldu. İhracattaki artış trendinin tersine döndüğünü gösteren Mayıs ayındaki düşüş, 1992'nin tamamına ilişkin, kötü bir sinyal olarak kabul ediliyor. Geçen yıl Mayıs ayında konfeksiyon yüzde 17, tekstil ise yüzde 40,5 artış göstermişti.

SORUNLAR Tekstil ve konfeksiyon ihracatının "tehlike çanları" çalması başlamanın nedenleri şöyle sıralanıyor:

- Türk konfeksiyon sektörü dünya modasının gerisinde kaldı. Türkiye'de ağırlıkta olan kumaştan mamul konfeksiyon, tüm dünyada ikinci plana itildi. Giyim tarzı alt-üst penyeye kayd. 1992'nin modası olan "stretch" dünyada yaygınlaşırken, Türk konfeksiyonu pantolon ve etekte kaldı.
- İşçi ücretleri ve diğer maliyetlerdeki artış sektörü zorluyor. En çok istihdam sağla-

yan sektörlerin başında gelen tekstil ve konfeksiyon son zamanlarda işçi ücretlerindeki artış nedeniyle ihracatta "ucuz emek" avantajını yitirmiş durumda. Ayrıca, Türkiye'de pamuk fiyatlarının dünya ortalamasının yüzde 30 üzerinde olması sektörün önemli bir handikapı olarak belirtiliyor.

- Türkiye'nin en önemli ihracat pazarı olan Almanya ve ABD'deki ekonomik durgunluk, tüketici tercihlerine yansıyor. Bu ülkelerde tüketicilerin, Körfez savaşından sonra eskisi kadar tüketmesi ve tasarrufa yönelmesi konfeksiyon ihracatını olumsuz etkiliyor. Almanya'daki büyük mağazaların siparişleri iyice azaldı.
- Uzakdoğu'nun kalkınmakta olan ülkeleri Çin, Hindistan, Pakistan ve Malezya konfeksiyon işini öğrendi. Türkiye'nin ucuz kalemlerdeki rakipleri çoğalırken rekabet şansı azaldı. Bu ülkeler Türkiye'ye aynı kalitede mal, oldukça ucuz fiyatla satabiliyorlar. Örneğin Hin-

distan'ın 9,25 marka sattığı 5 renk baskılı enprime gömleği Türkiye'nin 17-18 marka altında satması mümkün değil.

- Sektörün uzun vadeli bir stratejisi yok. Türkiye'nin bu aşamada konfeksiyonda ucuz mallardan, İtalya örneğinde olduğu gibi kaliteli ve pahalı mallara geçmesi gerekiyor. Bunun için de yatırım yapılması şart. Ancak, sektörün temsilcileri, yatırım için orta ve uzun vadeli kredi mekanizmasının olmamasından, kredi maliyetlerinin yüksekliğinden yakınıyorlar.
- Tekstil sektörünün rekabet şansını artırabilmesi için acilen modernizasyona ihtiyacı var. Sektörde makina parkının dörtte üçünün 10 yaşı üzerinde olduğu belirtiliyor. Rekabet gücünü arttırabilmesi için gerekli teknolojik yenilenmeyi 6 milyar dolarlık yatırımla yapılabiliyor. Ayrıca, Avrupa Topluluğu'nun Türk pamuk ve polyester ipliğine uyguladığı anti-damping vergisi ihracata sekte vurdu. Sektör kapasitesinin yüzde 30-35'ini kullanamıyor. Firmalar iç pazara yöneildi.

SEKTÖR TERKEDİLDİ- İhracatta yaşanan krizi değerlendiren APS Tekstil'in Yönetim Kurulu Başkanı Osman Benzeş ise, "Güzelim sektör kendi haline terkedildi" diyerek, şöyle konuştu: "İhracatçı Birlikleri'nde in-cin top oynuyor. Bize verilen kotaları bile dolduramadık. Sektörün plan-programı yok. Organizyonsuz yola çıktığımız için yarı yolda kaldık. Katma değeri yüksek kaliteli mallarda şansımız var. Bunun için de yatırım gerekiyor. Yatırım, kredi mekanizması yok."

Türkiye'nin lokomotif sektörü konumundaki tekstil ve hazır giyim sektöründe, Körfez krizinin ve onun da etkisiyle Türkiye ekonomisindeki yaşanan krizin etkilerinin 1992 yılında daha çok ortaya çıktığı görülmektedir. İTKİB' in (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri) verilerine göre, 1991 yılının ilk 5 aylık döneminde Körfez krizine rağmen yüzde 28,6 oranında artış gösteren tekstil ve hazır giyim sektörü, 1992 yılının aynı döneminde sadece yüzde 5,5 oranında artmıştır. 1992 yılı ilk 5 aylık döneminde hazır giyim ihracatında yüzde 7,8 oranında artış görülürken, tekstil ihracatı yüzde 4,4 oranında gerilemiştir. 1992 yılındaki haberlere göre, tekstil ve hazır giyim ihracatındaki düşüşün nedenleri arasında; Türkiye'nin dünya modasını takip edemediği, işçilik ücretleri ve maliyetlerinin hızla arttığı, Türkiye'de pamuk fiyatlarının dünya ortalamasının yüzde 30 üzerinde olduğu, Uzakdoğu pazarının bizimle aynı kalitede ve daha ucuza mal üretmesi, Türkiye'nin en büyük pazarı olan Almanya'da yaşayanların tasarrufa yöneldiği ve böylece büyük mağazaların siparişlerinin azaldığı sayılmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin kaliteli ve

pahalı hazır giyim üretimine geçmesi gerektiği, ancak bunun için gereken yatırım için orta vadede kredi imkanı bulunamadığının altı çizilmektedir (Şekil-48).

Şekil- 49: 29 Aralık 1992 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

Dönemin Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Başkanı 1992 yılı için yaptığı değerlendirmelerde; Türkiye ekonomisindeki istikrarsızlığın hazır giyim sektöründeki gerek yatırım, gerek üretim, gerekse ihracatın gelişmesi açısından olumsuzluk teşkil ettiğini, ayrıca son dönemde Türkiye ekonomisinde uygulanan kur politikalarının, ihracatı etkilediğini belirtmiştir (Şekil-49).

5.8. 1994 Krizi (Ulusal Kriz)

5.8.1. Ekonomik Nedenler:

1994 yılında Meksika’da yaşanan ve etkilerinin Türkiye ekonomisinde de görüldüğü küresel krize bakıldığında temel nedenin, 1980’lerin sonunda ve 1990’ların başında olumlu konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli sıcak paranın, değerlendirilmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması olduğu görülmektedir 1990-1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72,5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına girildiğinde kimse bir kriz öngörmemiştir. Aksine 1993

sonunda NAFTA' ya (The North American Free Trade Agreement-Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) girişin Amerikan Kongresi'nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994'ün sonuna doğru oluşan panik havası ile Meksika'nın döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur (Akdiş, 2002: 10).

Meksika'nın krize girmesi, Brezilya ve Arjantin'in onu izlemesi; bunların paralarının ve Çin parası yuanın devalüasyonu; bu ülkeler ile GOÜ pazarlarından sermaye kaçıışı 1994 krizini etkilemiştir (Kazgan, 2010: 6).

1994 yılında Türkiye'de yaşanan kriz ise, küresel özellikler taşıyan ilk finansal kriz olma özelliğini taşımaktadır. Bu kriz sadece finansal yapıdan kaynaklanmamış, krize öncülük eden gelişmelerde reel sektördeki aksaklıkların da önemli rolleri olmuştur (Akdiş, 2002: 14). 1994 krizinin en önemli nedenlerinden biri olan cari işlemler açığı, 1993 yılında rekor bir seviyeye ulaşarak 6,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, bunun da başlıca nedeni 14,2 milyar dolar ABD doları değerindeki dış ticaret açığı olmuştur (TCMB, 2002: 22).

Faiz-kur arbitrajındaki dengesizlikler ülkeyi spekülâtif hale getirmiş, bazı uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının da bu yöndeki açıklamaları piyasaları tedirgin etmiş ve ülke bu nedenlerle 1994 krizine sürüklenmiştir (Saçık, 2009: 3).

Şekil- 50: 1 Nisan 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 6

Türkiye ekonomisi 1993 yılında yüzde 7,3 büyümüş ve kişi başına milli gelir ise 2 bin 852 dolar olmuştu. 1993 yılı ithalat vergisi oranlarına bakıldığında görülen yüzde 32,8'lik artış, Türkiye ekonomisindeki bu yüksek büyümenin başlıca kaynağının da ithalat vergisi olduğu bir kez daha gözler önüne sermiştir. İthalat artışı dış finansman açısından bir kaynak ihtiyacı doğururken tersine kamu kesimi iç finansmanı için bir ek kaynak oluşturmaktadır. Çünkü ithalat artışı ithalat vergilerinin artmasına ve onlar da bütçe gelirlerinin yükselmesine ve dolayısıyla bütçe açığının düşmesine yol açmaktadır. Ancak, üretim girdileri yerine tüketim malzemelerine kayan ithalat, hiçbir güçlük ile karşılaşmadan, üstelik ülke içinde kayıt dışı ekonominin de desteği ile yerli üretimi engellemekte, uğraşmadan pazardan kazanç sağlamaya çalışan ithalat lobisinin gücü ile ülkemizin üretim gücünü önemli ölçüde zaafa uğratmış ve krize zemin hazırlamıştır (Şekil-50).

Dönemin hükümetinin yüksek enflasyona rağmen, bankalara karşı mücadele cephesi açarak faiz oranlarını düşürmeyi hedeflemesi de, ekonomiyi yılın ilk günlerinden itibaren adım adım krize taşımıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 199).

5.8.2. Siyasal Nedenler:

Ocak ayının ikinci yarısından itibaren kriz belirtileri artmaya başlamış, para ve sermaye piyasasında devalüasyon beklentileri giderek güçlenmiştir. Başbakan ise piyasalara ve kamuoyuna dövize yatırım yapanların ellerinin yanacağı yönünde demeçler vererek, güven ortamını tekrar kurmaya çalışmaktadır. Ancak, 1994 yılında geçmişin deneyimlerinin işe yarayacağı konusunda da bir güvence artık yoktur. Çünkü küresel kriz ortamlarında yalnız iç piyasalardaki oyuncuları ve kamuoyunu inandırmak yetmemekle, Türkiye para ve sermaye piyasasından menkul değer alanlara da güven vermek gerekmektedir. Kısa vadeli portföy sahibi yabancı yatırımcılar en ufak bir risk ortamında önce yatırımlarını dolara çeviriyor, sonra da paralarını daha güvenli bir ülkeye götürüyorlardı (Dünya Gazetesi, 2010: 199).

5 Nisan 1994 krizi her ne kadar askeri bir darbeye yol açmamış olsa da, özellikle ücretliler açısından darbe sonrasını aratmayacak tahribatlar yaratmıştır (Özveri, 2009: 7).

5.8.3. Ekonomik Sonuçlar:

14 Ocak günü borsa bileşik endeksi 200 puan değer kaybetmiş ve serbest piyasada dolar 15.400 liradan 15.800 liraya yükselmiştir. 17 Ocak günü İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) bileşik endeksi 29 bin 253 puana kadar yükselmiş ve dolar ise 16 bin 400 liraya çıkmıştır. Bu gelişmelere rağmen Merkez Bankası müdahale etmeyince, 18 Ocak'ta endeks, yoğun satışlar ile 25 bin 907 seviyelerine gerilemiş ve dolar 17 bin seviyelerine yükselmiştir. 19 Ocak günü hazinenin doların yükselişini önlemek amacıyla yaptığı devlet tahvili ihalelerinin iptali yeterli olmamış ve 20 Ocak günü doların yükselmesini önlemek amacıyla, hazine bu sefer borçlanma oranlarını yüzde 100 düzeyine, Merkez Bankası ise İnterbank yoluyla faiz oranlarını yüzde 150 düzeyine çıkarmıştır. Fakat 26 Ocak günü Merkez Bankasının piyasaya 250 milyon dolar satmasına rağmen talep kırılamamış ve dolar 18 bin 500 liraya kadar yükselmiştir. Yaklaşık 15 günlük süreç sonucunda Türk lirasının dolara karşı yüzde 13,5 oranında devalüe edilmesiyle 1994 krizi başlamıştır ("Sanal", 2010: 36).

1980’de uygulanmaya başlayan ihracata dayalı ekonomi modeli en ciddi krizini 1994 yılında yaşamıştır. 5 Nisan kararları ile sonuçlanan ekonomik krizin, kamu finansman açıklarından kaynaklanan mali bir kriz olduğu konusunda görüşler bulunmaktadır.

1994 krizinin devlete ve ekonomiye getirdiği yüklere ayrıca değinmek gerekir. Bu krizde başlayan süreçlerin daha sonra da etkilerini sürdürmesi krizin başlıca özelliğidir. Etkilerin başında, kredi veren yabancı bankalara “devlet garantisi” verilmesi, ödenemeyen özel kredileri devletin ödemeyi üstlenmesidir. İkincisi, TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) yoluyla devletin (belirgin sınırlamalarla da olsa) banka paniklerini önlemek için banka mevduatlarının garantörlüğünü yapmasıdır (Kazgan, 2010: 20).

Araştırma kapsamına giren 1993-1995 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-16’da verilmiştir.

Tablo- 16: Yıllara Göre Dış Ticaret (1993-1995)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1993	15 345 67	4,3	29 428 70	28,7	-14 083 03	44 773 36	52,1
1994	18 105 72	18,0	23 270 19	-20,9	-5 164 147	41 375 91	77,8
1995	21 637 41	19,5	35 709 11	53,5	-14 071 70	57 346 52	60,6

Kaynak: TÜİK

1990 yılından itibaren bakıldığında, ihracatta kayda değer artışların 1994-1995 Kriz döneminde Türk Lirasının uğradığı devalüasyonun da etkisi ile Türk mallarının ucuzlaması sonucu olduğu görülmektedir (Güney ve Rumeli, 2001: 111). Bu dönemde tablo- 16’dan da görüldüğü gibi ihracat, bir önceki yıla göre 1994 yılında yüzde 18, 1995 yılında ise yüzde 19,5 oranında artmış, bunun dışında yüksek oranlarda artış izlenmemiştir. Ancak ithalatta durum bu şekilde olmamış, özellikle 1994 yılında yaklaşık yüzde 21 düşüş gösteren ithalat, 1995 yılında yüzde 53,5 oranındaki artış ile, dış ticaret açığını daha da arttırmıştır. Yaşanan krizin ardından

Hükümetin taze borçlanma ve yeni dış krediler için IMF desteğine ihtiyacı vardı ve dönemin hükümeti, bu nedenle IMF'siz geçen 10 yılın ardından bu uluslararası ekonomik kuruluşun kapısını çalmıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 203).

5 Nisan ekonomik krizine karşı hükümet, iç tüketimi kısmayı dolayısıyla da maaş ve ücretleri düşürmeyi, özelleştirmeyi hızlandırıp KİT' leri tasfiye ederek kamu açıklarını kapatmayı hedefleyen bir programı yürürlüğe koymuştur (Özveri, 2009: 10).

Şekil- 51: 23 Temmuz 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 5

Geçtiğimiz yıllarda firmalarda “nasıl olsa satılıyor” düşüncesi yaygın iken, 1994 krizinin etkilerini azaltmak ve piyasalardaki durgunluğu aşmak için kar marjlarını düşürmek ve hatta sıfır karla çalışmak durumunda kalmışlardır. Yaşanan ekonomik kriz birçok sektörde firmaların iflasına neden olmuştur. Krizin tek iyi tarafı, firmaların karlarından ödün vererek fedakârlık yapılmasını sağlaması olmuştur. O dönemde giyimden gıdaya, beyaz eşyadan bilgisayara birçok firma yüzde 50’ye varan oranlarda indirim yaparak günü kurtarmaya ve ayakta kalmaya çalışmışlardır (Şekil-51).

5.8.4. Siyasal Sonuçlar:

Dönemin siyasal iktidarına duyulan güvensizlik, ekonomik istikrar programının yürürlüğe konmasından sonra da devam etmiştir. İstikrar önlemleri uygulaması sırasında kurumsal yapılanmaya ilişkin önlemler alınamamış, hatta tam tersine söz

konusu önlemleri uygulamakta en büyük ağırlığa sahip olması gereken hazine, Anayasa Mahkemesi'nin kuruluş kanununu iptal etmesi ve siyasal iktidarın yeni bir kanunu uzun süre yürürlüğe koyamaması sonucu kanunsuz olarak yönetilen bir kurum haline gelmiştir. Bu gelişme, 1994 yılının ikinci yarısı boyunca mevcut belirsizlik ortamını daha da artırmış ve beklentilerin daha da olumsuz yönde etkilenmesine yol açmıştır. 1994 yılı sonlarına doğru Türkiye önce ara seçim, sonra da erken genel seçim havasına girmiş, bu gelişme siyasal iktidarın ömrünü tamamlamak üzere olduğu ve dolayısıyla uygulanmaya çalışılan istikrar programının terk edileceği inancının yerleşmesine yol açmıştır.

Özetle 5 Nisan kararları, kamuoyu nezdinde güvenilirliğini yitirmiş bir siyasal iktidar tarafından, kurumsal düzenlemelere gitmeksizin ve hatta mevcutların da bozulmasıyla birlikte yürütülmeye çalışılmış kararlardır. 5 Nisan 1994 kararları, çerçevesi tam belirlenmeden, siyasal ve yapısal olumsuzluklar giderilmeden uygulamaya sokulmuş ve başarısız sonuçlar alınmış bir ekonomik istikrar programı örneği olarak tarihe mal olmuştur. Söz konusu kararların asıl önemli olumsuz etkisi, sonraki istikrar önlemlerine inançsızlık için bir altyapı oluşturması biçiminde ortaya çıkmıştır (“Sanal”, 2010).

Tüm bu yaşanan gelişmelerle birlikte yaşanan siyasi çekişmeler ekonomideki iyileşme fırsatlarını da gölgelemiş ve IMF ile yapılan anlaşmanın 15. ayında yani 1995 yılında erken seçim kararı alınmıştır (Dünya Gazetesi, 2010: 208).

5.8.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

5 Nisan 1994 tarihinden itibaren hükümet tarafından alınan bazı önlemler, kısa vadede Türkiye ekonomisinin toparlanma sürecine katkıda bulunmuş olsalar da bunun sağlıklı bir iyileşme olduğu sonradan anlaşılmıştır. Nitekim bu dönemde görülen iyileşme süreci daha sonra yaşanan krizlerinde temellerini oluşturmuştur. Özellikle hükümetin izlediği politikalarda iki önemli nokta dikkati çekmektedir. İlki kısa vadeli yabancı sermaye girişlerinin teşvik edilmesi ve yurt dışına sermaye kaçışlarının önlenmesi amacıyla faiz oranlarının çok yüksek tutulması, yurt içi borçlanmanın hızlı bir şekilde artmasına neden olmuş ve bunun olumsuz sonuçları da

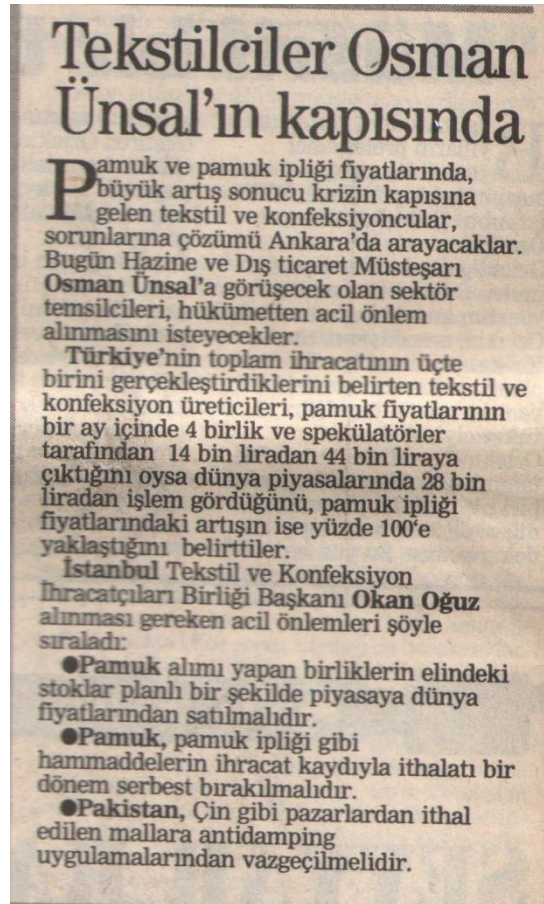
1990'lı yılların sonunda ortaya çıkmıştır. İkincisi ise, krizin ortaya çıkmasıyla birlikte mevduat hesaplarının tam sigorta kapsamına alınması, bankacılık sektörünü daha sonraki dönemlerde olumsuz yönde etkilemiştir. Bankacılık düzenlemeleri, istikrarsızlığın önemli nedenlerinden birini oluştururken ülkemizde yaşanan son krizde anahtar rol oynamıştır (Kar ve Kara, 2010: 15).

1994 ekonomik krizi sanayi ve ticaret sektöründe olduğu gibi diğer sektörleri de olumsuz olarak etkilemiştir. Ticaret sektöründe yüzde 7,6 oranında daralma yaşanırken, bu daralma sanayi sektöründe yüzde 5,7 ve üretim sanayinde de yüzde 7,6 olmuştur. Aynı dönemde KİT'lerdeki verimsizlik maksimum düzeye gelmiş, işsizlik oranı yükselmiş ve gelir dağılımında önemli ölçüde dengesizlik oluşmuştur. Ekonominin bütününe bakıldığında, 1994 yılında enflasyon yüzde 150 seviyesine çıkmıştı ve milli gelirden ise yüzde 6 küçülme meydana gelmiştir. Bu olumsuz sonuçların yanı sıra 1993 yılının 6,6 milyar dolar düzeyindeki cari işlem açığı, 1994 yılında 2.6 milyar dolar fazlaya dönüşmüştür. Türk Lirası reel olarak yüzde 18 düzeyinde devalüe olmasına rağmen 6 milyar dolara yakın bir dış borç ödemesi yapılmış ve bu ödemeler dışarıdan hiç kaynak girişi olmadan gerçekleştirilmiştir ("Sanal", 2010: 39).

5.8.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

1990 yılında 1,42 milyon dolar değerinde tekstil ürünü ihraç edilen Türkiye'de, 2004 yılsonu itibarıyla 5 milyar dolar değerinde ihracat yapılmıştır. Son on beş yılda tekstil ihracatı 3 mislinden fazla büyümüştür. 2003 yılına ilişkin WTO istatistiklerine göre Türkiye yüzde 3,1 pay ile dünyanın onuncu, yüzde 4,8 pay ile AB ülkelerinin ikinci büyük tekstil tedarikçisidir. Türkiye'nin tekstil ihracatının yüzde 46 kadarı AB ülkelerine yapılmaktadır. İkinci büyük pazar payı yüzde 10 civarında bir oranla Bulgaristan, Romanya gibi ülkelerin gruplandırıldığı diğer Avrupa ülkeleridir. İleri teknoloji, hammadde temini açısından avantajlar, coğrafi konum tekstil ihracatında pazar çeşitlenmesini de beraberinde getirmiştir (İTKİB, 2001: 2).

Şekil- 52: 3 Şubat 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

Pamuk, pamuk ipliği fiyatlarındaki büyük artışlar, Türkiye'nin toplam ihracatının üçte birini gerçekleştiren tekstil ve hazır giyim üreticilerini çok zor durumda bırakmıştır. Pamuk fiyatları, kriz çalkantılarından dolayı spekülâtörler tarafından da desteklenerek bir ay içinde 14 bin liradan 44 bin liraya çıkmıştır. Oysa o dönemde pamuk, dünya piyasalarında 28 bin liradan işlem görmektedir (Şekil-52).

Şekil- 53: 6 Şubat 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

Çağlar'ın ipliğine rekor zam

İpliğin türü	27 ocak fiyatı	8 aylık vadeli fiyat	Son hafta fiyatı
70 denye	53.500	90.000	-
90 denye	52.500	88.000	75.000
150 denye	43.000	76.000	85.000
90 kops naylon	69.000	100.000	90.000
90 denye boğumlu	59.000	103.000	95.000
150 denye boğumlu	48.500	85.000	90.000
Floş	65.000	-	105.000

Polyester iplik fiyatları bir ay içinde iki katına çıktı. Böylece, Cavit Çağlar'a ait Nergis Tekstil, Sifaş, Polylen ile Sasa ve Sönmez Filament'in üretim yaptığı polyester iplik sektöründe ortalama yüzde 100'le son yılların en yüksek fiyat artışı gerçekleşti.

Üretici firmaların, maliyet artışlarını gerekçe göstererek yaptığı zamların yanı sıra iplik tüccarlarının da piyasayı yükselttiği bildiriliyor. Bunun sonunda, fabrikaların satış fiyatı ile fason kumaş yaptıran tüccar ve dokumacının alış fiyatı arasında önemli farklılıklar ortaya çıkıyor.

En önemli zam 27 ocakta yapılmış ve fiyatlar yüzde 40 - 50 dolayında artırılmıştı. Para ve sermaye piyasalarındaki son gelişme ve belirsizliklerin de zamda etkili olduğu belirtilirken, firmalar geçen hafta başında fiyatları yeniden artırdılar.

Bursa'daki üretici firmalar ile tüccar ve dokumacıdan alınan bilgiye göre, cuma sabahından itibaren yine zam beklentisi ile iplik satışları durdu. Tüccarın, satışlarda vade süresini 8 aydan 3 aya indirdiği de bildirildi.

Pamuk ve pamuk ipliğinde meydana gelen büyük artışların ardından polyester iplik fiyatları da bir aylık süreç zarfında yüzde 100'lük artışla iki katına ulaşmıştır. Krizin yaşandığı 1994 yılında, söz konusu hammadde ürün fiyatlarındaki bu artışlar, üreticileri sıkıntıya sokmuş ve firmalar, neredeyse sıfır kârla çalışarak, sadece ayakta kalabilmek adına kendi öz sermayelerinden ödün vermek durumunda kalmışlardır. Çözüm olarak pamuk ekim alanlarının genişletilmesi ve üreticilerin şartlarının iyileştirilmesi, gerekli teşviklerin sağlanması gerekmektedir (Şekil-53).

Şekil- 54: 4 Nisan 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 4

Türkiye ihracatının lokomotif sektörlerinden biri olan tekstil ve hazır giyim sektörünün 1994 krizi öncesi 1992 ve 1993 yıllarında gerçekleştirdiği ihracat, ekonomideki değişkenlikler, spekülasyon artışlar ve devalüasyon söylentileri ile sektöre uğramış ve 1993 yılı ihracat verilerinde bir önceki yıla göre çok ufak oranlarda artış gözlenmiştir. 1992 yılında elyafla birlikte 5 milyar 382 milyon dolar

olan tekstil hazır giyim ihracatı 1993 yılında yüzde 4,36'lık bir artışla 5 milyar 617 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Şekil-54).

Şekil- 55: 21 Nisan 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

Hazır giyim mağazaları kapanmanın eşiğine geldi

Kriz hazır giyimde satışların düşmesine yol açınca konfeksiyoncular küçülmeye başladılar. Önce yatırımları durduran, ardından üretimi düşüren konfeksiyoncular, şimdi de mağaza kapatmaya başladı.

Sektörün öncülerinden Mudo'nun sahibi **Mustafa Taviloğlu** "ayağını yorganına göre uzatan yandı. Ben ayağımı yorganın yukarisına çektim" dedi. Bunun için Akmerkez'deki Chevison mağazasını kapatan **Taviloğlu** yabancı markaların Türkiye'de çok sayıda mağaza açmalarını da "çılgınlık" olarak niteledi.

Dünyada unutulmuş markaların Türkiye'de kendine yer edindiğini söyleyen **Taviloğlu** artık bu dönemin kapanmaya başladığının işaretini verdi. Piyasada bazı tekstil firmalarının kapanma aşamasında olduğuna ilişkin söylentilerin yoğunlaştığına dikkat çeken **Taviloğlu** kendi firması ile ilgili iddialar üzerine de "İnşallah banka alırsız" cevabını verdi.

Tekstil sektöründe çok sayıda şirketin Yönetim Kurulu'nda görev yapan uzman **Bülent Çorapçı** firmaların mali bünyelerinin zorlandığını vurguladı. **Çorapçı** önümüzdeki aylarda firma ba-

taşlarının geometrik olarak izlenebileceğini belirtti, talep daralmasına ilave-ten banka kredilerinden dolayı yaşanan likidite sorunlarına dikkat çekti. Bu arada görüştüğü bir banka yetkilisi hiç bir firmaya kredi vermediklerini söyleyerek "bugün bir firmanın yüzde 200'ler civarında kredi kullanması gerekir. Ancak bu rakamlarla geri dönüş zorlanacak. Ayrıca kullanılabileceğim TL fonumuz yok. Kendimiz borçlanmadan, gelen vadeleri atlatmaya çalışıyoruz" dedi.

Hazır giyim sektöründe bir darbe de dolarlı kiralardan geldi. Capitol'de kira

bedellerinin yüzde 50'ye yakın oranda indirildiğini söyleyen bir başka ilgili, Akmerkez'de milyarlarca varan kira bedellerini karşılayacak satışların yapılmadığını söyledi. Konfeksiyon üreticileri ise günlük satışlarında yüzde 50 civarında düşüş olmasının yanı sıra, yenilenen siparişlerin de kesildiğini söyledi. Hergün bir başka konfeksiyon firmasının "bataş" söylentisinin yayıldığı sektörde kimse kimseye vadeli mal satmak da istemiyor. Vadeli satış maliyetlerini fiyatlarına bindiren firmalar piyasaya yüzde 150'ler civarında enflasyon ihraç ediyorlar.

1994 yılında yaşanan krizin etkileri ile zor günler geçiren ve kapanmanın eşiğine gelen tekstil ve hazır giyim firmaları tüm çabalarına rağmen krizi atlattırmayı başaramayınca bu sefer küçülerek krizden çıkma yolunu seçmişlerdir.

Piyasayı hareketlendirmek adına gerek İlk defa ihracat yapacak olan girişimcilere ve gerekse iç piyasa ihtiyaçları için üretim yaparken ihracata dönük çalışmayı planlayan firmalar için 1994 yılında "İlk Adım İhracat Kredisi Programı" yürürlüğe konulmuştur. Bu program 120 gün vadeli ve FOB (Free On Board) ihracat taahhüdünün yüzde 75'i oranında kredi sağlamış, yaşanan kriz sonrasında krizin etkilerini ihracatla aşmak amacıyla yine Eylül 1994 tarihinde SÖİK (Sevk Öncesi İhracat Kredisi) faiz oranlarından 10 puan daha düşük faiz oranı ile kullandırılan kalkınmada öncelikli yöreler ihracat kredisi yürürlüğe konulmuştur (Şekil-55).

1995 yılında SÖİK kullanımının sektörel dağılımında yüzde 28 ile hazır giyim/deri sektörü ilk sırada yer almakta, bu sektörü yüzde 13'er pay ile tekstil, demir-çelik ve madeni eşya, yüzde 10 ile makine ve elektrikli cihazlar sektörleri takip etmiştir (Özdemir, 2004: 47).

Şekil- 56: 11 Haziran 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

Tekstilün üç devi 2463 işçiyi izne yolladı

Cavit Çağlar'a ait Sifaş, Sanko Tekstil ve Sönmez Filament işçilerinin bir bölümünü ücretli izne yolladı

PAMUK ipliğinde Türkiye'nin en büyük üreticilerinden biri olan Sanko 2 bin işçisini, Cavit Çağlar'a ait Sifaş 200 işçisini, Ali Osman Sönmez'e ait Sönmez Filament ise 263 işçisini zorunlu ücretli izne çıkardı.

Bir yandan pamuk fiyatlarındaki aşırı artış, bir yandan da ekonomik krizden etkilenen tekstil sektörü havlu attı.

ANAP döneminde "Beni siyasi sebeplerle mahvettiler" diyen Cavit Çağlar, en büyük krizi kendi partisinin iktidarında yaşıyor. Çağlar birkaç hafta önce Bursa'da yaptığı açıklamada "Ötomo-

tivde büyük kriz var, ama asıl krizin tekstilde yaşanmasından korkuyorum" demişti. Sonunda, Bursa'nın en büyük fabrikalarından biri olan serifetetik iplik üreticisi Sifaş'ta çalışan 1150 işçisinden 200'ünü izne çıkarmak zorunda kaldı.

Gaziantep'teki Sanko Tekstil, 6000 işçisinden 2000'ini ücretli izne çıkardı. Pamuk sezonuna, yani Eylül ayına kadar bu uygulama devam edecek. Sanko, kapasitesini de yüzde 70 azalttı. Oluşan stokları eritmek isteyen şirket, fiyatlarını da yüzde 15 indirdi.

Sanko Yönetim Kurulu Başkanı Ab-

dülkadir Konukoğlu, içinde bulunulan ekonomik durgunluğun tüm sektörlerde bazı kararlar alınması gerektirdiğini belirterek, "Süper faiz ortamında stokları eritmek ihracatçı ve konfeksiyoncu-yu rahatlatmak için pamuk ipliği ve kumaş fiyatlarında ortalama yüzde 15 indirim yaptık. İşçi çıkarmayı düşünmüyoruz. Ücretli izin uygulamasını pamuk sezonuna kadar sürdüreceğiz" dedi.

Bursa'nın ve Türkiye'nin en büyük tekstil kuruluşlarından biri olan Ali Osman Sönmez'e ait Sönmez Filament de 780 işçiden 263'ü izne çıkardı.

1994 yılında yaşanan krizin etkileri yılın ikinci yarısında özellikle tekstil ve hazır giyim sektöründe hissedilmeye başlamış, Türkiye'nin pamuk ipliği üreticileri toplamda 2 bin 463 işçisini zorunlu izne çıkarmıştır. Pamuk fiyatlarındaki artışında etkili olduğu bu gelişme, sektördeki beklentilerin olumlu olmadığını göstermektedir (Şekil-56).

Şekil- 57: 18 Aralık 1994 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 11

Tekstilün geleceği pamuk ipliğine bağlı

Önceki gün gelen 30 bin liralık zamlı kilosu 190 bin liraya çıkan iplik ve borsada fiyatı 100 bin liraya dayanan pamuk, krizi ihracat seferberliğiyle aşan tekstil sektörünü yeni bir krize hazırlıyor

Nuray TARHAN

1994, tekstil sektörünün sınav yılıydı. Ekonomik krizi aşma hedefiyle "Türkiye için çalışıyorum" kampanyası başlatan sektör, sınavdan 'A' almayı başardı.

Yılsonuna kadar 6.5 milyar dolar ihracat hedefleyen tekstil sektörünü, 1995'te çok parlak günler beklemiyor. Dünya borsalarında 87 bin lira olan pamukun fiyatı, geçtiğimiz günlerde İzmir Borsası'nda 97 bin liraya yükseldi. Böylece, yılbaşından bu yana pamukun fiyatı yüzde 380 oranında arttı.

Türkiye Geyim Sanayicileri Derneği Başkanı Nur Ger, ihracatla kendisini toparlamaya çalışan tekstil sektörünün bu fiyat

artışlarıyla yeniden çıkmaya gireceğini vurgulayarak, "Tekstil sanayii pamuk almıyor diyorlar. Oysa biz almak istiyoruz, üretici pamuk vermiyor. 27 bin lira başfiyat verilen pamukun fiyatı arttığı için e- linde tutmak istiyor" dedi.

PAHALI HAMMADDE

Ger, pamuk borsasında "forward - alive" satışlarının başlatılması ve iplik borsasının da oluşturulması gerektiğine dikkat çekerek, şunları söyledi: "Sektör, hammaddelerini uluslararası fiyatlarla alabilirse 1995 yılında belki tekstille birlikte yüzde 10 civarında bir ihracat artışını yakalayabilir. Yoksa ihracat artışını bırakın, kriz dönemindeki hedeflerimizi bile yakalamamız çok zor".

TEKSTİL VE KONFEKSİYON İHRACATI (OCAK-AĞUSTOS)						
Ülke	1993		1994		Değişim (%)	
	Miktar (kg)	Değer (Dolar)	Miktar (kg)	Değer (Dolar)	Miktar (kg)	Değer (Dolar)
AET	207.704.985	2.520.900.801	264.142.752	2.501.768.873	27.17	-0.76
EFTA	11.927.567	152.940.879	13.368.122	157.390.267	12.08	2.91
ABD	27.560.276	282.745.739	47.938.611	430.453.794	73.94	52.24
Kanada	1.121.182	16.440.598	1.350.591	15.656.491	20.46	-4.77
Diğer	124.830.390	583.023.410	178.688.208	803.585.127	43.1	37.8
TOPLAM	373.144.400	3.556.051.427	505.488.284	3.908.854.552	35.47	9.92

PAMUK İPLİĞİ FİYATLARI (TL)			
Tarih	Pamuk fiyatı	20/1 Karde	30/1 Penye
03.01.1994	20.200	37.000	48.000
02.03.1994	36.000	60.000	82.500
06.06.1994	70.000	105.000	130.000
10.09.1994	55.000	110.000	140.000
09.11.1994	78.000	135.000	180.000
16.12.1994	97.000	145.000	190.000

Başarı süreci mi?

Tekstil ve konfeksiyon sektörü, başlattığı ihracat seferberliği ve mart - nisan - mayıs döneminde aldığı siparişler sayesinde, 1994 yılında pazarlarını korumayı başardı. Hatta, kasım ayı sonu itibarıyla İstanbul'dan yapılan hazır giyim ihracatında yüzde 2.41'lik bir artış bile yakaladı.

Tekstil ve hazır giyim sektörünün hammaddesi pamukta art arda gelen zamlar, 1994 yılının sonlarında da sürmüştür. Sektör açısından bir sınav yılı olan 1994 yılında kendini ihracatla toparlamaya çalışan firmalar, hammadde fiyatlarındaki

artışlarla krizi aşmaya çalışırken, yeniden sıkıntılarla karşılaşmıştır. Ve aynı dönemde sektör temsilcileri gelecek yıllardan çok da umutlu değildir. Çünkü dünyada en pahalı pamuk Türkiye'deydi ve kriz yılı olan 1994 yılının başında pamuğun kilosu 20 bin 200 lira iken, Aralık ayı sonunda yüzde 380 gibi rekor bir artışla 97 bin liraya kadar yükselmiştir. Dünya borsasında ise aynı tarihte pamuk 87 bin liradan işlem görmekteydi. Yaşanan bu sıkıntılar ihracatla krizin etkilerini üzerinden atmaya çalışan tekstil ve hazır giyim sanayicilerini daha zorlu bir yıla sürüklemiştir.

Tekstil ve hazır giyim ihracatı 1993 yılı Ocak-Ağustos döneminde 373 bin ton iken, 1994 yılının aynı döneminde yüzde 35,3 oranında artış göstermiştir, ancak ihracat değeri olarak 1993 Ocak-Ağustos döneminde 3 milyar 556 milyon dolar düzeyinde iken sadece yüzde 9,9 oranında artış göstermiş ve yaklaşık 3 milyar 909 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Şekil-57).

5.9. 1997 Krizi (Asya Krizi – Uluslararası Kriz)

5.9.1. Ekonomik Nedenler:

Son yılların en önemli finansal olayı Güney Doğu Asya'da görülen ve tüm dünya ekonomilerini etkileyen mali bir kriz olarak değerlendirilen krize (Akdiş, 2002: 11), 1997 yılı Şubat ayında Tayland dışına para kaçışının önemli artış göstermesiyle zemin hazırlanmıştır. 1997 Temmuz ayında Tayland Bahtının (Değeri ABD Dolarına bağlanmış ulusal para birimi) yüzde 40 oranında devalüe edilmesi üzerine başlayan kriz, domino etkisi ile Malezya, Endonezya ve Filipinler' i etkilemiş, Malezya ve Endonezya paraları da değer kaybetmiştir. Singapur ve Hong Kong'u da sarsan kriz son olarak özel sektörün aşırı borçlanmasıyla da etkisiyle Güney Kore'yi de içine alarak tüm Asya Pasifik ve dolayısıyla dünya ekonomisini tehdit eder boyuta ulaşmıştır (TTM, 2010: 1).

Krizin nedenleri arasında, en önemlisi, bölge ülkelerinin sağlam bir mali sisteme sahip olmamasıdır. Mali sistemlerin zaafları, genelde dışa kapalı olmasından

ve bankaların yanlış borçlanma ve kredi politikalarından kaynaklanmıştır. Mali kuruluşların yeterli denetimden uzak kalmaları ve bankacılık sisteminde fiyat ve risk değerlendirmesi yapacak personelin sınırlı sayıda olması da, bu süreci destekleyen önemli faktörlerdendir (Özbilen, 2010b: 1).

Asya Krizi'nin diğer ana nedenleri arasında, aşırı yurtdışı borçlanma, banka sistemlerinin yetersiz denetimleri ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar sayılmaktadır. Bu krize Rusya'da yaşanan ekonomik krizin eklenmesiyle şiddetini artıran krizden Türkiye de etkilenmiştir. Dünyadaki bu ekonomik krizin meydana gelmesinde bazı yapısal ve konjonktürel faktörler etkin olmuştur. Aynı şekilde dünya ekonomik krizinin Türkiye'ye yansımalarının da yapısal ve konjonktürel nedenleri vardır (Başoğlu ve Parasız, 2010: 1). Fakat bunun yanı sıra Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin nedenlerini yalnızca dünya ekonomik krizine bağlamak da doğru değildir. Kuşkusuz dünya ekonomik krizinin, yaşanan krizin başlamasına önemli bir katkısı olmuştur. Ancak Türkiye ekonomisinde zaten var olan kriz unsurlarını, 1997 dünya ekonomik krizi açığa çıkartmıştır (Başoğlu ve Parasız, 2010: 4).

1997 yılında Güney Doğu Asya'da gözlenen kriz finansal nitelik taşımaktadır. Sermaye hareketlerinin serbest olduğu ortamlarda gerçekleşen finansal krizde aniden ortaya çıkan likidite darlığı ve ağır devalüasyonlar, mali kurumların ve firmaların bilançolarını bozarak büyük zararlara ve güven kaybına neden olmuş; üretimde ve istihdamda büyük kayıplara yol açmıştır (Bayraktutan ve Özkaya, 2002: 9).

5.9.2. Siyasal Nedenler:

1995 yılı sonunda yapılan seçimlerin ardından Türkiye, 1996 yılına koalisyon hükümeti kurulma arayışları içinde girmiş ve 1996 yılının ikinci yarısında yeni bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yaşanan siyasi gelişmeler sonrasında Türkiye 1997 yılına umutlu girmişti, ancak Türkiye demokrasi tarihinde bir ilk yaşanmış ve anayasal sivil toplum örgütlerinin en büyükleri “demokrasi için güç birliği” yaparak bir araya gelmişler, Cumhuriyet'in korunması için alınmasını istedikleri tedbirleri dönemin koalisyon hükümetine bildirmişlerdir (“Sanal”, 2009).

Bunun üzerine siyasi gerilim iyice artmıştır. 28 Şubat kararları olarak adlandırılan kararlar alınmış ve bu kararlar Türkiye siyasi tarihine postmodern darbe olarak geçmiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 223).

Sonrasında mevcut koalisyon hükümeti istifasını sunmuş ve yeni bir koalisyon hükümeti 1997 yılı Temmuz ayında yapılan oylamada güvenoyu alarak görevine başlamıştır. Türkiye'deki siyasi istikrarsızlığın, ekonomide yaşanan yüksek enflasyon ve borçlanma döneminin çaresizliği aynı dönemde ortaya çıkması Türkiye ekonomisini oldukça etkilemiş, Güney Doğu Asya ülkelerinde başlayan krizin etkisinin daha çok hissedilmesine zemin hazırlamıştır.

5.9.3. Ekonomik Sonuçlar:

1997 krizi, dünya ekonomisinde yaşanan küreselleşmenin sonucunda sermaye hareketlerinin yeniden gözden geçirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır (Can, 2003: 71). Kriz sonrasında 1996 yılında Türkiye ihracatı içerisinde yüzde 4 civarında paya sahip olan bölge ülkelerine yönelik ihracatımız, bu ülkelerin ekonomilerinde ortaya çıkan sıkıntıdan kaynaklanan iç talep azalmasına bağlı olarak önemli ölçüde düşmüştür. Bunun yanı sıra başta tekstil ve hazır giyim olmak üzere yine 1997 krizi sonrasında, kriz ülkelerinin kendi para birimlerinde yüzde 60'a varan devalüasyonlar yapmaları ülkemiz rekabet gücünün nispi olarak etkilenmesine yol açmıştır (DPT, 2007: 13).

Dünyada Asya krizinin etkileri yaşanırken 1998 yılı Ağustos ayında ortaya çıkan Rusya krizi etkisiyle Türk ekonomisinden sermaye çıkışı başlamış ve bunun neticesinde de faizler önemli ölçüde yükselmiştir. Özellikle iç ve dış talepteki gerilemeler, bir ölçüde krizi başlatmış, harekete geçirmiştir. Bu daha sonra bir finansman krizine dönüşmüştür. Güneydoğu Asya'daki kriz bu ülkelerden başka ülkelere sermaye kaçışını sağlamış, onlar da sermaye çıkışı olmasın diye faiz hadlerini artırmış, borçlanmalar yükselmiş, hammadde fiyatları düşmüş, uluslararası piyasalarda para bulmak bir hayli güç hale gelmiştir (Lordoğlu, 1999: 1-2).

Gerileyen yurtiçi ve yurtdışı talepleri ile Güney Doğu Asya menşeli ucuz mamul ve yarı mamul ürünler sanayi üretiminde önemli düşüşler meydana

getirmiştir. Bu gelişmeler sırasında 1999 yılında 17 Ağustos ve 12 Kasım'da meydana gelen depremler de ekonomiyi daralma sürecine sokmuştur (Can, 2003: 74).

Araştırma kapsamına giren 1996-1998 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-17'de verilmiştir.

Tablo- 17: Yıllara Göre Dış Ticaret (1996-1998)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20 402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	-22 297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	-18 947 440	72 895 344	58,7

Kaynak: TÜİK

Tablo- 17'den görüldüğü gibi 1997 yılına kadar normal seyreden dış ticaret, krizin etkilerinin görüldüğü 1998 yılında azalmıştır. 1997 yılında yüzde 13,1 oranında artış görülen ihracat 1998'de sadece yüzde 2,7 oranında artmış, 1997 yılında yüzde 11,3 artan ithalat ise 1998 yılında yüzde 5,4 oranında azalmıştır.

Ayrıca, kamu borç stokunun giderek büyümesi, 1990'lı yıllardan itibaren hem yeni krizleri hazırlayan bir nedendir; hem de her krizin giderek büyüttüğü, bu arada, özel kesim rizikolarının da bedelinin karşılığı olduğu bir sonuçtur (Kazgan 2010: 20).

5.9.4. Siyasal Sonuçlar:

Temmuz 1997 başında meydana gelen hükümet değişikliğinden sonra artan kamu açıklarını kapatmak için petrol ve petrole bağlı ürünlerin fiyatlarına yapılan yüzde 30 oranındaki zam, özellikle imalat sanayi fiyatlarında şok bir sıçramaya neden olmuştur (Başoğlu ve Parasız, 2010: 4).

5.9.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

Güney Doğu Asya ve Rusya krizleri, 1990'lı yıllarda dış ticaretimizi etkileyen diğer unsurlardır. Güney Doğu Asya ülkelerinin devalüasyon sonrasında rekabet avantajı kazanarak ihracatlarını arttırması doğrudan etki olarak tanımlanırken, özellikle ticari rakip oldukları ülkelerin ihracatlarını daraltmaları dolaylı etki olarak görülmektedir. Bu çerçevede, 1998'deki gelişmeler incelendiğinde, Güney Doğu Asya ülkelerindeki devalüasyonun Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatını azaltıcı, bu ülkelere olan ithalatını ise arttırıcı yönde etkilediği görülmektedir. Güney Doğu Asya Krizi'nden sonra Rusya'da yaşanan mali kriz 1998'de Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkileyen ikinci önemli olaydır (Saçık, 2009: 5).

Asya ve Rusya krizlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri sınırlı kalmış, büyük dalgalanmalar oluşturmamıştır. Bunun sebebi ise, Türkiye ithalat ve ihracatının en az yarısının AB üyesi ülkelerle olmasıdır. Avrupa merkezli bir kriz Türkiye ekonomisinde daha büyük etkiler meydana getirebilmektedir (Akdiş, 2002: 16). Ancak büyük oranda olmasa da 1997 krizi de, 1991 yılında yaşanan Körfez krizine benzer bir biçimde Türkiye ekonomisini dış ticaret kanalıyla olumsuz olarak etkilemiştir.

Türkiye ekonomisi küreselleşmenin ortaya çıkardığı Asya krizinin etkilerini az hasarla atlama imkanına sahip görünmektedir. Bu nedenle ekonomiye giren net sermaye akışı 8,6 milyar bulmuştu, yatırımlardaki artış nedeniyle ekonomik faaliyetler hızını kaybetse de canlıydı ve ekonomi 1997 yılında yüzde 8,3 oranında büyümüştü. Ancak dış ticaret açığının yüksek düzeyde olması ekonominin kırılganlığını arttırmıştır. 1997 yılında ihracat 26 milyar dolar iken, ithalat 46,7 milyar dolar (Dünya Gazetesi, 2010: 225) olarak gerçekleşmiş, dış ticaret açığı ise neredeyse ihracat rakamı kadar yani 20,7 milyar dolar olmuştur.

1997 yılında yaşanan enflasyon oranına göre TL'nin devalüasyonu düşük tutulduğu için TL değerlenirken, Güney Doğu Asya ülkelerinin yüzde 25-30 dolayında devalüasyon yapmaları Türk ekonomisinin bu ülkeler karşısındaki rekabet gücünü olumsuz olarak etkilemiştir. Ayrıca Türkiye'deki 260'a yakın gümrük

kapısından yapılan başta iplik, ham bez vb. ithalatı tekstil ve hazır giyim sektörünü çok olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Başoğlu ve Parasız, 2010: 4).

1997 krizinin etkileri, 1998 yılında Türkiye ekonomisi üzerinde etkisini daha fazla göstermeye başlamıştır. Büyüme hızının yavaşlaması, sanayi üretiminin düşmesi ve istihdamın azalması şeklinde ortaya çıkan bu tepkilere karşı, Türkiye’de yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle gerekli önlemler alınamamıştır (Morgil, 1998: 13). Kriz dolayısı ile firmalar, mevcutlarının üçte biri oranında işçi çıkarmak zorunda kalmıştır. Çıkarılan işçilerin tamamına yakınının kalifiye olmayan düz işçi olması, krizin gelir dağılımında bozukluk oluşturmaya neden olmuştur (Eren vd., 2000: 58).

1997’de başlayan ve dünya ekonomi tarihine damgasını vuran Güney Doğu Asya krizi, mali kriz olarak ciddi ekonomik, siyasi ve sosyal sonuçlarının yanında, uluslararası mali sistemin, bu arada ulusal mali sistemlerin, bu sistemlerin gözetmeni olarak kabul edilen başta IMF olmak üzere, uluslararası mali kuruluşların zaaflarını da ortaya koyması bakımından önem kazanmış, mali sistemlerin güçlendirilmesi ve şeffaf bir yapıya kavuşturulması yönündeki çabaların hız kazanmasını sağlaması yönünden de etkili olmuştur (Özbilen, 2010b: 8).

5.9.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

Türkiye bu krizden bütün sektörleri itibariyle etkilenmemiştir. İstihdam açısından da, bazı sektörler bu krizi bir anlamda daha hafif atlarmaya çalışmıştır. Ancak bununla beraber asıl etkilenen sektörler; hazır giyim ve tekstil, bankacılık ve otomotiv gibi sektörler olmuştur. Hazır giyim ve tekstil sektörü, ihracatımızın üçte ikisini tek başına karşılamaktadır, yine deri sektörü de aynı şekildedir. Her iki sektör de emek-yoğun sektörlerdir ve istihdam bu krizlerden olumsuz açıdan etkilenmiştir (Lordoğlu, 1999: 1-2).

Ekonomik krizin etkilediği sektörlerden olan Tekstil sektörü, toplam ihracat içindeki yüzde 37’lik, istihdamda yüzde 21’lik, GSMH içindeki yüzde 10,4’lük payı ile hali hazırda en ciddi sorunların yaşandığı sektördür (Ekin, 1999: 1).

Araştırma kapsamına giren Türkiye ihracatının (milyon \$ olarak) sektörel yapısı Tablo-18’de verilmiştir.

Tablo-18: Türkiye İhracatının Sektörel Yapısı (milyon \$) – (1996-1998)

	1996	1997	1998
1- Tarımsal Ürünler	4.949	5.470	5.053
2- Madencilik	991	992	1.033
3- İmalat Sanayii Ürünleri	17.256	19.770	20.866
a.Demir Çelik	1.926	2.248	1.824
b.Kimyasallar	998	1.169	1.152
c.Diğer İşlenmiş Ara Malları	1.602	1.875	2.035
d.Makinalar ve Ulaşım Araçları	3.012	3.364	4.092
Otomotiv Ürünleri	806	665	800
Büro ve Haberleşme Cihaz.	332	493	898
Diğ. Makine ve Ulaş.	1.874	2.205	2.394
e.Tekstil	2.724	3.352	3.557
f.Hazır Giyim	6.076	6.697	7.074
g.Diğer Tüketim Malları	918	1.065	1.132
4- Diğer Ürünler	28	29	22
TOPLAM	23.224	26.261	26.974

Kaynak: DPT

1996 yılında 23 milyar 224 milyon dolar olan Türkiye’nin toplam ihracatı, 1997 yılında bir önceki yıla göre yüzde 13 oranında artarak 26 milyar 261 milyon dolara, 1998 yılında ise 1997’ye göre sadece yüzde 2,7 oranında artış göstererek 26 milyar 974 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’nin tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatının 1997 yılındaki krizden etkilendiği Tablo-18’de yer alan tekstil, hazır giyim ve Türkiye’nin toplam ihracat rakamlarından anlaşılmaktadır. Şöyle ki; tekstil sektöründe 1997 yılında bir önceki yıla göre yüzde 23 oranında artış görülürken, kriz sonrasında yani 1998 yılında tekstil ihracatında 1997 yılına göre yüzde 6,1 oranında artış görülmektedir. Yine aynı dönemler itibariyle hazır giyim ihracatında da 1997’de bir önceki yıla göre meydana gelen artış yüzde 10,2 iken, 1998 yılında 1997’ye göre gerçekleşen artış hemen hemen yarı yarıya yani yüzde 5,6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Araştırma kapsamına giren Türkiye ihracatının (% olarak) sektörel yapısı Tablo-19’da verilmiştir.

Tablo-19: Türkiye İhracatının Sektörel Yapısı (%) - (1980-1998)

	1980	1990	1996	1997	1998
1- Tarımsal Ürünler	64,6	25,5	21,3	20,8	18,7
2- Madencilik	9,5	6,8	4,3	3,8	3,8
3- İmalat Sanayii Ürünleri	25,8	67,7	74,3	75,3	77,4
a.Demir Çelik	1,0	11,5	8,3	8,6	6,8
b.Kimyasallar	1,6	5,8	4,3	4,5	4,3
c.Diğer İşlenmiş Ara Malları	3,6	5,2	6,9	7,1	7,5
d.Makinalar ve Ulaşım Araçları	2,9	6,6	13,0	12,8	15,2
Otomotiv Ürünleri	1,7	1,2	3,5	2,5	3,0
Büro ve Haberleşme Cihaz.	0,1	2,0	1,4	1,9	3,3
Diğ. Makine ve Ulaş.	1,0	3,4	8,1	8,4	8,9
e.Tekstil	11,8	11,1	11,7	12,8	13,2
f.Hazır Giyim	4,5	25,7	26,2	25,5	26,2
g.Diğer Tüketim Malları	0,5	1,9	4,0	4,1	4,2
4- Diğer Ürünler	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT

Tablo-19’den de görüleceği gibi, Türkiye’nin toplam ihracatının sektörel dağılımına bakıldığında, tekstil ürünlerinin payı 1980’de yüzde 11,8 iken bu oran kriz yılı olan 1997’de yüzde 12,8’e, kriz sonrasında 1998 yılında ise yüzde 13,2’ye ulaşmıştır. Hazır giyimde ise bu oran, 1997 krizinden bir önceki yıl yüzde 26,2 iken, 1997 krizinde yüzde 25,5’e gerilemiş ve 1998 yılında tekrar kriz öncesi yıl ile aynı seviyeye gelmiştir.

Araştırma kapsamına giren Türkiye'nin tekstil ve hammaddeleri, tekstil ve hazır giyim ithalatı (milyon \$) Tablo-20'de verilmiştir.

Tablo- 20: Türkiye'nin Tekstil Ham Maddeleri, Tekstil ve Hazır Giyim İthalatı (milyon\$)

	Tekstil Hammaddeleri	Tekstil	Hazır Giyim	TOPLAM
1980	54	80	0	134
1981	75	79	0	154
1982	82	104	0	186
1983	142	98	0	240
1984	148	117	1	266
1985	154	146	2	302
1986	192	160	3	355
1987	365	203	3	571
1988	288	259	4	551
1989	335	293	6	634
1990	488	567	16	1.071
1991	342	537	26	905
1992	495	707	29	1.231
1993	587	1.018	46	1.651
1994	501	1.110	35	1.646
1995	833	1.811	49	2.693
1996	732	2.111	171	3.014
1997	1.089	2.324	233	3.646
1998	1.022	2.317	243	3.582
1999	703	1.907	208	2.818

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Araştırma kapsamına giren Türkiye'nin tekstil hammaddeleri, tekstil ve hazır giyim ihracat ithalat farkı (milyon \$) Tablo-21'de verilmiştir.

Tablo-21: Türkiye'nin Tekstil Ham Maddeleri, Tekstil ve Hazır Giyim İhracat İthalat Farkı (milyon\$)

	Tekstil Hammaddeleri	Tekstil	Hazır Giyim	TOPLAM
1980	299	263	131	693
1981	339	492	314	1.145
1982	297	664	398	1.359
1983	158	744	647	1.549
1984	146	888	1.266	2.300
1985	144	896	1.198	2.238
1986	69	773	1.240	2.082
1987	-211	989	2.197	2.975
1988	-28	1.084	2.302	3.358
1989	-53	1.038	2.734	3.719
1990	-211	873	3.315	3.977
1991	-68	892	3.452	4.276
1992	-379	913	4.151	4.685
1993	-389	573	4.293	4.477
1994	-348	1.084	4.547	5.283
1995	-644	721	6.072	6.129
1996	-453	613	5.905	6.065
1997	-876	1.028	6.464	6.616
1998	-802	1.240	6.831	7.269
1999	-470	1.571	6.308	7.409

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo-20 ve Tablo-21'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim ithalatında 1980 yılından sonra önemli ölçüde artışlar olsa da bu sektörler birlikte ele alındığında Türkiye yaklaşık 7,5 milyar dolar ile net ihracatçı durumundadır. Ancak, tekstil hammaddeleri, tekstil ve hazır giyim sanayileri ayrı ayrı incelendiğinde, tekstil hammaddelerinde Türkiye'nin net ithalatçı durumunda olduğu görülebilir. Ayrıca Türkiye'nin tekstil ithalatında belirgin bir artış dikkati çekmektedir. Bu durum; Türkiye'nin hazır giyim sektörünün ihracatını kendi kaynakları ile besleyemediğini göstermektedir. Buna ek olarak tekstil sektörünün rekabet gücünü kaybetmese de 1980'li yıllara oranla azaldığını göstermektedir. Sonuç olarak, rekabet edebilen yeni

firmalar kurulmaya çalışılmakta ve dünya talebindeki artışın düşük olması nedeniyle, hem rekabeti artırıcı, hem de kırııcı veya yıkıcı rekabet denilen bir durum ortaya çıkmaktadır. Yani, bir taraftan daha önce rekabet gücünü artıran firmalar çoğalmakta, ancak diğer taraftan daha önce rekabet edebilen firmalardan birçoğu rekabet gücünü kaybetmektedirler.

1996 yılında gerçekleşen Gümrük Birliği'nden sonra kotaların kalkmasıyla birlikte Türkiye'nin en önemli pazarı niteliğindeki AB'ye hazır giyim ve tekstil ürünleri ihracatının artacağı beklentisi ortaya çıkmış, bu beklentiyle 1995'ten itibaren sektöre yönelik yatırımlar artmıştır. Ancak, beklenen talep artışının olmaması sonucunda ortaya çıkan aşırı kapasite, 1997 Asya Krizi'nin getirdiği kıyasıya rekabetle birleşerek sektörde iflaslara neden olmuştur (Tekstil İşveren Dergisi, 1999: 13).

Şekil- 58: 20 Haziran 1997 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 11

Otomotiv tıkanınca konfeksiyonu keşfetti

Otomotivden tekstile, iççamasırdan çocuk giyimine... Gaziantepli Koçer kardeşler piyasadaki fırsatları izleyerek, boşlukları yakalayarak konfeksiyon pazarında önemli bir pay kapmayı başarmışlar.

Herşey Körfez Krizi ile başlamış. Otomotiv alanında faaliyet gösteren Can Koçer, işlerin bir anda durmasıyla kardeşleriyle ve bir ortakla birlikte gelecek vadeden tekstil sektörüne geçmeye karar vermiş. "Konuyu biliyorduk, o yüzden en baştan başladık ama konumuzda ilk ciddi firma olduğumuz için dikkat çekti; duvarlardan talep geldi, ihracat talepleri geldi. İççaması talepleri ile başlamıştı, talepler üzerine tişört gibi ihraç ürünlerine ağırlık

verdik", diyor Koçer. Ortaklıkta çıkan sorunlar üzerine Koçerler 1996'da şirketi devralarak isim değiştirmiş ve kendi markalarını yaratmış. Koner Tekstil'in sermayesi, 600 kişilik fabrikada iplik ve kumaş üreten aile şirketinden geliyor. Şirket, açtığı tek dükkanın yönlendirmesiyle kısa süre sonra çocuk piyasasındaki boşluğu farketmiş. Bunun üzerine çocuk giyim ve ihracata üretim olarak çeşitlenmiş üretimini. Şu anda kendi markaları olan Montone çocuk giyimini Türkiye'de 22 satış noktası var. Koner Tekstil, bu markayı 'corner' şeklinde satış yoluyla yaymayı amaçlıyor. 40 çalışanlı, aylık 30 bin ila

120 bin üretim kapasiteli şirketin cirosunun %25'i ihracat. İhracat temaslarını Akdeniz Konfeksiyon İhracatçıları Birliği'nden, Sanayi Odası ve Ticaret Odası'ndan gelen taleplerle kurmuşlar. Can Koçer talebin yoğunluğundan dolayı ihracatlarını artırmak istediklerini ancak bölgede konfeksiyon yan sanayinin çok gelişmemiş olması nedeniyle bunu yavaş yavaş yapmayı düşündüklerini, ilk kez bu yıl yurt dışı fuarlara katılacaklarını açıklıyor. İhracatta bir sorunu daha var. Koner Tekstil'in: Finansman.

Can Koçer

"Talep miktarı yüksek olunca malzeme maliyeti de yüksek oluyor. O zaman hammaddeyi ürün olarak çıkıp teslim edilmesi ve ödemenin alınması arasında çok sıkışıyoruz. Eximbank kredileri falan da koşulların ağırlığı nedeniyle cazip gelmiyor", diyor Koçer.

Yine de, "Yatırım planlarımız var mı?", sorusunu "Elbette!", diye yanıtıyor. "Bu işin ucu - bucağı yok. Yatırım yapacağız, hem de kesinlikle bu bölgeye. Yeni bir genç giyim markası yaratıyoruz 'Ragazzo' adıyla. Onu da zamanla corner şeklinde yayacağız." Ancak kısa bir süre sonra iyimserliği gölgeleniyor Can Koçer'in: "Şu anda ekonomi düzğün gitmiyor, ortama güvenemiyoruz. Yatırım yapacağız ama bir süre sonra..."

Her dönemde olduğu gibi kriz dönemlerinde de, krizi fırsata çevirmeyi bilenler ve başarıya ulaşanlar vardır. Bunun bir örneği, yukarıdaki gazete kütüründe görölmektedir. Söz konusu firma, 1997 krizi öncesinde farklı bir sektörde faaliyet gösterirken işleri yolunda gitmeyince, 1997 yılında yani dünyada yaşanan krizin Türkiye'de de etkili olduğu dönemde, piyasalardaki fırsatları izleyerek ve boşlukları

takip ederek hazır giyim pazarına adım atmış ve bu pazarda da önemli bir konuma gelmiştir (Şekil-58).

Şekil- 59: 22 Kasım 1997 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

Tekstilde kriz sinyali

İhracatın lokomotif sektörü tekstil büyük sıkıntı içinde. Bankalar, yayınladıkları listelerle 'kredi verilmesi sakıncalı kuruluşlar' arasına soktukları ünlü firmaları bir hayli zorluyorlar. Tekstildeki sıkıntı Almanya'daki Türk patronları da vurmuş durumda

"Sektör değil, firmalar hasta"

TÜRKİYE Gıyım Sanayicileri Derneği (TGSD) Başkanı Turan Sağcı, konuyla ilgili olarak verdiği bilgiye, listenin son iki ayda bankalar tarafından oluşturulduğunu söyledi. Ancak TGSD olarak İstanbul'da özel bankalar, Ankara'da da kamu bankaları ile görüşmeler yapılarak sorunun çözülmeye çalışıldığını belirterek, bankaların sanki sektörde kriz varmışçasına kredi ilkesini

icme girişimleri

Nedim ŞENER - ALMANYA

TÜRKİYE'nin ihracatında lokomotif sektör olan tekstil ve konfeksiyonda, ihracat artışı kaydedilmesine rağmen kriz algısı durulmak bilmiyor. Özellikle Tiffany Tomato'nun sahibi Sedat Onur'un piyasaya ve bankalara trilyonlarca liralık borçlanarak yurtdışına kaçmasından sonra, bankalar tekstil sektörüne yönelik kredileri durdururken, acilen tahsilat yoluna da gittimşlerdi. Arkasından kredilerini geri almak için firmaları zorlayan bankaların tekstil ve konfeksiyonda seri satışlara yol açtığı üzüntüye dönüşürken, bankalarla firmaların bışığı olduğu meslek kuruluşları biraraya gelecek sorunu aşmaya çalışıyor. Ancak bankaların oluşturduğu ve Türkiye'de ilk kez oluşturulan "kara liste" hala bankalar tarafından dikkate alınıyor.

1997 yılının sonlarına doğru, Türkiye ihracatının lokomotif sektörü olan tekstil ve hazır giyim sektörü sıkıntılı günler geçirmekte, Güney Doğu Asya krizinin etkileri halen etkisini sürdürmekteydi. Dönemin ünlü tekstil firmalarından birinin piyasalara ve bankalara trilyonlarca borçlanarak yurtdışına kaçmasının ardından, bankaların tekstil ve hazır giyim sektöründeki firmalara, tanınmış ve büyük firmalar olsalar dahi güveni kalmamış ve kredileri durdurmuşlardır. Her ne kadar sektör temsilcileri ve bankacılar arasında sorunu çözmeye yönelik görüşmeler geçse de bankalar, Türkiye'de ilk kez oluşturulan kara listeyi göz önünde tutmaya devam etmişlerdir (Şekil-59).

Şekil- 60: 11 Temmuz 1998 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

Tekstil sektöründe işçi çıkarmalar başladı

Kaan KESİMGİL

PIYASALARDAKİ durgunluk, Uzakdoğu'daki kriz dalgası, toplu iş sözleşme döneminin başlaması, tekstil sektöründe işçi çıkarmalarına neden oldu.

Tekstil ve mensucat sektörünün, içinde bulunduğu kriz sonucu işçi çıkartmalara kadar varan yaptırımlara gittiği yolundaki iddialar üzerine

görüşlerini aldığımız DİSK Tekstil Genel Sekreteri Süleyman Çelebi "Bize bağlı tekstil firmalarından son bir ayda 2500'e yakın işçi çıkartıldı. Ama bunun yanında aldığımız bilgilere göre 10'ar, 20'ser kişilik küçük gruplar da işten çıkartılıyor" dedi.

Sendikasız işçi çok

Sigortasız, sendikaya bağlı olmayan birçok işçi çalıştırıldığından da yakınan

Çelebi, bunların sendikali işçilerle haksız rekabete girdiğini ve sonuçta da sendikali işçilerin işten çıkarıldığını belirtti.

Tekstil İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu Üyesi Kazım Doğan da krizin suni olduğunu fakat işçi çıkartmalarını başladığını doğruladı.

İşten çıkarmalara da değinen Doğan "Tekstil piyasasındaki büyük firmalar suni krizler

yaratarak işten çıkarmalara başvuruyorlar. Fakat asıl amaçları Toplu İş Sözleşmesi zamanını en az zararlarla geçirmek. Bunu her sene yapıyorlar. Önce işten çıkartıyorlar, iki üç ay sonra yeni işçi alıyorlar" dedi.

Yanlış yatırımlar

Tekstil Sendikası Genel Başkanı Zeki Polat ise tekstil piyasasının birçok sorunu olduğunu söyledi. "Tekstildeki en önemli sorunlar yanlış yatırımlar, yüksek banka faizleri ve Uzakdoğu'dan gümrüksüz gelen mallar. Bakıyorsunuz dondurmaya bile tekstilci olmuş" diyor Polat, işten çıkarılmalarına da değindi.

Öte yandan iddialarla karşı karşıya kalan bir firmanın yetkilisi ise, firmalarında işten çıkarmaların olduğunu yalanladı. "Biz normal prosedür gereği işten çıkartıyor veya alıyoruz" diyen yetkili bu konu hakkında detaylı bilgi vermektan kaçındı. Tekstil işverenine göre, durgunluktan birçok firma zarar gördü.

Türkiye ekonomisindeki durgunluk, Uzak doğudaki kriz dalgası, hazır giyim ve tekstil sektörünün bankacılık sektörüyle yaşadığı sorunlar ve ardından toplu iş sözleşme döneminin başlaması tekstil sektöründe işçi çıkarılmasına neden olmuştur. 1998 yılının ilk yarısında yayınlanan habere göre, sadece DİSK'e (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) bağlı tekstil firmalarından 2 bin 500 kişi işten çıkarılmıştır (Şekil-60).

Şekil- 61: 24 Kasım 1998 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 10

'Teslimatta gecikirsek Asya krizi vurur'

Gülden TOZKOPARAN

TÜRKİYE Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD) Başkanı İsmet Özcan, tekstil sektörünü tehdit eden Asya krizini lehimize çevirme çağrısı yaptı. TGSD Yönetim Kurulu ile dernek üyelerinin bir araya geleceği bugünkü toplantıda, Asya krizi ele alınarak, bu krizden en az zarar ile kurtulmanın tedbirleri tartışılacak. TGSD Başkanı Özcan, bakanlar ile Merkez Bankası Başkanlığına sunduğu Asya krizi ile ilgili raporun da toplantıda ele alınacağını belirtti.

Dernek tarafından hazırlanan raporda, "Asya krizinin 1998 yılında dünya çapında bir deflasyona, yani ekonomik durgunluğa yol açacağı" ileri sürüldü. İsmet Özcan, Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin pazarlarını Asya ülkelerinden tavizler almadan açmama kararı aldıklarını belirterek, "Avrupa ülkeleri, Asya krizi olmasaydı da ekonomik durgunluğun kapıda olduğunu söylüyorlar. Kriz sadece canlarını eriken çalması olarak değerlendiriliyor" dedi.

İsmet Özcan bugün düzenlenecek toplantıda, şu mesajları vereceğini belirtti:

- Panîğe gerek yok.
- Standart malların üreti-

GIYIM SANAYİCİLERİNİN HÜKÜMETTEN İSTEKLERİ

- Ne olursa olsun vergi reformu mutlaka yapılmalıdır.
- Sosyal güvenlik düzenlemesi acilen gündeme getirilmelidir.
- Sigorta tavanlarının artmasıyla işveren üzerine daha fazla yük bindi, bu giderilmelidir.
- Türkiye OECD ülkeleri arasında elektriği en pahalıya kullanan ülke konumundan çıkmalıdır.
- KOBİ'lerin eğitim çabalarına gerçek destek verilmelidir.
- AR-GE, eğitim, danışmanlık marka ve koleksiyon yaratma, teknoloji yatırımı, toplam kalite bazında yeni kredi ve teşvik programları oluşturulmalıdır.
- Eğitim, pazarlama gibi faaliyetler vergiden düşürülmelidir.
- Exim fonları güçlendirilmelidir.
- Made in Turkey imajının yerleştirilmesine yönelik somut programlar verilmelidir.

minden uzak durmak gerekiyor. Örneğin sweatshirt, t-shirt, örme pantolon.

■ Katma değeri yüksek mallara yönelmeli. Türkiye'nin dokuma pantolon, pijama, bayan bluzünde rekabet şansı var.

■ Zamanında teslimata özen göstermeli.

■ Üç hafta olan teslimat süresi kesinlikle uzatılmamalı. Çünkü, Uzakdoğu'nun 6 - 8 hafta olan teslimat süresini, 60 güne, hatta bazı ürünlerde 3 haftaya çekti.

Giyim sanayicilerine verilecek bu mesajların dışında hükümetten ve bankalardan da beklentileri olduğunu söyleyen İsmet Özcan, bankacılar için "şapkaların giymelerinin artık sırası geldi. Yoksa yağmur, hepimizi ıslatır" dedi.

Özcan, tekstil sektörü için ayrıca şu uyarıda bulunuyor: "Bu yılın ilk verilerine göre Avrupa ülkelerinin Türkiye'den düşük kalite ürün almaktan vazgeçip orta ve üst kaliteye yönelme eğilimi izleniyor. Büyük bir tehlike ise 98 Ocak ayında 97'ye göre teslimat tarihlerinde yüzde 20'lik olumsuz bir sapma var. Bu büyük bir tehlikedir.

Yukarıdaki habere göre, 1998 yılı sonlarına doğru, dönemin Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Başkanı tarafından, hazır giyim ve tekstil sektörünü halen tehdit eden Güney Doğu Asya krizinin sektörün lehine çevrilmesi konusunda çağrı yapılmış ve hükümete bir rapor sunulurken, beklentiler dile getirilmiştir. Vergi reformu yapılması, sosyal güvenlik düzenlemelerinin gündeme getirilmesi, sigorta tavanlarının arttırılmasıyla işverenin üzerine binen yükün kaldırılması, eğitim, pazarlama gibi faaliyetlerin vergiden düşürülmesi, Eximbank fonlarının güçlendirilmesi, "Made in Turkey" imajının yerleştirilmesine yönelik somut adımlar

atılması gibi birçok konuda istekler dönemin hükümetine sunulan raporda yer almıştır (Şekil-61).

Şekil- 62: 3 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

Tekstilde grev rüzgarı esiyor

Tekstilde sıkıntı giderek büyüyor. Fabrikaların maddi güçlüğüne, 70 bin işçinin grev kararı almasıyla yeni bir boyut eklendi. İşveren de lokavta giderken işten çıkartmalar hızla sürüyor

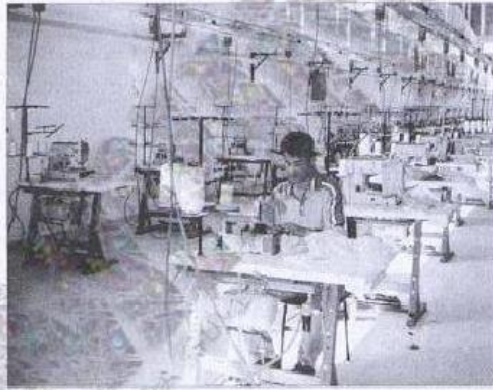
Perihan ÇAKIROĞLU

SON krizlerden en çok etkilenen ve zor günler geçiren tekstil sektöründe her an sürpriz bir anlaşma olmazsa "grev rüzgarları" esiyor.

70 bin işçi ve 150 işyerini kapsayan toplu sözleşme görüşmelerinde "grev" ve "lokavt" kararlarının ardından iki gündür görüşme masasında sabahlayan işçi ve işveren temsilcilerinin, parasal konularda anlaşmaları ve orta yola gelmeleri zor gibi. 17 Temmuz'dan bu yana yapılan görüşmeler, sonuçsuz kalınca geçen perşembe günü işçi tarafı Tekstil'in aldığı "grev" kararına, işveren tarafı Tekstil İşverenleri Sendikası da "lokavt"ı ekledi. "Aramızda diyalog kopmasın" anlayışıyla iki gün önce masaya oturan işçi ve işveren tarafı, hala sosyal konulardan parasal konulara geçemediler.

Fark zor kapanır

Başta Sabancı Grubu'na bağlı tekstil firmaları olmak üzere "grev" afişleri işyerlerine asılmaya başlarken, prosedür de yürüyor. Geçen pazartesi alınan grev kararı 60 gün içinde işverene 6 gün önceden haber vermek koşuluyla

uygulanmaya konulacak.

İşçi tarafı, işçi aylıklarının 45 milyon liralara civarında süründüğüünü öne sürerek sözleşmede "pazarlık yapabiliriz" mesajıyla birinci yıl için ücretlere brüt yüzde 75, ikinci yıl ise birinci ve ikinci 6 aylık için yüzde 50 ve enflasyona göre artı 5 puan artış istiyor.

Masaya, önce tekstildeki krizi öne sürerek "Fabrikalar ard arda

kapanıyor. Bunun için hiç zam veremeyiz" mesajıyla oturan ancak, dün işçi tarafının görüşüne göre yüzde 5 zam öneren işveren tarafı ise sözleşme masasından en az zam oranıyla kalkmak düşüncesinde.

Tekstil İşverenleri Sendikası Başkanı Halit Narin ile Tekstil Başkanı Zeki Polat, her seye rağmen yine de görüşmelerin sürmesinden yanlar.

Türkiye ekonomisinde son yaşanan krizlerden en çok etkilenen sektör olan hazır ve tekstil sektöründe çalışan 70 bin işçi ve 150 işyerini kapsayan toplu iş sözleşmelerinde 1980 yılı sonlarında grev ve lokavt kararı çıkmıştır. Yukarıdaki habere göre, tekstildeki krizi öne sürerek işçilere zam vermeye yanaşmayan işveren temsilcileri, işçilerin baskısı karşısında geri adım atmış ve yüzde 5'lik de olsa zam önerisinde bulunmuştur (Şekil-62).

Şekil- 63: 9 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 11

Ekonominin durumu başka tekstil krizi başka

EKONOMİNİN durumu kötü. Kimine göre "sorun" var. Kimine göre "kriz" var. Tüm işletmeler bu kötü durumdan etkileniyor. Ama tekstil sektörü, ekonominin diğer kesimlerden daha farklı bir durumda. Ateş içinde. Yanıyor. Ayakta duracak hali kalmadı. Gerçek anlamda krize girdi.

İşte burada "ak koyun ile kara koyunu ayırmamız gerekiyor."

Dünya krizi ortaya çıkmasa idi, Türkiye dünya krizinden olumsuz etkilenmese idi farklı bir durumda olmayacaktık. Tekstil sektörümüz, er veya geç gene de krize girecekti.

Çünkü Türkiye'de tekstilde, hatalı bekleşilere dayalı olarak fazla kapasite yaratıldı. Yanlış yatırımlar yapıldı. Fiyatı, kalitesi ne olur ise olsun her üretilenin satılacağı sanıldı.

Tekstilde büyük kar bekleşilerine dayalı olarak kısa vadeli ve pahalı kredilerle yatırımlar gerçekleştirildi.

Sanayicilikle ilgisi olmayanlar, tarlasını, apartmanını satarak, binalar yaptı. Makineler satın aldı. Üretime başladı. Üretime başlayanlar maliyet faktörünü dikkate almadan pazara girdi. İç ve dış pazaın belli bir büyüklüğü var. Pazar doydu. Ama doymuş pazara her gün bir yeni firmanın malı akmaya başladı. Malını satamayan fiyatı kırdı. Derken kredilerin vadesi geldi. Bu arada içeride ve dışarda pazar şartları değişti. Asya ülkeleri, Hindistan, Pakistan ve Çin iç ve dış pazarda bizim tekstilcilerin ürünleriyle aynı kalite malı daha ucuza satmaya başladı.

Sonuçta hesapsız kitapsız yapılan tekstil yatırımları krize girdi.

Hesapsız kitapsız yapılan tekstil yatırımları için kriz denilen şey üretilen malın alıcısının olmaması, vadesi gelen kredinin ödenememesidir.

Yatırım yaparken malı kime ve kaç satacaklarını, aldıkları krediyi nasıl ödeyeceklerini düşünemeyen şanssız yatırımcılar şimdi panik içinde.

Açık tartışmada yarar var. Ne kadar üzülürsek üzülelim, bu derdin çaresi yok. Bunun sonu ölümdür. Hatalı yatırımlar batacak.

Batacak durumdaki tekstil kuruluşlarına kimse yardım edemez. Çünkü

GÜNGÖR
URAS

hiçbir ilaç onların ölümüne çare getiremez.

İlaç olarak istenen şeylerin işe yaramayacağını teker teker anlatayım:

- Ucuz kredi verilsin.

Hazine kendi ihtiyacını karşılamak için yüzde 150 faizle ve zorla para bulurken tekstil sektörüne devlet nasıl ucuz kredi imkanı sağlayabilir?

- Bankalar yardımcı olsun. Vade uzatsın. Faizi düşsün.

Türkiye'de herkesin durumu kötü de bankalarınki iyi mi? Banka sistemi de

sorunlar içinde. Bankaların krize giren, malını satamayan, sonu iyi görünmeyen müşterilerine gösterecekleri kolaylığın bir sınırı var. Bankalar batmakta olduğunu söyleyen sektöre, batmakta olduğunu söyleyen firmalara nasıl kolaylık gösterebilir ki?

- Devlet pazar bulsun.

Tekstil sektörünün içindekilerin, malı üretenlerin bulamadığı pazarın devletten memuru nasıl bulur? Hayaında tekstil ile, ihracat ile ilişkisi olmayan devlet memuru nasıl ihracat yapabilir?

- Devalüasyon yapılınsın.

Tekstil sektöründeki yanlış yatırımların sorununa çözüm arayışında yapılacak bir devalüasyon ile, Türk ekonomisini temelden sarsmaya kimse cesaret edemez.

Sayın okuyucuları, tekstil sektöründeki bu krizin sonunda önemli bir ayıklanma olacak. Sağlıklı ve verimli tekstil kuruluşları ayakta kalacak. Hatalı yatırımlar batacak.

Başka ülkelerde de, Türkiye'de de "Kim ne üretir ise, hangi kalitede ve hangi fiyatta üretir ise satar. Her yatırım yapan mutlaka kazanır. Firmalar zorlanınca bankalar faizi düşürür, vadeyi erteler. Hükümetler zora düşen her firmayı kurtarırlar" şeklinde kanunlar yok. Tam tersine büyük riskler söz konusu. Kazanç nasıl müteşebbise ait ise, risk de müteşebbise ait. Yanlış yapan, faturayı öder. Burada Türk hükümetlerinin tek bir suçu var: Saf ve bakir Anadolu yatırımcısı, büyük ümitlerle tekstil yatırımları yaparken uyarılmadı. Her isteyene teşvik belgesi verildi. Tekstildeki fazla kapasiteden ve risklerden söz eden olmadı.

Milliyet gazetesinin 9 Aralık 1998 tarihli köşesinde yazan Güngör Uras'ın yazısından; Türkiye ekonomisinin kötü durumda olduğu, tüm işletmelerinin

durumunun iyiye gitmediği ancak tekstil sektörünün gerçekten en kötü durumda olan sektör olduğu anlaşılmaktadır. Dünya krizi olmasa bile Türkiye'deki tekstil sektörünün er ya da geç krize gireceğini savunan Uras, hatalı yatırımlar ve fazla kapasitelerin kredi güçlükleriyle sonuçlandığından, yanlış yapanların sonuçlarına katlanması gerektiğini, sadece tekstilde teşvik belgesi verilirken, fazla kapasite ve riskler konusunda yatırımcıların uyarılmadığına dikkat çekmektedir (Şekil-63).

Şekil- 64: 18 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 10

Tekstil sektörünün yerel temsilcileri, Uzakdoğu'da başlayan ve Rusya'daki krizle devam eden Türkiye ekonomisindeki sorunlar karşısında dönemin hükümetinin aldığı tedbirleri olumlu ancak yetersiz olarak değerlendirmişlerdir (Şekil-64).

Şekil- 65: 29 Aralık 1998 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

1997 yılında başlayan ve dünya ekonomi tarihine damgasını vuran Güney Doğu Asya krizinden Türkiye ekonomisi de etkilenmiş, özellikle hazır giyim ve tekstil sektörü özellikle istihdam yönünden büyük sıkıntılar yaşamıştır. DİSK'e bağlı sendikalarda çalışan 1.128 tekstil işçisi, Türk-İş'e bağlı sendikalarda 17.488 tekstil işçisi, 1.531 deri işçisi ve Hak-İş'e bağlı sendikalarda 3.550 iplik işçisi olmak üzere 23.697 işçisinin işine son verilmiştir. Türkiye'deki tüm sektörlerde çıkarılan adı geçen bu üç sendikaya bağlı toplam işçi sayısı ise 1998 yılı Aralık ayı sonu itibariyle 85.413'e ulaşmıştır (Şekil-65).

5.10. 2000 Kasım Krizi ve 2001 Şubat Krizi

5.10.1. Ekonomik Nedenler:

Latin Amerika'nın üç büyük ekonomisi Arjantin, Brezilya ve Meksika'nın mali açıdan kritik bir dönem geçirmesi ve bu ülkelerde yaşanan kriz Dünya ekonomisini de derinden etkilemiştir. Temel sebebi dış borcu ödemedeki problemler olan krizin başlangıç noktası olan Arjantin'in o dönemde 128 milyar dolar, Brezilya'nın 246

milyar dolar ve Meksika'nın 143 milyar dolar dış borcu bulunmakta idi (KOTO, 2001a: 4).

1990'lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla hemen hemen üç yılda bir olmak üzere ekonomik krizlerle karşı karşıya kalan Türkiye'nin 1999 yılında 103 milyar dolar olan dış borcu ise dünyadaki krizin yaşandığı ve Türkiye'de de ilk krizin (Kasım 2000 krizi) başı olan 2000 yılında yüzde 15,1 artış ile 118,6 milyar dolara (Hazine Müsteşarlığı, 2010) yükselmiştir.

Araştırma kapsamına giren Türkiye'nin yıllar itibariyle dış borç stoku Tablo-22'de verilmiştir.

Tablo- 22: Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Dış Borç Stoku (1999-2004)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU (Milyon ABD Doları)	103.123	118.602	113.592	129.532	144.097	160.977
DIŞ BORÇ STOKUNDAKİ BİR ÖNCEKİ YILA GÖRE YÜZDE DEĞİŞİM (%)	7,0	15,1	-4,2	14,0	11,2	11,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı – www.hazine.gov.tr

2001 yılında düşüş görülen Türkiye'nin toplam dış borcu 2001 yılından sonra hızla artmıştır. Bunun en önemli sebebi artan ithalatın finansmanıdır. Özel sektörün dış borçlardaki payının artması da bu gerçeğe işaret etmektedir. Döviz kuru nedeniyle ucuzlayan ithalat, dış borçlarla finanse edilmektedir.

Yaşanan bu krizlerde dış etkenlerin de rolü olmakla beraber, krizlerin başlıca nedenleri; sürdürülemez bir iç borç dinamiğinin oluşması ve başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıklı yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olmasıdır.

Enflasyonu düşürmeye, kamu açıklarının hızlı ve kalıcı olarak ortadan kaldırılmasına dayanan ve 2000 yılında uygulamaya konan, daha çok para politikası

ağırlıklı üç yıllık ekonomik programla birlikte, vergi uygulamalarına dayalı gelirlerin artırılması ve bunlara paralel olarak harcamaların kısılması, faizlerin düşürülmesi, kurun sabitlenmesi ile artan ithalat tüketimi teşvik etmiş ve 2000 yılı içinde ekonomide hızlı bir canlanma görülmüştür. Ayrıca bankalar ve finans kesimi sabit kurdan hareket ederek kısa vadeli döviz cinsinden borçlanmış ve sağladıkları bu krediyi de tüketiciye aktarmışlardır. Ancak, uygulanan program daha bir yılını doldurmadan Kasım 2000’de önemli bir sarsıntı geçirmiştir. Ayrıca, programın 1999 yılında meydana gelen deprem sonrası yürürlüğe konulması, aynı dönemde petrol fiyatlarının artışı, beklenen yabancı sermayenin gelmeyişi, özel sektör ücret artışlarının öngörülenin üstüne çıkması ve TL’nin değerlenmesi de programda olumsuz etkiler yaratmıştır (Can, 2003: 75).

Ekonomik programla birlikte yapılması gereken, kamu bankaları ve finansal kesimdeki reformlar yapılamamış, Kamu bankalarının açığı ve görev zararları kapatılamamış, yapısal reformlar gerçekleştirilememiştir. Türkiye kısa vadeli sermaye hareketleri için hassas bir hale gelirken, dış ticaret açığından doğan kaynak ihtiyacı da artmış, finans kesimindeki tıkanıklığı ve kaynak ihtiyacını giderecek tedbirler alınmamıştır. Türk Lirası yabancı paralar karşısında değerlenmiştir (KOTO, 2001a: 4).

Dolar çapası nedeniyle toplam kısa vadeli borçlar 28,9 milyar dolara, toplam dış borç stoku 114,3 milyar dolara çıkmıştır. Yabancı bankalar vadesi gelmemiş kredilerini geri çekmeye başlayınca gecelik faizler yüzde 2000’lere kadar çıkmıştır. (KOTO 2001b: 38-39). Bunun sonucunda 22 Kasım 2000’de para krizi baş göstermiştir. Daha bunun etkileri devam ederken, siyasal istikrarsızlıktan da kaynaklanan sebeplerle Türkiye tarihine 'Kara Çarşamba' olarak geçen 2001 Şubat krizi yaşanarak, ekonomide yeni bir dönüm noktasına gelinmiştir.

Yaşanan krizde 13 banka ve çok sayıda aracı kurum batmıştır. Kasım kriziyle artan faizler ve ödeme güçlüğü düşen bankaların vadesi dolmayan kredileri geri çağırması, iç pazarın daha da daralması da 2001 Şubat krizinde büyük rol oynamıştır.

5.10.2. Siyasal Nedenler:

1999 yılı Şubat ayında terör örgütü lideri, dönemin hükümetinin diplomatik ve siyasi baskıları sonucunda yakalanmış, ardından Nisan ayında yapılan genel seçimlerden yine bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Yeni hükümetin TBMM'deki yemin töreninde bir kriz yaşanarak, bir partinin kapatılması için dava açılmıştır. 1998 yılı ortalarında IMF ile imzalanmış olan “Yakın İzleme Anlaşması”nın bir uzantısı olarak 1999 yılı sonunda yapılması gereken stand-by anlaşmasının hazırlığı, siyasi ortamda meydana gelen bu olaylar nedeniyle engellenmiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 240).

1990'lı yıllarla birlikte sık aralıklarla yaşanan seçim ekonomileri, siyasi istikrarsızlıklar süreci, makroekonomik istikrarı yeniden oluşturabilmek yerine spekülative faaliyetlerin ön plana çıktığı, reel ekonomiden uzak, kısa vadeli sermaye girişlerine dayanan, kısa süreli ve yapay büyümeler üzerine kurulu politikaları öne çıkarmıştır (Yeldan, 2001: 160).

2000 Kasım ayında meydana gelen kriz de, kaynağında bu politikaların da olduğu bir kriz olup, sadece ekonomik programlardaki yetersizliklerin değil, geçen 10 yılın gerek ekonomik gerekse siyasi ihmallerinin ve hatalarının da yüklerini taşımaktaydı.

2001 yılı başındaki koalisyon hükümeti, yeni yaşanan bir kriz ve ağır sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Geçmiş hükümetlerin ekonominin hızlı büyüme potansiyelini, kısa vadeli politik çıkarlar uğruna harcaması, sorunları içinde çıkılamaz bir duruma getirmiş, sorunların bir bölümü de mevcut hükümetin kriz yönetimindeki zaaflarından kaynaklanmıştır. Tüm bu gelişmelerin ardından ekonomi tam düzelememişken, 2001 yılı Şubat ayında dönemin Başbakanı ve Cumhurbaşkanı arasında Milli Güvenlik Kurulu toplantısında yaşanan gelişmeler yeni bir krizi tetiklemiş, bütün sermaye piyasaları alt üst olmuştur. Ayrıca MGK'da konuşulanların dışarıda açıklanmaması gerekirken, dönemin başbakanının kameralar önünde yaptığı açıklama krizi iyice tetiklemiş ve bir başbakan, krizin başlangıcını resmen açıklayan bir başbakan olarak tarihe geçmiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 249, 255, 257).

5.10.3. Ekonomik Sonuçlar:

Türkiye 22 Kasım 2000 ve 21 Şubat 2001 tarihlerinde finansal karakterli yeni krizlerle karşılaşmıştır. Likidite ve döviz talebi krizi olarak adlandırılabilen bu krizlerin daha önceki krizlerden farkı, kapsamlı bir istikrar programının uygulandığı dönemlere rastlamış olmasıdır. Her iki krizde de milli piyasaların tepkileri kadar uluslararası sıcak paranın hareketleri de dikkat çekici özellikler göstermiştir (Akdiş, 2002: 15).

1999 yılında ekonomik sorunların yanında yaşanan 2 büyük depremin (17 Ağustos 1999 Marmara Depremi – 12 Kasım 1999 Düzce Depremi) etkisiyle yüzde 6,1 oranında küçülen Türkiye ekonomisi 2000 yılında Kasım ayındaki kriz meydana gelinceye kadar iyi bir performans göstermişti ve 9 aylık süreçte ekonomi yüzde 5,4 oranında büyüme kaydetmiştir. Ancak, Şubat ayında Türkiye ekonomisinde 2.krizin yaşanması ve kurların serbest dalgalanmaya bırakılması, ekonomiyi derinden sarsmış ve uygulanan program çökmüştür (KOTO, 2001: 4).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrasında döviz kuru ve faiz oranlarında görülen aşırı dalgalanmalar sonucu yatırım ve tüketim harcamalarında önemli daralmalar meydana gelmiş, iç talepte yaşanan gerileme ve satışların düşmesi ise reel sektörü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucunda 2001 yılında ülkemiz GSMH' sinde yüzde 9,4 gibi yüksek oranlı bir düşüş yaşanmıştır (Varol, 2007: 6). Ayrıca uygulanan sabit kur, ithalatın artmasını sağlarken ihracatın azalmasına neden olmuş ve neticede Cumhuriyet tarihinin en büyük dış ticaret açığı (yaklaşık 27 milyar \$) gerçekleşmiştir (KOTO, 2001b: 35).

2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ekonominin nasıl bir çöküşe doğru gittiğinin de önemli bir göstergesidir. 24 Ocak 1980 kararları ile oluşturulan yeni ekonomik sistem sayesinde Türkiye'deki üreten toplum, yerini giderek rant ekonomisine ve üretmeden tüketen bir topluma bırakmıştır (Özbilen, 2001: 1).

Türkiye, 2001 krizi sonrasında yüksek faiz, açık bütçe ve yükselen borç nedeni ile faizi kontrol etmeye karar vermiş ve bu nedenle de kambiyo rejimini de

yasaklamayı değiştirmemek için, döviz kurunu piyasaya bırakmak zorunda kalmıştır (Gökçe, 2006: 1).

3.5 milyar dolarlık net sermaye çıkışıyla döviz fiyatları ve faizler tırmanışa geçmiş, kriz öncesi 670 TL olan 1 dolar Nisan ayında 1.161 TL'ye yükselmiş ve sonucunda IMF programı çökmüştür (Sanal, 2010: 1).

Araştırma kapsamına giren Merkez Bankası döviz rezervleri (milyon \$) Tablo-23'te verilmiştir.

Tablo -23: Merkez Bankası Döviz Rezervleri – (milyon \$)

Tarih	Brüt Döviz Rezervi	Tarih	Brüt Döviz Rezervi
Kasım Krizi		Şubat Krizi	
06.10.2000	24.530	05.01.2001	25.097
13.10.2000	24.839	12.01.2001	26.593
20.10.2000	24.239	19.01.2001	26.143
27.10.2000	23.249	26.01.2001	25.691
03.11.2000	24.256	02.02.2001	25.928
10.11.2000	23.583	09.02.2001	26.565
17.11.2000	24.433	16.02.2001	27.943
24.11.2000	21.583	23.02.2001	22.581
01.12.2000	18.942	02.03.2001	21.521
08.12.2000	19.624	09.03.2001	21.529
15.12.2000	19.823	16.03.2001	20.060
22.12.2000	19.934	23.03.2001	19.170
29.12.2000	19.635	30.03.2001	18.445

Kaynak: TCMB

Tablo- 23'te görüleceği gibi TCMB' nin döviz rezervlerinde önemli oranda düşüş meydana gelmiştir. 17 Kasım 2000 tarihinde 24.433 milyon dolar olan rezerv, 24 Kasım'da yani krizin hemen akabinde 21.583 milyon dolara gerilemiş ve ilerleyen günlerde de yıl sonuna kadar bu düşüş devam etmiştir. Yeni yılda biraz toparlanır gibi olan rezerv 2001 Şubat krizi ile yeniden düşüş eğilimine girmiş ve yine tablodan

görüreceği üzere; kriz öncesi yani 16 Şubat 2001 tarihinde 27.943 milyon dolar olan rezerv Şubat sonunda 21.521 milyon dolara kadar gerilemiştir. Bu da, dışarıdan aldığımız paradan daha fazlasının ekonomiden çekildiğini göstermektedir.

Ekonomik kriz ve ardından yapılan devalüasyonla birlikte Türk Lirası önemli ölçüde değer kaybetmiş, ihracat yeniden cazip hale gelmiştir. Ancak, devalüasyonla birlikte ihracatta büyük gelişme beklenirken, dövizle bağlı olarak artan maliyetler ve kurlardaki belirsizlikler, ihracatta da istenen gelişmeyi sağlayamamıştır.

2000 yılında reel kurların faiz oranlarının gerisinde kalması sonucu ithal mallarının fiyatları göreceli olarak düşmüş ve yüzde 33,09 oranında bir artış ile yine bir ithalat patlaması gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı son yirmi yılın en düşük değerine inerek yüzde 50,76 olarak gerçekleşmiştir (Güney ve Rumeli, 2001: 112).

Türkiye, 2000 ve 2001 yıllarında Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerini yaşamıştır. Türkiye'nin bu ekonomik sonuca gelmesinin ana sebepleri arasında; yapısal programlarda isteksiz davranılması, özelleştirmelerin geciktirilmesi, bankacılık sisteminde yeniden düzenlemeye gidilmemesi, Kamu bankalarının siyaseten paylaşılması, Sorumlu bürokrat ve bakanların “her şeyi biz biliriz” mantığı ve IMF reçetelerinin Türkiye gerçeği dikkate alınmadan uygulanmak istenmesi yer almaktadır (KOTO, 2001a: 7).

Her iki kriz de ekonomi politika ve uygulamalarındaki hatalardan kaynaklanmışlardır. Fakat 2001 Şubat krizinde siyasal nedenler de etkili olmuştur. Ayrıca gerek 22 Kasım ve gerekse 21 Şubat krizlerinin, uluslararası kısa süreli sermayenin ani çıkışlar gerçekleştirerek borsada, faizde ve döviz fiyatlarında oluşan panik havasını yaygınlaştırdığı ve piyasa şoklarının büyümesine katkıda bulunduğu da söylenebilir (Akdiş, 2002: 15).

Araştırma kapsamına giren 1999-2004 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-27’te verilmiştir.

Tablo- 24: Yıllara Göre Dış Ticaret (1999-2004)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	-14 084 047	67 258 497	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8

Kaynak: TÜİK

Tablo- 24’ten görüldüğü gibi, 1999 yılında ihracat yüzde 1,4, ithalat ise yüzde 11,4 oranında düşüş kaydetmiştir. Türkiye ekonomisinde uygulamaya konan ekonomik programın da etkisiyle dış ticaret hacmi genişlemiştir, ancak bunda 1999 yılına göre yüzde 34 oranında artış gösteren ithalatın etkisi büyüktür. 2001 Şubat krizinin de etkisiyle yaşanan devalüasyonun ardından ihracat bir önceki yıla göre 2001 yılında yüzde 12,8 oranında artarken, ithalat ise yüzde 24 oranında düşmüştür. 2003 ve 2004 yılları ise gerek ihracatın gerek ithalatın arttığı, dolayısıyla dış ticaret hacminin genişlediği yıllar olmuştur.

Şekil- 66: 8 Mayıs 2000 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 10

1 Ocak 1999 tarihinden itibaren kaydi olarak (hesaben) tüm AB ülkelerinde ortak para birimi olarak kullanılan Euro, dolar karşısında değer kaybetmiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan yapılan açıklamalara göre; bu değer kaybı nedeniyle, Türkiye'nin Avrupa pazarına yaptığı ihracat 2000 yılında bir önceki yıla göre 345 milyon dolar düşüşe neden olmuştur. Ayrıca yine Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın verilerine göre, Euro'nun dolar karşısında yüzde 10'un üzerinde değer kaybetmesi, Türkiye'nin Avrupa'ya yaptığı ihracatın dolar bazında küçülmesine neden olmuş ve en önemlisi, başta hazır giyim ve tekstil sektörü olmak üzere Türk mallarının dünya piyasasındaki rekabet gücünü azaltmıştır (Şekil-66).

5.10.4. Siyasal Sonuçlar:

2001 krizi iktidardaki siyasi partilerin deyim yerindeyse darmadağın olmasına yol açmış, umutsuz kitlelerin diğer faktörlerinde etkisiyle bu günkü siyasal iktidara yönelmelerini sağlamıştır (Özveri, 2009: 7).

2001 kriz sonrası 2002 Kasım seçimlerinden tek partili bir hükümetin iş başına gelmesi tabii ki işsizlik dışındaki makro ekonomik dengelerde olumlu etkileri beraberinde getirmiştir. Ancak, kamunun toplamda 210 milyar dolar olan iç ve dış

borç toplamı süratle azaltılmalı, borçlanma ihtiyacı düşürülmeli ve reel faizler doğrudan yatırımları teşvik edecek seviyelere çekilmelidir. Hazinesin aylık olarak ödediği faiz oranı yüzde 24,9 olarak 2004 yılında kayıtlara girerken, bu rakam 2001 yılında yüzde 63,9'luk bir oranla rekor seviyelerde olunduğunu göstermektedir. Olumlu gelişmelere rağmen Türkiye'nin göstergeleri hala belirli alanlarda kırılgan bir yapıya sahip olunduğuna işaret etmektedir (Evrano, 2005: 2).

Ekonomik alanda kritik sorunları olan Türkiye için yeni ekonomi ile ortaya çıkan kritik dengeler ve oluşan ani finansal krizler önemli bir tehdittir. 2001 Krizinde Türkiye önemli yaralar almıştır. Ülkenin mevcut kırılgan (fragility) ekonomisinin, yeni ekonominin gereklerine uygun hale gelmesi ve bilgi toplumu olma yolunda siyasilerin çeşitli nedenlerle yapılması gerekli düzenlemeleri yapmaması kriz manivelası ile çeşitli kurumların öngörülerini sonucu yapılmaktadır (Berikol, 2010).

5.10.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararları ile oluşturulan yeni ekonomik sistem sayesinde üreten toplumun yerini giderek rant ekonomisine ve üretmeden tüketen bir topluma bırakmıştır. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri de Türkiye ekonomisinin nasıl bir çöküşe doğru gittiğinin en önemli göstergesidir (Özbilen, 2001: 1).

Türkiye'nin yaşadığı 2000-2001 krizlerinde en büyük etki bankacılık sisteminde olmuştur. 1994 krizinin etkilerini bertaraf etmek amacı ile o zamanki hükümet tarafından getirilen mevduat güvencesi nedeni ile bankalar piyasa kuralına aykırı davranmışlardır. Bunun neticesinde birçok banka devletin bünyesine alınmış, kimisine sermaye eklenerek sistem içerisinde kalması sağlanmış, kimisi de sistemin dışarısında bırakılmıştır. Bankacılık sisteminde var olan bozuklukların giderilmesi için bankacılık yeniden yapılandırma programı ortaya çıkarılmıştır. Bu programla; bankaların sermaye yapısı güçlendirilmeye çalışılmış, etkin bir gözetim sistemi ortaya çıkarılmış, sistemde şeffaflık sağlanmış ve buna benzer çalışmalar yapılmıştır (Erdoğan, 2006: 61).

Türkiye tarihinde Likidite ve döviz talebi krizi olarak adlandırılabilen olan 22 Kasım 2000 ve 21 Şubat 2001 krizlerinin daha önceki krizlerden farkı kapsamlı

bir istikrar programının uygulandığı dönemlere rastlamış olmasıdır. Türkiye’de 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler kayıt dışı faaliyetlerin artmasına da zemin hazırlamıştır. Ekonomik krizlerin yaşandığı dönemlerde, işsiz kitleler kayıtlı ekonomide bulamadıkları istihdam imkânlarını kayıt dışı ekonomi alanlarında aramaktadırlar. İşletmeler de krizin olumsuz etkilerini azaltmak için üretimlerini kayıt dışı alanlarda yaparak, istihdamı kayıt dışı yollardan sağlayarak ve buna bağlı olarak maliyetlerini azaltmaya çalışmaktadırlar (KOTO 2009: 15).

Yaşanan kriz, bankacılık sektörüne kur riski yanında faiz riski yönetiminin de bankanın sağlığı açısından ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Çünkü sektörde karlılık büyük risk alınarak elde edilmiş, bu da birçok bankayı güç durumda bırakmıştır (Şıklar, 2000: 4).

5.10.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

İhracatın, özellikle 2000’li yıllardaki ürün kompozisyonunda otomotiv ve yan sanayi, elektrik-elektronik ve makine sektörünün paylarının hızla artmakta olduğu, tekstil ve hazır giyim sektörünün payını koruduğu ve sanayi ürünleri ihracatının belirgin ağırlığının devam ettiği görülmektedir (DPT, 2007: 17).

TÜİK verilerine göre, iç piyasadaki ve reel kesimdeki talep yetersizliği, genelde imalat sanayi üretimini, özelde de en çok hazır giyim üretimini azaltmıştır. 2001 yılının 11 aylık imalat sanayi üretim endeksine göre tekstil üretimi yüzde 3,3 oranında düşerken hazır giyim üretimi yüzde 5,2 oranında düşmüştür. DTM (Dış Ticaret Müsteşarlığı) verilerine göre 2001 yılının dokuz ayında hazır giyim ve tekstil ithalatında toplam yüzde 16,5 oranında düşüş kaydedilmiştir. Aynı dönemde yüzde 4,1 oranında azalan hazır giyim ithalatı ise 168 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (DTM, 2004: 1).

Türkiye, gerek lokomotif sektör hazır giyim ve tekstilde, gerekse büyük ihracat potansiyeli olan gıdada ve henüz ihracat potansiyelini öğrenmemiş olan kimya, ayakkabı, makine parçaları, otomotiv, elektronik gibi diğer sektörlerde, ABD’nin büyük pazarından yararlanma konusunda, dünyanın en sonda gelen ülkelerinden biri olarak görünmektedir. Oysa hem kişisel tüketim maddeleri, hem ev eşyaları, hem de

yan sanayi ürünleri açısından, ABD pazarında Türkiye'nin çok büyük bir potansiyeli bulunmaktadır. Sadece, hazır giyim ürünlerinin ihracatında, ABD pazarında Türk hazır giyimi için, ilave 6-8 milyar dolarlık ihracat potansiyeli bulunmaktadır.

Araştırma kapsamına giren yıllara göre Türkiye hazır giyim ve tekstil ihracatı Tablo-25'te verilmiştir.

Tablo-25: Yıllara Göre Türkiye Hazır Giyim ve Tekstil İhracatı

YILLAR	TOPLAM İHRACAT (milyar \$)	HAZIR GİYİM		TEKSTİL		HAZIR GİYİM ve TEKSTİL	
		İhracat (milyar \$)	Pay (%)	İhracat (milyar \$)	Pay (%)	İhracat (milyar \$)	Pay (%)
1999	27,6	7,1	26,9	2,7	10,3	9,9	37,2
2000	27,8	7,2	25,9	2,8	10,1	10	36,1
2001	31,3	7,3	23,4	3,1	9,8	10,4	33,2
2002	36,1	9	24,8	3,2	8,9	12,2	33,7
2003	47,3	11,2	23,7	3,9	9,3	15,1	32
2004	63,2	12,7	20	5	7,8	17,6	27,9
2005	73,1	13,4	18,3	5,5	7,5	18,9	25,8

Kaynak: www.ekodialog.com

Tablo- 25'ten hazır giyim ve tekstil ihracatının Türkiye toplam ihracatı içindeki payının, 2000 ve 2001 krizi öncesinde yani 1999 yılında yüzde 37,2 ile en yüksek seviyede iken, krizlerin yaşandığı 2000 ve 2001 yıllarında sırasıyla yüzde 36,1 ve 33,2 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2002 yılında bulunduğu seviyeyi koruyan hazır giyim ve tekstil ihracatının Türkiye ihracatı içindeki payının 2005 yılına kadar da düşüş trendini sürdürdüğü görülmektedir.

Tablodan görüleceği üzere; hazır giyim ihracatı 1999 yılından 2001 yılına kadar aynı düzeylerde seyrederken, 2002 yılından itibaren artmaya başlamış, tekstil ihracatı ise 1999'dan 2003 yılına kadar küçük artışlarla ilerlemeye devam etmiş, 2004 yılında 5, 2005 yılında ise 5,5 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak tüm bunlar gösteriyor ki, hazır giyim ve tekstil ihracatındaki küçük artışlar, sektörün Türkiye toplam ihracatındaki payının yükselmesine yeterli olmamakta, giderek artan Türkiye ihracatı içindeki payı her geçen gün azalmaktadır. Yani en iddialı olunması gereken Türkiye'nin lokomotif sektörlerinden diye tabir edilen hazır giyim ve tekstil

sektöründe uygulanan strateji ve delinmesi zor olan ya da üretimin yurtdışına kaydırılması yolu ile delinen, bu sefer de katma değer yurtdışına yönlendirilmesi ve işsizlik sonucunu getiren kotalar yüzünden yarı mamul ihracatına ağırlık verilmiş, yurt içinde edinilecek kazanç imkanları yurtdışına kaçmaya başlamıştır (Güney ve Rumeli, 2001: 118).

Şekil- 67: 21 Ocak 1999 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 8

300 bin kişi işsiz kaldı

Uluslararası mali piyasalarda yaşanan krizin Türkiye'ye yansımalarıyla birlikte artan durgunluk 300 bin kişi işinden etti

Eylem TÜRK

İç talepteki durgunluk ve uluslararası mali piyasalardaki dalgalanma, istihdamı olumsuz yönde etkilerken krizin işsizlik bilançosu ağır oldu.

Ekonomik kriz işçi çıkarılmalarını son yılların en üst seviyesine çıkarırken 100 bini sendikalı olmak üzere toplam 300 bin kişi işten çıkarıldı.

Ekonomik durgunluk nedeniyle hakediş ödemeleri durdurulan inşaat sektöründe geçen yıl 100 bin işçi işten çıkarılırken, tekstil, demirçelik, deri, nakliye, ayakkabı ve otomotivde çıkarılan işçi sayısı 200 bine ulaştı.

Ekonomik kriz gereğiyle işten çıkarılan Türki'de bağlı sendikaların üye işsiz sayısı 70 bin kişiyi aşarken Hakk'de bağlı sendikalarda çıkarılan işsiz sayısı da 17 bin kişi. DİSK üyelerinde de toplam çıkarılan işçi sayısı 17 bin kişi. Bu da çıkarılan sendikalı toplam 104 bin işçinin çıkarıldığını gösteriyor.

Madalyonun bir diğer yüzü de Türkiye'de 5 milyon işçinin kayıtsız çalışıyor olması. Bu da çıkarılan işçinin net sayısını vermeyi güçleştiriyor.

Sektör örgütleri ve uzmanlar tarafından verilen bilgilere göre ise ekonomik krizin faturası 300 bin işçiyi buluyor. Krizden etkilenen sektörlerin başında inşaat geliyor. İşçilere hakediş ücretlerini ödeyemeyen işveren mevcut

yatırımlarını da durdurmuş vaziyette.

Sektörde çıkarılan işçi sayısı kayıtlı kayıtsız 35 bini buluyor. Türkiye Mühendisler Odası Başkanvekili Nihat Özdemir, "Rusya ve dünyada esmeye başlayan kriz rüzgarlarıyla birlikte sektörde sıkıntılı günler yaşanmaya başladı" dedi. Özdemir, "Sektörde şu an için 250 bin kişi çalışıyor. Eğer önlem alınmazsa işten çıkarılanların sayısı 150 bin kişiyi bulacak" diye konuştu.

Tekstilde sıkıntılı günler

Tekstilde uzun süredir devam eden finansman sıkıntısı, Uzakdoğu krizi ve iç talepteki durgunlukla birlikte iyice derinleşti. Bu süreçte tekstil ve hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren firmaları, kepenk kapama ve işçi çıkarmaya kadar götürdü. Türkiye genelinde 1000'i aşkın atölye iş bıraktı.

Türkiye Terziler Odası Federasyonu

Başkanı Sinan Orhan, "Tekstilde yaşanan sıkıntı uzun süredir devam ediyor. Bu kadar derinleşmesinin nedeni üst üste gelen buğabımlar oldu" dedi. Orhan şöyle devam etti:

"Atölyelerin şimdiden yazlık sezon için üretim yapmaları gerekirdi. Oysa başlamadılar bile. 1999 yılı da sektör açısından pek de umut vaat etmiyor. Şu ana kadar kayıtlı kayıtsız yaklaşık 75 bin kişi işten çıkarıldı.

Otomotiv firmaları vardiyaları ile birlikte işçi sayısını da azalttılar. Birleşik Metalis Başkanı Kamil Kınar, krizin başlamasıyla 1998 yılının sonuna doğru bizim sendikaya bağlı 650 kişinin işten çıkarıldığını söyleyerek, "Vardiya azaldı. Metal işkolunda sendikalı 2000 bin kişinin işten çıkarıldığını görürüz. Bu işçiler kayıtlı. Sektörde 130 bin kayıtsız işçi var. Bu da işsiz sayısının 20 bini bulması demek" dedi.

Deri sektöründe de durum farklı değil. Krizden en çok etkilenen iş kolunun deri olduğunu söyleyen Deriş Başkanı Yener Kaya, "Rusya'da başlayan kriz ile ihracat durunca işyerleri de kapanmaya başladı. Örgütlü fabrikalarda 1200 kişi işten çıkarıldı" dedi. Kaya, "Bizim sektörde çıkarılan işçi sayısı 35 bin kişi. Rusya tek pazar olarak görülmeseydi sorunlar daha kolay atlatılacaktı" dedi. Ayakkabı sektöründe de işsiz sayısını 20 bin olduğu ifade ediyor.

Sektörlere göre durum

Tekstil	75 bin kişi
Otomotiv	20 bin kişi
İnşaat	35 bin kişi
Ayakkabı	20 bin kişi
Deri	35 bin kişi
Sendikalı	104 bin kişi
Diğer	15 bin kişi
Toplam	304 bin kişi

2001 krizinin ardından tekstil ve hazır giyim sektörü başta olmak üzere tüm sektörlerdeki işçi çıkarma eğilimleri devam etmiştir. Yukarıda yer alan habere göre, 100 bini sendikalı olmak üzere toplam 300 bin kişi işten çıkarılmıştır. Tekstil sektöründe uzun zamandır devam eden finans sıkıntısı, yaşanan kriz ve iç talepteki durgunlukla birlikte daha çok hissedilir olmuştur. Türkiye Terziler Odası Federasyonunun açıklamalarından; atölyelerin yıl başında yazlık sezonu hazırlamaları gerekirken, krizin başta istihdama olan etkileri ile başlayamadıkları,

tekstil ve hazır giyim sektöründe gerek kayıtlı gerek kayıtsız olmak üzere toplam 75 bin kişinin işten çıkarıldığı ve tüm bu yaşananlara göre 1999 yılından da beklentilerin olumsuz olduğu anlaşılmaktadır (Şekil-67).

Şekil- 68: 27 Ocak 1999 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

1990'lı yıllarda merkezi planlamalı ekonomilerin çökmesi iki kutuplu dünyadan piyasa ekonomilerinin egemen olduğu bir dünyaya geçişin öyküsünü de anlatmaktadır bize. Komünist sisteminin çökmesi, Sovyetler Birliğinin dağılması, Demirperde Bloğuna bağlı ülkeleri de ekonomik yönden olumsuz etkilemiş ve iç pazarların yetersizliği bu ülkeleri dış pazar arayışlarına yönelterek rekabeti arttırmıştır. Bu rekabet ortamı gerek hammadde gerekse üretim mallarının fiyatlarını etkilemiş ve özellikle Asya ülkelerinin büyüme trendi dünya ticaretine yeni bir yaklaşım kazandırmıştır; Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne kabulü de bu yeni piyasa ekonomisinin bir sonucudur.

1980'li yıllarda piyasa ekonomisine geçmeye çalışan Türkiye, dış pazar getirisini iyi anlamış, ihracatın arttırılması için gerekli çalışmaları başlatmıştır. 1999 yılına ait yukarıdaki gazete kupürüne yansıyan da bu durumun bir özetidir aslında. Bir yandan ürettiğini dış pazarlara satan Türkiye diğer yandan dışarıdaki fiyatlarla da rekabet etmeye başlamış, bu da bazı sektörleri olumsuz etkilemiştir. Halen etkileri devam eden Güney Doğu Asya krizi ile, Asya'dan ucuz dokuma ve iplik gelmesi, hazır giyim sektöründeki maliyetleri düşürerek sektörün önünü açmış olduğu, ancak

dokuma ve iplik kesimindeki şirketlerin zor duruma düştüğü de bu haberden anlaşılmaktadır (Şekil-68).

Şekil- 69: 4 Şubat 1999 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 10

İşte hükümetin 'özveri' raporu

Pazartesi yapılacak ESK toplantısına sunulmak üzere hazırlanan "Dünya ve Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Beklentiler" raporunda, Asya ve Rusya krizlerinin Türkiye ekonomisini vurduğu belirtildi

Zülfikar DOĞAN - ANKARA

PAZARTESİ günü Başbakan Ecevit başkanlığında toplanacak Ekonomik Sosyal Konsey'de (ESK), hükümet tüm kesimlerden "ekonomik politikalara destek ve toplumsal özveri" istemeye hazırlanırken, toplantı için hazırlanan raporda, "İç ve dış piyasalarda güven ortamını korumak ve geliştirmek büyük önem taşımaktadır," denildi.

ESK gündeminde tartışılmak üzere üye taraflara gönderilen ve DPT tarafından hazırlanan 36 sayfalık raporda, 1998 yılında uluslararası kriz ve Rusya krizlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri belirtilirken, "yurt dışı talepteki gerileme, finansman imkânlarındaki daralma ve finansman maliyetlerindeki artışın, üretim ve talepteki daralmayı hızlandırdığı" görüşüne yer verildi. Bu yavaşlamanın beklenti dahilinde olmasına karşın dahada hızlandığı kaydedilen raporda, global krizin asıl etkisinin sanayi sektöründe daha belirgin biçimde ortaya çıktığı, tekstil - giyim ve deri sanayinde 1998'in üçüncü çeyreğindeki daralmanın dahada derinleşmesinin krizi büyüttüğü belirtildi.

Mayıs ayından itibaren özel sektörde kapasite kullanımının sürekli bir önceki ayın gerisinde kaldığı, üretim ve iç talepteki yavaşlamanın istihdam üzerinde olumsuz etkiler yarattığı raporda yer alır-

ken, "üçüncü çeyrekte özel sektörde tekstil, gıda, kağıt ve taş - toprağa dayalı sanayilerde üretimde çalışan sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre gerilemiştir. Çalışma ve sosyal güvenlik bakanlığı verilerine göre 1998 yılının ikinci yarısında 44 bin 428 işçi ekonomik nedenlerle işten çıkartılmıştır" denildi.

Türkiye ekonomisinin 1999'a finansman maliyetlerinin yükseldiği, uluslararası ve özellikle Rusya ile ticaretin yavaşladığı, 18 Nisan seçimleri nedeniyle siyasi belirsizliğin arttığı bir ortamda girdiği belirti-

len raporda, "Bu yıl dış kaynak girişi daralacaktır. Yılın ilk dört ayında 23.5 milyar dolarlık borç servisi yapılacaktır. İç borç servisinin yüksekliği faizlerin düşmesini engellemektedir. Global kriz, Rusya krizi dış talebi daralttığı gibi, yüksek reel faizler de üretim ve istihdam kaybına neden olmaktadır. Reel kesim ile bankacılık kesimi birbiriyle sorunludur. Kıt kaynaklar, ihtiyaç fazlası tarım ürünlerinin alımı ve stok finansmanında kullanılmaktadır. Yapısal reformlar gerçekleştirilememekte, özelleştirme hızlandırılmamaktadır," denildi.

1990'lı yıllardan 2000'li yıllara kadar dış pazar alanı çeşitlilik göstermeyen Türkiye ekonomisi 1999'daki önce Asya, ardından da Rusya ekonomi kriziyle oldukça etkilenmiş, bu krize paralel Rusya gibi yakın pazarlardaki talep daralması ihracatımızı olumsuz etkilemiş ve pazar bulmadaki yetenekleri az olan firmalarımız bu durumdan çıkışta yine devlet yardımını arkasında hissetmek istemiştir. Dönemin Başbakanı başkanlığında toplanan Ekonomik Sosyal Konsey, bu amaçlar doğrultusunda toplanarak ihracatçı firmaların taleplerini karşılamaya çalışmıştır (Şekil-69).

Şekil- 70: 13 Nisan 1999 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 9

Türkiye tekstilde AB'yi Çin'e kaptırdı

1998'in başında Avrupa Birliği'nin giyim sektöründe birinci tedarikçisi Türkiye, global krizin ardından fiyat düşüren Çin'in gerisinde kaldı

Ekonomi Servisi

1998 yılı ilk altı ayında AB'nin 1 numaralı tedarikçisi olan Türkiye, yılın sonunda, sırasını Asya krizinin ardından fiyat indiren Çin'e kaptırdı. 1998 ortalaması itibarıyla AB'ye 4 milyar 786 milyon ECU'lük ihracat yapan Çin'in gerisinde kalan Türkiye'nin ihracatı 4 milyar 366 milyon ECU olarak gerçekleşti.

Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği'nin ilk üç aylık sektör değerlendirme raporuna göre Türkiye 2. sıraya indi ancak pazar payı yüzde 12'ye yükselerek büyük tedarikçiler arasında artış hızı en yüksek üç ülkeden birisi oldu.

Giyim ihracatı, yılın ilk 3 ayında, bir önceki döneme göre yüzde 0.5 artarak 1 milyar 864 milyon 724 bin dolara çıktı. Tekstil ihracatı yüzde 0.2 azalarak 761 milyon 146 bin dolara geriledi.

TGSD Başkanı Bülent Atuk, giyimi ve tekstilin toplam ihracat içindeki payının yüzde 40.3 olarak gerçekleştiğini söyleyerek, en büyük 5 ihracat pazarlarının, Almanya, ABD, İngiltere, Fransa ve Hollanda olduğunu belirtti.

Üyeler bilgi verdi

Atuk, 1997 yılı rakamlarına göre Türk giyim sanayinin dünya giyim ihracatı içindeki payının yüzde 4.1, ihracatçıların sıralamasında 5. sırada olduğunu, ayrıca AB tedarikçileri arasında da 1998'in ilk 6 ayında 1. sırada iken, yıl ortalaması olarak Çin'in gerisine düştüğünü anlattı.

TGSD Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Önder Eren, uluslararası bankalarla siparişlerin iskonto edilerek krediletilmesi konusunda proje geliştirdik-

Kriz giyim harcamasını azalttı

Geçtiğimiz yıl dünya genelinde giyim harcamasının toplam harcamalar içindeki payı yüzde 11'den yüzde 5'e geriledi.

Türk giyim sanayi 1998'in ilk yarısında AB'nin bir numaralı tedarikçisi iken ikinci altı ay sonuçlarına göre Çin'in ardından 2. sıraya geriledi.

Geçtiğimiz yıl AB'nin giyim ithalatı yüzde 6.3, giyim ihracatı yüzde 1.8 artış gösterdi. Aynı dönemde ABD'nin giyim ithalatı yüzde 12.4, ihracatı yüzde 8.9 arttı.

1999 yılının ilk üç ayında Türk giyim ihracatı yüzde 0.5, tekstil ihracatı yüzde 0.2 artış gösterdi.

Giyim ihracatı Anadolu'ya kaymaya başladı. 1998 yılında İstanbul'un ihracattaki payı yüzde 78.5'e inerken, Anadolu'nun payı yüzde 21.5'e çıktı.

lerini söyledi.

Yönetim Kurulu Üyesi Halil Sezer de, KOSGEB ve TGSD'nin geliştirdiği ve yüzde 60 oranında AB'nin mali katkıda bulunacağı 2.8 milyon dolarlık bir projeye 5 bin 920 işçinin mesleki eğitimden geçireceğini söyledi. Yönetim Kurulu Üyesi Umur Oran da, ABD'nin Avrupa'da bir imalat üssü aradığını belirterek, "Türkiye bu projeye taliptir. Ama bunun için önemli unsur siyasi istikrarın sağlanmasıdır" dedi.

'Sorumluluk almaya hazırız'

TGSD'nin seçimler ile ilgili genel görüşlerini açıklayan Bülent Atuk, Türkiye'nin tarihi bir dönemin eşiğinde bulunduğunu söyleyerek, "Türkiye, seçimleri başarı ile gerçekleştirip, siyasi istikrara kavuş-

mak zorundadır" dedi.

Dış satım gerçekleştiren reel sektör mensuplarının, siyasi istikrarın sağlanmadığı, dolayısıyla yapısal reformların gerçekleştirilemediği bir ortamda çabalarının boşa harcanan uğraşlar haline dönüştüğünü savunan Atuk, seçim sonrası oluşacak hükümet ve parlamentodan beklentilerini dile getirdi. Atuk, "Bunlar yapılmadığı takdirde Türkiye yeni bir yüzyıla karanlık maceralara sürüklenen ilkel bir kabile kaderiyle girecektir" diye konuştu.

Türkiye'nin ihracat lokomotifi olan hazır giyim sektörünün Türkiye'ye vereceği çok şey olduğunu belirten Atuk, "Biz bu geleceği oluşturmada Türk hazır giyim sanayicileri olarak sorumluluk almaya hazırız" dedi.

1998 yılı ilk altı aylık dönem sonunda Avrupa'nın bir numaralı tedarikçisi konumundaki Türkiye, sırasını, Güney Doğu Asya krizinin ardından fiyatlarını indiren Çin'e kaptırmıştır. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneğinin sektör raporuna göre; Türkiye ikinci sıraya inmiştir ancak pazar payı yüzde 12'ye yükselmiş ve büyük tedarikçiler arasında artış hızı en yüksek üçüncü ülke olmuştur. Hazır giyim ihracatı 1999 yılının ilk üç ayında bir önceki döneme göre yüzde 0,5 oranında artarak 1 milyar 864 milyon 724 bin dolara çıkmış, tekstil ihracatı ise yüzde 0,2 oranında azalarak 761 milyon 146 bin dolara gerilemiştir (Şekil-70).

Şekil- 71: 14 Temmuz 1999 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

Ekonomide durgunluk meydana getiren sorunların başında yer alan dumpingli ithalata karşı dönemin hükümeti tarafından ilk adım atılmıştır. Uzak doğu ülkelerinden gelen ucuz tekstil ürünlerinin Türkiye'de büyük tekstil fabrikalarının kapanmasına neden olması üzerine gündeme alınan anti-dumping yasası değişikliği tasarısı 1999 yılının ikinci yarısında TBMM'de kabul edilmiştir (Şekil-71).

Şekil- 72: 15 Temmuz 1999 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 7

Sanayi kentleri kan ağlıyor

Türkiye'nin sanayi merkezleri olan Trakya ve Bursa'daki işyerlerinin kapanması nedeniyle 37 bin kişi işsiz kaldı. Pek çok fabrika satışa çıkartıldı

Milliyet Haberler Ajansı

Yılın ilk altı ayında etkili olan ekonomik kriz, sadece Trakya ve Bursa'da 597 fabrika ve atölyenin kapanmasına ve 37 bin kişinin işsiz kalmasına neden oldu.

Türkiye'nin blok tuğla ihtiyacının önemli bir bölümünü sağlayan Manisa'nın Turgutlu ilçesinde de ekonomik kriz nedeniyle 70 fabrikadan 10'u kapandı, diğerlerinin kapasite-leri yarıya düştü.

Bursa Bölge Çalışma Müdürlüğü yılın ilk altı ayında çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmeler olmak üzere toplam 495 işyerinin kapandığını tespit etti.

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası da sadece haziran ayında üçü anonim, üçü limited, üçü kooperatif şirketi ve 26'si şahıslara ait olan toplam 35 işyerinin kapandığını, başta tekstil ve otomotiv yan sanayi olmak üzere, halen faaliyetini sürdüren işletmelerin de yüzde 50 kapasiteyle çalıştığını açıkladı. Oda yetkilileri, krize özellikle Uzakdoğu ve Rusya'dan Türkiye'ye giren dumpingli malların

neden olduğunu belirttiler.

Türkiye'nin yeni sanayi merkezi haline gelen Tekirdağ'da kurulu 644 fabrikadan 102'sinin faaliyetine ara verdiği belirlendi. 94'ü deri sektöründe bulunan bu fabrikaları diğerlerinin izlemesi bekleniyor. Çorlu ve Çerçözköy başta olmak üzere Tekirdağ, Kırklareli ve Edirne'de iş-ten çıkarılanların sayısı 15 bini buldu. Sigortasız ve yabancı-ışçilerin kayıt dışı tutulması yüzünden bölgede işsiz kalanların sayısının bu rakamın en az iki katı olduğu sanılıyor.

Salter indiren indirene

Manisa'nın Turgutlu ilçesindeki, Türkiye'nin blok tuğla ihtiyacının yüzde 50'sini karşılayan fabrikalar kaderiyle baş başa kaldı. Piyasadaki durgunluk yüzünden, yöredeki 70 tuğla fabrikasından 10'u salterlerini indirdi. Tuğla sanayinin can damarı Turgutlu'daki diğer 60 fabrikanın da kapasitesini düşürdüğü belirtildi.

Turgutlu Toprak Sanayici İşverenleri Dayanışma Dernek Başkanı Merih İnanc, "Satış yok. Darboğaz var. Piyasa kan ağlıyor. Hükümetin inşaat sektörünü canlandırıcı önlemler alması gerekir" dedi.

Kriz Trakya ve Bursa'yı vurdu

► Yılın ilk altı ayında Trakya ve Bursa'da 597 fabrika ve atölye kapandı, 37 bin kişi işsiz kaldı.

► Tekirdağ'da da 644 fabrikadan 102'si faaliyetine ara verdi.

► Trakya'da işten çıkarılanların sayısı 15 bini buldu.

► Bursa Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün araştırmasına göre yılın ilk altı ayında çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmeler olmak üzere toplam 495 işyeri kapandı.

► Bursa Ticaret ve Sanayi Odası da sadece haziran ayında 35 işyerinin faaliyetine son verdiğini tespit etti.

► Başta tekstil ve otomotiv yan sanayi olmak üzere, faaliyetini sürdüren işletmeler de yüzde 50 kapasiteyle çalışıyor.

► Bursa'da yaklaşık 4 bin esnaf da kepenk indirdi.

► Türk - İş'in saptamalarına göre Bursa ve çevresindeki işletmelerde işten çıkarılanların sayısının 24 bine ulaştı.

► Türkiye'nin blok tuğla ihtiyacının önemli bir bölümünü sağlayan Manisa'nın Turgutlu ilçesinde de 70 fabrikadan 10'u kapandı, diğerleri kapasiteyi yarıya düşürdü.

Yukarıdaki haberde, Türkiye ekonomisindeki olumsuz gelişmelerin sonuçlarını gösterilmekte ve ekonomideki olumsuz gelişmelerin piyasalara nasıl yansıdığı anlatılmaktadır. Özellikle büyümeye başlayan sektörler olan inşaat, hazır giyim, kimya ve otomotiv firmaları kapasite düşüşüyle birlikte işçi çıkartmalarında bulunarak istihdam kayıplarına neden olmuş ve bu da işsizliği artırarak piyasaların gerilmesine neden olmuştur. Türkiye'nin sanayi merkezleri olan Trakya bölgesinde ve Bursa'da sadece işyerlerinin kapanması nedeniyle 37 bin kişi işsiz kalmış, pek çok fabrika satışa çıkarılmış ve 4 bin esnaf da kepenk indirmiştir. Başta tekstil ve otomotiv yan sanayi olmak üzere faaliyetini devam sürdürmeye çalışan firmalar da yüzde 50 kapasite ile çalışmaktadırlar (Şekil-72).

Şekil- 73: 10 Aralık 1999 tarihli Milliyet Gazetesi Ekonomi Özel Eki, sayfa 17

Tekstilciler Avrupa'ya hazır

Toplam ihracatının yüzde 70'ini Avrupa Birliği üyesi ülkelere gerçekleştiren tekstil ve hazır giyim sektörü, Türkiye'nin Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsüne alınmasıyla sektörde büyük bir gelişmenin yaşanabileceği beklentisinde

PELİN CENGİZ

Türkiye ekonomisinin en önemli üretim ve ihracat kalemlerinden birini oluşturan tekstil ve hazır giyim sektörü, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsüne geçmesi halinde, sektörün bu ülkelerde tam bir entegrasyon içine gireceği beklentisini taşıyor. Toplam ihracatının yüzde 60-70'lik bölümünü Avrupa Birliği ülkelerine gerçekleştiren Türk tekstil sektörü, Ocak-Eylül aylarını kapsayan 9 aylık dönemde Avrupa Birliği ülkelerine 3 milyar 724 milyon dolarlık ihracat yaptı. 1999 yılının aynı döneminde 5 milyar 350 milyon dolarlık toplam ihracat gerçekleştiren tekstil sektörü, en çok örme giysi ihracatı gerçekleştiriyor. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsüne geçmesi halinde Avrupalı firmalarla Türk tekstil firmalarının ortaklıklar kurması, daha fazla işbirliğine gitmesi beklentisini taşıyan sektör, ülke ekonomisinde gereken düzeltmelerin olması durumunda yabancı sermaye girişinin de büyük oranda artacağı görüşünde.

Tekstil ve konfeksiyon sektörü, gerek ihracat performansı, gerek GSMH içindeki payıyla çok yönlü olarak Türk ekonomisinin can damarlarından biri olmayı sürdürürken, uluslararası pazarlarda meydana gelen krizlerden belli düzeylerde etkilenmiş, ancak 1999 yılına tüm dünya ülkelerinin beklentilerine paralel şekilde "krizden toparlanma beklentileriyle girdi. Ancak, Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri tarafından kayda alınan ihracat verileri, 1999 yılında tekstil ve konfeksiyon ihracatının

beklentilerin aksine bir gerileme trendi içinde olduğu tespit edildi. 1998 yılını bile Türkiye'nin toplam ihracat artış oranından (yüzde 2.2) daha fazla artışla (konfeksiyon yüzde 6.5, tekstil yüzde 9.4) kapatan sektör, 1999 yılının ilk 3 ayında performansından ödün vermemeye çalıştı. Ancak, 1999 yılının Ocak-Haziran döneminde konfeksiyon ihracatı yüzde 4.2, tekstil ihracatı yüzde 2.2 gerileme kaydetti. Temmuz ve ağustos aylarında konfeksiyon ihracatı ardarda yüzde 15 civarında düşüş kaydederken, tekstil ihracatı da ağustos ayında yüzde 10 kadar düşüş gösterdi. Ağustos ayında ihracat performansında kaydedilen düşüşlerde, 17 Ağustos tarihinde tüm ülkeyi derinden sarsan ve Türkiye'nin sanayileşmiş illerini vuran deprem felaketinin etkileri de gözardı edilemez.

Eylül ayında her iki sektörün ihracat rakamları gerileme gösterirken, dış piyasalardaki canlanmaya paralel olarak toparlanma sinyalleri verdi. Ancak, bu durum 1999 Ocak-Eylül ilk 9 aylık dönem verilerinde her iki sektöründe performansının 1998 yılının aynı dönemine kıyasla düşmekte olduğu görüldü. 1999 Ocak-Eylül 9 aylık dönemde, Türkiye toplam ihracatı yüzde 5.2 oranında azalırken, konfeksiyon ihracatı yüzde 6.8 oranında ve tekstil ihracatı yüzde 3.4 oranında azaldı. Bu noktada, konfeksiyon ihracatı kaydının Türkiye toplam ihracat kaydından daha hızlı bir gerileme trendine girmesi sektör açısından büyük bir olumsuzluk olarak değerlendiriliyor.

Şekil- 74: 10 Aralık 1999 tarihli Milliyet Gazetesi Ekonomi Özel Eki, sayfa 17 devamı

Türkiye'nin en büyük pazarı konumunda olan Avrupa Birliği'ne para politikaları ve döviz kurları açısından yeni bir süreç başladı. 1.1.1999 tarihinden itibaren Avrupa Parasal ve Ekonomik Birliği'ne dahil ülkeler tek para sistemine geçtiler ve AB ülkelerine dahil olan 11 ülkenin parası bu sisteme dahil edildi. Şu anda bir döviz olarak kullanılmakta olan Euro, 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren efektif olarak kullanılmaya başlanacak. Euro'nun Amerikan doları, diğer ulusal paralar ve TL karşısındaki değeri, uluslararası para ve sermaye piyasasıyla Avrupa Merkez Bankası'nın bu piyasalar karşısında oluşturacağı para politikalarına bağlı bulunuyor.

Euro'nun değerindeki gelişmeler, Türkiye'nin Euro ile ilgili ülkelere yaptığı hazır giyim ürünleri ihracatının rekabet gücü açısından büyük bir önem taşıyor. Çünkü Euro'nun değeri, bu pazarlara yönelik hazır giyim ürünleri ihracatından elde edilecek firma hasılatlarını doğrudan etkiliyor. Elde edilecek hasılatla toplam maliyet arasındaki kar marjının anlamlılığı, Türk hazır giyim firmalarının ihracat yapıp yapmama konusundaki kararlarını belirliyor. Türkiye'de hazır giyim firmalarının maliyetleri hızla artarken, Euro'nun değerindeki gelişmeler dolayısıyla hasılatlar hızla daraldı. Sonuçta, bu pazarlara yönelik hazır giyim ihracatı geçmiş yıllara göre bir performans düşüklüğüyle karşı karşıya kaldı.

Türkiye'nin toplam hazır giyim ihracatının yaklaşık yüzde 58'i paraları EMU'ya dahil olan 11 AB ülkesine yapılıyor. Bu ülkelerin paraları Euro'ya endeksli olduğu ve Euro 9 aylık dönemde TL karşısında sadece yüzde 27.4 oranında değer artışı gösterdiği için EMU alanına ihracat yapan hazır giyim firmalarının ciddi bir maliyet/hasılat dengesizliği yaşadığı görüldü. Gittikçe değeri düşen Euro'nun sadece 11 AB ülkesine yaptığımız ihracat üzerinde etkili olduğu düşünülmemeli. Aynı etki Euro'nun etki alanına giren bölgelere, örneğin Doğu Avrupa ülkelerine yapılan ihracat üzerinde de hissediliyor.

Euro'nun uluslararası piyasalarda değer kaybı devam ediyor. Son aylarda bu düşüş yavaşlamakla birlikte, bu süreç ABD ve AB ticaret politikalarının bir yansıması durumunda. Bu politikaları, Türkiye'nin tek başına değiştirme şansı yok. Bu yüzden, Türk firmaları bir yandan konjonktür dönüncüye kadar Euro alanındaki pazarını korumaya çalışırken, diğer yandan da pazar ve ürün çeşitlemesi yoluyla başta ABD olmak üzere Euro alanının dışındaki pazarları da zorlaması gerekiyor. Hükümetin destek politikalarında da bu noktanın göz önünde bulundurulmasında yarar var.

Türkiye ekonomisinin en önemli üretim ve ihracat kalemlerinden biri olan ve toplam ihracatın yüzde 70'ini AB ülkelerinde gerçekleştiren hazır giyim ve tekstil

sektörü, 1999 yılı Aralık ayı sonunda çıkan habere göre, Helsinki Zirvesinin ardından Türkiye'nin aday ülke statüsüne alınma ve böylece sektörde yaşanabilecek olan gelişmelerin beklentisi içinde bulunmaktadır. AB entegrasyonuna dahil olmak için bir şans yakalayan Türkiye'nin pek çok değerinin fiyatının arttığı ve özellikle ihracatçı firmalarının yabancı ortaklıklar kurarak değer kazandığı bildirilmektedir. İlginin Türkiye üzerinde toplanmaya başladığı dönemlerde gerek yabancı yatırımcılar doğrudan yatırım yaparak ülke ekonomisine duydukları güveni ortaya koyarken aynı zamanda yerli firmalarla ortaklıklar kurarak da yabancı yatırımcıların ülkeye duydukları güveni dile getirmektedir.

1998 yılını bile Türkiye'nin toplam ihracat artış oranından yüzde 2,2 daha fazla artışla kapatan hazır giyim ve tekstil sektörü, 1999 yılının ilk üç ayında performansından ödün vermemeye çalışmış, ancak 1999 Ocak-Haziran döneminde hazır giyim ihracatı yüzde 4,2, tekstil ihracatı yüzde 2,2 oranında gerilemiştir. 1999 yılı 9 aylık döneminde ise Türkiye toplam ihracatı, 1998 yılının aynı dönemine göre yüzde 5,2 oranında azalırken, hazır giyim yüzde 6,8 ve tekstil ihracatı da yüzde 3,4 oranında azaldı. Bu da sektör açısından büyük bir olumsuzluk olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Türkiye'deki hazır giyim firmalarının maliyetleri artarken, Euro'nun değerindeki gelişmeler nedeniyle hasılatlar hızla daralmış, sonuç olarak AB pazarına yönelik hazır giyim ihracatı önceki yıllara göre performans düşüklüğüyle karşı karşıya kalmıştır (Şekil-73, Şekil-74).

Şekil- 75: 10 Aralık 1999 tarihli Milliyet Gazetesi Ekonomi Özel Eki, sayfa 17

TÜRKİYE'NİN AB ÜLKELERİNE HAZIRGIYIM VE KONFEKSİYON İHRACATI			
AB ÜLKELERİ	1998 (OCAK-EYLÜL) 1000 \$	1999 (OCAK-EYLÜL) 1000 \$	1998/1999 DEĞİŞİM %
ALMANYA	2.163.282	2.017.075	% -6.8
AVUSTURYA	83.967	74.909	% -10.8
BELÇİKA	169.633	151.507	% -10.7
LÜKSEMBURG			
DANİMARKA	70.577	78.241	% 10.9
FİNLANDİYA	9.787	10.775	% 10.1
FRANSA	349.641	356.623	% 2.0
HOLLANDA	305.676	288.383	% -5.7
İNGİLTERE	408.355	479.458	% 17.4
İRLANDA	13.880	14.528	% 4.7
İSPANYA	26.202	46.773	% 78.5
İSVEÇ	64.781	67.153	% 3.7
İTALYA	118.015	115.972	% -1.7
PORTEKİZ	1.385	1.395	% 0.7
YUNANİSTAN	14.340	21.147	% 47.5
AB ÜLKELERİ TOPLAMI	3.799.520	3.723.939	% -2.0

Türkiye'nin AB ülkelerine (o dönemde 15 AB üyesi ülke bulunmaktadır) gerçekleştirdiği toplam ihracat 1998 yılı 9 aylık döneminde 3 milyar 799 milyon 520 bin dolar iken, 199 yılının aynı döneminde yüzde 2 oranında gerileyerek 3 milyar 723 milyon 939 bin lira olarak gerçekleşmiştir (Şekil-75).

Şekil- 76: 23 Aralık 2001 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 10

Hazır giyim ve tekstil sektörü, yaşanan tüm krizlere ve sıkıntılara karşın, 2001 yılında da yine ihracatın lokomotif sektörü olma özelliğini korumuştur. Sektörün toplam ihracattaki payı 2001 yılında yüzde 24,2 olarak gerçekleşmiştir. 2001 krizinin sektöre en büyük etkisi dolardaki artıştan sonra satışlarda ters oranlarda büyük düşüşlerin gerçekleşmesi olmuştur. AB firmalarının stoksuz çalışması ve Türkiye'deki üreticilerin de hızlı bir zamanlama ile siparişleri üretebilmesi ve Türkiye'nin coğrafi konumu sektör için avantaj oluşturmaktadır (Şekil-76).

Şekil- 77: 10 Temmuz 2002 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 6

Türkiye Giyim Sanayicileri Başkanı'nın açıklamalarına göre, Türkiye genel ihracatı 2002 yılının ilk altı aylık döneminde yüzde 5,9 oranında artmış, hazır giyim ihracatı ise yüzde 14 oranında artmıştır. Ayrıca haberde, krizin ekonomiye olan kötü etkilerinin yanı sıra, tekstil ve hazır giyim ihracatının istikrarını koruduğunu ve ABD ile serbest ticaret anlaşması yapılması halinde 11 milyar dolar seviyesinde olan hazır giyim ihracatının 2010 yılında 50 milyar dolara ulaşabileceği belirtilmiştir (Şekil-77).

Şekil- 78: 2 Mayıs 2004 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 14

Hazırgiyimin yeni yıldız pazarı İngiltere

HAZIR GIYİMİN İLK ÜÇ AYDAKİ İHRACATI YÜZDE 23.2'LİK ARTIŞLA 3.3 MİLYAR DOLARA ÇIKTI. ANCAK BU ARTIŞ, HEM GENEL İHRACAT HEM DE SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI İÇİNDE HAZIRGIYIM PAYININ GERİLEDİĞİNİ GÖSTERİYOR. HAZIRGIYIMIN BU YILKI SÜRPRİZİ, İNGİLTERE'NİN ABD'Yİ İNDİREREK 'İKİNCİ EN BÜYÜK PAZAR' KOLTUĞUNA OTURMASI OLDU. İNGİLTERE'NİN YANISIRA PORTEKİZ, İSPANYA, VE YUNANİSTAN PAZARLARI DA DİKKAT ÇEKİYOR

EYLEM TÜRK

Krizden önce çıkan tekstil ve hazır giyim sektörü, 2004 yılının ilk üç ayında da ihracat artışı sürdürdü. 2003 yılının ilk çeyreğinde 2.6 milyar dolar olan hazır giyim ihracatı, 2004 yılının aynı döneminde 3.3 milyar dolara çıktı. Bu, yüzde 23.2'lik bir artışa tekabül ediyor. Ancak bu artış hem genel ihracat hem de sanayi ürünleri ihracatı artış oranının gerisinde kaldı.

2004 yılının Ocak - Mart döneminde AB ülkeleri en büyük ve en önemli pazar olma özelliğini korurken, oransal olarak en büyük artış eski SSCB ülkelerine ihracatta gerçekleşti. AB ülkelerinin 2004 yılının ilk çeyreğinde toplam hazırgiyim ve konfeksiyon ihracatındaki payı yüzde 70.5'ten yüzde 71.8'e çıktı. İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği (İTKİB) tarafından hazırlanan "İhracat Performans Değerlendirmesi" raporuna göre, 2003 yıl sonu rakamları itibarıyla İngiltere, Almanya'nın ardından en fazla hazırgiyim ve konfeksiyon ihracatı yapılan ikinci ülke oldu. İngiltere'ye hazırgiyim ve konfeksiyon ihracatı 2003 yılının ilk çeyreğinde 369 milyon dolar i-

ken, 2004 yılının ilk çeyreğinde yüzde 28 artışla 472 milyon dolara yükseldi. Bu rakamlarla İngiltere ABD'nin tahitına oturdu. Rapora göre İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi pazarlardaki gelişmeler de dikkat çekici. Ülkeler ve artış oranları şöyle: Portekiz'e yüzde 127.3, İspanya'ya yüzde 103.9, Yunanistan'a yüzde 56.

Çin için sayılı günler

İlk üç ayı ihracatındaki artışla kapatan sektörü özellikle 2005 endişelendiriyor. Çünkü 31 Aralık 2004 itibarıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gereği, dünya tekstil ve hazır giyim ticareti serbestleşecek. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD) Başkanı Umut Oran, 2004 yılının ilk çeyreğine bakıldığında, uygulanan politikalar nedeniyle tekstil ve hazırgiyim sektörünün beklenen performansı gösteremediğini belirtiyor.

Hazırgiyimin genel ihracattaki payı azaldı

	2003 Ocak-Mart	2004 Ocak-Mart	2004/2003 Değişim
Türkiye genel ihracatı	10.217.494	13.840.218	35.5
Hazırgiyim ve konfeksiyon ihracatı	2.643.058	3.255.981	23.2
Hazırgiyim ve konf. ihracatının payı	%25.9	%23.5	
Sanayi ürünleri ihracatı	6.910.057	9.524.808	37.8
Haz. ve konf. ihracatının sanayi ürünleri ihracatındaki payı	%38.2	%34.2	

Birim: 1000 dolar

Kaynak: İhracatçı Birlikleri Kayıtları

Hazır giyim sektörünün ihracatı 2004 yılının ilk üç ayında yüzde 23,2'lik artışla 3,3 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak bu artış, hem genel ihracat hem de sanayi ürünleri ihracatı içinde hazır giyim ihracatının payının gerilediğini göstermektedir. İTKİB' in hazırlamış olduğu İhracat Performans Raporuna göre, 2003 yıl sonu rakamları itibariyle İngiltere, Almanya'nın ardından Türkiye'nin en çok hazır giyim ihracatı yaptığı ikinci ülke olmuştur. İngiltere'ye hazır giyim ihracatı 2003 yılının ilk çeyreğinde 369 milyon dolar iken, 2004 yılının aynı döneminde yüzde 28'lik artışla 472 milyon dolara yükselmiştir (Şekil-78).

Şekil- 79: 2 Mayıs 2004 tarihli Milliyet Gazetesi, sayfa 14

2004 yılının ilk üç aylık döneminde tekstil sektörünün ihracatı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 26 oranında artarak 1,1 milyar dolar olmuştur.

Kumaş ve iplik ithalatında artış yaşanması, iç piyasada stokların artmasına neden olmuş, tekstil sektörü 2004'ün ilk çeyreğinde sıkıntılı günler yaşamıştır (Şekil-79).

5.11. 2008 Küresel Ekonomik Kriz (Uluslararası Kriz)

5.11.1. Ekonomik Nedenler:

Dünya ekonomisi 1929 Büyük Buhranı'ndan bu güne pek çok krizle karşılaşmıştır. Ancak bunların sonuncusu olan ve 2007 sonbaharında başlayan mevcut kriz, etkisi, süresi ve kapsamı bakımından oldukça yüksek maliyetli görünmektedir (Tekin, 2009: 7).

ABD'den başlayan küresel krizin temelinde mortgage piyasasına ilişkin sorunlar vardı. ABD'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı olumsuz etkileyen mortgage sektörü, ilk olarak üç yıl önce sorun yaratmaya başladı. 2006 yılında Amerikan mortgage piyasasındaki geri ödeme sorunları şeklinde başlayan kriz 2007 ve 2008 yıllarında küresel bir likidite ve kredi krizine dönüşerek piyasalardaki 'güven' unsuruna zarar vermiştir. Ayrıca 2008'de dev finans şirketlerinin iflası ile bankacılık ve finans alanlarında da yeni bir kriz olarak karşımıza çıkmış, borsalarda dramatik düşüşler ve kurlarda ciddi yükselişler görülmüştür (Coşkun ve Balatan, 2009: 5).

5.11.2. Siyasal Nedenler:

2008 yılı Ekim ayında hükümetin, kriz teğet geçecek açıklamaları pek de etkili olmamış, gerçekleşen ekonomik göstergeler farklı olmuştur. Siyaset yeniden ekonominin önüne geçmiş ve hükümet partisinin kapatma davası ile ilgili olarak siyaset cephesinin tedirginliği ve belirsizlik, ekonomi piyasalarını da etkilemiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 315).

5.11.3. Ekonomik Sonuçlar:

2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel mali krizin dünya ekonomileri üzerindeki etkisi çok hızlı ve yıkıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Artan belirsizlik ortamı kredi mekanizmasının çalışmasını engellemiş, bu durum reel kesimin borçlanma imkanlarını sınırlarken borçlanma maliyetlerinin de önemli ölçüde artmasına neden olmuştur (Azizov, 2010: 434-435).

Uluslararası piyasalarda likidite bolluğunun yaşandığı bu dönemde dalgalı döviz kuru rejimi uygulayan bir ülke ekonomisi için gelişmeler, sabit kur rejimi uygulayan ekonomilere göre bazı farklılıklar göstermiştir. Bu ülkelerde sabit kur rejimi uygulanmadığından, merkez bankaları, kurun seviyesini etkilemek için döviz piyasasına müdahalede bulunmamış, para arzındaki artışı sınırlamış, uyguladıkları faiz politikaları ile iç talep genişlemesinin kontrolden çıkmasına mani olmuşlardır. Sonuçta dalgalı kur rejimi uygulayan bir ekonomide, sabit kur rejimi uygulayan bir ekonomide olduğu gibi ekonomik büyüme ile beraber enflasyon oranlarında da artış meydana gelmiş; ancak görece olarak hem büyüme hem de enflasyon oranındaki artış daha sınırlı olmuştur. Rakam vermek gerekirse, para birimleri Euro'ya sabitlenmiş olan ülkelerde enflasyon oranları 2007 yılının başında yüzde 5 seviyesinde iken 2008 yılının ortasında yüzde 14 seviyesine yükselmiştir. Benzer bir gelişme para birimlerini ABD Dolarına karşı sabit tutan Ortadoğu ülkelerinde de görülmüş ve enflasyon oranları ortalama 4 kat artmıştır. Aynı dönemde dalgalı kur rejimi uygulanan ülkelerde enflasyon oranındaki artış ise sabit kur rejimi uygulanan ülkelerdeki artışa göre daha sınırlı kalmış ve ortalama yüzde 3 seviyesinden yüzde 7 seviyesine yükselmiştir (Yılmaz, 2008: 3).

Araştırma kapsamına giren 1999-2004 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-26’da verilmiştir.

Tablo-26: Yıllara Göre Dış Ticaret (1999-2004)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 43	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 98	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 65	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 78	333 990 770	65,4
2009	102 135 007	-22,6	140 924 236	-30,2	-38.789.230	243 059 243	72,5

Kaynak: TÜİK

2008 yılı Ağustos ayı ile birlikte dünya genelinde olumsuz etkilerini hissettirmeye başlayan küresel ekonomik kriz, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de 2009 yılında ihracatın gerilemesine sebep olmuştur. Tablo- 26’da da görüldüğü üzere; ihracatta 2009 yılında yüzde 22,6 oranında düşüş görülürken, ithalat ise yüzde 30,2 oranında düşmüş, 2008 yılında 334 milyar dolar seviyesinde olan dış ticaret hacmi yüzde 27, 2 oranında daralarak 243 milyar dolar seviyelerine inmiştir.

2009 yılı Ekim ayı ile birlikte Türkiye ihracatı dünya genelinde görülen toparlanma eğilimlerine paralel olarak yeniden artış eğilimine girmiştir. Böylece, 2008 yılı ile kıyaslandığında aylık bazda ihracat, 2009 yılında ilk kez Ekim ayında artış göstermiş ve yüzde 3,8 artarak aylık 10,1 milyar dolara ulaşmıştır (TİG, 2010: 8).

5.11.4. Siyasal Sonuçlar:

2010 Mart ayında askeri darbe girişimlerini kovuşturmak için başlatılan davalar, kitlesel gözaltılar ve tutuklamalarla kamuoyu aylarca meşgul olmuş ve davanın boyutları her geçen gün farklı alanlara kayarak büyümüştür (Dünya Gazetesi, 2010: 315).

5.11.5. Türkiye Ekonomisine Etkileri:

2008 krizi Türkiye ekonomisini derinden etkilemiş ve ekonomi yüzde 6,1 oranında küçülmüştür. Kesintisiz olarak 27 çeyrektir büyüyen Türkiye ekonomisi, 2008'in son çeyreğinde küçülmeden kurtulamamış, yılın tamamındaki büyüme oranı ise yüzde 1,1 olarak gerçekleşmiştir (Dünya Gazetesi, 2010: 315).

Araştırma kapsamına giren 1999-2000 yıllarına ait dış ticaret rakamları Tablo-27'de verilmiştir.

Tablo- 27: Yıllara Göre Dış Ticaret (1999-2004)

Yıllar	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi	İhracatın ithalatı karşılama oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	
	bin \$	%	bin \$	%	bin \$	bin \$	%
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 43	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 98	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 65	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 74	18,8	-69 936 78	333 990 770	65,4
2009	102 135 007	-22,6	140 924 236	-30,2	-38.789.230	243 059 243	72,5

Kaynak: TÜİK

2008 yılı Ağustos ayı ile birlikte dünya genelinde olumsuz etkilerini hissettirmeye başlayan küresel ekonomik kriz, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 2009 yılında ihracatın gerilemesine sebep olmuştur. Tablo- 28'den de görüldüğü üzere; ihracatta 2009 yılında yüzde 22,6 oranında düşüş görülürken, ithalat ise yüzde 30,2 oranında düşmüş, 2008 yılında 334 milyar dolar seviyesinde olan dış ticaret hacmi yüzde 27, 2 oranında daralarak 243 milyar dolar seviyelerine inmiştir.

2009 yılı Ekim ayı ile birlikte Türkiye ihracatı dünya genelinde görülen toparlanma eğilimlerine paralel olarak yeniden artış eğilimine girmiştir. Böylece, 2008 yılı ile kıyaslandığında aylık bazda ihracat, 2009 yılında ilk kez Ekim ayında artış göstermiş ve yüzde 3,8 artarak aylık 10,1 milyar dolara ulaşmıştır (TİG, 2010: 8).

5.11.6. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörüne Etkileri:

Tekstil ve hazır giyim sektörü sağladığı istihdam olanakları, üretim sürecinde yaratmış olduğu katma değer ve ihracatımızdaki önemli payı sebebiyle ekonomik kalkınma sürecinde önemli rol oynayan bir sanayi dalıdır. 1980 yılından itibaren başlayan ihracat hamlesi ile birlikte Türk hazır giyim sektörü büyük bir atılım göstermiş ve dünyada önemli bir yer edinmiştir (Günay, 2010: 91).

Sektör, son 30 yılda gerçekleştirmiş olduğu yatırımlarla birlikte mevcut kapasitesini arttırmış ve tüm üretim aşamalarında yüksek teknolojiyi kullanabilir duruma gelmiştir. Türk hazır giyim sektörü tüm bu gelişmelere karşılık küresel pazarda etkin olma avantajını yakalayamamıştır.

1980’li yıllardan itibaren dışa açık ekonomik büyüme modeli içinde ihracat odaklı gelişmeye başlayan sektör, dünya hazır giyim sektöründe önemli bir tedarikçi konumuna gelmiştir. Ancak 21. yüzyıla giren dünyamızda önemli değişimler yaşanmakta ve bu değişimlerden tüm ülkeler ve sektörler belirli ölçülerde etkilenmektedir (Arslan, 2008: 11).

Türkiye’nin dünya hazır giyim ihracatındaki payı 1980 yılında yüzde 0,3’ten, 1990 yılında yüzde 3,1’e, 2000 yılında yüzde 3,3’e ve 2002 yılında yüzde 4’e yükselmiştir. 1990-2002 döneminde dünya hazır giyim ihracatı 1.86 kat artarken, 2002 yılı itibariyle Türkiye, dünya hazır giyim ihracatındaki yüzde 4’lük payı ile 4. konuma yükselmiştir (Günay, 2010: 91).

Son yıllarda, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin küresel düzeyde pazar paylarını artırmasının olumsuz etkilerinin yanı sıra 2008 yılının son çeyreğinden itibaren AB ülkelerinde gözlenen talep daralması, tekstil ve hazır giyim ihracatının reel ve nominal bazda gerilemesine yol açmıştır. Ancak, son aylarda giyim ihracatı gerilemesini sürdürürken, tekstil ihracatının görece olarak daha iyi performans gösterdiği gözlenmiştir. Nitekim, mevsimsellikten arındırılmış tekstil ihracat miktar endeksi yılın ikinci çeyreğinden itibaren artış gösterirken giyim ihracatı yatay seyrini korumaktadır (TCMB, 2009: 7).

Tekstil ve hazır giyim ihracatımızın yüzde 70'i AB ülkelerine yapılmaktadır. AB dışında diğer Avrupa ülkeleri, Rusya, Ukrayna ve Kuzey Afrika ülkeleri başlıca ihraç pazarlarımızı oluşturmaktadır. İhracatımızın ürün gruplarına göre dağılımında ise örme hazır giyim mamulleri yüzde 51 gibi önemli bir yer tutmaktadır. Dokuma hazır giyim ürünlerinin payı yüzde 35, diğer hazır eşyaların payı ise yüzde 14 olarak hesaplanmıştır. Örme giyim ihracatımızın yüzde 40'ı basic olarak değerlendirilen tişört, fanila, atlet ve diğer iç giyim ürünlerinden oluşmaktadır. Bu ürünler ucuz ve üretimi kolay olan ürünlerdir. Bunların dışında kazak, hırka, süveter (yüzde 20) ve çoraplarla (yüzde 10) birlikte toplam ihracatımızın yüzde 70'ini bu üç ürün grubu teşkil etmektedir. Bu bilgiler, Türkiye'nin sanıldığı gibi çok çeşitli ve özellikli ürünler değil, daha çok basic ve ucuz ürünler ihraç ettiğini göstermektedir. Talep yapısı itibariyle bu ürünlerde fiyatlar düşüş eğilimindedir. Dolayısıyla Türkiye, fiyatın düşüş eğiliminde olduğu basic ürünlerde ihracata devam ettiği sürece sadece Çin değil, Meksika, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Tunus, Fas ve Mısır gibi çok düşük fiyatlarla bu ürünleri imal eden ülkelerle de karşı karşıya kalmış olacaktır (Arslan, 2008: 14).

Türk ekonomisinin lokomotifi olan ve hazır giyim ve tekstil sektörü küresel rekabet yaratma açısından bir dönüm noktasına gelmiştir. Özellikle 2005 yılı sendromu olarak ifade edilen “Kotasız ve gümrüksüz dünya” da rekabet edebilmek, pazar payımızı korumak ve arttırabilmek için sektörün vizyon değiştirerek yüksek katma değerli moda ürünlerine yönelmesi ve pazarda kendi markalarını satabilen bir yapıya dönüşmesi gerekmektedir (Özkan, 2003: 2).

2005 yılı başından itibaren, dünyada tekstil ve hazır giyim ürünleri ticaretine getirilen miktar kısıtlamalarının kaldırılması, yeni bir rekabet ortamının tetikleyicisi olmuştur. Sektörün, ekonomide öncü rolünü koruyabilmesi ve sürdürebilmesi için mevcut rekabet gücünü koruması ve geliştirmesi gerekmektedir. Bugüne kadar sahip olduğu en önemli avantaj, en yakın pazarı ve rakibi olan AB ülkeleri karşısında maliyetlerini daha düşük tutabilmesi olmuştur. Maliyetler dışında pazara yakınlık, hızlı teslimat, kolay iletişim, esnek üretim yapısı, liberal kambiyo rejimi, kalifiye işgücü vs. gibi çeşitli üstünlüklere sahiptir. Ancak bugün gelinen noktada üretim

maliyetlerinin yüksekliği sektörün en büyük sorunu haline gelmiştir. Özellikle işçilik ve enerji maliyetleri nedeniyle Çin, Hindistan, Bangladeş gibi ölkelerle rekabet etme şansı kalmamıştır. Son dönemde yaşanan mali kriz de üretim için gerekli finansman olanaklarını daraltmıştır.

Dünyada sanayileşme eğiliminin en çok etkisi altında olan tekstil ve hazır giyim sektörü, başlangıçta hammadde ve emek yoğun üretime dayalı iken günümüzde teknoloji ve sermaye yoğun hale gelmiştir. Küreselleşme sürecinin de etkisi ile son yıllarda önemli değişimlerin yaşandığı bu sektörde, temel girdilere sahip olan ölkelerin maliyet avantajı sektördeki rekabet üstünlüğünü belirleyen unsur olmaktan çıkmış, rekabetin belirleyicisi teknoloji, marka ve tasarım üstünlüğü olmuştur (Aslan, 2008: 57).

Hazır giyim ve tekstil sektörü 2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz karşısında en büyük hasarı alan sektörlerden biri olmuştur. Talepte yaşanan ciddi düşüşler, bu sektördeki birçok firmayı olumsuz yönde etkilemiştir. İç ve dış taleplerde yaşanan daralmalar, stoklu çalışan çok sayıda firmayı borç yükü altında bırakmış, ayrıca üretimini durduran, iflas eden veya sektör içinde kendi geleceğini göremeyerek pazardan çekilen firma sayısı büyük oranda artmıştır. Tüm bu olumsuz ve zor koşullara karşın hazır giyim ve tekstil sektörü, Türkiye ekonomisi için vazgeçilemez ve göz ardı edilemeyecek sektörlerden biri olma konumunu sürdürmektedir. Ancak, yaşanan krizler ve olumsuzluklardan ders alınarak, sektörün rekabet gücünün geliştirilmesi ve önünün açılması gerekmektedir.

Dünya ölçeğinde yaşanan küresel krizin muhtemel etkilerini de dikkate alarak Türk hazır giyim ve tekstil sektöründe yeni bir değişim-dönüşüm stratejisinin uygulanması ve Türkiye'nin tedarikçi ölk e sıfatından piyasa yapıcı ölk e statüsüne geçme zamanı gelmiştir (Arslan, 2008: 15).

Hazır giyim ihracatı yüzde 2 oranında azalarak 15,2 milyar dolar, tekstil ihracatı ise yüzde 4 oranında artarak, 6,6 milyar dolar olmuştur. Hazır giyim ihracatının genel ihracat içindeki payı 2006 yılında yüzde 16 ve 2007 yılında yüzde

15 iken, 2008 yılında yüzde 12'ye gerilemiş, tekstil ihracatının genel ihracat içindeki payı ise 2007 yılında yüzde 6 iken 2008 yılında yüzde 5'e inmiştir.

İthalat rakamları incelendiğinde ise, hazır giyim ithalatının 2008 yılında bir önceki yıla göre yüzde 40 oranında artarak 2,1 milyar doları aşmış, tekstil ithalatının ise aynı yıl bir önceki yıla göre yüzde 9 oranında azalarak 7,3 milyar dolar olduğu görülmektedir (İTKİB, 2008: 3).

Tekstil ve hazır giyim sektörü birlikte değerlendirildiğinde, gayri safi yurt içi hasıla, imalat sanayi ve toplam sanayi üretimindeki pay, ihracat, ekonomiye sağladığı net döviz girdisi, istihdam, yatırımlar, dışa açıklık ve makro-ekonomik büyüklükler açısından Türkiye'nin birinci sektörü konumundadır. Tekstil ve hazır giyim sanayi Türkiye GSYİH' nın yaklaşık yüzde 10'unu sağlamaktadır. Türkiye'nin iplik üretim kapasitesi; 2.300.000 ton kısa elyaf (pamuk ve benzeri) iplik, 400.000 ton uzun elyaf (yün ve benzeri) iplik, 800.000 ton filament (kesiksiz) iplik, olmak üzere toplam 3.500.000 tondur. Dokuma alanında Türkiye'deki toplam kurulu dokuma kapasitesinin 1.350.000 ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. Örme' de ise 2.250.000 ton'luk bir kapasite söz konusudur. Son yıllarda çorap sanayi, diğer tekstil alt sektörlerine nazaran daha hızlı bir gelişme göstermiş olup, çorap sanayinin kapasitesi yeni yapılan yatırımlarla yılında 200 milyon düzinenin üstüne çıkmıştır ("Sanal", 2010: 5).

Araştırma kapsamına giren 2007-2009 yıllarına ait hazır giyim ve tekstil sektöründe kapasite kullanım oranları (%) Tablo-28'de verilmiştir.

Tablo-28: Hazır Giyim ve Tekstil Sektöründe Kapasite Kullanım Oranları (%) – (2007-2009)

İktisadi Faaliyet	Yıllar	Kapasite Kullanım Oranları (%)
Tekstil	2007	81,4
	2008	75,5
	2009	71,8
Hazır Giyim	2007	83,4
	2008	80,1
	2009	75,8

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere tekstil ve giyim sektöründe kapasite kullanım oranları düşüş eğilimi göstermektedir. Tekstil sektöründe 2007 yılında yüzde 81,4 kapasite ile çalışan firmalar, küresel krizin yaşandığı 2008 yılında bir önceki yıla göre yüzde 7,2'lik bir düşüşle yüzde 75,5 oranında bir kapasite ile faaliyet göstermişlerdir. Ve bu düşüş 2009 yılında da devam etmiş, kapasite kullanım oranı yüzde 71,8'e gerilemiştir.

Aynı yıllar itibariyle hazır giyim sektörü de incelendiğinde, yine düşüşler gözlenmekte, 2007 yılında yüzde 83,4 oranında gerçekleşen kapasite kullanım oranı, 2008 yılında yüzde 80,1'e ve 2009 yılında ise yüzde 75,8'e düşmüştür. Bu gerçekleştirmeler, 2008 küresel krizinin etkilerinin tekstil ve hazır giyim sektöründe daha önceden gelen sıkıntılara tetikleyici nitelikte olmasının göstergesidir.

İstihdam, tekstil ve hazır giyim sanayinde kayıt dışılık dikkate alındığında, 450.000 kadarı tekstil sanayinde, 1.500.000 kadarı da hazır giyim sanayinde olmak üzere, 2.000.000 civarında kişinin çalıştığı tahmin edilmektedir. Bununla birlikte Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Ekim-2009 Çalışma İstatistiklerine göre, sektörde faaliyet gösteren 40.806 adet işyerinde kayıtlı 674.832 işçi çalışmaktadır ("Sanal", 2010: 5).

Şekil- 80: 14 Kasım 2010 tarihli Sabah Gazetesi, Ekonomi Finans Eki, sayfa 8

Pamuk Krizi Tekstilcileri Vurdu

STEPHANIE CLIFFORD

Pamuk fiyatlarındaki rekor yükseliş, tekstilcileri maliyeti kısmaya itti ama tüketicileri uyarmakta fayda var. Pamuklu giysilerin fiyatı artacak.

Bünyesinde Anne Klein ve Nine West gibi markaları barındıran Jones Group'un Başkanı Wesley R. Card, "Gerçekten başka seçenek yok. Fiyatlar artmak zorunda" diyor.

Bon-Ton zinciri, özel etiketli ürünlerinin fiyatını gelecek ilkbahar bir dolar kadar artıracak. Fiyatların sonbaharda da artması bekleniyor. Şirket ayrıca kazak gibi yüzde yüz pamuklu ürünlerden akrilik karışımlara kayıyor.

Levi's, fiyatları şimdiden yükselttiğini ve önümüzdeki yıl daha fazla yükseltebileceğini açıkladı. Champion, Hanes

Polyester ve sentetik lifler geri dönüyor.

ve Playtex'in üreticisi Hanesbrands ise fiyat artışlarının Şubat ayında gerçekleşeceğini ve pamuk fiyatlarının şu anki seviyede kalması halinde fiyatların daha da yükselebileceğini söyledi.

Diğer giysi üreticileri bu sene fiyatlarını değiştirmediklerini ancak önümüzdeki senenin daha farklı olacağını söylüyor.

7for All Mankind ve The North Face'in üreticisi The V.F. Corporation, çoğu markanın önümüzdeki sene muhtemelen daha pahalı olacağını ve pamuk ağırlıklı kot pantolonların fiyat artışlarından bilhassa etkileneceğini belirtiyor. Jones artışların yüzde olarak çift haneli rakamlara ulaşabileceğini söylüyor.

Sorun, klasik bir arz-talep dengesizliğinden ibaret.

Pamukun fiyatı Temmuz'dan beri neredeyse yüzde 80 arttı ve bu yükselişin kalıcı olması bekleniyor.

First Capital Group'dan kıdemli pamuk analisti Sharon Johnson bir e-postasında, "Dünya pamuk üretiminin en azından iki sene içinde tüketime yetiştirmesi pek mümkün görünmüyor" diyor.

Ekonomik kriz yüzünden talebin az olması pamuk stokunun kısılmasına yol açmıştı. Yaz aylarında en önemli pamuk üreticileri Pakistan, Hindistan ve Çin'in ürettiği pamuk miktarı da kötü hava koşulları yüzünden kısıtlı kaldı.

Ancak Çin'in pamuğa olan talebi bu arada arttı. ABD'de ekonomik toparlanma başlayınca perakendeciler stoklarını artırmak istedi ve ilave siparişler verdi. Bu gelişmelerin sonucunda da talep ve pamukun fiyatı arttı. Spekülatörler de pazara girince pamuk iyice değerlendi.

Louisiana, Mandeville'den bağımsız pamuk analisti Mike Stevens bir e-postasında, "En deneyimli tüccarlar bile çok olmuş durumda."

Dünyanın dört bir yanından tekstil atölyeleri, faaliyetlerine devam edebilmek için panik için pamuk satın almaya başladı" diyor.

Kasım'ın başında pamuk fiyatları (Aralık ayındaki vadeli pamuk fiyatlarına göre), Çin'deki kötü hava koşullarının mahsullerin bir kısmına zarar vereceği endişesiyle rekor seviyelere ulaştı.

Pamuk fiyatlarındaki ani yükseliş, bazı tekstil şirketlerini üretimlerini işçi ücretlerinin daha düşük veya gümrük vergisinin daha makul olduğu ülkelere taşımasına yol açtı.

Spor giyim markası Lululemon Athletica, üretiminin bir kısmını Çin'den maşaların daha düşük olduğu Vietnam'a, Kamboçya'ya ve Bangladeş'e taşıırken Bon-Ton, Mısır ve Nikaragua'daki düşük vergilerden yararlanıyor.

Üreticiler en ince ayrıntıyı bile düşünerek bir düğme ya da ipliğin daha ucuzunu bulup bulamayacaklarını ya da malzemenin tamamını pamuk ağırlıklı olmayacak şekilde değiştirip değiştiremeyeceklerini araştırıyor.

Giysi firmalarını ve ithalatçıları finanse eden Credit Capital Business'in Başkanı

Andrew Tananbaum, "Perakendeciler ile üreticiler arasında şöyle bir diyalog oluyor: 'Bu kıyafeti üretmek bana bir dolar yirmi beş sente mal oluyorsa, bir dolara satamam. Bu kıyafeti, içinde pamuk değil de akrilik olsa alır mısın?' diyor.

Jones Group'tan Card, şirketin kaliteden ödün vermeden az maliyetli malzemeler araştırarak bir ekip kurduğunu söylüyor. "Sadecce bunun üzerinde çalışıyorlar" diyor.

Juicy Couture ve Kate Spade gibi markaları üreten Liz Claiborne şirketi de kullandığı malzemelerle oynadığını söylüyor. Şirketin sözcülerinden Jane Randel, örnek olarak ithal İtalyan kumaşlarından kendi ham malzemelerini veya ipliklerini üreten tedarikçilere geçilebileceğini söylüyor.

Randel bir e-postasında, şirketin düğme ya da süs gibi "tamamlayıcı" olarak adlandırılan malzemelere yönelik sözleşmelerini de yeniden gözden geçirebileceğini belirtiyor.

Bon-Ton'un özel markalardan sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Steve Villa, özel

Ekonominin düzelmesiyle Çin'den gelen talebin artmasının üstüne olumsuz hava şartları da eklenince pamuk fiyatları tavan yaptı. Eylül ayında Pakistan'daki şiddetli sellerin ardından bir pamuk tarlasından kalanlar.

etiketli giysilerin perakende fiyatlarının yıl yüzde 5 ila 8 oranında arttığını söylüyor. Bon-Ton fiyatları daha da yükseltmek için yapay ipliklerle ve sentetik liflerle üretilmiş kazaklar gibi farklı formlar geliştirmiş.

"Bir noktada, maliyeti düşürecek farklı bir süreç giriyorsunuz veya hammaddenin pahalılaşmasını tüketiciye yansıtıyorsunuz" diyor Villa.

Giysi üreticileri pamuklu ürünlerin fiyatlarını artırdıkça ve pamuğa olan bağımlılıklarını azaltıkça, bazı riskler ortaya çıkıyor.

Müşterilerin pamuklu ürünlere daha fazla para ödemek istemeyeceğinden ne giyim firmaları emin ne de perakendeciler.

V.F. Corporation'ın Finans Müdürü Robert K. Shearer, "Bu noktada cevaplayamadığımız bir soru bu" diyor.

Fiyatlar uzun süre düşecek gibi görünmediği için, polyester gibi kumaşlar daha geniş bir kesim tarafından kabul görebilir.

First Capital Group'tan analist Johnson, "Sentetik lifleri çok daha kolay kabullenilen bir nesil yetiştiriyor olabiliriz ki bu uzun vadede pamukun pazar payını azaltacaktır" diyor.

Hazır giyim ve tekstil sektörünün 2010 yılındaki son durumuna dair gazetede yer alan habere göre, pamuk fiyatlarındaki artışlar tekstilcileri, maliyetlerini kısmaya yöneltmiştir ancak bu pamuklu giysilerin fiyatının artacağı anlamına gelmektedir. 2010 yılı Temmuz ayından beri yüzde 80 oranında artış gösteren pamuk fiyatlarındaki bu yükselişin kalıcı olması beklenirken, Dünya pamuk üretiminin en az iki sene tüketime karşılık veremeyeceği belirtilmektedir. Ayrıca pamuk fiyatlarındaki bu ani artışlar, bazı tekstil firmalarının üretimlerini, işçi ücretlerinin daha düşük veya gümrük vergisinin daha makul seviyelerde olduğu ülkelere taşımasına neden olmuştur. Pakistan'da meydana gelen şiddetli sellerin pamuk tarlalarına verdiği zarar da pamuk fiyatlarının yükselmesinin bir diğer sebebidir (Şekil-80).

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada; Dünyada ve Türkiye’de hazır giyim ve tekstil sektörünün durumu ve gelişme sürecine göz atılarak, sektörün önemine değinilmiş, aynı zamanda krizin tanımından yola çıkılarak, kriz özellikleri, aşamaları, krizleri etkileyen faktörlere değinilerek kriz yönetiminin tanımı yapılmıştır.

Ardından Türkiye ekonomisinde 1969 yılından bu yana yaşanan ekonomik krizler tek tek incelenerek, krizlerin ekonomik ve siyasal nedenleri, sonuçları, Türkiye ekonomisine etkileri ve hazır giyim ve tekstil sektörüne etkileri ayrı başlıklar altında incelenerek, gazete arşivlerinin ışığında kriz yıllarında Türkiye’deki hazır giyim ve tekstil sektöründeki gerçekleştirmeler incelenmiştir.

Kırılgan ve doğrudan etkilenen bir yapıya sahip olan Türkiye ekonomisinde meydana gelen ekonomik krizleri, 1969 yılından bu yana neden, sonuç, etki olarak incelemek, hazır giyim ve tekstil sektörüne etkilerini tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada; Türkiye ihracatının büyük bir çoğunluğunu oluşturan lokomotif sektör konumundaki hazır giyim ve tekstil sektörünün, Türkiye ekonomisindeki olumsuz gelişmelerden öncelikli ve doğrudan etkilenen sektörlerin başında geldiği tespit edilmiştir.

Piyasalarda yaşanan ve tüm dünya geneline yayılma eğilimi gösteren krizlerin (gerek ulusal gerekse uluslararası krizler), bölge ekonomileri üzerindeki etkisi nasıl olursa olsun bundan, Türkiye ekonomisinin ve ihracatının da doğrudan etkilendiği gözlenmektedir. Türkiye ekonomisindeki kriz yılları, gerek ekonomik ve siyasal, gerekse hazır giyim ve tekstil sektörü açısından, 1969 yılından itibaren yıllar itibariyle incelendiğinde aşağıdaki sonuçlarla karşı karşıya kalınmaktadır.

Dış ticaret açığının büyümesi ve uzun vadeli politikaların ortaya çıkardığı sıkıntılar nedeniyle yaşanan ve Türkiye’de askeri darbeyi de beraberinde getiren 1969 krizi, toplumun ekonomik olarak geçirmiş olduğu sarsıntının yanında, demokratik anlamda da ciddi sarsıntılar yaşamasına neden olmuştur. Bu dönemde,

kriz ve ardından yaşanan devalüasyonla birlikte, endüstride özellikle hammaddede dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye için kaynak bulmada zorluklar yaşanmış, yatırımlar azalmış, fiyatlar artmış ve devlet bütçesinde azalmalar gerçekleşmiştir. Tekstil ve hazır giyim ürünleri üretimi ve ticareti ise, özellikle 1970’li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kaymış ve gelişmekte olan ülkelerde ekonominin itici gücü ve istihdamın temel kaynağı olmuştur.

Arap devletlerinin petrol fiyatlarını artırmasıyla 1974 yılında meydana gelen petrol krizi, aynı zamanda 1974 yılında Türkiye’nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, ABD’nin ambargo başlatması Türkiye’nin dış ticaretini olumsuz yönde etkilemiştir. 1970’li yılların sonunda ödemeler dengesindeki açık giderek büyümüş, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık artmış ve döviz darboğazı, üretimi durma noktasına getirmiştir. Yaşanan kriz nedeniyle ve oluşan spekülasyonlar nedeniyle Türkiye’deki pamuk fiyatlarında aşırı derecede artış ve azalışlar yaşanmıştır. Bir yandan Türkiye ekonomisinde ve tekstil sektöründe tüm bunlar yaşanırken diğer yandan dünyada tekstil krizi baş göstermiş, İngiltere, Belçika, Fransa, ABD ve Hindistan gibi tekstil üreticisi ülkeler belirli bir krizle karşı karşıya kalmışlardır.

1978 yılında mali krizle birlikte başlayan ekonomik kriz ise, bankacılık sektörünün 2 büyük bankerlik kurumu ve 5 küçük bankanın batmasıyla sonuçlanmış, bu süreçte zor duruma giren çok sayıda büyük boylu özel şirket ya kamulaştırılmış, ya kamu bankalarına devredilmiş ya da kredilerle ayakta tutulmaya çalışılmıştır.

Pamuk ipliği konusunda Türkiye, İngiltere ve Fransa ülkeleri arasında yaşanan sorunlar ve AB ile bu konudaki gelişmeler, 1978 yılına damgasını vurmuştur. Sonuç olarak dünyada, tekstil sektöründe özellikle pamuk ipliği konusunda bir kriz yaşanırken, Türkiye’de kendi içinde bir ekonomik kriz yaşamış ve dünyadaki tekstil krizinden de etkilenmiştir. Türkiye’nin ihracat konusunda önü tıkanmış, diğer ülkeler kendi sanayilerini krizden kurtarmak adına Türkiye tekstil ihracatına kotalar uygulamaya çalışmışlardır.

80’li yıllar ise özellikle kriz dönemlerinde dış kaynak arayışında IMF destekli istikrar programlarının yürürlüğe konulmasının istikrarsızlığın çözümünde başvurulan temel yöntem olduğu yıllar olmuştur. Özellikle 1980 yılı krizi, sadece ekonomide değil siyasal ve sosyal yapımızda da bir milat sayılmaktadır. Ayrıca 1980 yılı, öncesinde yaşanan yirmi yılın tüm politikalarının değiştiği bir dönüm noktası olması açısından ve 80 kararları diye anılan kararlar bakımından Türkiye için önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1980 yılındaki krizin ve 24 Ocak Kararlarının ardından Türkiye ihracatında ve özellikle hazır giyim ve tekstil ihracatında yüksek oranda artışlar görülmektedir. O dönemde, yatırımları ve dış pazarı özendirmek için çıkarılan kanun ve teşvikler sayesinde tekstil sektöründe eski makineler yenilenmiş, kalite yükselmiş ve yeni yatırım alanları açılmıştır. Ancak, Türkiye-AB ilişkileri, ilk olarak İngiltere’nin kendi tekstil sanayisini koruma adına Türk pamuk ipliği ihracatına kısıtlama getirmek istemesi ile başlayan istekler ve bu isteklerin giderek artması ile sıkıntıya girmiştir.

Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörü olan tekstil ve hazır giyim sektörü, karşılaşılan kotalar ve kısıtlamalar ile 1986 yılı sonlarına doğru bu özelliğini giderek kaybetmiştir. Başta AB ülkeleri olmak üzere ABD ve diğer gelişmiş ülkelerin Türk tekstil ve hazır giyim ürünlerine uyguladığı kısıtlamalar nedeniyle ihracat 2 milyar dolarda dondurulmuştur.

1988-1989 yıllarında ise Türkiye yeni bir süreç olan stagflasyon ile karşılaşmıştır. Türkiye ekonomisi 1988 ve 1989 yıllarında ağır bir durgunluk döneminden sonra 1990 yılında hızlı bir büyüme ile karşılaşmıştır.

1991 yılına gelindiğinde ise Körfez savaşı nedeniyle dünya piyasaları yeniden karışmış ve Irak’la durdurulan petrol ticareti Türkiye’yi petrol sıkıntısına sokmuştur. Diğer yandan Türkiye 80’li yılların başından itibaren ihracata dayalı bir sanayileşme stratejisi izlemeye başlamış ve 1980-1990 arası yıllar, tekstil ve hazır giyim ürünleri ihracatının önemli oranda arttığı yıllar olmuştur. Tekstil ve hazır giyim sektörü 1990’lı yıllarda ise gerek AB üyesi ülkelerin Türkiye’de üretilen tekstil ve hazır giyim ürünlerine kota koymasıyla, gerekse Körfez Savaşı’nın yarattığı dış piyasa daralmalarıyla krize girmiştir. Ancak dış ticarete Türkiye’nin önemli bir kalemi olan

hazır giyim sektörü, yine de dönemin toplam ihracatında dörtte birlik bir paya ulaşarak, ülkenin en önemli gelir kapısı özelliğini sürdürmüştür.

Türkiye ekonomisi, 1980 yılında uygulanmaya başlayan ihracata dayalı ekonomi modelinde en ciddi krizini 1994 yılında yaşamıştır. Siyasi yönden de oldukça çalkantılı bir dönem geçiren Türkiye’de 5 Nisan kararları ile sonuçlanan ekonomik kriz, yeniden IMF ile anlaşmayı beraberinde getirmiştir. 1994 yılı hazır giyim ve tekstil sektörü açısından incelendiğinde ise pamuk ipliğinde yine rekor artışların yaşandığı bir yıl olduğu, krizle birlikte hammadde fiyatlarında görülen artışların, firmaları, sadece ayakta kalabilmek adına kendi öz sermayelerinden ödün vermek durumunda bıraktığı sonucu ortaya çıkmaktadır. 1994 krizinin etkileri yılın ikinci yarısından sonra hazır giyim ve tekstil sektöründe daha çok hissedilmiş ve çok sayıda zorunlu işçi çıkarmalar gerçekleşmiştir.

1997 Güney Doğu Asya Krizi sektörün darbe almasına neden olmuş, bu süreci 2000 ve 2001 yıllarında Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler takip etmiş ve hazır giyim ve tekstil sektörü ciddi şekilde etkilenmiştir. 1996 yılında Türkiye ihracatı içerisinde yüzde 4 civarında paya sahip olan bölge ülkelerine yönelik başta tekstil ve hazır giyim olmak üzere ihracatımız, sonraki yıllarda önemli ölçüde düşmüştür. Ayrıca 1997 krizinin Türkiye ekonomisinde meydana getirdiği durgunluk, hazır giyim ve tekstil sektörünün bankacılık sektörüyle yaşadığı sorunlar ve ardından toplu iş sözleşmelerinin başlaması tekstil sektöründe işçi çıkarmaları beraberinde getirmiş ve 1998 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla 85.413 kişi işsiz kalmıştır.

Türkiye 1990’lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla hemen hemen üç yılda bir olmak üzere ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Dünya ekonomisini derinden etkileyen bir kriz olan Latin Amerika ülkelerinden başlayan krizden de dolaylı olarak etkilenen Türkiye, Kasım 2000 ve Şubat 2001’de finansal karakterli 2 yeni krizle karşılaşmış, özellikle bankacılık sektörü bu krizlerden ağır darbe almıştır.

Türkiye ekonomisinin lokomotif sektörü olan Türk hazır giyim sektörü bir yandan yüksek işçilik maliyetleri, pahalı enerji ve hammadde tedarikindeki zorluklar, öte yandan da ihracatın önündeki bürokratik engeller nedeniyle 2001 yılındaki krizle

birlikte, hem ihracat performansını düşürmüştü hem de uluslararası piyasalarda rekabet avantajını kaybetme noktasına gelmiştir.

1999 yılından 2001 yılına kadar aynı düzeylerde seyreden hazır giyim ihracatı, 2002 yılından itibaren artmaya başlamış, tekstil ihracatı ise 1999'dan 2003 yılına kadar küçük artışlarla ilerlemeye devam ederek 2004 yılında 5, 2005 yılında ise 5,5 milyar dolara ulaşmıştır. Ancak hazır giyim ve tekstil ihracatındaki küçük artışlar, sektörün Türkiye toplam ihracatındaki payının yükselmesine yeterli olmadığını, giderek artan Türkiye ihracatı içindeki payının ise her geçen gün azaldığını göstermektedir.

2001 krizinden sonra hızla büyüme eğilimi gösteren Türkiye ekonomisinde 2005 yılından itibaren ekonomik büyüme düzenli olarak yavaşlamaya başlamıştır. Türkiye'nin ihracata bağımlı büyümesi aynı zamanda krizden neden bu kadar derin etkilenildiğini de göstermektedir. Ucuz emek gücüne dayanan ve ihracata bağımlı tekstil ve hazır giyim sanayi krizin Türkiye'yi derinden etkilemesinde de önemli bir rol oynamıştır.

Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikasına uyum yükümlülüğümüz çerçevesinde Avrupa Birliği ile üçüncü ülkeler arasındaki Tekstil Kısıtlama Anlaşmaları ülkemizce üstlenilmiş ve bu ülkelerden yapılan tekstil ve hazır giyim ürünleri ithalatında başlatılan kota uygulaması 2005 yılına kadar sürdürülmüştür. 2005 yılı başında tekstil ve hazır giyim ticaretinde uygulanmakta olan kotaların sona ermesi ile birlikte uluslararası pazarlarda kıyasıya rekabetin yaşandığı yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem tekstil sektörü üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur.

Tıpkı 1994 ve 97 krizlerinde olduğu gibi 2001 krizinin ardından da tekstil ve hazır giyim sektörü başta olmak üzere tüm sektörlerdeki işçi çıkarma eğilimleri devam etmiştir. 2008 yılında ise ABD'deki mortgage piyasasındaki sorunlar ile başlayan kriz, tüm dünya ülkelerini etkilemiştir. Türkiye, o dönemde yaşanan siyasi belirsizliklerin de etkisiyle bu küresel krizden oldukça olumsuz etkilenmiş ve Türkiye ekonomisi 2008 yılında yüzde 6,1 oranında küçülmüştür.

Hazır giyim ve tekstil sektörü ise 2008 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz karşısında en büyük hasarı alan sektörlerden biri olmuştur. 2009 yılının ilk aylarında tekstil ve hazır giyim ihracatındaki yüzde 30'lara varan gerileme ilerleyen günlerde de devam etmiş, kriz ile birlikte Türkiye'de kapanan şirket sayılarında da büyük bir artış yaşanmıştır. Ciddi talep düşüşleri, hazır giyim ve tekstil sektöründeki birçok firmayı olumsuz yönde etkilemiş, üretimini durduran, iflas eden veya pazardan çekilen firma sayısı büyük oranda artmıştır.

Tekstil ve hazır giyim sektörlerinin, gerek ihracat rakamları, istihdam kapasitesi gerekse sanayi içindeki payı ile ülkemizin sanayileşmesinde ve küresel pazarlarda yer almasında büyük bir payı olmuştur. Türkiye ihracatı açısından son derece önemli olan hazır giyim ve tekstil sektörlerinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır. AB'ye olan ihracatın devam ettirilmesinin yanı sıra krizden daha az etkilenen Doğu ülkelerine de ihracat yapılmasının gerekliliği sektör temsilcileri tarafından her geçen daha da fazla vurgulanmaktadır.

Türkiye, coğrafi konumu sebebiyle tedarik zincirindeki dezavantajları avantaja çevirebilecek durumdadır. Çünkü Türkiye, hazır giyim alanında güçlü bir oyuncudur ve bunun iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin krizleri fırsata çevirmesi, finansal olarak ekonomisini hazırlıklı hale getirmesi gerekmektedir. Tabii tüm bunlar kriz yönetiminin doğru yapılmasından geçmektedir. Kriz dönemlerinde, çevre ve sosyal sorumluluk bilinci de daha fazla önem kazanmaktadır. Bunu iyi değerlendiren ülkeler kriz dönemlerinde karlı taraf olacaklardır.

Gittikçe daha karmaşık bir hal alan dünya ekonomisi ve ticaretinde yaşanan krizlerin Türkiye ekonomisi üzerinde yaratacağı etkilerin de karmaşık ve çok boyutlu olması doğaldır. Nitekim Türkiye açısından hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Burada önemli olan husus, Türkiye'nin ekonomisini ve sanayi yapısını sağlam temellere oturtması ve ihracatını bu sağlam ekonomik yapıya dayandırmasıdır. Bu sağlandığında, dünyanın diğer bölgelerinde yaşanacak bir krizin ekonomimiz ve ihracatımız üzerindeki olumsuz etkileri de en aza indirilmiş olacaktır.

Türkiye’de vergi yükü de oldukça fazla olup, giderek artmaktadır ama bu yükü her geçen yıl daha fazla olmak üzere çalışanlar omuzlamaktadır. Yaşanan krizlerin neticesinde, bazı sıkıntıları kapatma amacıyla ya vergiler yükseltilmekte ya da yeni vergiler yürürlüğe girmektedir. Ayrıca gerek küresel gerekse ulusal krizler, her zaman insanların alım güçlerini düşürmektedir. Örneğin tekstil ve hazır giyim sektöründe de, ithalat girdileri bulunmaktadır. Dövizle endeksli olan bu malzemelerde maliyet artınca, beraberinde pahalılık gelmekte ve alım gücü düşmektedir. Diğer sektörler gibi hazır giyim ve tekstil sektöründe de yaşanan üretim düşüşleri, Türkiye İstatistik Kurumu’nun her ay açıklamış olduğu kapasite kullanım oranı verilerinden görülmektedir.

Tekstil ve hazır giyim sektörleri hem teknolojik olarak hem de ticaret politikaları bakımından birbirleri ile yakından ilişkilidir. Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde en kaygı verici noktalardan birisi de araştırma geliştirme faaliyetlerinin sınırlı kalmasıdır. Yurt dışına yapılan fason üretim ile sağlanan getiri büyük ölçüde fason üretim yaptıran işletmelerde kalmaktadır. Bu nedenle Ar-Ge faaliyetlerine destek verilmesi önem arz etmektedir. Ar-Ge’ ye bağlı olarak geliştirilen moda-markalar çok iyi tasarlanmış reklam ve pazarlama çalışmaları ile desteklenmelidir.

Bu araştırmadan ortaya çıkan sonuçlar çerçevesinde krizlerin hazır giyim sektörü üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda işletmelerde kriz yönetiminin gerekliliği ve önemi de ortaya çıkmaktadır. Hazırlıklı ve yönetilebilen bir krizin etkileri tabii ki daha az hissedilir olacaktır.

Kriz yaşamamak veya yaşamak zorunda kalınınca krizden daha az etkilenmek ve başarı ile çıkmak için bazı hususlara dikkat etmek gerekmektedir. Bunlara örnek vermek gerekirse; Öncelikle katma değer yaratmayan faaliyetleri yok etmek, sonra katma değeri yüksek ve uygulaması kolay işlere öncelik vermek gereklidir. Bunun yanı sıra, işleri daha hızlı ve kolay yapmanın yolları araştırılmalıdır. Ayrıca kriz dönemlerinde verimliliğe odaklanılmalıdır. Yani, aynı üretim miktarını ya daha az maliyetle yapmak ya da aynı maliyetle daha çok üretim yapmaktır. Bu sadece ‘tasarruf etmek’ anlamında değil, onu da kapsayan daha dinamik bir yönetim anlayışıdır.

Krizden daha az etkilenmek için ise bazı temel konular üzerinde durmakta fayda vardır. Öncelikle normal çalışma dönemlerinde işletmeler, sermayelerini kuvvetli hale getirme çabasında olmalıdır. Yapılan satışlarda, kısa vadeli mümkünse peşin satışa dönmek ve bunu cazip hale getirmektir. Örneğin; satılan ürünü ya da hizmeti promosyonlarla cazip hale getirmek gereklidir. Eskiden olduğu gibi fazla stokçu olunmamalıdır. Stokları faaliyetleri aksatmayacak kadar minimumda tutmak tüm işletmeler için daha yararlı olacaktır.

İşletmeler kendileri için riskleri belirleyip, etkilerini karşılayıcı önlemler almalı, çalışanların geliştirilmesine önem vererek, onların çalışma şevkini ve heyecanını yüksek tutarak değer yaratma gücünden yararlanmalıdırlar. İşletmeler aynı makinelere veya aynı imkânlarla sahip olabilirler ancak aynı çalışanlara sahip olamazlar. Bir işletmeyi ya da kurumu rakiplerinden öne çıkaracak olan fark eğitilmiş, dinamik, yaratıcı ve değer katıcı çalışanlardır.

İleride yaşanabilecek olası farklı kriz ortamlarında faydalanmak üzere, içinde bulunulan dönemde yaşanan deneyimlerin kaydı tutulmalı, başkalarının düştüğü hatalara düşmemek için onların yaptıkları hataları araştırıp öğrenmek ve gerektiğinde aynı hataları yapmama çabası sarf edilmelidir.

Değişen küresel ekonomi ortamına ayak uydurabilmek için tekstil ve hazır giyim ticaretini kontrol edebilecek sistemler oluşturulmalıdır. Bu sisteme başta üniversitelere dahil edilmeli, Üniversite-Sanayi işbirlikleri geliştirilmeli ve ortak Ar-Ge laboratuvarları ve araştırma merkezleri oluşturulmalıdır. Böylece söz konusu oluşumda yer alan firmaların Ar-Ge faaliyetleri hızlanacak, eğitim enstitüleri aracılığıyla da, el işinin geliştirilmesi yoluna gidilebilecektir. Ayrıca firmaların yeni teknolojileri kolayca ve maliyeti çok düşük bir şekilde uygulayabilmelerini sağlayacak projeler üretilmelidir. Bu sayede firmalar tasarım ve moda konusunda kapasitelerini geliştirebilecek ve katma değeri olan ürünlerle pazarlardaki boşlukları doldurabilecektir.

Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün dünya pazarlarında rekabet gücünün yükselmesi sadece bu sektörün geleceği açısından değil, Türkiye ihracatının ve buna

bağlı Türkiye ekonomisinin geleceği açısından da son derece önemlidir. Rekabeti sürdürebilmenin temel unsurlarından biri ileriye görmek ve geleceği yakalamaktır. Bu açıdan, Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan tekstil ve hazır giyim sektöründe yaşanacak gelişmeleri öngörmek ve değişime hazırlıklı olmak büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, dünyanın yükselen değerleri arasında öne çıkan rekabet, küresel dünyanın olmazsa olmaz olgularından birisidir. Türk tekstil ve hazır giyim sektörünün rekabet olgusunu lehine çevirebilmesi geleceği görebilmesine bağlıdır. Türkiye sanayisinin bel kemiği olan tekstil ve hazır giyim sektörü 2005 sonrasında ve son olarak 2008 yılında yaşanan küresel krizin de etkisi ile gerek dünya pazarlarında, gerekse iç piyasada, kıyasıya rekabetin olduğu, yeni stratejik ilişkilerin kurulduğu, fiyatların gerilediği, verimlilik, kalite, standartların daha da öne çıktığı, gümrük kontrolü ve benzer denetimlerin arttığı yepyeni bir döneme girmiştir. Bu noktada yeni ürün ve pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi hayati bir önem taşıyacaktır. Söz konusu zorlukların üstesinden gelebilmek için stratejik yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, Mustafa (2010). *Halkla İlişkiler ve Kriz Yönetimi*.
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Mustafa%20AKDA%C4%9E/1-20.pdf, Erişim Tarihi: 20.08.2010.
- Akdiş, Muhammet (Ekim-2002). Küreselleşmenin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri ve Türkiye: Finansal Krizler- Beklentiler Dış Ticaret Müsteşarlığı, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl:7, Sayı:26s.1-45.
- Akpınar, A.Tolga (2009). *Türkiye’de Ekonomik Krizler*.
<http://sinestezi.wordpress.com/2009/02/20/turkiye-de-ekonomik-krizler-1969-1974-1978-ve-1980-krizleri/> Erişim Tarihi: 18.12.2009.
- Aktan, Coşkun Can (1999). *Toplumsal Değişim ve Türkiye*. İstanbul: AD Kitapçılık.
- Aktürk, A. Oğuz, Şahin, İsmail ve Sünbül, Ali Murat (2010). *Bilgisayar Öğretmen Adaylarının Web Temeli Öğretim Hakkındaki Görüşleri*.
http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_101/101_35812.doc, Erişim Tarihi: 25.10.2010.
- Alantar, Doğan (2009). *Küresel Finansal Kriz Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*.
- Anonim (14 Kasım 2010). *Sabah Gazetesi, Ekonomi Finans Eki*, 8.
- Anonim (2 Mayıs 2004). *Milliyet Gazetesi*, 14.
- Anonim (10 Temmuz 2002). *Milliyet Gazetesi*, 6.
- Anonim (23 Aralık 2001). *Milliyet Gazetesi*, 10.
- Anonim (8 Mayıs 2000). *Milliyet Gazetesi*, 10.
- Anonim (10 Aralık 1999). *Milliyet Gazetesi Ekonomi Özel Eki*, 17.
- Anonim (15 Temmuz 1999). *Milliyet Gazetesi*, 7.

Anonim (14 Temmuz 1999). *Milliyet Gazetesi*, 7.

Anonim (13 Nisan 1999). *Milliyet Gazetesi*, 9.

Anonim (29 Aralık 1998). *Milliyet Gazetesi*, 9.

Anonim (11 Haziran 1994). *Milliyet Gazetesi*, 7.

Anonim (21 Nisan 1994). *Milliyet Gazetesi*, 7.

Anonim (4 Nisan 1994). *Milliyet Gazetesi*, 4.

Anonim (1 Nisan 1994). *Milliyet Gazetesi*, 6.

Anonim (6 Şubat 1994). *Milliyet Gazetesi*, 7.

Anonim (3 Şubat 1994). *Milliyet Gazetesi*, 7.

Anonim (29 Aralık 1992). *Milliyet Gazetesi*, 5.

Anonim (8 Aralık 1990). *Milliyet Gazetesi*, 5.

Anonim (17 Ekim 1990). *Milliyet Gazetesi*, 6.

Anonim (20 Eylül 1990). *Milliyet Gazetesi*, 5.

Anonim (1 Haziran 1989). *Milliyet Gazetesi*, 5.

Anonim (19 Haziran 1988). *Milliyet Gazetesi*, 5.

Anonim (24 Ekim 1986). *Milliyet Gazetesi*, 4.

Anonim (20 Ağustos 1986). *Milliyet Gazetesi*, 4.

Anonim (18 Temmuz 1983). *Milliyet Gazetesi*, 4.

Anonim (30 Ocak 1983). *Milliyet Gazetesi*, 8.

Anonim (5 Aralık 1982). *Milliyet Gazetesi*, 4.

Anonim (26 Mayıs 1982). *Milliyet Gazetesi*, 4.

Anonim (6 Ocak 1982). *Milliyet Gazetesi*, 5.

Anonim (24 Aralık 1980). *Milli Gazete*, 4.

Anonim (9 Ekim 1980). *Cumhuriyet Gazetesi*, 7.

Anonim (2 Ağustos 1980). *Günaydın Gazetesi*, 4.

Anonim (5 Haziran 1980). *Milli Gazete*, 5.

Anonim (22 Şubat 1980). *Milliyet Gazetesi*, 2.

Anonim (6 Şubat 1979). *Milliyet Gazetesi*, 14.

Anonim (1 Eylül 1978). *Milliyet Gazetesi*, 8.

Anonim (14 Kasım 1972). *Milliyet Gazetesi*, 7.

Anonim (2 Haziran 1971). *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

Anonim (28 Mayıs 1971). *Cumhuriyet Gazetesi*, 5.

Anonim (27 Ocak 1971). *Cumhuriyet Gazetesi*, 5.

Anonim (7 Ekim 1970). *Cumhuriyet Gazetesi*, 1.

Anonim (24 Ağustos 1970). *Cumhuriyet Gazetesi*, 1.

Anonim (21 Ağustos 1970). *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

Anonim (11 Ağustos 1970). *Cumhuriyet Gazetesi*, 3.

Anonim (10 Ağustos 1970). *Cumhuriyet Gazetesi*, 2.

Anonim (7 Ağustos 1970). *Cumhuriyet Gazetesi*, 3.

Ardıç, Hülya (2004). *1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.

Aren, Sâdun (10 Ağustos 1970). Devalüasyon İçin Ne Dediler? *Cumhuriyet*, 1.

Arıdur, Ayşen (2009). *Kriz nedir? Ne değildir?* <http://www.fortune.com.tr/kriznedir.asp> , Erişim Tarihi: 19.01.2009.

Arslan, Kahraman (2008). *Küresel Rekabet Baskısı Altında Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Dönüşüm Stratejileri ve Yeni Yol Haritası MÜSİAD Araştırma Raporları* (Rapor No: 57). İstanbul: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği.

ATO (Ankara Ticaret Odası). (17.04.2005). *Krizler Tarihi Raporu*, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=276&l=1> Erişim Tarihi: 20.03.2010.

Azer, Arzu (2008). *Kelebeğin Kanatlarındaki Ekonomiden Krizin Anatomisine*. <http://bsy.marmara.edu.tr/Konferanslar/2008/22.pdf>) Erişim Tarihi: 24.03.2010.

Azizov, Mayis (2010). Küresel Krizler ve Kriz Döneminde Para Politikasının Kullanımı *Journal of Azerbaijani Studies*

Ballı, Rafet (6 Mart 1988). Piyasalarda Zam Şoku. *Milliyet*, 5.

Baltaş, Zuhale (2002). *Krizde Fırsatları Görmek Yöneticiler İçin Krizde Yönetim El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2008). *BDDK Mortgage Krizi Çalışma Tebliği*. www.bddk.org.tr , Erişim Tarihi: 20.05.2010.

Başoğlu, Ufuk ve Parasız, İlker (2010). *Türkiye’de Ekonomik Kriz, İnandırıcılık ve İstikrar*. <http://www.ufukbasoglu.com> , Erişim Tarihi: 24.03.2010.

- Başol, Koray (2010). *Türkiye Ekonomisi*. T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:876.
- Bayraktutan, Yusuf ve Özkaya, M.Hilmi (2002). *IMF İstikrar Politikalarının Doğu Asya'da Ekonomik Performans Sonuçları*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 1-18.
- Berikol, Bilal Zafer (2010). *Yeni Ekonominin Finansal Krizler Üzerine Etkileri: Türkiye Kasım 2000- Şubat 2001 Krizleri*. <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/65.doc>, Erişim Tarihi: 21.09.2010.
- Birand, M. Ali (1 Eylül 1978). AET: Türkiye'ye Karşı Tekstilde Ambargo Diye Bir Şey Yok. *Milliyet*, 8.
- Bozgeyik, Abdullah (2004). *Krizleri Fırsata Dönüştürmek*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Büyükhelvacıgil, Tahir (2009). *TSE Başkanı, Standard Ekonomik ve Teknik Dergi*, (Nisan).
- Can, İsmail (Ocak-Nisan 2003). *Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası*, Maliye Dergisi, Sayı: 142.
http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/maliyederigisi.asp?dergi_no=142.
- Cengiz, Pelin (10 Aralık 1999). Tekstilciler Avrupa'ya Hazır. *Milliyet*, 17.
- Cillov, Haluk (13 Kasım 1974). İktisadi Sıkıntılar. *Milliyet*, 9.
- Coşkun, Yaprak Sevil ve Balatan, Zeynep (2009). Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilanço'ya Dayalı Mali Etkinlik Analizi. *12. İktisat Öğrencileri Kongresi*. 7-8 Mayıs. http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sevil_coskun-zeynep_balatan.pdf, Erişim Tarihi: 20.09.2010.
- Çakıroğlu, Perihan (3 Aralık 1998). Tekstilde Grev Rüzgarı Esiyor. *Milliyet*, 9.

- Çolakoglu, Nuri (25 Mart 1983). Türkiye, İngiltere Deri Hazır Giyim Piyasasına Giriyor. *Milliyet*, 9.
- Dedehayır, Füsün (19 Şubat 1990). Moda Matah Olsaydı. *Milliyet*, 1.
- Demir, Musa. (2003). Dünya Tekstil ve Konfeksiyon Ticaretini Etkileyecek Gelişmelerin Değerlendirilmesi, *Türkiye VI. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri*, 24-25 Nisan. Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, 55-57.
- Demir, Nezihe (2002). *2000-2001 Yılları Arasında Krizin Hazır Giyim Sektörüne Etkileri*, Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Demirbaş, Muzaffer (2003). 1980 Dönüşümünün İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2), 233-249.
- Demirel, Demokan (2010). *Küreselleşme, Etkin Devlet ve Türkiye*.
- Doğan, Zülfikar (4 Şubat 1999). İşte Hükümetin 'Özveri' Raporu. *Milliyet*, 10.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2007) *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Dış Ticaret Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Yayın Yeri: Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2003). *Dünyada ve Türkiye'de Tekstil – Hazır Giyim Sektörleri Ve Türkiye'nin Rekabet Gücü*. Yayın Yeri: Ankara. www.dpt.gov.tr . Erişim Tarihi: 21.01.2010.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Tekstil ve Giyim Sanayi*.
- DTM (Dış Ticaret Müsteşarlığı). (2004). *Tekstil-Hazır Giyim Deri ve Deri Mamulleri Sektör Raporu*, Yayın Yeri: Ankara.
- Durusoy, Serap (2010). *Finansal Liberalleşmenin Sorgulanmasının Nedenleri*. http://www.ekonomistiz.biz/ekonomist/index.php?option=com_content&view=article&id=54:fnansal-lberallemenn-sorgulanmasinin-nedenler, Erişim Tarihi: 29.06.2010

- Dündar, Durmuş (2009). *Resesyon Dönemleri ve Türkiye*. <http://gpotcenter.org/dosyalar/Resesyon.ppt> , Erişim Tarihi: 26.06.2010.
- Dünya Gazetesi (Nisan 2010). *Dünya'nın Tanıklığında Türkiye Ekonomisi 1980-2010 Dönüşümün 30 Yılı*, Dünya Gazetesi Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 70-140-146-157-160-165-180-199-203-208-240-249-255-257.
- Düzgün, Kenan (2007). *Hazır Giyim İşletmelerinin Kriz Dönemlerinde Uyguladıkları Pazarlama Stratejileri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ege, A. Yavuz (1998). Türkiye'nin Dış Ticaretinin Bugünü ve 21. Yüzyıla Doğru Muhtemel Gelişmeler. *DTM (Dış Ticaret Müsteşarlığı), Özel Sayı / 98*.
- Ekin, Nusret (1999). Asya Krizi ve Genişleyen İşsizlik. *Toprak İşveren Dergisi, (Sayı: 41)*. <http://www.toprakisveren.org.tr/1999-41-nusretekin.pdf>.
- Ekodialog (2010). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi*. <http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/ikinci-bes-yillik-kalkinma-donemi.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2010.
- Erdoğan, Bülent (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Eren, Ercan, Bildirici, Melike ve Fırat, S. Ümit (2000). Türkiye'de 1998-1999 Krizinde Yönetici Davranışlarının İktisadi Analizi. *İktisat ve İşletme Dergisi, 1(166)*, 58.
- Evrano, Furkan (2005). Finansal Krizler ve 2005 http://www.ekonomist.gen.tr/v3/makale_goster.php?makid=6
- Gökarp, M. Faysal ve Avcı, Mehmet (Bahar 2002). Türkiye Ekonomisinde Mali Disiplinsizlik Olgusu. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 7, 1*.
- Gökçe, Deniz (2010). Para&Finans Ansiklopedisi. Creative Yayıncılık ve Tanıtım, cilt 1, 399-504.

- Gökçe, Deniz (29 Mart 2006). *Akşam*,
http://www.turkcebilgi.com/kose_yazisi_11187_deniz-gokce-faiz-kur-politikasi-neden-degisemez.html.
- Gürsoy, Ebru (2010). *Hazır Giyim T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi*. <http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-sec.cfm?id=San23>, Erişim Tarihi: 20.11.2010.
- Günay, Nazan (2010). *Türkiye’de Hazır Giyim ve Konfeksiyon Endüstrisinde Uygulanan Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejileri: Sorunlar ve Çözüm Yolları*.
- Güneş, Hurşit (2008).
<http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&ArticleID=1023867&AuthorID=56&b=Kuresel%20kriz%20ne%20kadar%20surur&a=Hursit%20Gunes>, Erişim Tarihi: 20.01.2010.
- Güney, Özgür ve Rumeli, Mustafa (2001). Seçilmiş Göstergeler Işığında Yakın Dönem Türkiye Ekonomisi Gerçeği. *ATO (Ankara Ticaret Odası), Ekim*, 111.
- Gürses, Levent (22 Haziran 1992). İhracatın Lokomotifi Hız Kesti. *Milliyet*, 5.
- Han, Ergül (Aralık 2005). Kalkınma Planlaması Anlayışında Dönüşüm. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6/2005, 12-13.
- Hançerlioğlu, Orhan (Haziran 1972). *Ekonomi Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, 146.
- Haşit, Gürkan (2000). *İşletmelerde Kriz Yönetimi ve Türkiye’nin Büyük Sanayi İşletmeleri Üzerinde Yapılan Araştırma Çalışması*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi A.Ö.F. Yayınları.
- Hazine Müsteşarlığı (2010). Türkiye’nin Yıllar İtibariyle Dış Borç Stoku, www.hazine.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.10.2010.
- İlyasoğlu, Eyüp (22 Şubat 1980). AET’ye Türkiye’nin Dış Satımı Ne Olacak?, *Milliyet*, 2.

İTKİB (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri). (2009). *Standard Ekonomik ve Teknik Dergi*, Nisan.

İTKİB (2008). İTKİB Genel Sekreterliği AR&GE ve Mevzuat Şubesi. İstatistiklerle *Türkiye ve Konfeksiyon Dış Ticareti*.
http://www.itkib.org.tr/itkib/istatistik/dosyalar/2008_YILLIK_ISTATISTIK.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2010.

İTKİB (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri). (2001). *Türk Tekstil Sektörü Raporu*.
http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/tanitim_teksti.pdf, Yayın Yeri: İstanbul. Erişim Tarihi: 24.06.2010.

İTO (İstanbul Ticaret Odası). (2002). *Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Yapıları Üzerindeki Etkileri*. İTO Yayınları.

İTO (İstanbul Ticaret Odası). (2001). *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*. İTO Yayınları.

Kafaoğlu, Arslan Başer (11 Ağustos 1970). Devalüasyonun Başarı Şansı, *Cumhuriyet*, 3.

Kar, Muhsin ve Kara, M. Akif (2010). Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler.

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/sermaye%20hareketleri.doc>, Erişim Tarihi: 6.10.2010.

Karasar, Niyazi (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (16. Baskı). Ankara: Nobel Basımevi.

Kazgan, Gülten (2010). *Türkiye'de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme* Erişim Tarihi: 05.04.2010.

Kazgan, Gülten (1994). *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*. Altın Kitaplar Yayınları.

- Kazgan, Gülten (21 Ağustos 1970). Devalüasyon ve Yeni Tedbirler, *Cumhuriyet*, 2.
- Kazgan, Gülten (2 Haziran 1971). Ekonomik Gelişme ve İşsizlik, *Cumhuriyet*, 2.
- Keleş, İbrahim (2000). *Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Özellikleri ve Türkiye'nin İhracatındaki Yeri İle Önemi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kesimgil, Kaan (11 Temmuz 1998). Tekstil Sektöründe İşçi Çıkarmalar Başladı, *Milliyet*, 7.
- Keyder, Çağlar (1993). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. Ankara: Metis Yayıncılık.
- Kınaytürk, Zuhale (2006). *1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kırım, Arman (2008). *Türkiye Nasıl Zenginleşir?* (Özel Basım) Eylül.
- Kibritçioğlu, Aykut (2001). *Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001*. <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/ytd-kibritcioglu.pdf>, Erişim Tarihi: 23.03.2010.
- Koçer, Can (20 Haziran 1997). Otomotiv Tıkanınca Konfeksiyonu Keşfetti, *Milliyet*, 11.
- KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Ve Destekleme İdaresi Başkanlığı). (2001). *KOBİ'lerin Finansman ve Pazarlama Sorunları*, KOSGEB 1.Orta Anadolu Kongresi, Ekim.
- KOTO (Kocaeli Ticaret Odası) (Nisan 2009). *Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı 2008-2010*. Kocaeli: KOTO.
- KOTO (Kocaeli Ticaret Odası) Ticaret Servisi. (1 Kasım 2002). *Olası Irak Operasyonunun Türkiye Ekonomisine Etkileri Raporu*. Kocaeli: KOTO.
- KOTO (Kocaeli Ticaret Odası) Ticaret Servisi. (Temmuz 2001a). *KOTO Ekonomik Değerlendirme Raporu*. Kocaeli: KOTO.

- KOTO (Kocaeli Ticaret Odası) Ticaret Servisi. (Nisan 2001b). *Ekonomik Değerlendirme Raporu*. Kocaeli: KOTO.
- KOTO (Kocaeli Ticaret Odası) Ticaret Servisi. (Nisan 2001). *Parasal Göstergeler Raporu*. Kocaeli: KOTO.
- Lordoğlu, Kuvvet (1999). Kriz bütün Sektörleri Aynı Yoğunlukta Etkilemedi. *Toprak İşveren Dergisi* 1999, sayı:41, sayfa 1-2. <http://www.toprakisveren.org.tr/1999-41-kuvvetlordoglu.pdf>
- Morgil, Orhan (Nisan-Haziran 1998). Krizden Alınacak Dersler. *İzmir Ticaret Odası Dergisi*, 26/1998, 13.
- Oktay, Ertan (2010). *Son Krizin Ekonomik ve Toplumsal Sonuçları: Negatif Büyüme, İşsizlik ve Yoksulluk*, http://www.ekodialog.com/Makaleler/ekonomik_kriz_ve_sonucdari.html, Erişim Tarihi: 16.03.2010.
- Orun, Nuray (23 Temmuz 1994). Kriz, Fedakarlığı Öğretti. *Milliyet*, 5.
- Örsdemir, Vural ve Erdoğan, Mehmet (2003). *Ekonomik Krizin Etkileri ve Kriz Yönetimi*. Ankara: TOSYÖV Ticaret ve Sanayi Odası Konrad Adenaur Vakfı Yayınları.
- Öymen, Altan (27 Eylül 1990). Görünen Köy. *Milliyet*, 1.
- Özbilen, Şevki (2010a). *Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reformu Önerisi*. <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/malikriz.pdf>, Erişim Tarihi: 15.10.2010.
- Özbilen, Şevki (2010b). *Küresel Mali Kriz ve IMF Politikalarının Ulusal Mali Sisteme Etkileri*. <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/sevki1.pdf>, Erişim Tarihi: 15.10.2010.

- Özbilen, Şevki (2001). Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reform Önerisi-II. *Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı*, Eylül- Ekim 2001.
- Özdemir, Hülya (1997). *GATT Sistemi Kapsamında Türkiye Tekstil ve Konfeksiyon Sanayi Dış Ticaretinin Değerlendirilmesi*, İzmir Ticaret Odası, Yayın No: 31, İzmir.
- Özdemir, Kerim (Ocak 2004). Yükleme Öncesi İhracat Finansmanında Doğrudan Erişimin İhracat Üzerine Etkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/2004, 37-51.
- Özdeniz, Nuri (12 Mayıs 1971). Giyim Fiyatı 10 Yılda Yüzde 33,5 Arttı, *Cumhuriyet*, 1-7.
- Özgür Ansiklopedi (2010). http://tr.wikipedia.org/wiki/1973_Petrol_Krizi Erişim Tarihi: 25.04.2010.
- Özkan, Burhan (2003). Ekonomik Krizin Tekstil ve Konfeksiyon Sektörüne Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Türkiye VI. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri*. 24-25 Nisan. Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, 93-99.
- Öztürk, Mehmet (1990-1991). *I.Körfez Savaşından 11 Eylül Sürecine ABD’nin Irak Politikası ve Bunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri* (www.akademikbakis.org), Akademik Bakış Dergisi, Sayı:19 Ocak-Şubat-Mart 2010.
- Özveri, Murat (2009). Kriz ve Krizin Bedelini Ödeyen İşçiler. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 31(Ocak-Şubat-Mart), 7-12.
- Pakdemirli, Ekrem (2002). *TOBB, Cumhuriyet Döneminin Ekonomik Büyüklükleri (1923-2002)*, Milliyet Yayınevi, Ekim.
- Pazarcık, Orhan, Doğan Turunç, İdil (Ağustos 1986). Türkiye’de Tekstil Sanayi Teknolojisinin Mevcut Durumu ve İhracat Açısından Geleceği. *Tekstil İşveren Dergisi*, Sayı: 101, 7-10.

Saçık, Yapar Sinem (Ağustos 2009). 1980-2006 Döneminde Türkiye'nin Dış Ticaret Politikaları ve Performansı. *Mevzuat Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 140.

Sadıklar, Tayyar (2010). *Türkiye'deki Son 20 Yılın Ekonomik Krizleri Konusunda Bir Değerlendirme*.
http://www.ekodialog.com/Makaleler/Ekonomik_Krizler_son_20_yil.html,
Erişim Tarihi: 25.03.2010.

Sanal (2010). http://www.ekodialog.com/Konular/1994_ekonomik_krizi.html,
Erişim Tarihi: 6.10.2010.

Sanal (2010). tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00252.pdf, Erişim Tarihi: 5.10.2010.

Sanal (Mart 2010). *Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri Sektörleri Raporu*,
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü.
http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/tekstil_sektoru_raporu-14-16082010142717.pdf, Erişim Tarihi: 17.11.2010.

Sanal (2010a). *2001 Krizi*. <http://www.krizveiflas.com/node/162> Erişim Tarihi: 23.04.2010.

Sanal (2010b). *Turkish Dictionary*. <http://www.theturkishdictionary.com/?q=fragility>,
Erişim Tarihi: 20.09.2010.

Sanal (2010c). <http://www.turkcebilgi.com/k%C3%BCm%C3%BClatif>, Erişim Tarihi: 20.09.2010.

Sanal (2010d). *Offshore Uygulamaları*.
www.artifinance.com/forms/offshore_uygulamaları.doc, Erişim Tarihi: 20.09.2010.

Sanal (2010e). <http://muhasebeturk.org/ecopedia/400-p/1709-parite-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html>, Erişim Tarihi: 20.09.2010.

Sanal (2010f). *Özürlü Terimleri*. <http://www.omurilikfelclileri.com/forum/Egitim-Yazilari-f49/Ozurlu-Terimleri-Ansiklopedik-Sozluk-t5374.html>, Erişim Tarihi: 20.09.2010.

Sanal (2010g). *Psikoanalitik Yaklaşım*.
http://www.weblopedi.com/kpss_egitim_bilimleri/psikoanalitik_yaklasim-t11703.0.html, Erişim Tarihi: 19.09.2010.

Sanal (2010h). *Spekülatör Nedir?*. <http://www.borsamiz.com/2009/04/spekulator-ve-manipulator-nedir/>), Erişim Tarihi: 19.09.2010.

Sanal (2010ı). *Mortgage Nedir?* http://www.e-sehir.com/mortgage_nedir/, Erişim Tarihi: 27.10.2010.

Sanal (2009). *Geçmişten Günümüze Ekonomik Krizler*. <http://ekonomibulvari.com/eko-yorum/gecmisten-gunumuze-ekonomik-krizler>, Erişim Tarihi: 18.05.2010.

Sanal (2009). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi 1996-2000*. <http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/yedinci-bes-yillik-kalkinma-plani.html>, Erişim Tarihi: 25.12.2009.

Sanal (Eylül 2008). *Tekstil, Hazır giyim, Deri ve Deri Ürünleri Sektörlerine Yönelik Strateji Belgesi, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı*. <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/tekstilstrateji.pdf>, Erişim Tarihi: 30.07.2010.

Sanal (2008). *Ekonomilerde Durgunluk (Resesyon) Dönemleri – ABD ve Türkiye Örnekleri*, www.gedik.com/.../FnnWebDosya.ashx?...Resesyon_Donemleri... , Erişim Tarihi: 21.06.2010.

Sanal (2005). *Dahilde İşleme Rejimi Nedir?* <http://www.kobitek.com/makale.php?id=59>, Erişim Tarihi: 20.09.2010.

Sanal (2002). *1973 Petrol Krizi Dünyayı Sarstı*. <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2002/04/08/109860.asp>, Erişim Tarihi: 20.03.2010

Sanal (2000). <http://www.krizyonetimi.com.tr/evreleri.html>, Erişim Tarihi: 27.08.2010.

Sanal (1999). *Ekonomik Krizin İşletmeler Üzerindeki Etkisi*, www.geocities.com , Erişim Tarihi: 20.05.2009.

- Sanal (1973). AK İktisat Ansiklopedisi. İstanbul, Ak Yayınları, 1./2.cilt, 148-210-524-548-591-707-860.
- Sarıtoprak, Veli (2009). Dünyada ve Türkiye’de Krizin Etkileri, *İşveren Dergisi*, Mart.
- Sevim, Ümit ve Emek, Alpaslan (2008). Hazır Giyim Sektörünün Türkiye’deki Üretimi, www.kobifinans.com.tr , Erişim Tarihi: 10.12.2009.
- Sönmez, Mustafa (2004). Türkiye Ekonomisinin 80 Yılı. *İTO (İstanbul Ticaret Odası)*. İstanbul.
- Sönmez, Mustafa (2002). *100 Göstergede Kriz ve Yoksullaşma*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Şahin, Kasım (18 Aralık 1998). Tekstilciler Krizi Tartıştı. *Milliyet*, 10.
- Şener, Nedim (22 Kasım 1997). Tekstilde Kriz Sinyali. *Milliyet*, 9.
- Şenol, Coşkun (İlkbahar 2009). Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü. *Gümrük Dünyası Dergisi*, 61, 11.
- Şıklar, İlyas (2000). 2001 Zor Yıl Olacak. Anadolu Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, *Toprak İşveren Dergisi*. Sayı:48, 4, <http://www.toprakisveren.org.tr/2000-48-ilyassiklar.pdf>.
- Tack, Philip B. (1994). *Kriz Zamanı Yönetim*. İstanbul: İlgı Yayıncılık.
- Tarhan, Nuray (18 Aralık 1994). Tekstilin Geleceği Pamuk İpliğine Bağlı, *Milliyet*, 11.
- TBB (Türkiye Bankalar Birliği). (1999). *Küresel Krizlere Yeni Yaklaşımlar*, Eylül.
- TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası). (2010). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Terimler Sözlüğü*. http://www.tcmb.gov.tr/yeni/gen_sek/sozluk.htm#resesyon, Erişim Tarihi: 24.09.2010).

TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) (2009). Ödemeler Dengesi Raporu, http://www.tcmb.gov.tr/research/odemeler/ODRapor_20094.pdf, Erişim Tarihi: 26.10.2010.

TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası). (Mayıs 2002). *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*. Ankara.

Tekin, Fazıl (2009). *Küresel Ekonomik Krizler ve Kamu Maliyesine Yansımaları*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:4 ,7.

Tekin, Mahmut ve Zerenler, Muammer (2005). *Krizi Yönetilebilmenin Sırları* (1. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.

Tekstil İşveren Dergisi Tekstilde İki Yıl Önceki Heyecan Kayboldu (Kasım 1999). Sayı: 239, 13.

TİD (Tekstil İşveren Dergisi). (2010). http://www.tekstilisveren.org/ttsis//index.php?option=com_content&task=view&id=838&Itemid=1, Erişim Tarihi: 15.10.2010.

TİG (Türkiye İhracatının Gelişimi). www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc, Erişim Tarihi: 20.11.2010.

Tozkoparan, Gülден (24 Kasım 1998). Teslimatta Gecikirsek Asya Krizi Vurur, *Milliyet*, 10.

TTM (Tokyo Ticaret Müşavirliği). (2010). *Asya Krizi*. <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ead/tanitimkoordinasyondb/4ozsayma98.doc>, Erişim Tarihi: 15.10.2010.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2010). *Aylık Sanayi Üretim Endeksi*. www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi: 23.04.2010.

Türk, Eylem (27 Ocak 1999). 300 Bin Kişi İşsiz Kaldı. *Milliyet*, 9.

Türk, Eylem (21 Ocak 1999). 300 Bin Kişi İşsiz Kaldı. *Milliyet*, 8.

- TÜSİAD (Türk Sanayicileri Ve İşadamları Derneği). (1996). *Şirketler Kesiminin Finansal Sorunları ve Alternatif Finansman Kaynakları*, İstanbul.
- Ulaş, Dilber, Özer, Alper, Koçak Akın (2009). *Hazır Giyim Sektörü İçin Yön Haritası: Örnek Olay İncelemeleri*. www.politics.ankara.edu.tr , Erişim Tarihi: 14.12.2009.
- Ulutan, Burhaneddin (2009). *Türkiye’de Kriz ve Çıkışın Yol Haritası, Ekonomik Kalkınma ve Devlet Yönetimi*, Türkiye Kamu-Sen AR-GE Merkezi.
- Uras, Güngör (9 Aralık 1998). Ekonominin Durumu Başka Tekstil Krizi Başka. *Milliyet*, 11.
- Uzunoğlu, Hande, Koç, Fatma Gülce (2007). Hazır Giyim Sektörünün Vizyonu(I). *AR-GE Bülten*, Eylül, 21-27.
- Üçgöz, Selcan (2005). *IMF İstikrar Programları ve Ekonomik Etkileri: Latin Amerika ve Türkiye Uygulamalarının Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Varol G. Müge (2007). *Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişmesinin Kısa Tarihçesi*.
- Vergiliel Tüz, Melek (2001). *Kriz ve İşletme Yönetimi*. Bursa: Alfa Basım.
- Vergiliel Tüz, Melek (1996). *Kriz Döneminde İşletme Yönetimi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- WTO (World Trade Organization). (2007). *International Trade Statistics 2007*, Yayın Yeri: Switzerland, 43.
- Yalçın, Nilüfer (6 Mart 1983). Olay Nasıl Gelişti. *Milliyet*, 8.
- Yalçın, Nilüfer (7 Şubat 1983). Tekstil Kısıtlama Kararını Kabul Edemeyiz. *Milliyet*, 9.

- Yalçın, Nilüfer (6 Şubat 1979). Türkiye Tekstil Sorununu Hakeme Ya da Adalet Divanı'na Götürececek. *Milliyet*, 14.
- Yeldan, Erinç (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, İstanbul: İletişim Yayınları 710.
- Yıldırım, Halil (2009). *Kriz Yönetimi*. Zonguldak.
- Yıldırım, Mehmet (2007). *1990 Sonrası Yaşanan Krizlerin Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısında Meydana Getirdiği Değişim*, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Yıldız, Hasan (2010). Postmodernizm Nedir?, <http://sbe.dpu.edu.tr/13/153-166.pdf>, Erişim Tarihi: 20.10.2010.
- Yılmaz, Durmuş (27 Aralık 2008). *Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri: Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?* Erişim Tarihi: 25.12.2009.
- Yılmaz, Latif (2007). Dünya Ekonomisinin Görünümü. *Bütçe Dünyası*, 2 .
- Yılmaz, Sezin (2006). *Türkiye'de Tekstil Sanayinin 1980-2000 Yılları Arasındaki Durumu ve Mekansal Dağılımı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yurdakul, Hamdi (6 Haziran 1989). Çukobirlik'ten Tekstil Krizine Çözüm. *Milliyet*, 5.
- Zerenler, Muammer (2003). *Kriz Dönemlerinde İşletmelerin Üretim Süreci Esnekliğinin Şirketlerin Performans ve Yaşam Sürelerine Etkileri Üzerine Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.